

Štěpánka Štěpánková.

VYUČOVÁNÍ VE TŘÍDĚ ELEMENTÁRNÍ.

DÍL PRVÝ

METHODICKÉ PROPRACOVÁNÍ UČIVA
Z VYUČOVÁNÍ NÁZORNÉHO.

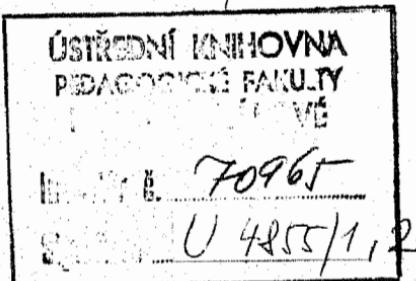
SEPSAL

ALOIS LHOTSKÝ.

ČTVRTÉ, SE ZVLÁŠTNÍM ZŘEDELEM KE ŠKOLÁM JEDNO-,
DVOU- A TROJTRÍDNÍM UPRAVENÉ VYDÁNÍ.

V TŘEBÍČI, 1898.
TISKEM A NÁKLADEM KNIHTISKÁRNY J. F. KUBEŠE.

VŠECHNA PRÁVA SE VYHRAŽUJÍ.

Předmluva.

Rozkvět literatury paedagogické v době nové jest velmi potěšitelný, avšak dosud nedostává se učitelstvu našemu praktických příručních knih, jež by mu vyučování samo usnadňovaly. Okolnost ta přiměla mne, že sepsal jsem »Vyučování ve třídě elementární«, jehož první díl „Methodické propracování učiva z vyučování názorného“ učitelstvu tuto podávám.

Řídě se vlastní mnoholetou zkušeností snažil jsem se na základě učebních plánů učitelstvu podatí knihu skutečně praktickou, a proto vyhýbal jsem se každému zabíhání do přílišných podrobností.

K jednotlivým rozmluvám připojil jsem **disposice**, dle kterých jsou zpracovány, a přiměřená, postupně volená zakončení, povídky, bajky, básně, přísloví, hádanky a rebusy. Při tom věnoval jsem zvláštní pozornost stránce vychovávací a upotřebil každé příležitosti, kterou by se na cit náboženský a vlastenecký v dětech působiti dalo. Ze příčiny té užil jsem k zakončením také legend, a čeho posud nikde jsem neshledal, příběhů ze života J. V. císaře pána a korunního prince.

Konče předmluvu svou vzdávám zároveň srdečné díky p. profesoru V. Borskému, který s nevšední ochotou celý rukopis můj laskavě prohlédl.

Ve Příboře, v lednu roku 1884.

J. L.

Předmluva k vydání druhému.

Kdo stopuje ruch literární za časů našich, brzy pozná, že každý, jenž nyní se spisem nějakým na veřejnost se odváží, na tuhý připraven musí být boj s pp. kritiky, neb při vůli sebe lepší nelze vyhověti všem, zvláště pak subjektivním náhledům jednotlivcův.

Spis nás po třech letech dožil se vydání druhého. Nemůžeme jinak, jako považovati to za znamení **velmi** příznivé, jež nasvědčuje, že směr celého spisu byl štastně volen. Podařilo se nám spisem svým poměrně v krátké době přízeň velectveného učitelstva nejen si sjednat, ale i zachovati; — a to právě jest spisovateli za práci **jeho** odměnou nejmilejší. Proto také s chutí dvojnásobnou **vypavuje** prvé dítko své v rouše opraveném a rozšířeném na druhou pout, a dovoluje se při tom podotknouti **toto**:

Úmyslem spisovatelovým bylo, spisem svým na **základě** vlastních zkušeností pp. kollegům podati cestu **jednu**, kterou by dosíci mohli účelu vyučování názorného v **nynejší škole** národní. Nelze tedy spisu jeho považovati za **evangelium**, kterého měnit nebo od kterého odbočiti **není** povolenno.

Kdo o něčem máš myslénky lepší a dle místních **poměrů** něco vypustiti aneb něco přidati chceš, jednej **dle** rozumu svého a nijak se neprohřešíš.

Z **dvanácti** hodin vyučovacímu jazyku v **prvé třídě** vyměřených věnují se obyčejně **čtyři** hodiny vyučování názornému. Chce-li učitel týhodně probrati **dvě** rozmluvy, chce-li dbáti náležitě stránky vychovací a mimo to **žáky** občas naučiti některé básni, věru, potom mnoho přidati

nebude moci. Připomínáme také, poukazujíce na články ve čtení poučném v prvé čítance obsažené, hlavně ty, kteří samostatná pojednání o čase atd. míti tuto chtějí, že již v první třídě, když žáci čísti se naučili, na základě čítanky ve cvičeních mluvních pokračovati jest.

Rozmluvy o *těle lidském* položeny jsou na poslední místo z té příčiny, poněvadž dušesloví učí, že dítě spíše naučí se nazírat na věci mimo sebe, než na vlastní své tělo, ač to jest mu nejbližší.

Ohledně vyprávěnek k jednotlivým rozmluvám připojených musí spisovatel připomenouti, že byl si vědom toho, že dětem nejlépe jest positivními příklady vštěpati mravnost, ale z toho nenásleduje ještě, že by negativních výstrah ani v těch případech, kdy se jedná o po-klesek všední, užiti se nesmělo. Probírejme se jen našimi knihovnami žákovskými, čtěme spisy nejlepších spisovatelů mládeže naší a přesvědčíme se, že by polovice spisů těch z knihoven žákovských vyloučiti se musila, kdyby odchylka od pravidla toho možna nebyla.

Rádi doznaváváme, že odchylky takové obmeziti jest na míru nejmenší, a opravili jsme dle toho vydání druhé.

V úbec snažil se spisovatel vyhověti rozličným požadavkům a doporučuje proto i druhé vydání spisu svého přízni pp. kollegův.

V Třešti, v dubnu r. 1887.

J. L.

Předmluva k vydání třetímu.

I v tomto vydání spisovatel opravil a doplnil, co po zralém uvážení za dobré uznal. K jednotlivým odstavcům, poznav obtížné působení učitelů na školách jedno-, dvou- a trojtřídních z vlastní zkušenosti, připojil stručný návod, jak vésti si tu na školách těch. Z Bartošova spisu »Naše děti« pilně bylo čerpáno.

V Třešti, v říjnu r. 1892.

H. J.

Úvod.

Přímo k cíli,
zacházkám se vyhýbej!
Komenský.

Důležitá zásada didaktická „*Vyučuj názorně*“ platí pro vyučování vůbec, které tedy vesměs býti má vyučováním názorným.

Nicméně objevuje se ve třídě elementární *vyučování názorné* jako předmět zvláštní, který se vyvinul během času s rozvojem názornosti u vyučování.

Děti vidí sice bystře, ale zřídka kdy pozorují čili v pravém smyslu slova nazírají; též mluva jejich, když do školy vstupují, na mnoze bývá vadna. Aby se tomu odpomohlo, zavedena do třídy elementární zvláštní *cvičení nazírací*, pro něž v době nové přijat název *vyučování názorné*.

Lze tedy vyučování názorné nazvat i můstekem z domácnosti do školy vedoucím, přirozenou přípravou na vlastní vyučování, kmenem, z něhož jednotlivé předměty učebně jako větve a ratolesťi vyrůstají.

Důležitost názorného vyučování poznána byla dávno již pedagogy na slovo vztatými. Amos Komenský sepsal pro žáky své spis: „*Svět v obrazích*“. Také ještě jiní mužové cvičení názorná uznávali za základ potřebných oprav ve školství. Sem patří: *Jan Bernard Basedov, Jan Jindřich Pestalozzi, Graser, Denzel* a j. v.

Náhledy mužů těch velice se od sebe lišily. Mnoho proměn bylo názornému vyučování doznati, než objevilo se v rouše nynějším, kterým jasněji vyniknul účel jeho.

Basedov považoval názorná cvičení za pouhý formalní cvik myslí a rozumu. Pestalozzi hledal hlavní účel názorného vyučování ve cvičení názornosti a řeči. Předmětem všeho vyučování bylo mu výhradně tělo lidské, při čemž až v přílišné zevrubnosti si liboval. Graser chtěl zase, aby počátečné vyučování mělo vůbec ráz praktický, a navrhoval k tomu dům, obydli rodiny za prostředek. Hlavním účelem cvičení názorných dle něhož bylo vzdělání pro život. Konečně Denzel učinil z názorného vyučování průpravu k učení se náboženství.

Doba nynější žádá na názorném vyučování, aby obohacováním žáků vědomostmi podle stupně jejich vzdělání cvičila se mluva, bystřil se rozum, šlechtilo se srdce a třsbila se vůle jejich.

Valná hromada gothského zemského spolku učitelského vytka tento účel vyučování názorného:

1. Vyučování názorné má dítěti poskytnouti mnoho názorů.
2. Má žáka vésti k vyšším duševním útvarům, k pojmem, soudům a úsudkům.
3. Má upravenými jazykovými cvičeními dosahovati u žáků mluvní hbitost a podávati jim jazyk spisovny.
4. Má vzdělávati cíty a vůli.
5. Má být přípravou vyučování reálnemu.

Vyučováním názorným vystíhuje se dvojí účel: *reální* a *formální*.

Poslední záleží v tom, že se názorným vyučováním vzdělávají rozličné duševní síly žákovy; *nazíravost, pozornost, soudnost, rozum, obrazivost a paměť*; též šlechtí se jím cíty a vůle dítěk.

Reální stránkou hledí vyučování názorné k tomu, aby obor vědomostí žactva byl doplňován a rozšírován a to hledíc k představám i ke stránce jazykové.

Ve třídě elementární musejí se obě tyto stránky, formální a reální, pěstovati měrou patřičnou; i rozeznáváme dle toho, čím se jich dosahuje, názorné vyučování:

- I. *popisné,*
- II. *vypravovací,*
- III. *básnické.*

Názorné vyučování vypravovací a básnické slove také *mravní* a odnáší se výhradně ku stránce *formální*; názorné vyučování *popisné* pak ku stráuce *reální*.

I.

Názorným vyučováním popisným popisují se věci z nejbližšeho okolí žákova. Učivo k němu ve smyslu učebních plánů jest následující:

1. Školní světnice
2. Věci ve školní světnici.
3. Dům a jeho části.
4. Oděv.
5. Obuv.
6. Pokrmy.
7. Nápoje.
8. Nástroje.
9. Řemeslníci.
10. Některá domácí zvířata.
11. Některé ovočné stromy.
12. Některé nerosty.
13. Tělo lidské.

Kterak se o věcech těch rozmlouvatí má, aby se vyhovělo účelu vyučování názorného, pozná každý z rozmluv samých; avšak přece dlužno upozorniti na některá pravidla:

a) Předmět, o kterém se rozmlouvá, musí se napřed žákům náležitě ukázati, aby jej nejen zrakem, ale i hmatem a dle okolnosti jinými smysly pozorovatí mohli.

b) Rozmluva sama buď nenucená, volná, beze všeho pedantství, aniž stávej se při všti lehkostí a zdánlivé nahodilosti bezzámiernou zábavou.

c) Poněvadž kde ně není, ani nejzkušenější paedagog ničeho bráti nemůže, jest při mnohých cvičenich učiteli samému mnoho předřískávati; přece však převládej vždy methoda doptávací.

d) O každém předmětu jednáno budíž všeobecně; děti mají se na jednom předmětu mnohem, nikoliv na mnoha předmětech málo naučiti.

e) Zprvu buď přihlíženo k celku, pak k částem větším a naposled teprv k částicím.

f) Práce kvapuá nebývá sice platna, ale přece varuj se přílišné rozvláčnosti a nemístného zabíhání, neb s počátku jest žákům pouhě poznávání věci a jich jmenování dosti obtížno.

g) Všechno, co by žák samočinně nalézti mohl, vymáhej umělými, příhodnými otázkami, sic jinak by dítě nikdy mysliti nemusilo a učení zůstalo by povrchné.

h) Žáci ať odpovídají hlasitě, vždy celou větou, ať vykládají; odpovědi slovných, byť to sebe více namáhalo, nepřijmej nikdy!

Cvičení názorná, která by vyhovovala řečeným pravidlům, nedají se, jak mnozí tvrdí, z rukávu vytřepati, nýbrž vyžadují důkladné přípravy, která mnohdy více času a námahy potřebuje než nějaká praeparace pro stupeň vyšší. —

Ze příčiny té jest zvláště mladým učitelům doporučiti, aby připravujíce se, dle určité disposice celou rozmluvu, otázky i odpovědi, vypracovali. Takovou přípravou stane se učitel nejspíše pánum látky a mistrem formy, jímž býti má, chce-li názorným vyučováním cíle pravého dosíti. Poznané má se také věc k věci přirovnávat, neb, jak Komenský dí, nikdo nezná věci dokonale, kdo zná věc jedinou; teprve, když rozumí, co mají věci jiné podobného a nepodobného, a proč, rozumí jí.

Nejlepším názorem jest předmět skutečný; částečně dá se tento nahraditi modely, obrazy neb výkresem učitelovým na tabuli.

Je-li na obraze více věci vyobrazených, musí se zastřílit vše, co k věci, o níž se jedná, nenáleží a čím by se pozornost dětská roztrhovala.

II.

Názorné vyučování vypravovací běží vedle názorného vyučování popisného, poskytuje k němu vhodná zakončení, výklady a vysvětlení, ale netvoří zvláštního oboru vyučování. Jím snažíme se výhradně na duši a srdce dětské působiti. Látka k názornému vyučování vypravovacímu není plánem učebním vázána, nýbrž jest volna a zahrnuje v sobě povídky, báchorky, bajky, paraboly, legendy, hádanky a příslövy.

Učivo toto čerpati můžeme buď libovolně z pramenů rozličných, aneb později, když žáci umějí čísti, z čitanky; ale vždy vzato budiž z oboru dětského.

Povídky musejí být poučny, ale ne snad nějakým přivšeňním napomenutím neb příslovím, nýbrž událostmi samými. Mimo to musejí být obšírný a názorný; pročež jsou zde všelijaké náčrty učitelovy na tabuli zcela na místě.

Stručnost, která se u historiků chválí, jest při názorném vyučování vypravovacím chybou. Aby však přílišnou délku nevybočilo se nad vnímavost dětskou, nesmí řada událostí a počet jednajících osob být tuze veliký.

Takové povídky, na kterých viděti, že jsou jen k tomu sdělány, aby se jimi něco mravoučného přidělo, v nichž udání jména, místa a času schází, které učitel a žák nerad opakuje, otupují zálibu dětskou k povídám.

Forma povídek musí být jednoduchá, správná a krásná, tón vypravovací spíše živý než smutný. Ze přečin snadno pochopitelných doporučuje se, by jména jednajících osob v povídce se nestotožňovala se jmény žáků; by tam, kde chlapci a děvčata se vyučují pohromadě, střídavě o chlapcích a pak o děvčatech bylo vypravováno.

Učitel vypravuje nesmí státi jako nějaká socha, ale zaujat má být obsahem povídky, aby žáci city, které vypravováním v nich vzniknouti mají, takřka se tváře jeho vyčisti mohli. Vnímavost dětskou jest mu ještě různými, mírně konanými pohyby podporovati.

Konečně přidržuj žáky, aby jednání té které osoby z povídky sami posuzovali a tak k dobrému přidržování a od zlého odpuzování byli. Dle okolnosti lze povídek, zvláště když žáci poněkud pokročili, upotřebiti ku zvláštním cvičením mluvním, jimž žáci učí se vypravovati. V případě tom, když vypravování dokončí, popřej žákům napřed chvíle k oddechu a ku přemýšlení, aby, co jim podáno, lépe stráviti mohli.

Potom teprv opakuj otázkami obsah povídky: posléze pak ať vypravují povídku celou žáci sami. Při tom nemáchej se jim snad přílišnými opravami mluvy do řeči, nýbrž nechej jich vypravovati tak, jak duch jejich jim ukazuje.

Přísloví a hádanky jest učiteli, aby jim žáci porozuměli, buď povídou nebo krátkou rozmluvou napřed vysvětliti.

Při rozpravách o příslovích nejlépe jest vždy jednat o smyslné stránce, t. j. o tom, co se jimi povídá, a pak teprv o stránce nevlastní, totiž o tom, co se jimi myslí.

Ku konci uvozuji se jednotlivé případy, aby dítky požvolna učily se užívatí přísloví na pravém místě a v případě příhodném.

III.

Místo povídek, přísloví atd. lze upotřebiti ku zakončení jednotlivých rozmluv aneb jako zvláštní cvičení menších básní. Řeč vázaná nesmí dítěti zůstat neznáma, vždyť chová dítě v sobě také cit pro takt a rým a povaha jeho kloní se k básnickému.

Básní jest mnoho, ale ne všecky hodí se pro děti. Většina básniček pohybuje se totiž ve kruzích vyššich. Učitel sám musí posouditi, co se pro jeho žáky nejlépe hodí. Vhodné básně ať pak vybere a naučí jím žáky na paměť. Zprvu musí jim objasnití obsah básně. To učíme, vypravuje-li báseň v řeči nevázane. Po té poví žákům celou báseň a posléze učí ji po částech tak dlouho na paměť, až ji žáci celou umějí. K tomu jest sice potřebí mnoho trpělivosti, ale žáci takovým cvičením velmi mnoho získají: stávají se smělejšími, přisvojí si hojnosc slov, vůbec množství pojmu nechá ducha dětského bez účinkův.

Známější pomocné knihy k vyučování názornému jsou tyto:

Sokol J.: Věcné vyučování na školách obecných.

Srnec Jan: Školka.

Blažek: Věcné vyučování dle Schuberta.

Tesař Fr.: Názorné vyučování.

Vorbes Tomáš: Vyučování v prvé třídě.

Knížek Václav: Methodika vyučování v prvé třídě.

Wiedemann Fr.: Der Lehrer der Kleinen.

Knaus: Das erste Schuljahr ohne Leseschreibunterricht.

Ražíčka: Věcné vyučování (Urbánek).

Richter K.: Der Anschauungsunterricht in der Elementarclasse.

Wiedemann F.: Präparationen für den Anschauungsunterricht.

Heinemann: Handbuch für den Anschauungsunterricht.

Sauzer: Methodik der Elementarclasse.

Krček F.: Názorné vyučování na nižších stupních školy národní.

Macháč A.: Učivo k názornému vyučování v prvních ročnících školy národní.

Hraše: Povídky.

Štulec: 50 bájek.

Zeman: Milé povídky.

Doucha: Povídky.

Vrtátko: Sedmikrásky.

Nikolau: Škola deklamatorní.

Vinařický: Drobné básně.

Erben: Šírká básní.

Ulrich a Weinfurt: Deklamovánky.

Štěpánek: Květi z luhů domácích.

Doucha: Záhonek malých.

Lipový vénec.

Bartoš: Naše děti.

Kde je komarada? (Blivádi děti.)

První den školní.

Cvičení I. (Když žáci poprvé sejdou se ve škole.)

Oslovení — vykonávání různých pohybů — hra — povídka; cesta ze školy a do školy — ukončení.

Rodiče přivádějí obyčejně sami šestileté děti své do školy. Učitel přijme je z rukou jejich, posadí do lavic a propustiv rodiče, osloví nové žáky takto:

Milují malé dítky a mám radost, když jich mnoho ke mně do školy přichází. I vás jest zde dnes mnoho. Těší mne, milé dítky, že se vás tolik sešlo a že jste ke mně do školy přišly.

Kde jste nyní? (ve škole) Aby vás nohy nebolely, sedíte v lavicích. Ukažte mi, jak umíte krásně sedět! Položte ruce na lavici! Vstaňte všichni! Stůjte tak krásně jako já!

Ted vám něco povím: Když později zvolám „Pozor“, posadíte se rovno, ruce takto před sebe položíte a budete se dívat na mne. Tedy: „Pozor!“ Dobře to umíte! Zavolám li „vstaňte“, všichni tisíce najednou vstanete. Vstaňte! Sedněte! Pozor! Toto užkolikrát po sobě se opakuje.

Položte nyní ruce na hlavu — na prsa — na ramena! (Učitel vše číti též.) Založte ruce! Ruce na lavici! Tleskuňte rukama! Podívajte se tamhle! tam atd. Podívajte se na stůl, na kamna atd. Položíme ještě jednu ruce na hlavu, ale teprv tenkráte, až načítám 1, 2, 3. Položte ruce na hlavu, 1, 2, 3! Taktéž vykonávají žáci dle tempa ostatní naznačené pohyby.

Ukažte, jak délá krejčí, když šije, jak řvec — jak stolař, když hobluje, — když řeže, — jak délá trubač, když troubí, — jak bubeník, když bubeníuje.

Nakreslim ptáka na tabuli a do toho budem stříleti. Až načítám 1, 2, 3, střelte mu do hlavy a řekněte: pafl 1, 2, 3! Podobně střlej žáci do ostatních částí (učitel ustřelenou vždy setře), až ze ptáka na tabuli nezhude nic. Hra se může opakovat. Učitel může také nakreslití více ptáků, do kterých žáci střlejí.

Protože jste všecko tak dobře uměli, budu vám vypravovat povídku. Pozor!

Byl jeden pastýř a ten pastýř had jedenkráte ovce na pastvinu. Měl mnoho ovcí a jedna z nich byla malinká — to bylo jehnátko.

To jehnátko bylo velmi veselo; bylo rádo, že mohlo jít také na pastvu. Ze samé radosti skácalo sem a tam. Jeho maminka, jedna stará ovce, povídala mu: „Neskácej, ať se ti nestane něco zlého!“ Jehnátko hned poslechlo a šlo jako ostatní ovce pěkně pomalu. Najednou přišlo ke hromádce kamení. Když k té hromádce přišlo, zapomnělo, co mu maminka pravila, a samo sobě povídalo: „Tu hromádku kamení já přeskočím.“ Udělalo — hop. V tom také slyšela jeho maminka bolestně volati: bě! bě! Maminka a pastýř hned se obrátili a dívali se, co se stalo. A hle, jehnátko leželo na zemi. Když je pastýř zdvihl, nemohlo choditi, mělo zlomenou nohu. I vzal je pastýř na ramena a hnal ovce zase domů. Doma jehnátku nohu zavázal. Dlouho trvalo, než se mu noha zhojila. A když zase ozdravělo, bylo vždy opatrnö, nezapomnělo nikdy, co se mu stalo, když tu hromádku kamení přeskakovalo.

Též vy, milé dítky, budte opatrny! Nikdy nentiskejte, když půjdete ze školy nebo do školy; chodte jen pomalu, aby se vám tak nevedlo, jak tomu jehnátku, o kterém jsem vám vykládal. Líbilo se vám dnes ve škole? Přijďte sem odpoledne zase rády? Povězte tatínkovi a mainiuce, až se vás budou tázati, co jste dělaly ve škole: My jsme si hrály a potom nám pan učitel vykládal povídku.

Vstaňte! Před školou a po škole budeme se modlitvati. Dnes pomodlím se já hlasitě a vy se tiše modlete. Po té učitel žáky propustí a doprovodi je až za budovu školní.

Cvičení II. (Když žáci po druhé sejdou se ve škole.)

Povídka: Kterak žáci mají se chovati ve škole — odpovidání sborové — jména žáků — ukončení.

Napřed vykoná učitel se žáky modlitbu týmž spůsobem jako při cvičení prvém. Pak promluví k žákům následovně: Viděl jsem, že se vám povídka, kterou jsem vám vypravoval, líbila, že rádi povídky posloucháte. Proto budu vám opět vykládati povídku — a to o Václavovi. Václav byl velmi hodný chlapec. Jeho tatínek a maminka byli tuze chudobní, ale Václava rádi do školy posílali. Vždy také mu říkávali: „Václave, buď hodný a plný!“ Václav měl své rodiče rád a proto vše dělal tak, jak si přál. Když šel do školy, šel pomalu a nikde se nezastavoval. Když přišel ke dveřím školní světnice, smekl čepici, tiše dvěře otevřel, do světnice vkročil a tiše opět za sebou dvěře zavřel. Byl-li již pan učitel ve škole, nešel Václav hned do lavice, nýbrž se napřed panu učiteli pěkně uklonil. Pak teprv šel k lavici, ve které sedával, a položil na ni věci, které si do školy přinesl. Potom šel tam k těm hákům, k věšáku a zavésil si naň klobouk. Když se zase k lavici vrátil, uschoval si do lavice vše a jen tabulkou nechal si ležeti na lavici. Na tabulce kreslil nebo psal tak dlouho,

až pan učitel dal známení, že se budou učit. Při vyničování seděl Václav pořád rovnou, ruce měl položeny na lavici a poslouchal, co pan učitel vykládal. Nikam se neohlížel. — Václav byl pozorný. Tázal-li se pan učitel žáků na něco, vždy zdvihl ruku takto (ukáž), aby pan učitel věděl, že on ví, nač se tázá. Tak Václav stále dělával, též doma se pilně učoval a proto mnoho uměl. Pan učitel a rodiče měli hoduho a pilného Václava velmi rádi. Také já mám hodné a pilné žáky velice rád a proto bych chtěl, abyste i vy, milé dítky, byly tak hodny jako Václav. Abyste věděly, kterak Václav všecko dělá, ukáži vám to. Učitel vezme si klobouk, jde ven za dvěře, vstoupí opět do světnice a ukazuje vše žákům tak, jak to bylo v povídce naznačeno. Totéž dá několika žáky provésti. — Myslím, že to nyní dovedete již všichni.

Pozor! Říkejte po mně, co já povím: Jan, chléb, stůl, pes, myš, strom, vůl, rád, mám, dám, pět, šest, ruka, noha, oko atd. Učitel jmeneje ještě více slov a žáci je po něm říkají.

Některé z vás již znám. Jmeneješ ty se František? Ostatních ještě neznám. Rád bych však věděl, jak se všichni jmenejete. Jak se jmeneješ ty? Pověz: „Jmeneji se Karel.“ (Takto pokračuje učitel dále.) — Chlapce již znám. Půjdou nyní k děvčatům. Jak se jmenuješ ty? ty? atd. Budu vás jednou sám jmenovati. Kdo své jméno neslyší, vstane a řekne: „Zde!“ Tedy pozor! Jan, Karel. (Najednou vstanou dva žáci.) Poslouchejte, něco vám povím: Jméno Karel dostali jste na křtu. To jest vaše křestní jméno. Vy máte ještě jiné jméno, to máte po tatínkovi, a to jest vaše příjmení. Pověz ty mi své příjmení! Ty, atd. — několik žáků jmeneje své příjmení. Jménení křestuň volají vás doma. Ve škole budu vás příjmením volati. Zkusím, vš-li každý své příjmení. Koho zavolám, vstane a řekne: „Zde!“ — Učitel vyvolávaje žáky musí mít jich seznam po ruce. Pak opakovati může ještě hru. Libilo-li se vám zase ve škole? Přijdete tedy zítra ráno rádi do školy? Povězte maminec, až se vás bude tázati, co jste dělali ve škole: Pan učitel vykládal nám povídka a my jsme mu povídali, jak se jmenejeme. Proste také tatínka, by vám kupil tabulku i kamének a přineste je zítra do školy. Budeme kreslit. Potom se učitel se žáky pomodlí a pustí je domů.

Školní světnice.

Jméno a části školní světnice.

Úvod — Jméno »školní světnice« — pojmenování částí školní světnice — jmenování prosté — ukončení.*)

Doma býváte ve světnici. Nyní jste též ve světnici, ale tato světnice jest ve škole a proto jmeneje se školní světnice. Jste tedy

*^o) Vstoupí-li učitel do učárny, naskytuje se mu přiležitost žáky upozorniti, by povstali vždy, když přijde do školy on nebo nějaká vznešená osoba.

ve školní světnici. V jaké světnici jste nyní? Ve školní světnici se děti učívají, školní světnice jmenuje se také učírna. Jak jmenej se školní světnice, protože se v ní děti učívají? Ohlédněte se po školní světnici! Toto jest stěna. Opakuj, N! To jest také stěna. Co jest toto také? Kdo z vás umí ukázati ještě nějakou stěnu ve školní světnici? Kdo ještě jinou stěnu umí ukázati? Kolem světnice jsou stěny. Opakuj, B! Podívejte se tam! (Uč. ukazuje nahoru.) Jest to také stěna? (ne). To jest strop. Opakuj, Z! **Všichni!** Po čem chodíme ve světnici? Kdyby tady byla jenom jedna stěna, byla-li by to již celá světnice? Proto říkáme: „**Stěna jest část světnice.**“ Opakuj, D! **Všichni!** Je-li pak strop sám již celá světnice? Strop jest také část světnice. Opakuj, R! **Všichni!** Kdo to umí říci o podlaze? Budu jmenovat sám všecky části světnice. Části světnice jsou: stěny, strop a podlaha. Opakuj, F! **Všichni!** Jmenovali jsme části školní světnice. Co jsme jmenovali?

Na školách víceřídních ukončí se nyní povídka dole uvedenou a v následujících dvou půlhodinách rozmlouvá se o stěnách, dále o stropu a podlaze školní světnice.

Na školách méněřídních dostačí, když tyto tři rozmluvy shrnou se v jednu. Ale pak třeba tuto ještě dodat: Podívejte se lépe na stěny! Stěny naší školní světnice jsou bílé. Jaké jsou stěny naší školní světnice? Jaký jest strop dle barvy? Stěny i strop mohou ale také být ještě malovaný. Jaké mohou být ještě stěny i strop? Kdo bily stěny i strop? Kdo je maluje?

Podívejte se na podlahu! Z čeho je podlaha udělána? (z prken). Z čeho bývá podlaha v kostele? (z kamení). Z čeho z komorách? (z cihel). Podlahu máme rádi čistou. Co děláme proto? (vymetáme, umýváme). Abyste podlahy nezašpinili, máte vždy boty otříti, než jdete do světnice. Co máte...? Učili jsme se o školní světnici. O čem jsme se učili? Rekněte to doma! Nyní ukončí se povídka.

Budu vám ještě něco vypravovatí.

Byli dva bratři: Vojtěch a Jaroslav. Jaroslav byl starší než Vojtěch a chodil již do školy. Kdykoliv ze školy přišel, byl vesel. Ve škole byl pozorný a mohl se tudíž pochlubit rodičům, že všecko uměl. Též říkával doma všelijaké povídky a zpívával písň, kterým se ve škole naučil. Byl rád, že něco uměl.

Vojtěchovi, když slyšel, jak Jaroslav všechno umí, bylo líto, že sám ničeho neuměl. Maminka to pozorovala, těšila ho a pravila mu: „Vojtěchnu, nermuš se, za rok budeš chodit také do školy a potom se též jako Jaroslav všemu naučíš.“ „Ach, jak budu rád chodit také do školy!“ řekl Vojtěch. „Kdybych tam jen raději již mohl jít!“ Vy, milé dítčky, chodíte již do školy. Chodíte sem rády? Kdo rád bývá ve škole, mnohemu se naučí. Chodíte tedy všichni rádi do školy!

Stěny školní světnice.

**Úvod — určení — velikost — co jest mezi nimi a v nich
— jaké jsou — ukončení.**

Jmenuj části školní světnice, N! Na které straně jest tato stěna? Stěna na pravé straně jmeneuje se pravá stěna. Opakuj, N! Všichni! Ukaž pravou stěnu a řekni tak, N! Na které straně jest tato stěna? To jest levá stěna. Opakuj, N! Ukaž levou stěnu, N! Ale ve světnici jsou ještě dvě stěny, jedna je v předu, druhá v zadu. Ukaž stěnu před námi, N! To jest přední stěna. Opakuj, N! Stěna za vámi jmeneuje se zadní stěna. Opakuj, N! N! Ukaž přední stěnu, N!, zadní, N! atd. Díváme-li se na stěnu od tohoto konce až k tomu konci, říkáme: „Stěna jest dlouhá.“ Řekni tak, N! Všichni! Dívajte se nyní na stěnu pravou! Jest pravá stěna také dlouhá? (Žáci přisvědčují.) Jest stěna pravá také jen tak dlouhá jako přední? Pravá stěna jest delší než přední. Opakuj, N! Protože přední stěna není tak dlouhá jako pravá, říkáme: „Přední stěna jest kratší než pravá.“ Opakuj, N! Všichni! Která stěna jest tak dlouhá, jako přední? (Zadní.) Která stěna jest tak dlouhá jako pravá? (Levá.) Které stěny jsou stejně dlouhé? Přední a zadní stěna jsou stejně dlouhé. Které ještě? (Pravá a levá.) Díváme-li se na přední stěnu od podlahy ke stropu, říkáme: „Přední stěna jest vysoká.“ Dívajte se na pravou stěnu! Jest ona také vysoká? Která stěna jest tak vysoká jako pravá? Která ještě? Ve světnici jsou všecky stěny stejně vysoké. Opakuj, N! Všichni! Tady setkává se přední stěna s pravou. Ukaž, kde se přední stěna setkává s pravou, N! To místečko, mezi přední a pravou stěnou, jmeneuje se kout. To jest kout. Opakuj, N! Postav se do toho koutu, N! Ve světnici jsou ještě jiné kouty. Kdo ještě umí ukázati nějaký kout? Kdo ještě? Kdo ještě? Co musí být ve stěnách, aby světlo vcházel do světnice? (Okna.) Ve které stěně jsou okna v naší školní světnici? Ale ve stěnách bývá také něco, čím lidé vcházejí do světnice. Co jest to? Ve které stěně jsou dvěře? Aby byly stěny pěkné, bývají malované. Ve škole jsou stěny malované. V některých světnicích bývají stěny bílé, to jsou stěny obílené. Jaké stěny máte doma vy, N? Aby zůstaly stěny vždy pěkný, uesmí se na ně nic lepit, ani malovatí (čmáratí). Opakování a ukončení:

Jak se jmeneuje stěna po pravé straně? po levé? před vámi, za vámi? Jaká jest stěna, díváme-li se na ni od tohoto kouce až k oponu konci? Které stěny jsou stejně dlouhé? Jaká jest stěna, díváme-li se na ni od podlahy ke stropu? Jak se jmeneuje místo, kde se dvě stěny sbíhají? Co jest ve stěnách, aby do světnice vcházel světlo? Čím lidé vcházejí do světnice? Jaké bývají stěny, aby byly pěkný? Povídali jsme, jaké jsou stěny. Opakuj, N! Budete-li všichni hodni, budu vám vypravovatí zase povídku.

Vyprávoval jsem vám, že Vojtěch byl vždy smuten, když slyšel, čemu bratr jeho Jaroslav ve škole se naučil, a že nemohl se dočkat chvíle, kdy sám bude moci chodit do školy.

Po roce vyplnilo se přání Vojtěchovo. Vojtěch chodil do školy též a sice jako vy do třídy první. Tenkráté byli ve třídě první samí hodní žáci, kteří pana učitele milovali a pilností mu jen radost působili.

Dnes jsou z těch malých žáků již muži, kteří nechodí více do školy se učit. Některé z nich znám ještě z té doby, kdy chodili do školy. Z jednoho takového žáčka jest nyní velebný pán, ze dvou jsou páni učitelé, z jednoho je dovedný kovář; ano z každého z nich jest teď pořádný člověk.

I z vás budou někdy hodní lidé, když zůstanete vždy pilní.

Slibte mi tedy, milí žáci, že budete vždy žáky takovými, jací byli žáci, kteří chodili s Vojtěchem do školy.

Jeden sedlák měl mladého konška. Ten však byl líný, nerad pracoval, nerad táhal vůz. Jednou, když musil táhnouti těžký vůz, pomyslil sobě: „Nač bych pracoval, raději utekl!“ I odtrhnul se od vozu a utekl do lesa. Tam se mu velice líbilo. Vybral si nejpěknější trávu, pil z čistého pramene a spával pod stinným stromem. Ale po letě přišla zima. Tráva svadla, listí se stromův opadalo a vše kolem něho spustlo. Línému konškovi nezbýlo, čím by se krmiti a kde by spávat mohl — a proto hladem umřel. Pamatuje si:

*Kdo se práce štíti,
musí hladem mříti. Budte pilní!*

Líbí se vám třídu? Než se vydáte domů,

Strop a podlaha školní světnice.

Úvod — jaký jest strop — z čeho jest podlaha — jaká jest — ukončení.

Kde jste nyní? Jmenuj části školní světnice, N! Jak se jmenuje stěna po pravé straně? Jak stěna na levé straně? Jak stěna před námi? Jak stěna za námi? Jak se jmenuje místo, kde se dvě stěny sbíhají? Co jest ve stěnách, aby do světnice vcházelo světlo? Čím lidé vcházejí do světnice?

Dobře jste si to zapamatovali. Podívejte se všichni nahoru! Co jest ve světnici nahoře? Budeme se chvíli na strop dívat. Díváme-li se naň od přední stěny až k zadní, říkáme: „Strop jest dlouhý.“ O stěnách pravili jsme též, že jsou dlouhé. Která stěna jest tak dlouhá jako strop? Která ještě? Řekneme: „Strop jest tak dlouhý jako pravá stěna.“ Opakuj, N! Jak můžeme ještě říct? Díváme-li se ale po stropě od levé stěny až ku pravé, říkáme: „Strop

je široký.“ Opakuj, N! Strop je tak široký jako přední stěna. Opakuj, N! Která stěna jest ještě tak dlouhá, jako jest strop široký? Řekněte: Strop jest tak široký jako zadní stěna. Strop ve škole jest všude stejný, on jest rovný. Kdo z vás byl již v kostele? Jest tam také strop rovný? Tam jest strop okrouhlý. Strop okrouhlý jmenejte se klenutí. Jak se jmenejte strop okrouhlý? Jaké bývají stěny, aby byly pěkný? Je-li také strop malovaný? (Ano.) Strop může být malovaný neb obhlený.

Ale ještě si budeme povídati o něčem, co jest ve světnici; jest to tak dlouhé a široké jako strop. Co jest to? (Podlaha.) Z čeho jest udělána podlaha? (Podlaha jest udělána z prken.) Máte doma také takovou podlahu? Z čeho jest udělána podlaha v kostele? (Z kamení.) Kde vidíte ještě podlahu z kamení? (V sni ve škole.) Víděli jste již podlahu z cihel? Kde? (V komoře, na půdě.) Podlahu máme také rádi čistou. Co děláme proto? (Vymetáme, umýváme.) Abychom nenanosili do světnice bláta a nezašpinili podlahy, musíme si otřít boty nebo střevíce, než jdeme do světnice.

Opakování: Co jest ve světnici nahoře? Jaký jest strop, díváme-li se naň od přední stěny k zadní? Jaký jest strop, díváme-li se naň od pravé stěny k levé? Jaký jest strop ve světnici, protože jest všude stejný? (Rovný.) Jaký jest strop v kostele? Jaký bývá strop, aby byl pěkný? Co jest ve světnici dole? Z čeho je podlaha udělána? Z čeho může ještě být? Co děláváme, aby byla podlaha čista? Co musíme dělávat, abychom do světnice nenanosili bláta? Rozmlouvali jsme o stropě a podlaze. O čem jsme rozmlouvali? Budu vám vypravovat ještě povídku o hodnému dítku. Pozor!

Lidunka byla velmi hodné dítko. Poslouchejte, jak vše dělávala: Časně ráno vstávala, hned se umyla a ustrojila. Potom klekla k lůžku svému a nábožně se modlila. Děkovala Pánu Bohu, že ji celou noc chránil a prosila ho, aby také celý den ji a její rodiče od zlého opatroval. Když se pomodlila, spěchala k rodičům svým, a přála jim dobrého jitra. Při jídle seděla slušně a vždy rodičům za snídaní, oběd a večeři poděkovala. Vůbec, kdykoliv něco do stala, vždy za to poděkovala. Velikou radost měla, mohla-li manince něčím posloužit, mohla-li jí někam dojít. Ale Lidunka byla také žákyní. Jako doma, byla i ve škole hodna. Pozorně poslouchala, když pan učitel něco vykládal, ráda se učila a nikdy nehnula, nešepotala. Knihy svoje a písanky chovala čistě a ukládala je vždy na pořádném místě. Našla je proto pokaždé snadno, když jich potřebovala. Tak máte také dělávat. Do školy a ze školy chodila Lidunka pokojně, nikde se nezastavovala, nikde nechtveračila.

Lidé, kteří Lidunku znali, měli z ní radost a když se sešli, povídali si, jak hodné dítko byla Lidunka. Tomu, co o ní říkávali, naučím vás na paměť. Pozor! Řeknu toho část: „Hodné dítko časně vstává.“ Opakuj, N! R! Všichni! N! R! (Slabší žáci.)

Povím toho nyní další část: „lenosti se nepoddává.“ Opakuj, N ! Všichni ! Řekneme nyní obě části :

„Hodné dítko časně vstává,
lenosti se nepoddává.“

Opakuj, N ! T ! Všichni !

Podobně cvičí se dále, až se nácvičí celý článek 6., str. 70. z prvej čítanky od Štastného, Lepaře a Sokola. Potom mohou se žáci nápěvu této písni učiti.

Misto naznačené lze také mimo známou píseň „Pilá Růženka“ upotřebiti následující básně :

Jeník.

1. Jeník, ještě malý,
býval všeho dbalý ;
časně ráno vstával,
dáky Bohu vzdával,
matinku rád miloval,
otce svého ctival.	2. Ráno jak posnídal,
do školy se vydal
a tam pěkně seděl,
do knihy své bleděl ;
nebyl jako jiní
hoši rozpustili.
3. Dobré konal stále
ke cti Boží, chvále.
Za to jej hned z mládí
lidé měli rádi ;
Bůh mu dopřál dosti
blaža i radosti.	

J. V. Klásek.

Poznámka. Ku zakončení rozmluv o školní světnici lze s prospěchem upotřebiti také článků 2., 3., 4. a 5. ze čtení poučného prvej čítanky od Štastného, Lepaře a Sokola.

Věci ve školní světnici.

Jmenování věci ve školní světnici.

Jmenování prosté. Kde jste nyní ? (Ve školní světnici.) Přišlo vás sem mnoho. Pamatujte si: Děti, které chodívají do školy, jmenují se žáci. N jest žák. Kdo jsi, protože chodíš do školy ? Vy všichni jste žáci. Kdo jste vy všichni, protože chodíte do školy ? Já také chodím do školy, a protože vás učím, jsem pan učitel. Kdo jsem já, protože vás učím ? Mimo nás jsou ve školní světnici také rozličné věci. Rozhlédněte se po školní světnici! Co jest toto ? (Stál.) Pověz hlasitě: To jest stál. Řekněte tak všichni ! Jak se jmenuje to, na čem sedávám při stole ? Řekni: To jest židle. Na čem sedíte vy ? Pověz: To jest lavice. Zde před vámi také něco stojí. Co jest to ? (Tabule.) Stál, židle a tabule na něčem stojí.

-- to jest *stupeň*. Opakuj, P! Tam také ještě něco stojí, do toho schovávám všelijaké věci. Co jest to? (*Skříň*.) Vedle skříně stojí ještě něco — kde si obyčejně ruce umývám — to jest *umývadlo*. Pověz tak, K! Všichni! Vedle umývadla stojí *kamna*. To jsou kamna. Opakuj, B! Podívejte se ještě jednou na stůl! Tam také jest něco. Co jest toto? (*Kniha*.) Co jest toto? (*Kalamář*.) Ale také na stěnách školní světniče jsou všelijaké věci. Co jest toto? (*Kříž*.) Co jest toto? (*Obraz*.) Na tomto obraze jest pan císař námalován. Pan císař je velký pán, poroučí nám všem a přebývá ve Vídni. On vás má všecky rád, dal vám vystavěti školu, do které chodste, a proto musíte jej také všichni mít rádi. Tam v zadu také ještě něco visí na stěnách. Co jest to? (*Věšák*.) Na věšák včíše kabáty a klobonky.

Ukažování: Rád bych nyní věděl, zdali již všechny tyto věci znáte. Ukaž stůl a řekni: To jest stůl, D! Ukaž tabuli, P! atd. ukazují žáci ostatní věci.

Pořádání: Znáte již všechny věci, které jsou ve školní světnici. Jak se jmenuje stěna, která jest před vámi? Jak ta, která jest za vámi? Jak ta, která jest na pravé straně? Která jest na levé straně? Kdo z vás umí jmenovati věci, které jsou při přední stěně? Opakuj je, R! Které věci stojí při pravé stěně? Dle okolnosti jmenuj žáci ještě věci, které stojí při levé a zadní stěně. Kdo umí jmenovati věci, které visí na stěnách? L!

Ukončení: Jmenovali jsme věci, které jsou ve školní světnici.

V jedné škole bylo mnoho žáků. Někteří z nich byli děti bohatých, jiní chudých rodičů. V prvé lavici na kraji seděl žák Oldřich. Neměl pěkných, drahých šatů, — ale ty, které měl, byly vždy dobré a čisté. Oldřich sám také byl vzorem všech žáků, byl tak hodný, jako hodný Václav. Vedle Oldřicha seděl Jindřich, druhý žák. Ten měval vždy pěkné, drahé šaty, ale pilný nebyl a mnoho neuměl. Pan učitel měl proto Oldřicha vše rád než Jindřicha a častěji říkával ostatním žákům: Budete tak pořádní a hodní jako Oldřich, ale nebudete takovými jako Jindřich. Těž já, milé dítky, miluji vše pořádné a pilné žáky; lenivých nemiluji, byť sebe pěknější šaty měli. Budete tedy takoví, jako Oldřich!

Lidmila byla malinké a slabé děvčátko. Šla ze školy a protože fučel silný vítr, nemohla nijak z místa. I přistoupil k ní její spolužák Vojtěch a řekl: „*Pojď, povedu tě*.“ Vzal ji za ruku a zavedl ji domů. Hodní žáci mají se rádi a pomáhají si, kde mohou.

Jak z úvodu vysvitá, lze povídka, žákům vypravovaných, upotřebit také k cvičením mluvním. Učebný plán to také předpisuje. Při tom počínej si takto:

1. Napřed vypravuj povídku sám. (Stati se také může, že povídku vyložíš a druhý den teprve povídky užije se za cvičení mluvní.)

2. Vytazuj se na obsah povídky. Žáci ať při tom jednotlivé jednající osoby kritisiují, ať cvičí se v rozeznávání dobra a zla.

3. Posléze ať žáci povídku vypravují sami, nejsouce přerušování

učitelem, k čemuž by jej vypravování dětské věsti mohlo. Mluva dětská častými takovými cvičeními sama se napraví. Za příklad vůbec stůj zde toto:

Včera vypravoval jsem vám o Lidmile. Přesvědčím se, kdo z vás si něco zapamatoval. Jaké děvčátko byla Lidmila? (Malinké a slabé.) Odkud šla ona jednou? (Ze školy.) Jaký vtrr fučel tenkráte, když šla ze školy? (Silný.) Jak pak se šlo proto Lidmile? (Spatně, ona musila se i zastaviti.) Kdo viděl Lidmilu, když musila se zastaviti? (Vojtěch.) Co udělal potom Vojtěch? (Vzal ji za ruku a vedl ji domů.) Jaký byl proto Vojtěch? Zdal se i vy byste tak učinili? Co dělávají hodní žáci? (Mají se rádi a pomáhají si.) Kdo z vás dovele již celou povídku o Vojtěchovi a Lidmile vypravovati? Vypravuj, B! L! (Vypravuje více žáků.) Vypravujte tuto povídku také doma!

Poznámka. Na školách méně trídých nechť probírá se pak pouze roznívání o tabuli, psacím náčiní, stolu a o školním nářadí. Přijemná zábava poskytuje se žactvu kreslením věcí, o nichž se rozmlouvávalo.

Popis věcí ve školní světnici.

Rozmluva o tabuli školní.

Jméno — části — z čeho jest — barva — zhotovitel — účel — co můžeme neb nemůžeme s ní dělati — ukončení.

Jmenuj věci ve školní světnici, které stojí při přední stěně, M! O tabuli budeme si něco povídati, budeme o ní rozmlouvat. Podívejte se dobře na tabuli! Ukažte na ni a řekněte: to jest tabule. Této tabule potřebujeme ve škole, proto jmenuje se tabule školní. To jest tabule školní. Opakuj, P! Všichni!

Tabule školní stojí na stupni před vám, abyste dobře na ni viděli. Aby mohla státi, má podstavec. To jest podstavec. Ukaž podstavec a řekni: To jest podstavec, H! Na podstavci stojí tabule. Je-li pak podstavec již celá školní tabule? Protože není podstavec celá školní tabule, říkáme: Podstavec jest část tabule školní. Opakuj, R! P! Kdo tak umí říci o tabuli? Řekněte to všichni: Podstavec jest také část tabule školní. Pověz to, K! Části tabule školní jsou podstavec a tabule. Jmenuj části tabule školní, M! Všichni! Hleďte nyní všichni na tabuli. Díváme-li se na ni od pravé strany k levé, říkáme: Tabule jest dlouhá. Řekni to, S! Díváme-li se na ni svrchu dolů, říkáme: tabule jest široká. Řekni to, B! Tabule jest širší než delší. Opakuj, D! To jest strana tabule. Řekni tak, R! Obrátně tabuli. Co jest toto též? (Strana.) Kolik stran jest jedna strana a ještě jedna strana? Každá školní tabule má dvě strany. Kolik stran má každá školní tabule, O! Můžeme obě strany najednou viděti? (Ne.) Proč ne? (Protože jest druhá strana ku stěně obrácena.) Jedna strana tabule jest linkována — druhá jest prázdná. Tato špice tabule jmenuje se roh tabule — to jest roh tabule. Pověz tak, S! Kdo ještě umí ukázat nějaký jiný roh tabule? Kdo ještě? Kdo ještě? Spočítaj rohy tabule, K! Kolik rohů má tabule? (4) Protože tabule má čtyři

rohy, říkáme: Tabule jest čtyřohá. Opakuj, D! Všichni! Pozorujte nyní podstavec školní tabule! Díváme-li se naň zdola nahoru, říkáme: Podstavec jest vysoký. Řekni tak, P! V podstavci jsou kulaté díry. Do nich můžeme strčiti dřevěné hřebíky, kolíky. Co můžeme do děr v podstavci strčiti, R!

Z čeho jest školní tabule? Tabule ze dřeva jmenejte se dřevěná. Jak se jmenejte tabule ze dřeva, D! Některé školní tabule mají podstavec ze dřeva a tabuli ze silného plátna neb z kůže. Takové tabule jsou napjaty na dřevěném rámcí. Jakou barvu má školní tabule? (Černou.) Jaké barvy jest podstavec? (Žluté.) Kdo dělá neb zhotovuje tabuli školní? Co děláme na tabuli školní? (Pišeme, kreslíme a počítáme.) Čím pišeme na tabuli školní? Co můžeme se školní tabuli činiti? (Útržti, obrátiti, výše neb níže posinouti.) Čím utíráte tabuli? Co nemáme na tabuli činiti? (Čmáratí.)

Opakování a ukončení: O čem jsme rozmlouvali nyní? Jmenej části školní tabule, N! Kolik stran má tabule? Kolik rohů jest na ní? Můžeme obě strany tabule najednou viděti? Co jest v podstavci vyvrtáno? Co se může do těch děr strčiti? Z čeho jest tabule školní zhotovená? Jakou barvu má tabule školní? Kdo zhotovuje tabule? Co můžeme na tabuli činiti? Co můžeme s tabuli dělati? Co nemáme na tabuli činiti?

Ještě něco povíte mi o tabuli. Kolik rohů má tabule? Může jimi trkat? Jaké jsou strany tabule dle barvy? (Černé.) Tabule je ze dřeva, jest tvrdá — má tvrdá záda. Jaká záda má tabule? Čím pišeme na tabuli? Kdo dívá se, kdo patří na tabuli, když pan učitel na ní piše? (Žáci.) Žáků, hochů je ve škole mnoho. Mnoho hochů činí zástup hochů. Co činí mnoho hochů dohromady? Protože jste všecko tak dobře uměli, přesvědčím se ještě, zda-li umíte také hádati. Pozor!

Čtyři rohy mám,
ale netrkám,
tvrdá, černá jsou má záda,
na nich křídla psává ráda.
Zástup hochů sedí přede mnou,
hledí na mne tváří veselou.

Co jest to? (Tabule.) —

Abyste tu hádanku mohli také doma pověděti, naučím vás ji na paměť. —

Čvičí se po částech jako slova písne o hodném dítku.

Rozmluva o tabulce.

(Viz rozvrh rozmluvy předečší.)

Na tabulci školní psávají nejčastěji pan učitel. Na čem psávají žáci? (Na tabulce.) Zde mám tabulku, podívejte se všichni na ni. Vidíte na ní něco ze dřeva? Ukaž, co jest na tabulce ze dřeva, N! To, co jest na tabulce ze dřeva, jmenejte se rámeček. Jak se

jmenuje to, co jest na tabulce ze dřeva? Ukaž na rámcu tabulky a řekni: To jest rámcu tabulky, N! Ale uprostřed v rámci není dřevo — tam jest něco z kamene. Ukaž to, co jest na tabulce z kamene, N! To, co jest na tabulce z kamene, nazývá se deska. Jak se jmenuje to, co jest na tabulce z kamene? Ukaž desku tabulky, N! Nyní sdělám s té tabulky rámcem. Je-li rámcem již celá tabulka? Protože rámcem není celá tabulka, říkáme: Rámcem jest část tabulky. Opakuj, N! Všichni! Je-li deska již celá tabulka? Pověz o desce, jak jsme řekli o rámcu, N! Jmenuj části tabulky, N! Abyste viděli zase celou tabulku, musím dát rámcem okolo desky. Účinímu to. Ukaž části tabulky uvnitř, N! Dívajte se lépe na rámcem tabulky, můžeme se o něm také ledačemu přiučiti. Poslouchejte! Má rámcem také rohy? Kdo dovede je spočítati? Kolik rohů má tedy rámcem? Jaký jest rámcem, protože má čtyři rohy? Proč jest čtyřrohý? Hledte teď na desku tabulky! Vyndám ji z rámcem. Kolik rohů má ona též? Jaká jest proto také? Ale ještě něco jiného můžeme říci o desce. Pojd' ven a pohled prstem desku, N! Jde to snadno? Deska tabulky jest hladká. Jaká jest deska tabulky, protože se dá snadno hladit? Na desce bývají udělány čáry — ona jest proto čárkováná neb linkovaná. Jaká jest deska, když jsou na ní čáry? Povíme uvnitř vše, co jsme řekli o desce. Deska jest čtyřrobá, hladká a linkovaná. Kdo to umí též říci? Z čeho jest tabulka zhotovená? (Ze dřeva a z kamene.) Co jest na tabulce ze dřeva? Co z kamene? Kámen, ze kterého jest deska, jmenuje se břidlice. Jak se jmenuje kámen, ze kterého jest deska? Řekněte proto: Deska jest z břidlice. Z čeho jest deska? Tabulka, která má desku z břidlice, jmenuje se břidlicová. Jak se jmenuje tabulka, která má desku z břidlice? Některé tabulky mají desku z tuhého papíru — lepenky —, to jsou lepenkové tabulky. Jakou barvu má rámcem tabulky? (Bílou.) Jakou desku? (Šedou neb načernalou.) Kdo zhotovuje tabulky? (Stolař a lamač.) Co děláme na tabulce? (Píšeme, kreslíme, počítáme.) Čím píšeme na tabulkách? Co jsme na tabulku napsali, můžeme smazati. Čistotné děti užívají k tomu houby. Tabulka může se snadno rozbiti. Ona jest křehká. Nesmíme ji tedy upustiti. Též nemáme železnými věcmi po tabulkách škrabati.

Opakování a ukončení: Nyní ještě budeme opakovati, co jsme si o tabulce vykládali. Jmenuj části tabulky, N! Jaký jest rámcem, protože má čtyři rohy? Jaká jest deska, protože má také čtyři rohy? Jaká jest deska, protože se dá snadno prstem pohledit? Jaká jest deska, když jsou na ní čáry. Z čeho jest tabulka? Jak se jmenuje kámen, ze kterého se dělají tabulky? Kdo zhotovuje tabulky? Co děláme na tabulce? Co nesmí se na tabulce dělati? **Pamatujte si, co jsme si povídali o tabulce.**

Hádanka: Vně dřevěné rámečky,
vnitř břidlicové destičky,
na nich pilné dětičky

kreslí sobě domečky,
psíš, chutě počítají
ale vždy je čisté mají.

Tabule školní a tabulka.

(Příklad ku porovnání dvou věcí.)

Úvod — čím jsou si podobny — čím se liší — zakončení.

Na čem psíše pan učitel ve škole? Na čem psíš žáci obyčejně ve škole? (Na tabulkách.) Podíváme se, co na tabulce právě takové jest jako na tabuli; v čem jsou si podobny. Kde užívá se tabule školní? (Ve škole.) Užívá se tabulky také ve škole? Kolik rohů má tabule? Jaká jest deska tabule též? Co děláme na tabuli a na tabulce? Co jsme na ně napsali, můžeme též smazati. Ale na tabulce jest mnohé jinaké než na tabuli, ony jsou také rozdílny. Na čem stojí tabule? Stojí tabulka také? (Leží na lavici.) Jest tabulka též tak velká jako tabule? (Tabulka jest menší než tabule.) Kdo dělá tabuli, kdo tabulku? Čím psíšeme na tabuli? Čím na tabulce? Břidlice sama sebou jest černá, tabuli třeba na černo natříti. Přemýšlejte doma, snad si ještě na něco vzpomenete, v čem se tabule a tabulka sobě podobají a v čem se od sebe liší.

Bohuška pláčíc, přišla ze školy domů. Maminka myslila, že někde upadla a se udeřila, ale když vzala Bohušce tabulku a knihu z ruky, shledala, že tabulka byla roztlučena. Bohuška se zarazila a mlčela. Po chvíli vyznala mamince, že byla neopatrná, že tabulku upustila a prosila maminku za odpusťení. Maminka, protože nezapírala, že nelhala, odpustila Bohušce, koupila jí tabulku novou, a napomenula Bohušku, by po druhé byla opatrnější.

Též vy, milé děti, nelžete nikdy! *Budte upřímnny a na své věci opatrný!*

Psaci náčini.

Budeme se opět něčemu novému učiti. Kdo z vás si ještě pamatoval, čím psíšeme na tabuli? Tuto držím kousek křídy. Udělej křidou na tabuli křížek, N! Dobře jsi jej nakreslil, ale podívaj se na prsty, jaké pak jsou od křídy? Jaká jest křída dle barvy? Kdyby byla křída černá a kdybychom ji lečo na černou tabuli napsali, viděli byste to z lavice? Čím psíšete na svých tabulkách? To je *kamének* (čili rafije). Jakou barvu má deska tabulky? Udělám na tabulku kaménkem čáru; jaká jest též dle barvy? Ukazuje houbu: Co je toto? Podíváme se na houbu lépe. Čeho vidíte na houbě mnoho? Ona je děrkovatá. Pozorujte, co nyní s ní udělám. Uč. smáčkne ji. Co jsem udělal s houbou? Co myslíte, jaká jest

houba, protože se dá smáčknouti, tvrdá nebo měkká? Ale co teklo z houby, když jsem ji smáčknul? (Voda.) Podívejte se, jaké mám nyní ruce? (Mokré.) Jaká jest tedy ta houba také? Povím vám vše, co jsme si o houbě vypravovali. Houbá jest děrkovatá, měkká a mokrá. Opakuj, N! Dejte pozor, co s tou houbou udělám (smaže křížek). Co děláme s houbou? Hodně žáci mají na svých tabulkách také přivázанou houbu, aby mohli jít s tabulek smazovati. Kdo ještě houby nemá, ať prosí tatínka, aby mu houbu koupil a ji k tabulce přivázal, jako jest tato houba. Rukama tabulky nikdy neutřejte, sice byste si je pošpinili, a špinavých dětí nemá nikdo rád.

Ukazuje *list papíru*: Co držím v ruce? Jest papír také černý jako tabule? Řekněte všichni: papír jest bílý. Na papíře se také píše, ale ani křídou ani rafiji. Čím pak? (Ukazuje tužku.) Na papíře se píše tužkou. Ukážu vám ještě něco, čím se na papíře píše. Co je to? Z čeho je *péro*? Abychom pérem lépe psát mohli, zastrkujeme je do *držátko*. To je držátko. Opakuj, N! Napíšu něco pérem na tom papíře? (Ne.) Suchým pérem tedy nepíšeme, my je v něčem namáčíme. To mám zde v té skleničce (kalamáři, lahvičce).

Co je v té skleničce? Proč myslíte, že to není voda? V *inkoustu* tedy namáčíme pero a pak můžeme jím na papíře psát. Napíšu něco. (Křížek.) Proč musí být inkoust černý? Proč nepíšeme inkoustem a pérem na tabuli? Zkusím, zda-li dá se také smazati, co se inkoustem napíše. Smažu ten křížek, který jsem dříve napsal. Podívejte se nyní na ten papír! Co vidíte na něm? Co se pérem a inkoustem napíše, nedá se smazati. Kdo by tak přece učinil, ten by si udělal na papír kaňky.

Učitel ukazuje *pravítko*: Této věci jistě žádný nezná. — Nebyl bych si myslil, že by jí kdo znal. Co je to tedy? Vezmi je do ruky, omácej je a pověz, je-li tvrdé nebo měkké? Z čeho je pravítko uděláno? Podle pravítka dělájí se přímé čáry. Kdo podle pravítka dělá přímé čáry, ten linkuje. Teď budeeme jmenovati všecky věci, které jsme si ukazovali. Co je to? (Křížka.) Co je to? (Rafije.) Podobně ukaž žákům houbu, tužku, pero, inkoust, pravítko. Co děláme křídou, tužkou, pérem? Kterých věcí potřebujeme ještě při psaní? (Houby, papíru, inkoustu, pravítka.) Pamatujte si: Věci, kterých potřebujeme ku psaní, jmenují se: „*psací náčiní*“. Co je tedy křída, protože jí potřebujeme ku psaní? Proč je křída psací náčiní? Co jest pero také, protože ho potřebujeme ku psaní? Pověz tak o houbě, tužce, papíru, pravítku, rafiji! Jmenuj všechno psací náčiní, N! Všichni!

Budu vám nyní, protože jste vše tak dobře učili, ještě něco vyskládati.

Vedle Boženky sedělo ve škole chudé děvče, které se jmenovalo Milada. Boženka měla dva kaménky; ale Milada neměla žádného. „Milá Boženo,“ řekla Milada, „prosim tě, půjč mi jed-

noho kaménu!“ Božena vzaala ihned ten pěknější a pravila: „Ta māš, Milado!“ Božena byla proto úslužná, ona byla dobrou žákyní. Dobrá žákyně jest k svým spolužákyním úslužná.

Péro.

Proč pak, milé péro moje,
jsou tak špatné tahy tvoje?
Sestře píšeš pěkně čistě,
ano také hbitěji,
u mne na každičkém místě
čerstvé kaňky lezejí.
Nuže, polepší se záhy,
ať jsou čisté tvoje tahy!
Každý potom s útěchou
úlohu čist bude mou. —

Péro ani slůvka sice
na to neprohodilo;
pozor dával hošk více,
psaní tím se lepšilo.
Krásné všecky tahy byly,
každé oko potěšily.

J. V. N.

Rozmluva o knize.

Jméno — části — zhotovitel — účel — druhý — co můžeme neb nemůžeme s ní dělati — ukončení.

Až posud učili jsme se o věcech, kterých potřebujeme k u psání, ale žák potřebuje ve škole ještě něčeho, v čem by čísti mohl. V čem pak čítaváme? Hleďte, tuto mám krásnou knihu! Co jest to, co vám ukazuji? Dívejte se na tu knihu, budete mi něco o ní povídati. Aby se kniha tak snadno neroztrhala, má z venku cosi tvrdého. Co pak jest to? (Deska.) Ale na druhé straně má kniha tato ještě jednu desku. Kolik desek má tedy dohromady? Tady v zadu jsou obě desky něčím spojeny — to je hřbet knihy. Jak se nazývá toto, nač ukazuji? (Hřbet.) Když knihu otevřeme, vidíme, že má uvnitř čehosi mnoho. Co jest to? (Listy.) Pojd, ukaž desky této knihy, M! Ukaž listy! Ukaž hřbet! Kdybychom místo této knihy měli zde pouze desky, byla-li by to již celá kniha? Pamatujte si: Desky jsou část knihy. Opakuj! Všichni! Pověz tak o hřbetě, O! o listech, A! Části knihy jsou: desky, hřbet a listy. Jmenuj části knihy, N! Všichni!

Podívejme se ještě jednou na desky této knihy. Co jest toto na deskách? (Rohy.) Na deskách bývají rohy. Kolik rohů je na jedné desce? (Dva.) Kolik na obou deskách dohromady? Omácej tuto desku, P! Jest ona tvrdá nebo měkká? Co myslíte, z čeho jsou desky knihy? Desky knihy jsou z tvrdého papíru. Takový tvrdý papír, ze kterého se dělají desky na knihy, jmenuje se lepenka. Desky knihy jsou tedy z lepenky. Z čeho jsou desky knihy? Ale aby byly pěknější, oblépují se obyčejně pěkným papírem. Čím se oblépují desky, aby byly pěknější? Jsou-li rohy desek také oblépeny papírem? Rohy desek bývají obyčejně oblépeny plátnem nebo kůží, aby byly pevnější. Čím bývají rohy desek oblépeny, aby byly pevnější?

Podívejte se nyní na hřbet této knihy! Je-li hřbet knihy z papíru? Hřbet knihy bývá z plátna nebo z kůže. To jest proto, aby se tak snadno, když se kniha často otevírá, neroztrhal. Z čeho bývá hřbet knihy? Desky a hřbet jmenují se vazba knihy. Opakuj. D! V deskách jsou listy knihy. Knihy mívají mnoho listů. Každý list má dvě strany. Když knihu otevřeme, jest jedna strana v levo, druhá v pravo. Jak se jmenuje strana v pravo? Jak strana v levo? Kdo v knize čte, čte napřed na levé straně nahoru a když ji přečte až dolů, čte pak na pravé straně nahoru a čte zase až dolů. Potom list obrátí a čte zase napřed levou, potom pravou stranu. Z čeho asi jsou listy knihy? Kdo dělá knihy? Ten, kdo dělá vazbu knihy, kdo knihu váže, jmenuje se knihař. Kdo váže knihu? Ten, kdo tiskne knihy, jmenuje se knihtiskař. Kdo tiskne knihy?

Žáci mívají všelijaké knihy; v některých čítavají, v jiných počítají, ještě z jiných zpívají. Pamatujte si: Kníha ku čtení nazývá se čítanka. Jak se nazývá kniha ku čtení? Kníha k počítání jmenuje se početnice. Jak se nazývá kniha k počítání? Kníha s písničemi nazývá se zpěvník. Jak nazývá se kniha s písničemi? Ku modlení mívají také knihu. Kníha k modlení jmenuje se modlitební. Jak se jmenuje kniha k modlení? Kníha s obrázky jmenuje se obrázková. Všecky knihy nebývají stejně veliké, některé jsou větší, jiné menší, některé tlusté, jiné tenké. Které mají mnoho listů, jsou tlusté, které mají méně listů, jsou tenké. Co můžeme s knihami dělat? (Zavři ji!) Žák má své knihy zachovat čisté, nemá jich pomazati a poškrabati. Nemá jich roztrhati. Dle zašpičených, poškrabaných, roztrhaných knih poznáváme nepořádného žáka. --

Opakování. O čem jsme rozmlouvali? Jmenuj části knihy. N! Co jest na deskách? Z čeho jsou desky? Z čeho je hřbet? Z čeho jsou listy? Kolik stran má každý list? Jak se jmenuje strana, která je v pravo, když knihu otevřeme? Jak ta, která jest v levo? Kterou stranu čteme napřed, když v knize čteme? Kterou potom? Kdo váže knihy? Kdo tiskne knihy? Jak se jmenuje kniha

ku čtení? jak kniha k počítání? k modlení? Jak kniha s písňemi? Co můžeme s knihou dělati? Co s ní nemají žáci dělati? Pamatuje si, čemu jsme se o knize učili!

Má to listy, ač to není rostlina,
v rukou to držívá pilný klučina.

Čtyři rohy, jeden hřbet,
mnoho listů, žádný květ,
žádná ústa, řeči dost,
neživý, přec milý host.

Dítko a kniha.

Pojď pak sem, ty milá kniho má,
ty's prý moudrá i tak učená.
Náš tatínek s maminkou byli by rádi,
kdybych se naučil dobrým věcem z mládí.
Pojď sem tedy, k uchu si tě přistrčím,
ty mluv, co víš, ať i já se naučím.

Milé dítče, na tom není dosti,
myslíš-li moc o mé učenosti,
musíš se mne často pěkně ptátí,
pak ti budu něco povídati.

J. V. Štule.

Dítě a kniha.

Pojď sem, kniho do kouta pohozená,
povídají, že jsi tak učená;
otec a máti by chtěli rádi,
bychom byli kamarádi:
teď ale uslyším rád,
co mi budeš povídат?

Mlčíš, nevidíš, že nemám kdy?
Musím hrát a skákat.
Co tu máš?
A na mou všru!
nic než na papíru samé čáry, klikybáky.
Půjdou raději chytat ptáky
a tě, hloupou loutku, zahodím do koutku.

Kdyby ta kniha mluviti uměla,
to by snad dítěti odpověděla:

„Poznej na bslém to černé,
bez všeliké práce perné
ty kliky háky ti povědí,
co lidé hloupi nevědí.
Z kuih se uč moudrosti
a všeliké ctnosti,
po práci pak chutná hra.“

Vinařický.

Rozmluva o stolu.

Úvod — jméno — části — z čeho jest — druhy — zhivotitel — barva — účel — co se může neb nemůže s ním dělati — opakování -- ukončení.

Při čem sedávám, když píšu? Ukaž na stůl a řekni: to jest stůl, M! Když při stole píšu, kladu papír na toto. To jest deská stolu. Jak se jmenuje to, nač kladu papír, když píšu na stole? Ale pod deskou po stranách jsou také desky, které jsou menší než horní deska. Desky po stranách stolu nazývají se postranice. Jak se jmenují desky po stranách stolu? Na čem stojí stůl? Ukaž nohy stolu, P! Ukaž desku stolu, B! Ukaž postranice, H! Co jest toto? (Deska.) Co jest toto? (Postranice.) Na čem stojí stůl, K! Kdyby zde byla pouze deska, byl by to již celý stůl? Proto říkáme: Deska je část stolu. Opakuj, L! Kdo tak umí řeči o postranicích? Kdo o nohách stolu? Části stolu jsou tedy: deska, postranice a nohy. Jmenuj části stolu, O! Všichni! Podívejte se lépe na desku stolu! Co je tady na desce? (Ukazuj na rohy!) Kolik rohů má deska stolu? Jaká jest proto? Ale ještě něco jest okolo desky stolu. To jest hrana desky. Opakuj, P! Ukaž nějakou jinou hranu na desce, K! Ještě jinou, A! ještě jinou, D! Kolik hran jest na desce stolu? Protože má deska čtyři hrany, říkáme: Deska stolu je čtyřhranná. Jaká jest deska stolu, protože má čtyři hrany? Deska stolu jest tedy čtyřfrohá a čtyřhranatá. Některý stůl má desku okrouhlou. Jakou desku může mít také stůl? Má-li okrouhlá deska také rohy a hrany? O desce jsme si již všecko povídali. Hledte nyní na postranice, povíme si o nich také něco. Kolik postranic má tento stůl? Mezi postranicemi má tento stůl ještě něco — příhrádku. Příhrádku lze vytáhnout a zastrčit; můžeme ji sem tam šoupáti; proto ji říkají též šuplík. Jak nazývá se příhrádka jinak? Má-li stůl okrouhlý také šuplík? Kolik noli má tento stůl? Okrouhlý stůl má jednu nohu.

Z čeho jest tento stůl zhотовen? Stůl ze dřeva jmenuje se dřevěný. Jak se jmenuje stůl ze dřeva? Kdo viděl již stůl, který nebyl ze dřeva? Jak jmenuje se stůl z kamene? Jak ze železa? Kdo zhотовuje stoly? Prkna, ze kterých stolař dělá stoly, jsou

barvy bílé. Jest tento stůl také bílý? Stůl školní jest barvou natřen, a sice bárvou žlutou. Jakou barvu má tento stůl? Všecky stoly nejsou žluté. Kdo viděl z vás stůl jiné barvy? Některé jsou hučné, černé neb zelené. Ve světnicích mívají lidé často stoly, které se krásně lesknou. To jsou stoly vyleštěné. Který asi stůl jest dražší, natřený neb vyleštěný?

Ke stolu můžeme se posaditi, na stole můžeme psáti. Co ještě můžeme u stolu dělati? (Učiti se, pracovati, jísti, pítí a hráti.) Stůl, na kterém jen psáváme, jmenejte se psací stůl. Jak se jmenuje stůl, na kterém jen psáváme? Jak asi zove se stůl, u kterého jen jídaváme? Maminka má malý stůl, při kterém často šije; tomu stolu říkáme stál šicí. Co můžeme se stolem dělati? (Utříti, umyti, pokryti, přenést.) Co nemáme se stolem dělati? (Poškrabati, ušpiniti.)

Opakování: O čem jsme rozmlouvali? Jmenuj části stolu, B! Jaká může býti deska stolu? Co bývá mezi postranicemi? Kolik noh má stůl? Z čeho bývá stůl zhotoven? Jak se nazývá stůl ze dřeva? z kamene? ze železa? Kdo zhotovuje stoly? Co děláme při stole? Jak se nazývá stůl, na kterém se jen psává? Jak stůl, při kterém se jen jídavá? Při kterém se šije? Co můžeme se stolem učiniti? Co nemáme na stole dělati?

Ukončení: Povím ještě hádanku. Co je to:

Čtyři nohy, čtyři rohy mám,
avšak nechodím a netrkám.

Tvrdá jsou má záda,
na ně se nakládá;
ráno, večer, v poledne
lidé potřebují mne.

Čtyry nohy mám,
přece neběhám;
jídlum často sloužím,
sám po nich netoužím.

Dle rozvrhu při této rozmluvě upotřebeného sestaveny jsou též rozmluvy o židli, lavici a skříni.

Rozmluva o židli.

U stolu sedáváme na židli. Židli, na které sedávám já ve škole, postavím do prostřed na stupeň. Podívejte se všichni dobré na ni! Zkus, jak se na této židli sedí, N! Zkus ještě, N! Ukaž,

N 1 msto na židle, na které jsi se posadil, když jsi zkoušel, jak se na této židle sedí! Pamatujte si: To msto na židle, na které sedáváme, když se chceme na židle posaditi, jmenej se sedadlo. To je sedadlo. Opakuj, N! Všichni! Ukaž, oč se opřáme, když sedíme na židle, N! To, oč se na židle opřáme, jmenej se lenoch. To je lenoch. Řekni tak, N! Všichni!

Na čem stojí židle?

Ukaž sedadlo židle, N! lenoch, N! nohy, N!

Co jest toto? (Sedadlo.) Co to? (Lenoch.) Co to? (Nohy.)

Je-li pak sedadlo již celá židle? Pamatujte si: sedadlo jest část židle. Opakuj, N! Všichni! Řekni tak o lenochu, N! O nohách, N! Jmenuj všecky části židle, jak je budu ukazovati, N! Všichni!

Z čeho je tato židle zhotovena? Všecky židle nejsou stejny. Tato židle má sedadlo prkenné. Jaké sedadlo má tato židle? Co pozorujete na tom prkenném sedadle tuto? (Rohy.) Co tuto? (Hrany.) Jaké jest proto prkenné sedadlo? (Rohaté a hranaté.) Některé židle mají sedadla pletevná. Jaká sedadla mají některé židle? Sedadla pletevná bývají obyčejně okrouhlá.

Jaká bývají sedadla okrouhlá?

Jednou byl jsem v jednom domě návštěvou. Tam seděl stařeček na židle, která neměla sedadla ani prkenného, ani pletevného; ta židle měla sedadlo měkké a dobré se na něm sedělo. Jaké asi bylo? (Vycpané.) Po stranách lenochu měla ta židle opěradla, na kterých měl ten stařeček ruce položeny. Židle se sedadlem vyčpaným a s opěradly jmenuje se lenoška. Jak se jmenuje židle se sedadlem vyčpaným a s opěradly? Kdo již viděl lenošku? Kdo z vás byl již u ševce? Kolik nob má židle, na které švec sedává? (Tři.) Židle o třech nohách jmenuje se třínožka. Jak se jmenuje židle o třech nohách? Kdo zhotovuje židle? Kdo vyčpává sedadla? (Sedláč.)

Jakou barvu má tato židle? (Žlutou.) Kdo viděl židle jinak barvenou? Co děláme na židle? (Sedíme.)

Na židle můžeme seděti za stolem, u okna, u kamen. Židle můžeme přenáseti. Co můžeme se židle činiti? Na židle ale nemáme se kolibati. Čeho nemáme na židle dělati?

Nyní krátce opakuj a pak vykládej žákům následující povídku:

Adolf byl neposeduý chlapec. Měl škaredý obyčej, že se rád na židle kolibal.

Jednou přinesla maminka na stůl polévku. Adolf sám byl ve světnici, seděl při stole na židle a zase se kolibal. Najednou naklonil se tuze mnoho do zadu, židle se převrhla a Adolf spadl na podlahu. Poněvadž se chytil ubrusu, který byl na stole, strhl na sebe ubrus. Mísa s polévkou a talíře spadly na něj a potloukly se. Adolf celý se popálil a mimo to byl pro svou neposednost maminkou potrestán.

Hádanka: Jaký to lenoch, co ani nemluví,
ba ani nezívá pro lenost?

Rozmluva o lavici školní.

Když se modlíste, stojíte; když se učíte, sedíte. V čem sedící ve školní světnici? (V lavicích.) Jest vás zde mnoho a proto musí tady být také mnoho lavic, abyste měli dosti místa. Kolik žáků sedí v této lavici? Kolik lidí sedí najednou na židlí? (Jeden.) Aby mělo více žáků místo v jedné lavici, musí být lavice dlouhá. Jaká musí být lavice, aby v ní mělo více žáků místa, M?

Vyndej tabulku, K! Schovej ji zase! Ukaž místo, na které klade se tabulka, L! Pamatujte si: „Místo, na které se klade tabulka, jmenejte se deska. To jest deska.“ Řekni tak, R! Pod deskou po stranách jsou jako u stolu také ještě desky. Jak asi se jmenují, protože jsou po stranách pod deskou? (Postranice.) Ukaž místo lavice, na kterém sedíš, S! To je sedadlo. Řekni tak, H! Jak jmenuje se to, oč se opíráme, sedíme-li v lavici, A! (Lenoch.) Opíradlo Ukaž desku, M! postranice, J! sedadlo, V! lenoch, T!

Co jest to? (Deska.) Co to? (Postranice.) Co to? (Sedadlo.) Co to? (Lenoch).

Je-li deska sama již celá lavice? Pamatujte si: Deska jest část lavice. Co jest deska, protože není celá lavice? Opakuj, B! Všichni. Řekni tak o postranicích, P! o sedadle, M! o lenochu, S! Jmenuj všecky části lavice, jak je budu ukazovat, Z! Všichni!

Když žáci píší v písankách, potřebují inkoustu. V čem mají žáci ve škole inkoust? (V kalamářích.) Aby žádný žák kalamáře vyvrátili nemohl, jsou tyto zastrčeny do desky lavice. Co musí asi být v desce, aby se tam mohly zastrčeti kalamáře? (Okrouhlé díry.)

Pod deskou jsou přihrádky, do kterých schovávají žáci své školní věci. Co jest pod deskou, aby tam žáci mohli schovávat své školní věci? Někteří žáci, kteří chodí do školy, jsou malí. Aby jim nohy nestrnuly, když sedí v lavici, mají pod nohami ještě trnože. Co mohou miti žáci pod nohami, aby jim nestrnuly nohy?

Z čeho jsou zhotoveny tyto lavice? Zdali pak jste již někde jinde než ve škole viděli lavice? Lavice, které máme doma, jmenujte se domácí. Jak zovou se lavice, které máme doma, B? Jak ty, které jsou v kostele? My doma máme také lavici, ale ta vypadá docela jinak než školní. Čeho nemá domácí lavice? (Desky a postranice.) Bohatí lidé mají v zahradách lavice železné. Jaké lavice mají bohatí lidé v zahradách?

Kdo zhotovuje lavice? (Stolař.) Zhotovuje stolař také železné lavice? Jakou barvu mají naše školní lavice? (Zloutou.) Jaká je deska dle barvy? (Zelená.) Lavice v zahradách bývají hnědé neb bílé. Jaké bývají lavice v zahradách dle barvy? Proč jsou ve škole lavice? Co děláme na lavici? Co děláme s lavicí dříve než píšeme? (Otvíráme.) Co děláme s lavicí, když jsme přestali psát? (Zavíráme.)

Lavice jsou drahé a proto máte je opatrně otvírati a zavírati, abyste jich nepokazili. Též na ně ničeho nečmárejte!

Opakuj a ukonči touto povídka:

Libuška procházela se zahradou. Najednou přišla k lavici, na které ležela tobolka. Vzala ji do rukou a chtěla ji strčit do kapsy. Náhle však se zarazila, vzpomněla si, že ji tobolka ta ne-náleží a že cizích věcí si přivlastňovati nemáme. Běžela k mamince, a ukázala jí nalezenou tobolku. Ta řekla: „Tobolku ztratila teta, když byla se mnou v zahradě. Musíme jí tobolku tu hned vrátiti.“ Potom poslala tobolku tetě a napomnula Libušku: „Nikdy nepřivlastňuj si nalezených věcí! Buď poctivá!“

Na jaké — lici sedáváme?

Rozmluva o skřini.

Když zpíváme, braji obyčejně na housle. Kde mívám housle schovány? (Ve skříně.) Ukaž skřín a řekni: To je skřín, S! Budeme nyní rozmlouvat o skříně. Abych housle mohl dát do skříně, musím ji otevřít. Čím je skříně uzavřena? (Dveřmi.) Ukaž dvěře, P! Dvěře bývají obyčejně v předu. V zadu skříně jsou prkna a ta jmennují se zadní stěna (zadek). Jak jmennují se prkna v zadu skříně, S! Podívejte se na strany skříně! Jak jmennují se prkna po stranách skříně? (Postranice.) Ukaž postranice, M! Kolik postranic je na skříně, N! (Dvě.) Ukazovali jsme, co jest v předu, co v zadu a co po stranách skříně. Ale také nahoře a dole na skříně jsou prkna. Prkna nahoře (na vrchu) na skříně nazývají se svršek skříně. Jak se jmennují prkna na vrchu skříně? Ukaž svršek skříně, C! Prkna dole na skříně zovou se dno skříně. Jak zovou se prkna dole na skříně, O! Ukaž dno skříně, A! Ukaž zadek skříně, B! svršek, Z! dno, V! dvěře, N!

Co jest toto? (Dvěře.) Co to? (Zadek.) Co to? (Svršek.) Co to? (Dno.)

Jsou-li pak dvěře samy již celá skřín? Dvěře nejsou celá skřín, dvěře jsou část skříně. Opakuj, A! Všichni!. Řekni tak o zadku skříně, Z! o svršku, B! o dně, V! Jmenuj všecky části skříně, C!

Otevru nyní skřín. (Učitel zkouší, ale nemůže dveři otevřít, protože jsou uzamknuty.) Proč nechťejí se dát dveře otevřít? (Protože jsou zamknuty.) Co musí být na dveřích, aby se mohly zamknouti? (Zámek.) Odemknu a otevru je nyní. Otevřel jsem již celé dvěře? Ne. Otevřel jsem jen polovici dveří. Otevru ještě druhou polovicí. Každé dvěře nemají dvou polovic. Dvěře, které mají dvě polovice, jsou dvojitě. Jaké jsou dvěře o dvou polovicích, H! Dvěře, které nemají dvou polovic, jsou jednoduché. Jaké jsou dvěře, které nemají dvou polovic, C! Podívejte se nyní lépe do skříně! Je tam mnoho věcí, ale ty nejsou všecky na hromadě.

Aby nemusily býti všechny věci na hromadě, jsou ve skříni přihrádky. Co jest ve skříni, aby nemusily všechny věci býti na hromadě?

Z čeho jest tato skříň zhotovena? Jednou byl jsem u bohatého muže a ten měl na peníze skříň, ale ta nebyla ze dřeva. Z čeho asi byla? (Ze železa.) Kdo zhotovuje skříny? Železné skříny vyrábějí se v továrnách.

Jakou barvu má tato skříň? Některé skříny jsou také vyleštěny. Co všechno schovávám do skřínu? (Obrazy, knihy, housle atd.)

Doma mají vaši rodiče také skříny; co do nich dávají?

Skříny, do kterých se ukládá prádlo, jmenují se *prádelníky*. Jak se jmenuje skříň na prádlo? Skříň na šaty jmenuje se *šatník*. Jak se jmenuje skříň na šaty? Železná skříň, ve které se uschovávají peníze, jmenuje se *pokladna*. Jak se jmenuje železná skříň na peníze? Co můžeme se skříní dělat? (Otvírat, odmykat, zamýkat.)

Nenechávejte doma skříny nikdy otevřené, aby se do ní neprášilo! Opakuj a potom vykládej žákům následující:

Rudolf miloval pořádek. Kdykoliv nějaký šat se sebe svlekl, zavěsil jej ihned do šatníku. Proto měl šaty své vždy čistý a dlouho nemusil otec o nové prositi. Rudolf byl šetrný. Buďte též šetrni!

Školní nářadí.

Co jest toto? (Tabule.) Co jest to? (Stůl.) — Podobně ukaž na židli, na lavici a skříni! Kde jsou všecky tyto věci, ve škole, nebo doma? Pamatujte si: Věci ty, protože jsou ve škole, jmenují se jedním slovem *školní nářadí*. Tabule jest školní nářadí. Opakuj, N! Všichni! Řekni tak o stole, O! o židli, R! o lavici, K! o skříni, P! Jmenuj všecko školní nářadí, N! A!

Doma jest též nářadí. Jak asi nazývá se nářadí, které jest doma? (Domácí nářadí.) Doma bývá ještě jiné nářadí, než ve škole. Jmenuj nějaké domácí nářadí, ale takové, kterého ve škole neuš, K! Ještě jiné, V! (Postel, pohovka, kolébka, umývadlo, podnožka, zrcadlo, hodiny atd.)

Dle okolnosti může učitel rozmlouvat také o některém domácím nářadí zvláště. (Části postele jsou: záhlaví, únoží, postranice a prkna.)

Rozmluvu o nářadí ukonči následovně.

Když někdo upadne a zlomí si nohu; když někomu dům shoří, anebo když jej okradou, to je neštěstí. Kdo pak vši ještě něco povědít, co by se neštěstím jmenovati mohlo? Kdo pak činí, aby nás žádné neštěstí nepotkalo? (Pán Bůh.)

Milý Pán Bůh vás chrání, opatruje; ale nejen vás, nýbrž všecky lidi, velké i malé, staré i mladé. Proto máte milého Pána

Boha prosiť, když jdete spát, aby vás v noci, ráno, když vstánete, aby vás ve dne chránil od neštěstí. Máte se k němu modlitvati. Pán Boh modlitbu hodných dítěk rád vyslyší a pošle jim k ochraně andělčka. Naučím vás modlitbičce k andělčkovi:

Andělčku,
můj strážnčku,
opatruj mi moje tělo
i dušičku,
abych svatě žil,
Pánu Bohu se lsbil.

Jiná modlitba: Strážný andělčku,
ty můj přítelčku,
se mnou spolu bývej
a mě křídlem skrývej.
Chraň mne ode zlého
skutku nepravého,
aby krok můj stále
chodil k Boží chvále.

Doucha.

Kdo se nerad modlí
pri svém počínání,
tomu Pán Boh nedá
žádné požehnání.

1. Kdo vždy poví pravdu? (Zrcadlo.)
2. Věrně každému sloužím,
jaký jest, přímo mu povím. (Zrcadlo.)
3. Ze skla jsem, však okno nejsem,
v rámci jsem, však obraz nejsem,
malíř nejsem, ale malovat znám
všecko, nač se podívám. (Zrcadlo.)
4. Co bije a nemá rukou? (Hodiny.)
5. Celý den to jde a nic to neujdě. (Hodiny.)
6. Jest okrouhlý domeček,
pln mosazných koleček,
dělá to v něm: klepy, klepy,
jak v srdcečku: tepy, tepy.
Buď to na zdi visívá,
neb v kapse se nosívá. (Hodiny.)

Hodiny.

Ručičky : Nač byste vy bez nás byly?
 My zvěstujem každou chvíli;
 bez nás nevěděl by svět,
 jsou-li dvě, neb je-li pět.

Kolečka : Zavěsit vás někam stranou,
 pochodíte s pěknou hanou.
 Svět vás shodí se stěny,
 protože jste bez ceny.

Závaží : Jen se déle nehádejte.
 Sem se na nás podívejte:
 my jsme, co dáváme sly-
 k veleprospěšnému dílu.

K. Vinařický.

Přechod ke Provo-

Dům a jeho části.

Vnější části domu.

Každý z vás přebývá v domě. Vidíváte dům velmi často; snad tedy dovedete jménovati, co na domě jste pozorovali. Co jsi viděl na domě, A! (Zdi.) Co ty, B! — Vyvolej několik žáků.

Nakreslím dům na tabuli. — Vykresli vodorovnou čáru. To jest země. Co jest toto? Na ní stavěti budeme dům. — Vykresli dvě svislé čáry. — Co znamenají tyto čáry? (Zdi.) Kudy vcházíme do domu? Nakreslím také do domu dvěře. Co jsem nakreslil nyní? (Dvěře.) Ale ještě něco musí být na domě, aby do domu mohlo vnikati světlo. Kudy vniká světlo do domu? — Kresli okna. Co se staví na zdi, aby do domu nepršelo? (Střecha.) — Kresli střechu. Ze střechy vystupuje něco, čím odchází kouř z domu. Co je to? — Kresli komín. Na některé střeše vídáme ještě něco. — Kresli praporek. (Větrnička.) — Když vítr fouká, točí se praporek a ukazuje, odkud vítr fouká.

Na mnohých domech bývá ještě pod okapem žlab, aby se po něm sváděla voda se střechy. Nakreslím jej též. Nyní jest již celý dům nakreslen. Ukaž zdi domu, N! dvěře, D! — Podobně ukazují žáci okna, komín, střechu, praporek a žlab. Co jest toto? (Zdi.) Co toto? (Dvěře.) — Ukazuj na části, žáci ať je sami pojmenují.

Jsou-li zdi již celý dům? Zdi jsou části domu. Opakuj, O! Řekni tak o dveřích, K! atd.

Části domu jsou: Zdi, dvěře, okna, střecha, komín, praporek a žlab. Jmenuj části domu, A! Všichni! Všecky tyto části vidíme z venku, — vně — na domě, a proto jmenují se vnější části domu

Zdi jsou vnější části domu. Opakuj, B! Pověz tak o dveřích, G!
atd. Jmenuj všecky vnější části domu, L! Všichni!

Jmenovali jsme tedy vnější části domu.

Aby žáci vnější části domu lépe si pamatovali, mohou nyní sami kreslití též dům.

Sedl panák na střeše,
kouří tabák, nekřese.

(Komín.)

Běhá to okolo chalupy,
dělá to: cupity, cupity. (Děšť -- odkap.)

Poznámka: Na školách méně tradičních nechť proberou se pak pouze rozmluvy tyto: Vnitřní části domu. Kdo a z čeho staví dům.

Rozmluva o dveřích.

Úvod — části — z čeho jsou — druhy — zhotovitel —
barva — účel — co se může a co se nemůže s nimi
dělati — opakování a ukončení.

Kudy vcházejí lidé do domu? Do světnice vcházíme také dveřmi. Ukaž dvěře, kterými vcházíme do školní světnice, S! Divinejte se všichni na dvéře! To, nač ukazuji, jmenuje se *rám* dveří. Ukaž rám dveří, U! Na dveřích jsou dva rámy, jeden je vnitř a druhý vně světnice. Jak se jmenuje rám vnitř světnice? (Vnitřní.) Jak zove se rám vně světnice? (Vnější.) Otevři dvěře a ukaž vnější rám dveří, B! Mezi oběma rámy jest uáplň dveří. Ukaž náplň dveří, B! K náplni připevněny jsou stěžeje. To jsou stěžeje. Ukaž a spočístej stěžeje těchto dveří, P! Na stěžejších visí křídla dveří. Otevru dvěře, abyste lépe viděli, kolik křídel mají. Kolik křídel mají tyto dveře? Každé dveře nemají dvou křídel, některé mají jen jedno křídlo. Dveře o dvou křídlech jsou *dvojitě*. Jaké jsou dvěře o dvou křídlech, M? Dveře o jednom křídle jsou *jednoduché*. Jaké jsou dvěře o jednom křídle, M! Čím zamykají se dvěře? Na zámku jest klika, kterou dveře otevíráme. Ukaž kliku, M! U dveří dvojitých zamyká se jedno křídlo zámkem, druhé závorami. To jsou závory. Ukaž závory, H! Ukaž rámy dveří, R! atd. náplň, stěžeje, křídla, zámek a závory.

Co jest to? (Rám.) Co to? (Stěžeje) atd. Jsou rámy již celé dvěře? Rány jsou část dveří. Opakuj, B! Řekni tak o stěžejších, R! o křídlech, S! atd. Jmenuj všecky části dveří, A! V!

Z čeho jsou dveře zhotoveny? Které části dveří jsou ze dřeva, D! které ze železa, A!

Některé dveře mají ve křídlech skelné tabule. Kdo viděl již takové? Dveře, které mají ve křídlech skelné tabule, jmenují se

skleněné. Jak se jmenují dvěře, které mají ve křídlech skelné tabule? Veliké dvěře domovní slouží vrata. Vysoké dvěře kostelní zovou se brána. Dvěře u půdy bývají celé ze železa, to jsou dvěře železné. Jak se jmenují dvěře ze železa? Kde ještě bývají dvěře železné?

Kdo zhotoval dvěře? (Stolař, zámečník.) Jakou barvu mají tyto dvěře? Dvěře bývají bílé nebo hnědé. Jaké bývají dvěře dle barvy? Kudy a kam vchází se dveřmi? (Do domu, do kuchyně, do světnice atd.)

Co můžeme dveřmi učiniti? (Otevřít a zavřít, odemknout a zamknout.) Dveřmi nemáte bouchati, ale máte je tiše otevříti a zavříti. — Opakuj a ukonči následovně:

Minka byla děvče velmi spůsobné. Kamkoli šla, chovala se tak, jak to hodnému dítku sluší. Když jí mamička dovolila tetu navštíviti, měla vždy velikou radost. Chodila tam tuze ráda, ale nikdy nezapomněla, jak se chovati má. Dříve, než do světnice k tetě vkročila, zaklepala zvolna na dvěře a čekala tak dlouho, až teta ve světnici zvolala: dále. Potom teprve otevřela dvěře, vstoupila do světnice, slušně tetu pozdravila a spůsobně se u ní chovala. Proto ji teta velice milovala, pokaždé jí něco darovala a dovolila jí, že směla k ní často přicházet.

Tak spůsobni jako Minka budete také a pamatujte si tuto průpovídku:

*Přicházíš-li v cizí byt,
slušně musíš pozdravit.*

Žádné nohy, čtyři rohy,
vrty sem, vrty tam,
s místa přec nikam.

Leze, leze po železe,
nedá si pokoje, až tam vleze.

(Klíč.)

Za dveřmi.

Do zvyku si Nácek vzal,
za dveřmi že poslouchal;
aby něco tajně zvěděl,
také klíční dírkou bleděl.

Bohumilka, sestřička,
napomíná bratříčka:
„Pamatuj si naučení,
že tak čhat hezky není.“

Nácek na to málo dbal,
špatný zvyk přec nenechal;
až se jednou při tom spálil: —
tatínek ho nepochválil.

Pravil otec: „Pěkná čest.
Styd se, neb to hanba jest!“ —
Nácek na to domluvení
všetečný už více není.

Doucha.

Rozmluva o okně.

(Viz rozvrh rozmluvy o dveřích.)

V noci jest ve světnici tma, ve dne světlo. Odkud vniká světlo do světnice? Co musí být ve zdích, aby do domu mohlo vnikati světlo? (Okna.) Kolik oken jest v naší školní světnici?

Hleďte všichni na toto okno! Jmennuj části dveří, A! Okno má také rámy. Ukaž rámy okna, H! Na rámech okna jest kování a na tom visí křídla. Kdo z vás umí ukázati kování? Kdo křídla? Čím zavíráme okno? (Závorami.) Když se okna otevrou, musejí se zastrčiti, aby jich vítr neroztloukl. To se dělá zavěšáky (háčky). To jsou zavěšáky.

Ukaž rámy okna, B! kování, M! křídla, A! atd. závory a zavěšáky! Co jest to? (Rámy.) Co to? (Kování.) Podobně taž se na ostatní části.

Jsou rámy již celé okno? Co jsou rámy, protože nejsou celé okno? (Části okna.) Řekni tak o kování, S! atd. Jmennuj všechny části okna, Z! P!

Rám okna má čtyři hrany. Jaký jest proto? Křídla jsou také čtverhranná. Jaká jsou křídla také? Okno má více křidel. Spočítej křídla tohoto okna, P! Křídla u okna nejsou všecka vedle sebe; dvě z nich jsou dole a dvě nahore. Jak asi jmennují se křídla dole? Jak křídla nahore? Ukaž dolní křídla, V! Ukaž horní křídla, L! Jak se zovou křídla na pravé straně? Jak křídla na levé straně? Ukaž pravá křídla, M! Ukaž levá křídla, O!

V křidlech jsou také zasazeny tabule. Mezi tabulemi jsou příšky. Ukaž tabule, H! Ukaž příšky, B! Tabule se snadno roztlukou, jsou křehké. Jaké jsou tabule, protože se snadno roztlukou? Skrze tabule lze viděti ven; jsou průhledné. Jaké jsou tabule, protože jimi lze viděti ven?

Z čeho jest okno zhotoven? (Ze dřeva, ze železa a ze skla.) Ve školní světnici jsou vždy dvě a dvě okna za sebou, jedno jest vnitř, druhé vně světnice. Jak sluje okno vnitř světnice? (Vnitřní.) Jak okno vně světnice? (Vnější.)

V kostele bývají okna veliká, v komoře malá. Kdo zhotovuje okno? (Truhlář, zámečník, sklenář, natěrač.) Co zhotovuje truhlář? atd. — Rámy a křídla okna bývají obarveny. Jaké barvy jsou rámy a křídla u tohoto okna? (Bílé.) Jaké barvy bývají rámy ještě? (Hnědé.)

Co vniká oknem do světnice? Světlo vniká tabulemi do světnice. Tabule potřeba častěji čistiti a myti, sice by jimi nebylo lze dobře viděti; tabule se zakali. Co se musí dělati s tabulemi, aby jimi bylo dobře viděti? Okno lze otevřít a zavřít. Proč otevří se okna? (Aby vnikl do světnice čerstvý vzduch.) Když se okna otevřejí, aby do světnice vnikl čerstvý vzduch, říkáme: „Světnice se provětrává.“ Světnice sluší často provětrávat.

Opakuj a ukončí!

Bedřich se rád díval otevřeným oknem. Jednou zaslechl na ulici jakýsi křik. Chtěl se podívat, co se stalo; ale že byl malý, donesl si židlí pod nohy, aby oknem lépe viděl ven. Spadl na kamení a zlomil si nohu.

Sami nikdy do otevřeného okna se nenahýbejte!

Kdy je doma člověk bez hlavy? (Když kouká z okna.)

Čtyři rohy, žádné nohy, očima to blýská. (Okno.)

Sedí panna v okně, suknička jí mokne. (Květina za oknem.)

Též lze tuto žáky učiti básni „Ptáček v zimě“ z prvej čítanky od Šťastného, Lepaře a Sokola.

Vnitřní části domu.

Jmenuj vnější části domu, L! Dobře! Budeme se učiti dále o domě. Když dveřmi do domu vejdem, přicházíme napřed do síně. Kam přicházíme, když dveřmi do domu vejdeme? Síně jest také část domu. Opakuj, V! V domě jsou ještě jiné části. Po síně chodíme z jedné části do druhé. Ze síně přijíti můžeme do světnice. Kdo bývá ve světnici? (Lidé.) V některém domě jest mnoho světnic. Krásná světnice jmenej se *pokoj*. Jak se jmenej krásná světnice? Bohatí lidé v některé světnici jen jídavají. Taková světnice, ve které se jen jídavá, jmenej se *jídelna*. Jak se jmenej světnice, ve které se jen spávají. Taková světnice, ve které jsou lože a se spává, jmenej se *ložnice*. Opakuj, R!

Jak asi jmenej se světnice, ve které se jen čítává? Jak slove světnice, ve které se jen učívá? (Učírna.)

Krejčí, ševci a jiní řemeslníci mívají zvláštní světnice, ve kterých pracují, dělají. Taková světnice, ve které se dělává, jmenej se *dílna*. Jak se jmenej světnice, ve které se dělává?

Kde vařívá maminka? (V kuchyni.) Aby mohla vařiti, musí mít v kuchyni spořiště. Na čem se vařívá v kuchyni?

Vedle kuchyně bývá komora. Tam schovává maminka rozličné věci. Které asi?

V domě bývají také schody. Ze síně po schodech jítí můžeme buď nahoru, buď dolů. Kam přijdeme, sestupujeme-li po schodech dolů, pod zem? Co se schovává ve sklepě? — Kam přijdeme, vystupujeme-li po schodech nahoru? Na půdě se sušívá prádlo. Z čeho bývají schody udělány? (Ze dřeva nebo z kamene.) Po schodech musíte choditi opatrně, abyste neupadli.

Povíme si ještě jednou všechny části, které jsou v domě. Kam přijdeme, vejdemeli dveřmi do domu? Kam můžeme přijíti ze síně? (Do světlice.) Kde vařívá maminka? Kde schovává vše-lijaké věci, jichž k vaření potřebuje? Kam přijdeme, jdeme-li ze síně po schodech dolů? Kam přijdeme, jdeme-li ze síně po schodech nahoru? Síň, světlice, kuchyň, komora, sklep a půda jsou v domě, vnitř domu, a proto jmenují se vnitřní části domu. Síň jest vnitřní část domu. Opakuj, N! Pověz tak o světlici, A! atd. o kuchyni, o komoře, o sklepě, o půdě!

Jmenuj všecky vnitřní části domu, B! Všichni!

Jmenovali jsme vnitřní části domu. Budu vám vypravovatí ještě povídka:

Pavel a Lízinka byli jednou sami doma. „Pojď,“ řekl Pavel k Lízince, „najdeme si něco k snědku.“ „Půjdou,“ odpověděla Lízinka, „zavedeš-li mne na místo, kde nás nikdo neuvidí.“ „Pojďme tedy do kuchyně, jest tam pouze malé okno do dvora, tam nás nikdo neuvidí,“ vybídl Pavel Lízinku. „Na dvoře štípá soused dříví, mohl by nás právě viděti,“ odvětila Lízinka. „Pojďme tedy do komory, tam není okna žádného, tam nás jistě nikdo neuvidí,“ prohodil Pavel; „tam má maminka ledaco, tam jídlo nejspíše najdeme.“

Na ta slova šli oba do komory. Pavel věděl, že maminka v komoře má hrnec medu a proto přímo k němu pádil. Již chtěl sáhnouti na hrnec, tu Lízinka na něho zvolala: „Pavle, myslíš skutečně, že tě nikdo nevidí?“ Pavel se zarazil, chvíli přemýšlel a vzpomněl si, že Pán Bůh všude vidí. Zastyděl se velice, vzal Lízinku za ruku a šel s ní z komory ven. Matka zatím vrátila se domů a slyšela vše, co Pavel s Lízinkou v komoře rozmlouval. „Těší mne, milé děti, že jste na Pána Boha nezapomněly,“ řekla matka, když je viděla. „Odpouštím vám, ale pamatuju si tuto právopověď:

Bůh je vysoko — ale vidí daleko!

Hledte výdycky, dítky,
na paměti míti,
že jest věc nemožná,
před Bohem se skrýti.

Čeho je za krejcar plný pokoj?

(Světla od svěčky.)

Ve mně tina, venku světlo,
venku zima, ve mně teplo,
venku teplo, ve mně mráz,
jmenujte mne někdo z vás!

(Sklep.)

Mějte se rádi!

Bratry a sestřičky
stále v lásce mějte,
co vám příjemného,
rádi též jim přejte;
a když je bolestná
nehoda potkává,
ať tu srdeč vaše
účastenství brává.

Fr. Doucha.

Dobré dítko.

Děťátko pohrává
s milou svou matičkou,
bladí její tváře
buelatou ručičkou.

A to k němu praví:
„Hodně moje dítko
dá mi své srdcečko
hezké jako kvítko.“

Matinka objímá
své děťátko milé,
laskavě ho líbá
na čelicečko bílé.

Dítko své matince
své srdcečko dává:
co se mu poroučí,
rádo vykonává.

Proto je to dítko
v lásce u všech lidí,
každý rád mu přeje,
každý rád je vidí.

Fr. Doucha.

Druhy domů.

Když městem nebo vesnicí chodíte, vidíte, že veškery domy nejsou stejně vysoký. Některé domy jsou jen nízké a mají jen při zemi světnice. Takové nízké domy, které mají jen při zemi světnice, jmenují se *přízemní*. Jak se jmenují domy, které mají jen při zemi světnice? Nakreslím dům přízemní na tabuli. Kresli! To jest přízemní dům.

Některé domy jsou vyšší, než tento dům, a mají nad přízemím ještě jednu řadu světnic. Domy, které mají nad přízemím ještě jednu řadu světnic, jmenují se *jednopatrové*. Jak jmenují se atd. Nakreslím dům jednopatrový. Kresli! Jaký jest dům, který má nad přízemím ještě jednu řadu světnic?

Některé domy jsou ještě vyšší, než oba tyto domy. Některé domy mají přízemí a pak ještě dvě řady světnic. Takové domy, které mají nad přízemím dvě řady světnic, jmenují se *dvoupatrové*. Jak se jmenují atd. Nakreslím dům dvoupatrový.

Ukaž dům přízemní, L! jednopatrový, F! dvoupatrový, T!

Jmennuje nějaký dům přízemní! některé jednopatrové! dvoupatrové! Jaký dům jest škola? fara? atd. Ve velkých městech jsou domy ještě vyšší, tří- až čtyřpatrové.

Nízký přízemní dům jmennuje se také chalupa. Jak se jmennuje atd. Tuze krásné, vysoké domy, ve kterých bývají velici páni, jmennují se zámky nebo hrady. Jak se jmennuje dům, do kterého chodívaly se učit děti? (Škola.) Jak se jmennuje dům, kam se chodívaly lidé modlit? (Kostel.) — Podobně taž se na nemocnici, továrnu, pivovar, hostinec, poštu, radnici, kasárny, klášter atd.

Jak se jmennuje dům, ve kterém bývá pan farář? myslivec? Jak se jmennuje dům pro koně? pro krávy? dům pro obilí? atd.

Opakuj a ukonči! Dům přízemní, jednopatrový a dvoupatrový mohou žáci kresliti.

Víte ještě, kdo jest na tomto obraze namalován? (Císař pán.) Císař pán měl jednoho syna, který se nazýval princ Rudolf. Jak se nazýval syn císaře pána? Princ Rudolf již umřel. Budu vám o prince Rudolfovi něco vypravovati, co se stalo, dokud byl tak malý, jako jste vy.

Princ Rudolf měval jako chlapce při sobě ošetřovatelku, která s ním ve světnici spávala a na něho pozor dávala. Jednou prosil princ Rudolf tatínka: „Jsem již dosti veliký, jsem hoch a mohu zajisté již sám spáti.“ Císař pak dovolil Rudolfovi, jak si přál, že mohl spáti sám. Večer ošetřovatelka jeho mu připravila postel, princ Rudolf se pomodlil a šel spát. Zůstal sám ve světnici a ošetřovatelka šla do světnice vedlejší. Najednou se ho zmocnila tesknota, ale nevolal nikoho, nýbrž začal se v posteli ještě modliti: „Milý Bože! děkuji Ti, že mi udělil tolik dobrého, že mi dal tatínka, maminku a sestru Giselu. Opatruj je ode všeho zlého a dej, abych byl hodným, moudrým a pořádným!“ Tak se modlil ještě chvíli a pak usnul.

Děkuje též Pánu Bohu za všecko dobré a modlete se také za rodiče, bratry a sestry a proste jako princ Rudolf Pána Boha, abyste byli hodní a pořádni.

Jen se piluě rádi modlete,
na otce, matinku pomenete:
by jim Bůh dal zdraví
a vám dobré mravy.

Do kostela lidí přizývá,
sám v kostele nikdy nebývá.

Zvon.

Hoch a kominík.

Hoch:

Zůstaň tady, kominíčku,
nepolekej nám Aničku :
ona v koutku stojí,
tuze se tě bojí,
že jsi černý jako havran,
na děti prý velký tyraň.

Kominík prý oči bouří,
jimi po všech dětech kouří,
při tom zuby cenzí,
tvář a tělo mění,
zkrátka všecky děti straší,
ubožátku vždy rozpráší.

Kominík :

Kdo tak mluví, umí prášit.
Naši pradí nejsou strašit,
nýbrž komín čistit,
spokojenost zjistit,
aby saze nevzňaly se,
lidé nepolekali se.

Fr. Walter.

Kdo a z čeho staví dům.

Když se dům dělá, říkáme, že dům se staví. Protože dům se staví, jest stavení. Co jest dům, protože se staví? V domě bydlí lidé, dům jest obydlí. Co jest dům, protože v něm bydlí lidé? Kdo staví zdi domu? Kdo staví střechu? Kdo pokrývá střechu? (Pokryvač.) Kdo zhotovuje žlab? (Klempíř.) Kdo zhotovuje dvéře do domu? Co ještě zhotovuje stolař? (Rámy do oken; stolař klade také podlahu.) Kdo zasazuje tabule do oken? Kdo dělá kování, zámky a závory? Kdo staví kamna? Kdo maluje světnice?

Z čeho staví zedník zdi? (Z kamení a z cihel.) Odkud bera se kamení? Z čeho jsou cihly? Aby cihly lépe držely, slepují se maltou. Čím se slepují cihly, aby lépe držely? Z čeho je malta? Zdi domu jsou vysoké, proto musejí zedníci vystavěti si lešení, na něm stojí a vysoké zdi staví. Z čeho staví tesař střechu? Čím ji pokrývá pokryvač? (Šiadelem, taškami, břidlicí, plechem, lepenkou.) Z čeho zhotovuje klempíř žlábek? Z čeho jsou dvěře a rámy? Z čeho tabule v oknech? Z čeho zámky a závory? Z čeho kamna?

Protože při stavění domu tolik lidí pracovati musí, a protože k tomu tolik věcí jest potřeba, jsou domy drahé. Máme býti opatrní, abychom domů nepoškodili. Všichni lidé domů nemají, oni si domy nebo jen jich části najímají. Za to platí nájemné. Jak se jmennují peníze, které se platí za nájem domu? — To, čemu jsme se o domě učili, dobře si pamatujte. Budu vám vypravovati ještě povídku:

Gustav byl neopatrný se světlem. Často brával hořící svíci a chodil s ní po domě. Když jej někdo z domácích viděl, vzal

mu ovšem světlo z ruky a dal mu řádné napomenutí. Gustav toho málo dbal a brál se světlem kde jen mohl. „Tento hoch spásobí ještě nějaké neštěstí,“ říkali sousedé, „budeme snad ještě všichni trpěti pro jeho neopatrnost.“

Jednou ve žních strčil Gustav několik sirek do kapsy a šel do stodoly. Tam stál právě vůz s obilím. I vylezl si naň, vytáhl sirky a hrál si s nimi. Pojednou se jedna vzňala a padla do obilí. Gustav se lekl a než se vzpamatoval, co by činiti měl, hořelo již obilí plamenem. Od toho chytla se střecha, oheň vyšlehl ven a rozšířil se po vůlkoučích staveních. Ubozl obyvatelé přišli o všecko a nárazně naříkali na toho, kdo byl ohně přičinou. Byl to Gustav. Nalezli jej strašně popáleného na blízku stodoly na zemi ležetí, kdež také za několik hodin skonal.

Pamatujte si tuto průpověď:

*Bedlivě se chráňte
s ohněm hry všetečné!
Víte, že to bývá
velmi nebezpečné!*

Jsem-li na střeše,
smutně se díváš;
jsem-li v kamnecích,
rád mě míváš.
Pověz mi, co jsem?

(Oheň.)

Oheň je dobrý služebník,
ale zlý pán.

Viz článek „Opatrná Verunka“ z prvej číslanky!

Arcivévodkyně Marie Valerie.

Sestra prince Rudolfa nazývá se arcivévodkyně Marie Valerie. Jako děvče bývala každoročně na štědrý večer velmi bohatě obdarována. Při požáru, který před několika lety jedno z vídeňských divadel zastihl, zahynulo mnoho lidí, mnoho dětí tím osířelo. Když se to dověděla arcivévodkyně Marie Valerie, prosila svých rodičův, aby místo štědrovečerních dáreků bylo jí dovoleno, starati se o jedno požárem tím osířelé dítko. Rodiče rádi žádost tu vyplnili a arcivévodkyně zvolila si děvče B. Kubákovu, o jejíž vychování pečovala.

Vznešená dobrodítka dává činem tím vám příklad, jak i vy dobrosrdeční býti můžete.

Oděv.

Rozmluva o kabátě.

Úvod — části — barva — z čeho jest — zhotovitel — účel — druhy — co se může neb nemůže s ním dělati — ukončení.

Jeníček přišel ze školy domů a pln radosti ukazoval Tatínkovi školní zprávu, kterou právě od pana učitele obdržel. Tatínek vzal si brejle a četl: ze čtení „velmi dobře“, z počtu „velmi dobře“ a tak to šlo pořád, až tatínek všecko přečetl. „Působíš mi velikou radost, Jeníčku, svou pilnosti, musím tě za tvou pilnost odměnit nějak,“ řekl tatínek. Oba se oblekli a šli přímo ku krejčímu. Tatínek dal Jeníčkovi ušit nové šaty. Jeníček rádoval se z toho velice a slíbil tatínkovi, že bude vždy pilen. Dříve ještě než odešli, ukazoval jim krejčí nový kabát, který ušil pro Vojtěcha, a tázal se tatínka, má-li též takový ušit Jeníčkovi. Tatínek přisvědčil; potom se oba odporučili a šli domů.

Takový kabát, jaký měl dostati Jeníček, má také N.

Pojď ven, N, abychom se mohli na tvůj kabát podívat!

Vystoupni na stupeň, a vy dívejte se na jeho kabát!

Co vidíte na kabátě nahoře? (Ukazuj na límeč!) Vedle límeče jsou výložky. To jsou *výložky*. Co jest toto? (Výložky.) To, nač nyní ukazuj, jmenuje se *život kabátu*. — To jest život kabátu. Opakuj, V! K životu nahoře přišity jsou *rukávy*. Co jest k životu nahoře přišito? Dole k životu přišity jsou *šosy*. Co jest dole k životu přišito?

Ukaž límeč kabátu, N! výložky, H! atd. život, rukávy, šosy. Co jest toto? (Límeč.) atd. Je límeč celý kabát? Co jest límeč, protože není celý kabát? (Část kabátu.) Řekni tak o výložkách, S! atd. o životě, rukávech a šosech. Části kabátu jsou tedy: límeč, výložky, život, rukávy, šosy. Jmennu části kabátu, Tl. Všichni! Na životě kabátu lze viděti ještě něco. Co musí být na životě, abychom kabát zapjati mohli? (Knoflíky a dírky.) Kolik rukávů jest na kabátě? Kolik šosů? Co musí být v šosech, abychom si tam mohli ledaco schovat? (Kapsy.) Vespoď mají kabáty podšívku. Co mají kabáty vespoď? Jaké barvy jest kabát toboto žáka? Jakou barvu může mít ještě kabát? (Černou, hnědou, šedou, zelenou, modrou.) Z čeho jest tento kabát? Z čeho ještě může být kabát? Z čeho jest podšívka? Kdo zhotovuje kabáty? Kabáty oblékáme. Co děláme s kabáty? V létě nosíme jen jeden kabát. Kabát, který nosíme v létě, jmenuje se *letní*. Jak se jmenuje kabát, který nosíme v létě? Na podzim, na jaře a v zimě nosíme dva kabáty, jeden vespoď a jeden vahoře. Kabát, který na druhý v podzim oblékáme, jmenuje se *svrchník*. Jak se jmenuje kabát, který na

druhý v podzim oblékáme? Kabát, který v zimě na druhý oblékáme, jmenuje se *zimník*. Jak se jmenuje kabát, který v zimě na druhý oblékáme? V zimě nosívaly se též kabáty, které mají límec z kožešiny a jsou též kožešinou podšity. Jak nazýváme takové kabáty? (Kožichy.)

Chlapci nosí často kabáty bez šosů. Kabát bez šosů jmenuje se *kazajka*. Jak se jmenuje kabát bez šosů?

Místo kabátu nosívaly někteří lidé pláště. Když kabát chtěme nosit, musíme jej obléci. Co musíme činit s kabátem, když jej více nosíme nechceme? Kabát můžeme tedy oblékat nebo vysvlékati. Co můžeme s kabátem učinit? Kabát máme čistiti, ale nemáme ho ušpiniti.

Opakuj a ukonči!

Chudý Jakub ubíral se v zimě cestou do vesnice, kde žebrati chtěl. Byl již stár, šaty měl špatné a proto trásl se zimou. Po jednou zejdlelý klezl k zemi. Když se vzpamatoval, čekal, až by někdo šel okolo. Chvíli čekal, ale marně. Konečně zaslechl dupot koně a v okamžení jel okolo něho jakýs vojín. Byl to Martin. Jakub prosil Martina o almužnu a ukazoval jemu, že jest mu zima. Martinovi bylo starého Jakuba líto, vzal šavli a rozřízl bílý plášt svůj na dvě polovice. Větší z nich dal Jakubovi. Ten radostně přijal takový dar, děkoval Martinovi, řka: „Páu Bůh ti to stokrát odplat!“ Potom zahalil se do pláště, bylo mu tepleji a mohl jít dál. Modlitbu Jakubovu vyslyšel Pán Bůh. Když Martin zemřel, vzal jej Pán Bůh k sobě do nebe a my modliváme se nyní k němu: „Svatý Martine, oroduj za nás!“ Budě také štědři, Pán Bůh vás za to odměni.

Malý velikán.

Jednou malý velikán pravil: Já jsem velký pán, je mně už pět let a půl! A tu vezme otec hůl, klobouk, kabát a jde ven jako pána v něm oblečen.

V klobouce ho polovic, na to bloud však nedbá nic, ač se lidé stavují a s panáčkem žertují: Ty jsi do klobouku vlez, snad aby tě pryč odnes?

Z evč. knihy od T. Verbesa.

Víte, jak udělati z tabáku kabát? (Tabák — kabát.)

Macháč.

Poznámka: Pro školy ménětřídní vystačí rozmluvy tyto: 1. Rozmluva o kabáť. 2. Rozmluva o šatech ženských. 3. Oděv vůbec.

Rozmluva o kalhotách.

(Viz rozvrh rozmluvy o kabátě !)

Jeníček, o kterém jsem vám vypravoval, dostal také nové kalhoty. Pojd na stupeň, O! Budeme rozmlouvat o kalhotách. Dívejte se všichni na jeho kalhoty!

Nahoře na kalhotách jest také límec. To jest límec kalhot. Opakuj, K! K límcu přišity jsou nohavice. To jsou nohavice. Opakuj, L! Kolik nohavic mají kalhoty? Ukaž límec kalhot, H! Ukaž nohavice kalhot, C! Co jest to? (Límec.) Co to? (Nohavice.) Jsou nohavice již celé kalhoty? (Část kalhot.) Řekni tak o límcu kalhot, R!

Jmenuj části kalhot, N! (Límec a nohavice.) Na límci přišity jsou knoflíky. Na knoflíky zapínáme šandy. Co se zapíná na knoflíky? Kalhoty visí na šandách, aby nespadly. Každá nohavice skládá se ze dvou částí. Přední část nohavice nazývá se přednice. Jak nazývá se přední část nohavice? Zadní část nohavice sluje zadní díl. Jak sluje zadní část nohavice? Tam, kde jest přednice se zadním dílem sešíta, jest šev. Co jest tam, kde jest přednice se zadním dílem sešíta? V nohavicích jsou kapsy. Kolik kapes máš v nohavicích, N? Pořádní žáci nosí v kapce kapesník, kterým si utírají nos. Každý žák má mít kapesník. Jaké barvy jsou tyto kalhoty? Jaké barvy jsou tvé kalhoty, O? Jakou barvu mohou mít ještě kalhoty? Ž čeho zhotovují se kalhoty? (Zetkanin vlněných, plátěných, ze cvilinky, ze šerky a z kůže.) Kdo zhotovuje kalhoty? Kalhoty pokrývají nohy. Co pokrývají kalhoty? Obyčejně nosíme dvoje kalhoty, dole plátěné a nahoru soukenné. Kalhoty, které oblékáme vespod, jmenuj se *podvlečky*. Jak nazývají se kalhoty, které oblékáme vespod? V létě oblékáme kalhoty z tenkého sukna, v zimě z tlustého. Jak nazývají se kalhoty, které nosíme v létě? Jak ty, které nosíme v zimě? Ráno kalhoty oblékáme; večer, než jdeme spat, je vysvlékáme. Co můžeme tedy s kalhotami učinit? Pořádné děti, když kalhoty svlekou, zavěšují je do šatníku, neb kladou je k posteli na židli, aby je ráno snadno zase našly. Též dávají pozor, aby jich nenšpinily, vyhýbají blátu. Tak máte činiti též. Opakuj a ukonči!

Pyšný osel oblékl se do lví kůže. Lev jest nejsilnější zvíře, je králem zvířat. Druzi oslové, kteří viděli osla ve lví kůži oděného, myslili, že je to lev a dělali před ním hluboké poklony. Osličkář však poznal osla dle dlouhých uší, které z kůže nahoru vykukovaly. Strhl mu tedy lví kůži s těla a pořádně mu vypráskal, tak že osel vícekráte lvem být nechtěl.

Hloupí lidé domýšlejí si jako ten osel něco na pěkné šaty — a bledí také při jiných lidech na šaty.

Jednou děrou tam, dvěma ven,
a když je ven, tož je teprv tam. (Kalhoty.)

Nový oděv.

Otakárek dostal kdysi
od rodičů oděv nový,
nastrojil se a pak spěchal
ukázat se dědečkovi.

A dědeček obdivuje,
kývá hlavou, oděv chválí,
potom praví: zachovej vždy
v čistotě jej, hochu malý!

Z mládí již dbej, ať tvé šaty
vždy jsou každé skvrny prosté,
tak všem zalíbíš se jistě,
řádný člověk z tebe vzroste.

Jos. Kalva.

Rozmluva o vestě.

Viz rozmluvu předešlou!

Krejčí, u kterého Jeníček s tatínkem byl, měl Jeníčkovi ušití celé nové šaty. Co musil tedy Jeníčkovi ušití? (Kabát, kalhoty a vestu.)

Podívejte se všichni na mou vestu! Vestu nosíme pod kabátem. Kde nosíme vestu? Vesta kryje prsa a hřbet. Co kryje vesta? Ukaž část vesty, která kryje prsa, B! Pamatujte si: Část vesty, která kryje prsa, jmenuje se část přední. Jak se jmenuje část vesty, která kryje prsa, K? Ukaž část vesty, která kryje hřbet! Část vesty, která kryje hřbet, sluje zadní část. (Záda.) Jak sluje část vesty, která kryje hřbet? Nahoře na vestě je límec. Co je nahoře na vestě, D? Ukaž přední část vesty, K! Ukaž zadní část vesty, M! Ukaž límec, R! Jmenuj části vesty, H! Podívejte se lépe na přední část vesty! Co na ní vidíte? Co jest na předu časti, abychom vestu mohli zapojiti? (Knoflíky a dírky.) Co jest toto? (Kapsy.) Kolik kapes bývá ve vestě? Co v nich nosíme? Co jest asi tam, kde je přední část se zadní sešíta? (Šev.) Zde naše švy vesty jsou dvě díry, kterými provlékáme paže, když vestu oblékáme. To jsou průramky.

Jak zovou se tyto díry, kterými provlékáme paže? Z čeho jest vesta? Vesta nebývá celá zhotovena ze stejné látky, přední část jest z jiné látky a zadní také. Z čeho bývá zhotovena přední část vesty? (Ze sukna, z hedvábí, z aksamitu.) Z čeho jest zadní část vesty? (Z plátna.) Jak zove se vesta, která má hedvábnou přední část? Jak ta, která má přední část z aksamitu? ze sukna? V zimě, aby nám bylo teplo, nosíme vestu teplejší, v létě tenkou. Jak jmenuje se vesta, kterou nosíme v létě? Jak ta, kterou nosíme v zimě? Kdo zhotovuje vestu? Vestu oblékáme a vysýlekáme. Co můžeme s vestou dělat? Opakuj a ukonči!

Pavel šel s otcem procházkou. Před tím dnem pršelo a cesta byla sem tam mokrá. Pojednou přišli k potoku a chtěli přes něj jít. Tu přiletěla holubička.

„Stůj,“ pravil otec, „nehýbej se! Holubička se chce napít, neplaš ji!“

Holubička se přiblížila, ale poněvadž bylo po dešti mokro, vletěla na kámen, a s kamene na kámen poskakujíc, přišla k vodě a pila.

Pavel se na ptáčka pozorně díval. „Víš-li, proč tak ptáček činí?“ „Arciže,“ odpověděl Pavel, „aby se nepomazal.“

„Teď ty se na své šaty podívnej,“ pravil otec dále, „kdo je čistotnější, ty-li či holubička?“

Pavel se začervenal a od toho času více na sebe hleděl.

Rozmluva o šatech ženských.

(Viz rozvrh rozmluv předešlých.)

Hodné Anince naložil svatý Mikuláš krásné nové šaty. Nemohla se dosti na ně nadívat, a zvláště by ráda byla věděla, jak se to neb ono na nich jmenuje. Maminka povíděla jí vše a Auinka toho nikdy nezapomněla.

Abyste také vy věděli, co mamička Anince povídala, budeme rozmlouvat i o šatech, jaké dostala Aninka od svatého Mikuláše. Pojd' na stupeň, E! Pozorujte její šaty a povzlete, co na nich vidíte! Jak se jmenuje toto? (Život.) Co jest toto? (Rukávy.) Co jest toto? (Pás.) Co to? (Sukně.) Ukaž život šatů, N! Ukaž rukávy, K! atd. pás a sukní.

Je život již celé šaty? Co jest život, protože není celé šaty? (Část šatů.) Řekni tak o rukávech, S! atd. o pase a sukni. Jmenuj všecky části šatů! (Život, rukávy, pás, sukně.) Co jest na životě, aby se mohly šaty zavírat? (Knofísky a dírky.) Některé šaty se šněrují. Sukně sestává z dílů. Z čeho sestává sukňa? Tam, kde jsou díly sešíty, jest šev. Co jest tam, kde jsou díly sukňy sešíty? Dole na sukni je obruba. Co jest dole na sukni? Aby se sukňa nezašpinila, jest dole spodem podšita. To, čím jest sukňa dole podšita, sluje podklad. Jak sluje to, čím jest sukňa dole podšita?

Jakou barvu mají tyto šaty? Jakou barvu mohou mít i ještě šaty? Z čeho jsou šaty zhotoveny? (Z hedvábí, z plátna nebo z látky vlněné.) Jak jmenují se šaty z hedvábí? (Hedvábné.) Jak zovou se šaty z plátna? Jak sluší šaty z látky vlněné? Děvčata a paní mají kolikérvé šaty. Jak zovou se šaty, které nosívají jen doma? (Domácí) atd. plesové, svatební, letní, zimní. Kdo zhotovuje ženské šaty? (Švadlena nebo ženský krejčí.) Když jsou šaty špinavy, mohou se práti a potom žehlit. Co se může se šaty dělat?

Opakuj a ukonč!

Růženka šla s tatínkem polem. Když viděla v obilí některé krásné, přímé klasy, řekla tatínkovi: „Podívejte se, tatínku, na ty krásné, přímé klasy, jak vysoko vyrostly nad jiné, které se nízko až k zemi sklánějí.“ „Útrhni jeden takový klas a podívej se, mnoho-li má zrn,“ odpověděl otec. Růženka utrhnutou klas, na všech stranách jej ohledala a ohmatala, ale ani jediného zrnčka nenamakala. „Ach,“ pravila „klas je prázdný.“ A tatinek jí řekl: „Všimni si klasu, který se sklání k zemi!“ Růženka tak učinila a poznala, že klas je plný bohatého zrn.

„Vidíš,“ doložil pak tatinek, „kdo se pyšně nad jiné vypíná, obyčejně málo v hlavě mává.“

Malá hospodyňka.

Já jsem malá panenka s kulatou hubičkou, mám sukničku lemovanou červenou pentličkou.	Peru, peru šátky na ty milé svátky, peru, peru košile, na ty Boží neděle.
---	--

Až já budu velká,
bude ze mne selka;
přijďte k nám, já vám dám
plný ucháč mléka.

Barloš, Erben.

Pradlena.

Čistota půl zdraví, přísloví nám praví. Tomu také ráda věřím, sama na sobě to měřím, při čistotě jak se mám.
--

O sebe se starám, také o jiné dbánu; prádlo vždycky čistě peru, k tomu vhodné věci beru, nikdy škody nedělám.

J. Walter.

Oděv vůbec.

Kabát oblékáme, odíváme se jím. Kabát jest proto oděv. Co jest kabát, protože se jím odíváme? Řekni tak o vestě, K! o kalhotách, M! o sukni, G! Lidé nosí ještě jiný oděv. Jmenujte některý! (Klobouk, čepice, rukavice, čepec, zástěra, košile, nákrčník, šátky, rukávník.) Košile a podvléčky slují také *prádlo*. Jak slují košile a podvléčky? Jmenujte jiné prádlo! Oděv, který nosí chlapci a muži, jmenuje se mužský. Jak se jmenuje oděv, který nosívají chlapci a muži? Jmenujte oděv mužský! Oděv, který nosí děvčata a ženy, nazývá se ženský. Jak nazývá se oděv, který nosí děvčata a ženy? Jmenujte oděv ženský! Oděv, který nosíme v létě, jmenuje se letní. Jak se jmenuje oděv, který nosíme v zimě? Jak ten, který oblékáme v neděli a ve svátek? Jak ten, který oblékáme ve všední dny? Kdo zhotovuje klobouky? Z čeho? Kdo

čepice? Kdo zástery? Kdo rukávníky? Kteří lidé mají zvláštní oděv? (Kněží, vojáci, strážníci, hasiči, listonoši atd.) Oděv stojí mnoho peněz. Buďte pozorní na svůj oděv a chovajte jej vždy čisté! Umazané a otrhané děti každý haní. Pamatujte si tuto průpověď:

*Umazanci, otrhanci
setkají se všude s hancí.*

Nejvíše sedám,
pořád se zvedám,
točím se, klaním
pánům i paním.

(Klobouk.)

Jakou pec nosívají ženy na hlavě?

(Čepec.)

Sedí pán na vršku,
má měkkou podušku,
často se smekne,
nic se nelekne.

(Klobouk.)

Kdo má největší klobouk na světě?

(Kdo má největší hlavu.)

„Jenšku, smekni!“ přikazovala chudá vdova svému synáčkoví, kdykoli bylo jim potkatи cizince. Jenšk poslechl, uctivě pozdravil mimojedoucího člověka, nechť byl prostý nebo vznešený. „Zdvořilý člověk všude se obejdě, nezdvořilým každý pohrdá, byť i nad jiné bohatstvím vynikal.“ Tak poučovala matka synka svého, který vždy dle toho se řídil. Takovým jednáním získal si Jenšk přízně všech lidí, a když vyrostl a matce živiti se pomáhal, neměl nikdy nouze o práci, každý najímal jej raději nežli druhé dělníky.

Jednou v neděli odpoledne přijel do vsi jakýsi starý pánský mladík stál na návsi, ale žádný si ho nevšimnul, toliko Jan, který sem právě přicházel, uctivě pozdravil. To líbilo se starému pánovi velice, dal zastavit a vystoupit z kočáru, žádal Jana, aby ho dovedl na faru.

Brzy po té spatřili mladíci starého pána, kterak ve průvodu pana faráře a Jenška do nedalekého zámku se ubírá. Byl to sám pan hrabě, který dlonuhá léta v cizině žil, a nyní na své statky se vrátil.

Pan hrabě přijal ihned zdvořilého Jana do služeb svých, učiniv jej svým komorníkem. Pilnosti a mravností nabyl Jan u svého pána veliké důvěry a lásky. Při závěti své pamatoval pan hrabě na věrného služebníka svého, odkázav mu značnou část peněz a pěkný dvorec. Tak stal se Jan nejbohatším rolníkem v okolí. Zdvořilost a úslužnost přivedly ho ku štěstí.

To věděli všichni rodičové ve vesnici a od té doby naváděli své děti více ku zdvořilosti a úslužnosti.

Bylo-li někdy potřebí dítě nezdvořilé pokárat, volali na ně: „Jeníčku, smekni!“ — a to pomohlo.

Anděl strážný

Kočička.

Předla, předla mladičká
na pecince kočička.
Jak kočička dopředla,
Bohunka k ní pohlédla:
„Proč, kočičko, nepředeš?“
Snad lenivou nebudeš?“
„I neboj se, andílku!“
odvětila kočička,
„chci se trochu uvonačit,
by se moje matička
nemusila na mne mračit. —“
Potom, je-li čistá celá,
po sobě hned pohlfzela;
aby se jí líbila,
očka sobě umyla.

Umyvši se, jak se sluší,
nastavila bílé uši,
našpouliла hubičku
na rozmilou holčičku,
pacinku jí podala
a tak se k ní ozvala:
„Všem lidem se zalahodí,
kdo, Bohunko, čistě chodí:
Protož v paměti to měj,
čistotu si zachovej,
na obleku, na líčku,
a v svém mladém srdičku.“

B. Peška.

Rozličný oděv mohou žáci také kreslit.

Obuv.

Rozmluva o botě.

Viz rozvrh rozmluv předešlých.

Toníček byl hodný chlapec. Dědeček miloval jej velice. Když měl Toníček jmeniny, kupil mu dědeček krásné boty. To-

níček uměl již kresliti a protože měl z bot velikou radost, nakreslil si je. Nakreslím na tabuli také botu. Kresli! Co znamená tato čára? (Podešev.) Co tyto? (Podpatek -- kramfíšk) atd. opátek, nárt, holínka. Abychom mohli botu lépe obouvati, jsou na holínkách tahouny (petlice). Je podešev již celá bota? Co jest podešev, protože není celá bota? (Část boty.) Řekni tak o podpatku, N! atd. Jmenuj všecky části boty, K! L! Tonček mſval své boty vyleštěny. Jaké asi byly dle barvy? Z čeho jsou boty zhotoveny? Boty nejsou celé ze stejné kůže. Nárt jest z měkké kůže telecí. Z jaké kůže jest nárt? Z jaké kůže jest podešev a podpatky? Aby podešev na nártě držela, přišívá neb přibíjí se dřevěnými hřebísky (cvočky). Čím přibíjí se podešev k nártu? Podpatek přibíjí se dřevěnými a železnými hřebísky. Jakými hřebísky přibíjí se podpatek? Od koho koupil dědeček boty Tončkovi? Kdo zhotovil tedy boty? Švec šije rozličné boty. Někteří chlapci mají boty bez holínek. Takové jmenují se pérka. Nakreslím pérka na tabuli. Kresli! Kdo z vás má pérka? Boty se mohou obouvati a vyzouvati. Co můžeme s botami činiti? Proč obouváme boty? (Aby nám nebylo na nohy zima.) Když boty obouváme, chopíme se jich za tahouny. Když je vyzouváme, užíváme zouváku. Nakreslím zouvák. Dvě boty, které k sobě náležejí, činí páru bot. Co činí dvě boty, které k sobě náležejí? Žáci mají mít boty vždy čisté. Proto je mají cídit (leštiti) leštidlem a kartáči. Čím se cídí bota? Vyleštěná bota je černá a lesklá. Jaká je vyleštěná bota? Když boty zmoknou, mají se mazati sádlem neb rybím tukem. Čím maží se boty? Voda škodí botě; proto se v botách nebroďte ve vodě.

Opakuj a ukonči!

Poznánka Na školách méněřídních přikročí se hned k rozmluvě »Obuv vůbec«.

Družka jsem leskle černá,
ale proto tobě věrná,
svědomitě vždy ti sloužím,
tobě se zavděčit toužím,
od rána do noci na nohou bývám,
po celý den stále s tebou dlívám;
za to, že tě tak vroucně miluji,
v noci mne odhodíš,
pod postel pohodiš.

Která —bota je před nedělí?

(Sobota.)

Černoušku černý,
bud' ke mně věrný,
na to jsem si tebe koupil,
bych nožku do tebe vkroutil.

Když živo bylo,
živé živilo;
a když umřelo,
živé nosí.

Erben.

Husárek.

Já husárek malý,
botky roztrhaný,
nepojedu na tu vojnu,
až budu mět nový.

Tatínek to slyšel,
ven z komárky vyšel,
botky mu dal udělati,
na vojnu jít musel.

Erben.

Rozmluva o střevici.

Rozvrh týž jako při rozmluvě předešlé.

Toniček, o kterém jsem vám posledně vypravoval, měl sestru, Mařenku. Toniček a Mařenka měli se velice rádi. Když dědeček koupil Toničkovi boty, koupila babička Mařence, aby jí nebylo tuto, nové střevice. Mařenka do školy ještě nechodila a proto prosila svého bratříčka, aby on jí její střevice také nakreslil. Vypadaly asi takto. Nakresli střevíc na tabuli! Ukaž podešev střevice, K! atd. podpatek, nárt a opatek. Jmenuj části střevice, H! F! Aby střevic na noze se držel, jsou v nártě nahore dírky, kterými se tkanice provlékají. Střevice se šněrují. Co se dělá se střevici, aby se lépe na nohou udržely? Mařenčiny střevice byly pěkně vyleštěny, když je od babičky dostala. Jaké byly proto dle barvy? Mařenčiny střevice byly celé z kůže. Z čeho jsou střevice zhotoveny? Některá děvčata mají nárt střeviců z aksamitu. Z čeho ještě může býtí nárt střeviců? (Ze sukna, z brynelu.) Kdo zhotovuje střevice? Kdo obouvá střevice? (Děvčata a ženy.) Místo střeviců nosívaly někdy děvčata také pérka. Co musejí děvčata se střevicem učiniti, když jej chtějí mít na noze? (Oborvat.) Co musejí učiniti, když jej více na noze mít nechtějí? Také střevice musejí se leštiti. Když prší, nosívaly děvčata kožené střevice. Jaké střevice nosívaly děvčata, když prší? Kdy obouvají střevice z aksamitu? (Když je sucho.)

Opakuj a ukonči!

Byly tři sestry. Nejmladší nenáviděly dvě starší velice. Poňevadž musila nejhrubší práce v kuchyni okolo ohně konati, říkali jí Popelka. Jednou zametala Popelka aalezla zlatý klíček. Ukázala jej svým sestrám a všechny tři zkoušely, kam by se klíček hodil. Dlouho hledaly marně. Konečně přišly do sklepa. Tam nalezly ve zdi dvěře, na kterých byl nápis: „Kdo jest hodný, smí tyto dvěře otevřisti.“ Starší, pyšné dvě sestry domní-

valy se, že jsou hodné, vzaly zlatý klíček a tím otevřely dvéře. Sotva je otevřely, vyběhly dvě kočky a strašně je do krve poškrábaly. Když to Popelka viděla, chtěla také zkousit, je-li hodná. Otevřela dvéře a nalezla tam ořech. V ořechu byly krásné, hedvábné šaty a pěkné střevice. V neděli oblekla si je Popelka a šla v nich do kostela. Všichni lidé se na ni dívali. V kostele byl také král. Tomu zašibila se Popelka velice, takže ji chtěl pojati za královnu. Po kostele utekla Popelka rychle domů. Král hledal ji, ale marně. Aby ji vypátral, dal cestu do kostela uatřit smolou. Popelka o tom nevěděla. Když přišla neděli po kostele zase spěchala z kostela, přilepil se jeden její střevic na smolu, a Popelka přišla domů bez jednoho střevice. Král, kterému střevic ten byl doručen, dal vyhlásit, že ta dívka, které se střevic hoditi bude na nohu, bude jeho královnou. I hrnulo se na hrad mnoho děvčat, každá zkoušela střevic, ale žádné nehodil se na nohu. Popelka dověděla se o tom od svých pyšných sester a poněvadž věděla, že ona ztratila střevic, šla také zkousit střevice. Jí hodil se dobré na nohu a proto pojal ji král za královnu. Pyšné sestry její záviděly jí toho velice, ale marně. Skromnou Popelku Pán Bůh odměnil.

Obuv vůbec.

Boty a střevice se obouvají. Co se obouvá ještě? (Trepky, ponožky, punčochy, papuče, bufy) Protože se bota obouvá, říkáme: bota jest obuv. Jak říkáme o botě, protože se obouvá? Řekni tak o střevicích, B! atd. Jak jmenuje se obuv, kterou nosí všichni chlapci a muži? Jak sluje obuv, kterou nosí všichni děvčata a ženy? Jmenujte obuv mužskou! ženskou! Jak zove se obuv, kterou nosíme v lete? Jak ta, kterou nosíme v zimě? Jmenujte nějakou obuv zimní!

Madlenka byla velmi pyšné děvče. Měla velikou nohu, ale střevice chtěla mít malé, aby jen její veliké nohy nezdály se být tak veliké. Tatínek a maminka často ji napomněli, ale marně. Švec musil jí pokaždé ušití těsné střevice. Pán Bůh pyšnou Madlenku brzy potrestal. Chází v těsných střevicích otlačila si Madlenka nohy, že jí otekly a potom v papučích choditi musila.

Obouvejte obuv volnou, která se dobrě na nohy hodi!

Pyšný Jeník.

Jeníček dostal k svátku
od rodičů dar:
knihy, papír, péra
a botiček pář.

Tuze neodolal,
obul botky líned,
a muél, že mu patří
celý boží svět.

Do školy když Jenšk
pak se ubíral,
tu mu pyšný úsměv
na rtu svěžím hrál.

Svými spolužáky
všemi zhrdal dnes,
jak nějaké kníže
pyšně blavu nes.

Mněl, že nikdo se mu
rovnat nemůže,
v tom však — běda — spadl
zrovna do louže.

„Pýše, milé dítě,
v srdci výhost dej,
na anděly padlé
vždycky vzpomínej!“

Jos. Kollus.

Pokrmy.

Pocestný jakýsi, který dlouhý čas světem chodil, přišel jednou na svých cestách do lesa, ve kterém zabloudil. Dlouho hledal, ale přece nenalezl cesty, kterou by z něho vyjítí mohl. Uvaven sedl si pod strom a usnul. Když procitl, pocitil hlad, byl hladov, ale neměl, čeho by se najistí mohl. Byl proto tak sláb, že více cesty hledati nemohl. Najednou zaslechl jakési kroky, volal — a tu přišel k němu myslivec. Jemu si pocestný postěžoval. Myslivec měl na sobě velikou mošnu. Z té vydal kus chleba a kousek masa a dal to pocestnému. Pocestný poděkoval za tento dar, jedl s chutí a když se najedl, cítil se zase silnějším. Vstal a myslivec vyvedl jej z lesa ven. Jaký byl ten pocestný, dokud byl hladov? (Slab.) Jaký byl potom, když se najedl? (Silný.) Co by se as bylo s ním stalo, kdyby mu nikdo nebyl dal jísti? (Byl by umřel.) Myslivec zachránil toho pocestného od smrti. Každý člověk musí jísti, aby byl živ. Co musí každý člověk činiti, aby byl živ? Vy také jídáte několikrát za den. Jíte hned ráno, když vstanete. Kdy ještě jíte? Kolikrát jídáte tedy denně? Když jíte ráno, snídáte. Co děláte, když jíte ráno? Co děláte, když jíte v poledne? odpoledne? večer? Jmenujte něco, co se jídavá. Pamatuji si: To, co se jídavá (čím se krmíme), jmenuje se pokrm. (Potrava, jídlo.) Jak se jmenuje to, co jíme? Opakuj, K! Všichni! Chléb jest pokrm. Opakuj, H! Jmenujte jiné pokrmy! Nemáme příliš mnoho jísti. Příliš mnoho jísti jest nezdravo. Kdo příliš mnoho jí, jest nestřídmý. Jaký jest ten, kdo příliš mnoho jí? Kdo nejí příliš mnoho, jest střídmý. Jaký jest ten, kdo nejí příliš mnoho? Vše, co jíme, máme dobrě rozkousati, pokrmů hltati nemáme. Kdo tak činí, bývá často nemocen, stonavý. Pamatuji si tuto průpověď:

„Nebud v jídle hltavý, abys nebyl stonavý!“

Jídej střídmě, budeš dlouho živ.

Holubice.

Vít a Slávek vyšli s máti
hezky z rána ku ouvrati,
a že měli času dost,
povídali všelicos.

Brzy na to u potůčku
vypátrali holubičku,
neb ji žízeň nutila,
by se vody napila.

I dí máti: „Pozor dejte,
zvedá, jen se podívejte,
po každičkém doušičku
oči svoje k nebsčku.

Proto, děti, při jedení
pamatujte na modlení,
k nebi oči zdvíhejte,
pána Boha vzývejte!“

Jos. Nikolau.

Jedovatá houba.

Dceruška šla s matkou v doubravu
hledat lahodné si houby.
„Milá máti, pojď sem ke mně,
ó, jak srdce skáče ve mně!
Hle, jak krásnou tam u dubu
pod mechem jsem našla houbu!
mnoho bělavých pupínek
kryje červeou kůžinku!“
Ale máti, když tu houbu uhlídalala,
toto na to povídala:
„Pryč s ní, dceruško má zlatá,
je přec houba jedovatá.“

Jar. Langer.

Nejezte, čeho neznáte!

Poznámka: Na školách méněřídních k dalším cvičením voliti lze
»Rozmluvu o mase. Masité pokrmy. Rozmluvu o chlebě. Pokrmy moučné.
— Pokrmy vůbec«.

Rozmluva o polévce.

Úvod — z čeho a jak se připravuje — druhy -- co se
do ní dává — vlastnosti — v čem se uschovává —
ukončení.

Poledne odzvonilo. Děti byly doma, a tatínek se také domu
vrátil. Malá Pepinka prostřela na stůl, přichystala vše k jídlu. Ma-
minka zatím v kuchyni dovařila a volala: „Budeme obědvati.“ Tatínek
začal a všichni ostatní postavili se každý za svou židli. Tatínek
začal a všichni za ním napřed se pomodlili. Potom teprv usadili
se na židle a jedli. Děti byly při jídle spásobné, nikam od stolu
neodbíhaly. Takoví budete též! Co asi napřed jedli, když obědvali?

(Polévku.) Z čeho připravuje maminka polévku? (Z masa a z vody.) V pátek nevařívá se polévka z masa a z vody, nýbrž z něčeho jiného. Z čeho asi? (Ze zásmažky a z vody, neb z vína a z piva, z mléka.) Nejčastěji vařivá maminka polévku z masa a z vody. Kdo viděl již, jak maminka polévku z masa a z vody připravovala? Maso se umyje, pak se dá do hrnce, nalije se na ně voda a vaří se. Vykládej, kterak se připravuje polévka z masa a z vody, G! Když se vaří polévka ze zásmažky a vody, udělá se napřed zásmažka z másla a z mouky, do té naleje se voda a pak se to vaří. Vykládej, kterak se připravuje polévka ze zásmažky a z vody, B! Na polévku z masa bere se obyčejně maso hovězí, ze krav a volů; proto jmenuje se taková polévka hovězí. Jak se jmenuje polévka z masa hovězího? Jak se jmenuje polévka ze zásmažky? (Zasmažená.) Jak polévka z vína? (vinná) atd. pivná a mléčná. Aby polévka byla chutná, musí se osolit. Čím solí se polévka? Aby nebyla polévka tak řídká, dávají se do ní kroupy. Co se ještě dává do polévky? (Nudle, brambory, strouhanek, kapánek, rýže atd.) Jak jmenuje se polévka s kroupami? (Kroupová.) Jak sluší polévka s nudlemi? (nudlová) atd. Někdy, když maminka přinese polévku na stůl, končí se z ní mnoho. Taková polévka je horká. Jaká jest polévka, ze které se nic nekouří? (Studená.) Jaká je polévka, ze které se jen málo kouří? (Teplá.) Jen teplá polévka má se jísti. Na polévce často jest viděti lesklé kapky, kterým říkáme oka. Polévka, na které jest mnoho ok, jest mastná. Jaká jest polévka, na které jest mnoho ok? V čem schovává maminka polévku? (V hrncích.) V čem přináší ji na stůl? Z misky nabírá ji sběračkou a nalevá ji na talíře. Z talíře jsme polévku lžicemi. Čím jíme polévku? Polévka je zdravá, máte ji proto rádi jísti.

Opakuj a ukončí!

„Polévka je málo maštěná, nemohu ji ani jíst!“ zvolala Kedrutka u oběda a položila lízci. „Počkej,“ pravila matka, „večer dostaneš chutnější polévku.“ Na to šla matka na pole kopat brambory. Kedrutka je musila sbírat a do pytlů dávat, až slunce zašlo. Když potom obě domů přišly, přinesla matka k večeři polévku. Kedrutka ji okusila a pravila: „Tof je ovšem jiná polévka, ta chutná mnohem lépe.“ Pak ji snědla plnou misku. Matka se usmívala a řekla: „Je to táz polévka, kterou nechala v poledne státi. Teď chutná ti lépe, protože celé odpoledne pracovala, že se náležitě vyhladověla.“

Hlad je nejlepší kuchař.

Jídlo a dílo.

Jak to dobře chutná,
co nám na stůl dáno,
když je dřívé dlo
všechno dokonáno!

Má-li nám však jídlo
být k prospěšnosti,
pozorně se chráňme
každé nestřídmosti!

Za všechny pak dárky
Bohu poděkujme,
novým přičiněním
si jich zasluhujme.

František Doučka.

Rozmluva o mase. — Pokrmy masité.

Úvod — z čeho je — druhy — kdo je prodává — co se z něho dělá — jak se připravují pokrmy masité — jak se požívají — ukončení.

Co jídáme po polévce? (Maso) (Na školách méně třídních počne se takto: Co jíme napřed, když obědváme? (Polévku.) Jídáme polévku buď hovězí anebo postní. Kdy jídáme polévku hovězí? Kdy postní? Po polévce jí se maso.) Z čeho je maso? (Z krávy, vepře, telete, ovce, zajíce, srnce, slepice, husy atd.) Abychom z těch zvířat měli maso, musejí se napřed zabiti. Co se musí se zvířaty učiniti, aby z nich bylo maso? Maso z krav, volů a býků jinemuje se hovězí maso. Jak se jmenuje maso z krav, volů a býků? Jak se jmenuje maso z vepře? telete? jelena? atd. Maso zaječí, srncí a jelensí sluje jedním slovem zvěřina. Jak sluje maso zaječí, srncí a jelensí jedním slovem? Kdo prodává maso? Kterého masa neprodává řezník? Co se připravuje z masa? (Jitrnice, klobásy, uzenky, řízky, roštěnky atd.) Pamatujte si: Pokrmy, které se připravují z masa, jmenují se masité. Jak se jmenují pokrmy z masa? Jaký pokrm jsou jitranice, protože se připravují z masa? (Podobně lze říci o jiných masitých pokrmech. Dokud maso není vařeno, řískáme, že je syrové. Syrového masa nejdáme. Co se dělá s masem, aby nebylo syrové? (Vaří se, peče se, smaží se.) Maso pečené zove se pečeně. Jak se zove maso pečené? Jak jmenuje se pečené maso telecí? Jak pečené maso vepřové? atd. Maso může být tlusté neb libové, křehké (měkké) neb tuhé (tvrdé). Pečení, kterou nesníme dnes, schováme na zítřek. Jídáme maso teplé neb studené. Maso se musí rozkrájeti na kousky než se jí. Nač musí se maso rozkrájeti, než se jí? Kdy nesníme masitých pokrmů jísti? (V pátek.) Když se maso nesní jísti, jest půst. Co jest tenkráte, když se maso jísti nesní? Jakého masa sníme přece pojídati v pátek? (Rybšho a račšho.) (Na školách méně třídních dodá se: k masu jíme omáčku aneb zeleninu. Jmenujte nějakou zeleninu!)

Již jednou vypravoval jsem vám o synovi císaře pána. Kdo věděl, jak se nazýval? Budu vám o něm opět něco vypravovati. Princ Rudolf projízděl se jednou na svém koni a přijel k jakémusi potoku. Tam na břehu seděl stařeček a chytal raky. Když jej korunní princ uviděl, zastavil se a rozmlouval s ním. Potom díval se chvili na stařečka a tázal se ho ještě, zda-li rád

raky chytává. „Ano,“ odpověděl stařeček, „zvláště když mnoho raků chytou; jsem chudobný. Prodávám raky a z peněz, které za ně utržím, kupuji všecko pro rodinu.“ „Přineste raky, které dnes chytнете, do mého hradu, koupím je od vás,“ řekl na to princ Rudolf a odejel. Večer přinesl stařeček skutečně raky do hradu. Princ Rudolf tázal se ho, kolik jich přinesl. Když mu stařeček řekl, že čtyřicet, dal mu za ně princ Rudolf čtyřicet nových zlatých. Stařeček vroucně za ně poděkoval a odešel pln radosti, nebo dálno již tolik peněz neměl. Co myslíte, jsou-li raci skutečně tak draží, že princ Rudolf dal stařečkovi za ty raky tolik peněz? (Ne.) Princ Rudolf učinil tak jen z té příčiny, aby chudobnému starci učinil něco dobrého.

Jaký byl tedy princ Rudolf? (Dobrotivý.) Budě také dobrotiv! a činěte dobré chudobným! Pamatujte si průpověď:

Přej a bude ti přáno,
v čas potřeby jomáháno.

Vaří se to, peče se to,
smaží se to, nejí se to. (Špejl v jitřnici.)

Co dobrého který den.

V pondělí polívčíčku,
v úterý hrách a čočku;
ve středu kaší,
ta mně netěší,
ve středu kaší,
ta mně netěší.

Ve čtvrtek hráček a kroupy,
a v pátek něco z mouky;
v sobotu zelí,
to je kyselý,
v sobotu zelí,
to je kyselý.

Národní. (Z Macháčkova Nádz. vyuč.)

Rozmluva o omáčce a zelenině.

Úvod — z čeho a jak se připravuje — druhy — zelenina — přísady — ukončení.

Samou polévkou a masem nemůžeme se nasytiti. Proto jídáme k masu obyčejně omáčku. Co jídáme k masu? V čem přináší maminka omáčku na stůl? (V omáčnsku.) Z čeho se připravuje omáčka? (Ze zásmažky a z vody.) Když se omáčka vaří, udělá se napřed zásmažka a do ní naleje se voda. Potom se to osolí a vaří. Vykládej, kterak se vaří omáčka, K! Všechny omáčky nechutnají stejně. Někdy dá maminka, když vaří omáčku, do zásmažky cibuli. Omáčka s cibulí nazývá se cibulová. Jak se nazývá omáčka s cibulí?

Znáte ještě nějakou jinou omáčku? (Česneková, koprová, omáčka z rajských jablíček, okurková, petrželková atd.) Obědval jsem již častěji a nejedl jsem omáčky. Co jsem asi jedl k masu? (Kapusta, brukev, čočku, zeliš, salát, mrkev, řepu, Brambory.) Kapusta, brukev, zeliš, atd. jmenuj se dohromady zelenina. Místo omáčky jídáme k masu tedy zeleninu. Co jídáme k masu místo omáčky? Zelenina připravuje se všelijak. Do omáčky a zeleniny dávají se různé věci. Někdy leje se do nich ocet, aby byly kyslé. Co se ještě dává do omáčky a zeleniny? (Koření, mastnoty, cukr.) Co se do omáčky a zeleniny dává, aby byly chutnější, jmenuje se přísada. Ocet jest přísada. Opakuj, C! Řeku tak o koření, B! cukru, K! mastnotě, H! — Opakuj a ukouč!

V tuhé zimě vlekla se chudá žena od domu k domu, nouzí strápená zimou se třásla. Tu potkala bohatě oděnou paní a žádala ji hlasem slabým o almužnu, ale paní jakoby neslyšela, šla dál. To viděl chlapec, který trochu opodál se sestrou stál. — Podle šatů nezdálo se, že by dítka tyto mnoho nazbyt měly. Promluviv krátce se sestrou, vydal hošák papírek z kapsy, a rozbaliv jej, honem běžel k staré ženě a vtiskl jí peníz do ruky.

To vida pan učitel, těšil se z jednání chlapcova, a zavolał ho k sobě. Chlapec, čepičku v ruce, blíží se ostýchavě. „Co se ostýcháš,“ praví přívětivě pan učitel, „vždyť jsi nic zlého neučinil a dobrého netřeba se styděti. Kolik pak jsi dal té ubohé ženě?“ „Ach, jen pětník,“ odpoví chlapec; „neměl jsem víc.“ A pan učitel mluví dál: „Dobrěs učinil, milé dítě. Ale abys věděl, že dobročinnost Bohu i lidem se libí, tu vezmi zase, co jsi jí dal, vždyť toho sám potřebuješ.“ Těmi slovy podal mu desetník, a chlapec po dlouhém nucení jej přijal a poděkovav se, rychle odběhl. Se srdečnou radostí hleděl za ním pan učitel a přál mu, aby Bůh požehnal chlapci dobrosrdečnému. Chlapec ale přímo k chudé staně zaměřil a obdržený peníz také jí daroval.

Máš-li mnoho, dávej mnoho,
máš-li málo, i z mála rád uděluj!

Konec mlsného.

Byl klouček nezbedou,
mlsal on rád,
třebas měl zá pověď
na tisíckrát.
Kde jen co sladkého
pozoroval,
hned se do mlsání
dychtivě dal.

Na slova dobrá on
pramálo dbal,
mlsání tuze si
do zvyku vzal!
Čuchal, kde v almárce
povídla jsou; —
metlou však na záda
rány mu jdou.

Ach, nic ho nevedlo
k polepšení,
nebyl on vše už
k napravení: —
v mísce byl na myši
naličen jed,
on to měl za cukr
a mlsal hned.

Bolest ho trhala; —
na jeho křík
viděl tu každý, kam
zly vede zvyk:
smrtelnou bolestí
strašně se chvěl;
že nechtěl poslechnout,
zly konec měl.

Fr. Doucha.

Rozmluva o chlebě. Pokrmy moučné.

Úvod — podoba — části — druhy — z čeho jest. — Pokrmy moučné — jak se připravují — kdo je připravuje — ukončení.

Který pokrm jídáme nejčastěji? Chléb jídáme denně nekolikrát a přece nám vždy chutná. Když maminku o chléb prosíte, dá vám ona obyčejně jen kousek. Kousky chleba krájí se z veškerého okrouhlého kusu. Takový veliký, okrouhlý kus chleba jmenuje se pecen (bochník). Jak se jmenuje veliký, okrouhlý kus chleba? Jindy krájejí se kousky chleba z kusu podlouhlého. Takový podlouhlý kus chleba jmenuje se calta. Jak se jmenuje podlouhlý kus chleba?

Kousky chleba krájíme tedy buď z pecnu neb ze calty. Z čeho krájíme kousky chleba? Jak se jmenuje takový kousek chleba? (Krajc.) Jak takový? (Skýva.) Podívejte se na krajec chleba! Hledte, tuto jest tvrdý. Jen část krajice jest tvrdá. Jaká jest druhá část krajice? (Měkká.) Jak se jmenuje tvrdá část pecnu? (Kůrka.) Jak se jmenuje měkká část pecnu? (Střída.) Jakou barvu má kůrka? (Hnědou.) Jakou střídu? (Bílou.) Někdy nemá chléb střídy tuze bílé. Tenkráte říkáme: Chléb jest snědý (černý). Bílý chléb jmenuje se pšeničný. Jak se jmenuje chléb bílý? Chléb snědý nazývá se žitný. Jak se nazývá chléb snědý? Z čeho se dělá chléb? (Z mouky, vody a kvasu.) Které pokrmy připravují se z mouky? (Rohliky, koláče, buchty, kuedle atd.) Pamatujte si: Pokrmy, které se připravují z mouky, jmenují se pokrmy moučné. Jak se jmenují pokrmy z mouky? Chléb jest pokrm moučný. Jaký pokrm jest chléb, protože jest z mouky? Proč jest chléb pokrm moučný? Jaký pokrm jsou rohlíky, protože jsou z mouky? Řekni tak o koláčích, Kl atd. Chléb se peče. Který moučný pokrm se také peče? Pekou se knedle také? Který moučný pokrm se ještě vaří? Moučné pokrmy se tedy pekou neb vaří. Opakuj, C! Kdo peče chléb? Kdo koláče? atd. Neuč zdrávo jísti chléb novopečený. (Na školách ménětřídných dodaj: Jíme chléb suchý neb

mazaný. Čím maže se chléb? (Máslem, sýrem, medem.) Z čeho se dělá máslo? (Ze smetany.) Z čeho se dělá sýr? (Z tvarohu.) Z čeho tvaroh? (Z mléka.) Máslo a sýr připravuje hospodynu.

Opakuj a ukončí!

Co se nejí od krajce chleba?

(Co se ještě v ruce drží.)

Jednoho roku na polích ničeho se neurodilo. Vše bylo drahé. Chudým lidem vedlo se velice špatně. Tu dal bohatý muž zavolati deset nejchudších díttek a pravil jim: „Tam v košisku je pro každého z vás bochník chleba. Vezměte si jej a přicházejte sem denně v tuto dobu, až dá Pán Bůh zase lepší časy.“ Dítky padly na košík, vadily a hádaly se o chléb, každé chtělo mít největší a nejpěknější. Potom odešly domů, ani se nepoděkovaly. Jen Františka, děvčátko v chudém ale čistém obléku, zůstala v pozdáleči, vzala poslední, nejménší bochníček, jenž zůstal v košisku, políbilá pánovi ruku a šla mravně a tiše domů. Druhého dne byly děti také tak nespřísnobné a na ubohou Františku zbyl dnes v košíku tak malý chlebíček, že byl sotva polovic ostatních. Když Františka domů přišla a nemocná matka její chlebíček rozkrojila, vypadlo z něho mnoho nových dvacetihaléřů.

Matka se lekla a pravila: „Hned vrat zase ty peníze, přišlyť zajisté do těsta jen mylkou.“ Františka zanesla peníze zpět. Dobročinný pán však jí řekl: „Nikoli! Nebyla to mylka. Dal jsem složiti peníze ty do nejménšího bochoňku, abych tě odměnil za tvoje chování. Zůstaň vždy tak vděčná, povolná, tichá a s málem spokojená.“

Dráteníček.

Vojtíšek tiše seděl na židli u okna a kousal do mákové buchty. Tu někdo klepá na dvéře: fuky, fuky, fuk.

Vojtíšek otevřel a vidí hezkého klučíka v haleně a opáncích. Byl to dráteníček z té trenčanské stolice.

„Dejž vám pán Bůh zdraví!“

„Dejž to pán Bůh!“

„A mně kousek chlebíčka!“

„I tu máš kus buchty!“

„I zaplat vám to na stotisíckrát nebes Pán!“

Dráteníček odešel a Vojtíšek dojídal s takovou chutí buchuť, že nevěděl, kterak jest nyní chutnější než prve.

Fr. St. Št.

Chlebíček.

Pravila kdys matinka:

„Za chléb máme poděkovat;
je to zlé a velký hřisch,
darem božím pohazovat.“

Beníšek a Maruška

slova dobře povážili;
na to pěkné naučení
pozorliví stále byli.

Říkávali: „Nesmíme
ani kousek chleba zmařit,
ale s každým drobečkem
slušně máme hospodařit.“

Když jim upad' kouštnek,
tu chváli ho vyhledali, —
ba i skrovny drobeček,
aby po něm nešlapali!

Douha.

Koláč a chlebíček.

Děťátko, pojď, pojď ke koláči sem,
pochutnáš si, jen okus, mne si vem!
To černé tam, chléb tomu říkají,
a jenom když jest nouze, ho jídají.
Jdi si a vem si ho, já jsem bez starosti,
o mne se naprosíš, myslím, ještě dosti.

Dítě, to dlouho semotam rejdiло,
než na koláče peněz mu nezbýlo,
Hlad byl — jídla nastala potřeba,
jak domů přišlo, dalo se do chleba.
Aj, jak to chutná, hlad když se dostaví,
on pokrm sladí, hlad i chuť napraví.

Štule.

Rozmluva o másle.

Úvod — vlastnosti — z čeho je — kdo a jak je připravuje — druhy — upotřebení — ukončení.

Bedřiška přišla dopoledne ze školy domů. Ach, mamínko, dejte mi něco jísti, prosím vás. Když tak Bedřiška prosila, vzala maminka nůž, ukrojila krajíc chleba, pomazala jej něčím a dala Bedřišce. Bedřiška poděkovala a jedla s chutí. Čím asi pomazala maminka krajíc chleba Bedřišce? (Máslem.) Jaké jest máslo, protože se dá mazati, tvrdé neb měkké? Jakou barvu má máslo? Chléb s máslem jídáte často. Zdali výte, z čeho se připravuje máslo? (Z mléka.) Máslo připravuje se z hustého mléka. Jak se jmenuje husté mléko? (Smetana.) Kdo dělá máslo? Když se máslo ze smetany dělati má, naleje se smetana do máselnice. Kam se naleje smetana, když se máslo dělati má? Máselnice je ze dřeva. Nakreslím máselnici na tabuli. Když je smetana v máselnici, vezme se stloukadlo a stlouká se to tak dlouho, až je ze smetany máslo. Čím stlouká se smetana, aby z ní bylo máslo? Stloukadlo nakreslím též na tabuli. Jinde se máslo vrtí. Potom vybere se máslo z máselnice a myje se vodou. Čím umývá se máslo? Vykládej, kterak se dělá máslo, Pl Ale všecka smetana nepromění se v máslo. Co zůstává pod máslem, zove se podmáslem. Jak zove se to, co pod máslem zůstává? Podmáslo se pije a jest velmi zdravé. Oby-

čejně stlouká se máslo z mléka kravského, ale může se stloukat i též z mléka kozího. Z jakého mléka může se také stloukat máslo? Máslo z mléka kozího není tak chutné jako máslo z mléka kravského. Ku chlebu jídáme máslo čerstvé. Jaké máslo jídáme ku chlebu? Někdy chce si maminka máslo uschovat. Aby se máslo nepokazilo, když se má uschovat, musí se vyvařit. Co se musí s máslem udělat, aby se nepokazilo, když se má uschovat? Když maminka máslo vyvařuje, dá je v hrnci nad oheň a nechá ho vařit. Když se máslo rozpustí, plove na povrchu, co mu ještě ze smetany jest přimíseno. To se sbírá lžicí. Co zůstane, sleje se do hliněných hrncův a nechá se vystydnoti. Stydlé máslo jest zase tuhé a zove se máslem vyvařeným. Vyvařeného másla potřebuje maminka ku vaření, do buchet, na zásmažky. Nač ještě? Jakého másla potřebuje se k vaření? Máslem mastíme, máslo jest proto mastnotu. Co jest máslo, protože jím mastíme? Opakuj a ukonči!

Maminka dávala Elišce ku svačině obyčejně krajíc suchého chleba. Eliška byla dítkem spokojivým. Jí chutnal suchý chléb lépe, než mlsným chléb s máslem. Jednou potkala maminka pana učitele a tázala se ho, jak se její dcera něi a ve škole chová. Pan učitel pochválil Elišku. Maminka měla z toho velikon radost a umínila si, že Elišku učí jak odmění. Ode dne toho dostávala Eliška ku svačině chléb s máslem. Pilné děti působí rodičům svým radost. Rodiče pilné děti rádi odměňují. Pamatujte si průpověď:

Pilnému čest,
lenivému půst.

Odpovědi tomu, kdo se ptá po jídle.

Co bude k snídani?
Hrnček mazání.
Co bude k obědu?
Hrnček od medu.
Co bude k večeři?
Ošatka od peří. *Bartoš.*

Rozmluva o sýru.

Viz rozvrh rozmluv předešlých.

Maminka pomazala jednou Toníčkovi chléb sýrem. Kdo z vás jedl již chléb se sýrem? Jaký jest sýr, protože se dá mazati, tvrdý nebo měkký? Jakou barvu má sýr? (Bílou nebo žlutou.) Z čeho připravuje se sýr? (Z mléka.) Aby se z mléka mohl dělati sýr, musí se mléko nechat ssednouti. Co se musí dělati s mlékem,

aby se z něho mohl dělati sýr? Ssedlé mléko jmenuje se kyška. Jak se jmenuje ssedlé mléko? Kdo dělá z kyšky sýr? Když se dělá sýr, vlije se kyška do plátěného pytle a pak se vytlačí. To, co v pytli zůstalo, jmenuje se tvaroh. Tvaroh dává se do koláčů. Do čeho ještě? Aby byl z tvarohu sýr, osolí se tvaroh, dá se do něho kmín a nechá se nějaký čas uležet. Vykládej, kterak se dělá sýr, D! Sýr všelijak se připravuje. Někdy dělají z něho malé bochušky. Malé bochušky sýra jmenují se sýrečky (tvarůžky). Jak se jmenují malé bochušky sýra?

Kupeč prodávají sýr z velikých bochníků (pečnů). To jest sýr švýcarský. Jaký sýr prodávají kupci? Sýr švýcarský je tvrdý, děrkovaný. Jaký jest sýr švýcarský? Sýr švýcarský nedělá se z kyšky, ale vaří se z čerstvého mléka. Z jakého mléka vaří se sýr švýcarský? Z ovčího mléka dělá se také sýr. Jak nazývá se sýr z mléka ovčího? (Bryza.)

Sýr není pokrm zdravý, proto ho mnoho nejděje!

Opakuj a ukončí!

Jaký — roh jíme od rohatých? (Tvaroh.)

Který — roh chutná velmi dobré s máslem?

Na jaký — roh netroubí se?

Almužna.

Za malinký dárek	Stařenka je chudá,
Karolinka prosí; —	dost se naplakává;
místo promlsání	nemá, než co se jí
stařence jej nosí.	almužničkou dává.

Matinka pak praví
k dítku slitovnému:
Hodna jsi, že dáváš
ráda chudobnému. *Doucha.*

Pokrmy vůbec.

Jmenujte něco, co se jídává! Jak se jmenuje to, co se jídává? Které pokrmy připravují se z masa? Jak sluší pokrmy, které se připravují z masa? Které pokrmy připravují se z mouky? Jak nazývají se pokrmy, které se připravují z mouky? Jmenujte pokrmy, které se jídají k masu! (Omáčka, zelenina.) Pokrmy, které se jídají k masu, jmenují se příkrm. Jak nazývají se pokrmy, které se jídají k masu? Jak se jmenuje to, čím se pokrmy mastí?

(Mastnota.) Jak se jmenuje to, co se dává do pokrmův, aby byly chutnější? (Přfsada.) Kterých pokrmů není dovoleno požívat v postě? Pokrmy, které se jídají v postě, jmenují se *postní*. Jablka jíme syrová. Jmenujte jiné pokrmy, které se jídají syrové! Jmenujte pokrmy, které se vaří! pekou! smaží! Kdo připravuje pokrmy masité? Kdo moučné? Kdo příkrmy? Z čeho připravuje se máslo? sýr?

Jakou — šičku děti rády jídají?

(Kašičku.)

Nápoje.

Rozmluva o vodě.

Úvod — vlastnosti — prameny — druhy — upotřebení — co se může s ní státi — ukončení.

Komu se chce jísti, má hlad, jest hladov. Nemíváme však jen hlad, nýbrž též žízeň. Jsme-li žízniví, chce se nám pít. Co píváme obyčejně? (Vodu.) Uhlátný nemá nikdy náhle piti.

Voda, kterou pijeme, má být čistá a čerstvá. Jaká má být voda, kterou pijeme? Jaká jest voda, která není čistá? (Kálná.) Tuto mám sklenici čisté vody. Za ní budu držeti péro. Dívej se tou vodou a pověz, vidíš-li to péro, N! Ještě může se tou vodou podívat na to péro N. Protože vodou vidíme, ji prohlédnouti můžeme, říkáme, že jest průbledná. Jaká jest voda, protože ji prohlédnouti můžeme? Do vody strčím prst. Zůstane prst suchý nebo bude mokrý? Voda jest mokrá. Řekni tak, D! V řece voda teče, proto říkáme: voda jest tekutá. Jaká jest voda, protože teče? Jakou barvu má voda? Voda nemá žádné barvy, voda jest bezbarvá. Jaká jest voda, protože nemá žádné barvy? Napij se trochu té vody, N! Jest ona sladká nebo kyselá? Čistá voda jest bezchuti. V moři jest také mnoho vody, ale ta jest slaná. Jaká jest voda mořská?

Kam chodí se pro vodu na pití? (Do studně.) Odkud ještě bereme vodu? (Z řeky.) Když prší, padá také voda na zemi. V zimě bývá mnoho sněhu, v létě není žádného. Kam se poděje sníh, který v zimě jest na zemi? (Promíní se ve vodu.) Kde jest vody nejvíce? (V moři.) Voda ze studně jmenuje se studničná. Jak se jmenuje voda ze studně? Jak nazývá se voda z řeky? (Říční.) Kterak zoveme vodu, která deštěm na zemi padá? (Dešťová.) Jak zoveme vodu, která se tvorí ze sněhu? (Sněhová.) Jak zoveme vodu v moři? (Mořskou.)

Vodu pijeme. K čemu ještě potřebujeme vody? (K vaření, ku praní, k mytí, ke koupání.) Jakou vodu pijeme, studničnou nebo říční? Jaké vody užívá se ku praní? Mamička často potřebuje

vody teplé. Co se musí činiti s vodou, aby byla teplá? (Vaří se.) V čem vaří se voda? V čem přináší se ze studně nebo řeky? Ohřívá-li se voda dlouho, počne vřítí. Potom vystupuje z ní kouř — pára: voda mění se v páru. V zimě hoši rádi se klouzají. Na čem klouzají se hoši v zimě? Z čeho jest led? Jak nazývá se zmrzlá voda?

Budte opatrní, když se klouzáte! Na tenkém ledě se neklouzejte nikdy! Vodu pítí jest velmi zdravé. Nebezpečno jest vodu pítí, když člověk jest uhřát. Kdo jest uhřát a pije vodu, onemocní, ano může i umřít.

Opakuj a ukonči!

Poznámka: Na školách ménětřídných přikročí se pak hned k rozmluvě »Nápoje vůbec«.

Adolfek miloval čistotu. Oděv jeho jen se na něm lesknul. Obličej, ruce, krk měval také vždy čistý. Hned ráno, když vstal z postele, umýval se studenou vodou. — Abychom se tak snadno nezachladili, máme se umývat studenou vodou. — Potom učesal se Adolfek sám pěkně a vyhlížel jako z cukru. Všem lidem líbil se velice, každý ho chválil. Když se ho spolužáci tázali, co dělá, že jest vždy tak úhledný, říkával jim:

Denně jest můj obyčej
mýti ruce, obličej,
česám také vlásky:
čistý dojde lásky.

Abyste si zapamatovali, co činiti máte, když chcete býti čisti, naučím vás průpovídce, kterou říkával Adolfek. Učí se na paměť po částech.

Lidunka.

Jednou šla Lidunka k studánce pro vodu. Studánka ta byla nedaleko lesa, ale dále byla od malé chaloupky, kde Lidka bydlila. I nabrala sobě vody ze studánky a ubírala se zase do chaloupky. Na cestě viděla staříčkou babičku: ta se oprala o hůl sukouvitou. „Ach žízním velice, panenko má milá!“ zvolala babička. „Aj, tu je celý džbán, plný vody čerstvé; tu máte, babičko, žízeň si uhaste!“ Chutnala babičce vodička studená od malé dívčiny, upřímné Lidunký.

Š. Bačkora.

Chudý chlapec Pavel přišel z hor do blízké vesnice a žebrał přede dveřmi bohatých lidí o chléb. Petr, syn bohatého, zámožného sedláka, seděl přede dveřmi a držel v ruce veliký krajc chleba. „Dej mi kousíček,“ prosil Pavel, „mám veliký hlad!“ „Jdi svou cestou, nemám pro tebe chleba!“ odpověděl Petr.

Asi rok na to přišel Petr na kopec, hledat kozy, která se mu ztratila. Dlouho bloudil mezi skalami. Slunce hřálo, jen pra-

žilo. Petr žízni div nezhynul, ale nikde studánky nemohl najstí. Konečně spatřil chudého Pavla, an seděl ve stínu stromu. Pásł ovce a vedle sebe měl plný džbán čerstvé vody. „Dej se mi trochu napít,“ prosil Petr, „mám velikou žízeň.“ Pavel na to: „Jdi svou cestou, nemám pro tebe vody.“ Tu vzpomněl si Petr, že odřekl jednou nemilosrdně Pavlovi kousek chleba. Oči zalily se mu slzami a prosil Pavla za odpustění. Pavel odpustil mu a podal mu džbán, aby se napil. Petr se napil a řekl srdečně: „Bůh ti zaplatí toto napítí zde na zemi i na nebi.“

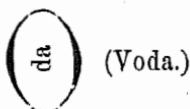
Co nechcete, aby vám druzí činili, nečiňte jim též!

Kdy zůstane voda v řešetě? (Když zmrzne.)

Kde prodává se draho voda? (V hospodách.)

Běží to v potoku od roka do roku
a vždycky do předu a nikdy do zadu:
pověz mi, proroku, co jest to? (Voda.)

Rebus.

(Voda.)

Rozmluva o kávě.

Úvod — z čeho jest — jak se připravuje — jak se požívá — ukončení.

Co jsi snídal dnes, M? D? Mnozí lidé pívají ku snídaní kávu. Kdy ještě píváme kávu? (Ku svačině.)

Z čeho se připravuje káva, kterou snídáme a svačíme? (Z kávových zrnk a z mléka.) Kdo prodává kávová zrnka? Odkud bere je kupec? (On je také kupuje.) Kávová zrnka rostou v teplých krajinách na stromech. Strom, na kterém rostou kávová zrnka, jmenuje se kávovník. Jak jmenuje se strom, na kterém rostou kávová zrnka? Z teplých krajin přivážejí se k nám kávová zrnka. Odkud přivážejí se kávová zrnka k nám? Kdo dává nám mléko, kterého potřebujeme k vaření kávy? (Kráva, koza.) Tuto mám kávová zrnka. Podívajte se na ně! Jakou barvu mají tato kávová zrnka? (Hnědou.) Co musí se dělati, aby kávová zrnka zhnědla? (Kávová zrnka se praží.)

Když se vaří káva, melou se pražená zrnka na mlýnku kávovém. Semletá káva dá se do stroje na kávu. Nakreslím obě na

tabuli. Na kávu ve stroji naleje se vařící voda. Tím obdržíme černou kávu. Když do ní nalejeme mléka, máme pak kávu bílou.

Kdo již umí vykládati, jak se vaří káva? Jaká jest káva bez mléka? (Černá.) Jaká jest káva s mlékem? (Bílá.) Co dává se do kávy, aby byla sladká? Jaká jest káva bez cukru? Velcí lidé pijí také černou kávu. Kdy pívá tatínek černou kávu? Dětem káva není příliš zdravá, jim jest zdravější mléko. Ani velcí — dospělí nemají mnoho kávy pítí. Opakuj a ukončí!

Mučí mne ohněm,
lámu mne kolem,
topí mne vodou,
povrhnuvše pak mnou
na vodě si pochutnávají.

Někdy sladká,
jindy hořká —
bílá, hnědá,
ano též i černá bývá,
ale vždy se ráda pívá.

Mlsná kočička.

Pod oknem seděla
kočička bílá,
pazourkem vousatou
hubu si myla.

Povstala, napnula
do výšky tělo,
myslila: „Pomlsat
by se mi chtělo.“

Cítila, že je tu
smetánka milá,
která tam na kamnech
schována byla.

Honem se vyšvihne,
k smetánce skočí,
a už se okolo
hrnčku točí.

Myslí si kočička:
„To budou časy!“
Dobrou hned smetánkou
žízeň si hasí.

V mlsání hlavu když
na chvíliku zdvihá,
cítí, jak rychle ji
metlička svíhá.

Chce se dát na outek,
ruká ji drží;
ještě na kožíšek
přídavek trží.

Pazourkem hubu zas
vousatou třela;
že chtěla mlsati,
to za to měla.

Doucha.

Rozmluva o vině.

Úvod — z čeho jest — kdo a jak je připravuje — v čem se uschovává — barva — chut — účinky — ukončení.

Na jednom domě visel štit, na kterém byl namalován hrozen. Co asi bylo v tom domě? (Hostinec.) Co tam prodávali? (Víno.)

Z čeho jest víno? (Z hroznů.) Víno se nevaří, ono se tlačí z hroznův.

Ten, kdo víno tlačí z hroznův, jmenuje se vinař. Jak se jmenuje člověk, který tlačí víno z hroznův? Když vinař z hroznův chce mítí víno, dá hrozny do lisu a tlačí je tak dlouho, až vše víno z nich vytlačí. Co musí vinař učiniti, aby dostal z hroznůvíno? Z lisu (u kaž obraz!) leje se víno do sudů. V čem schovává se víno? Kdo z vás pil již víno?

Jakou barvu má víno? (Žlutou neb červenou.) Rozeznáváme víno bílé a červené. Jaké víno rozeznáváme dle barvy?

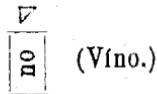
Když víno ochutnáme, jest některé kyselé, jiné sladké. Jaké jest víno dle chuti?

Tatínek Vojtěchův byl nemocen. Když pookřál, nařídil lékař, aby píval víno. Proč? (Víno sli.) Kdo pije mnoho vína, ten se opije. Co se stane s tím, kdo pije mnoho vína? Opilec škodí svému zdraví a spásobuje si banbu u lidí. Děti mají pítí jen vodu a mléko, vína pítí nemají. Velcí mají střídmc vina požívati. Opakuj a ukonč!

Soudeček bez obroučků,
je v něm dvojí víno. (Vejce.)

Na slunci to zraje,
ruka to láme,
noha to šlape,
a ústa to požívají. (Víno.)

Rebus.

(Víno.)

Víno.

Nemocná matička poslala syna
k tetičce, aby jí prodala vína.

S košíčkem Jeníček pospíchá k tetě,
tetička pod oknem punčochy plete.

„Pozdrav Bůh, tetičko!“ Jenšček přeje,
rozkaz svůj tetičce vyřídit spěje.

„Nemocná matička poslá syna,
aby jí tetička prodala vína.“

Tetička každému poslouží ráda,
ochotně do koše vínečko skládá.

„Pozdravuj matinku ode mne vřele,
brzy ať okřeje na duchu, těle!“

Jenšček s košíčkem k matince spěje,
po cestě jarní si písničku pěje.

Pod kopcem u háje chaloupka tichá,
na prahu matička stojí a vzduchá.

Jenšček košíček před matku staví,
vesele lahodná slova k ní praví:

„Tetička vzkazuje pozdravit vřele,
abyste okřála na duchu, těle.

Vařte si, mamínko, polévku vinnou,
až Pán Bůh zdraví dá, jezte zas jinou.“

Polévku vařila, teplou ji pila,
na lože ulehla, blaženě snila.

S radostí patří teď Jenšček milý,
jak jeho matička okřívá, sliš.

Blazkovo „Věcné vyučování“.

Rozmluva o pivě.

Viz rozvrh rozmluv předešlých.

V hostincích prodává se víno. Co ještě prodávají v hostincích? Od koho kupuje hostinský pivo? Sládek pivo vaří.

Z čeho vaří se pivo? (Z ječmene, chmele a vody.) Ječmen, který se dává do piva, zvláště se připravuje a služe slad. Jak se nazývá zvláště připravený ječmen, který se dává do piva? Dům, ve kterém se pivo vaří, jmenuje se pivovar. Jak se jmenuje dům, ve kterém se pivo vaří? Ukaž žákům ječmen a chmel! Pivo vaří se ve velkých kotletech. V čem vaří se pivo? Když sládek pivo vaří, nalije do kotlů vody a dá do ní sladu. Když obě vře, přidá do toho ještě chmele. Chmel dodává pivu chuti hořké. Vykládej, kterak se pivo vaří, K! Z kotlů slévá se pivo beze sladu a chmele do velkých sudův a ochlazuje se ve sklepě. V čem schovává se

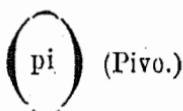
pivo? (V sudech.) Kde ochlazuje se pivo? Ve sklepě nechá se pivo uležeti, aby bylo dobré. Potom stáčí se do menších sudův a prodává se hostinským. Jak dlouho nechá se pivo ve velkých sudech? (Až se uleží.) Do čeho stáčí se potom? Naléváme-li dobré pivo, dělá se na něm pěna.

Jakou barvu má pivo? (Žlutočervenou.) Jaké barvy jest pěna? Jaké chuti jest pivo, protože jest v něm chmel?

Kdo pije mnoho piva, ten se také opije. Co se stane s tím, kdo pije mnoho piva? Děti piva pítí nemají. Dá-li některému z vás tatínek piva, pijte jen málo!

Opakuj a ukončí!

Rebus.

Nápoje vůbec.

Jmenujte něco, co můžeme pít! (Kde rozmlouvalo se pouze o vodě, tam počne se takto: Učili jsme se o vodě. Vodu pijeme. Co ještě pijeme?) Pamatujte si: „Co můžeme pít, jmenuje se nápoj.“ Jak jmenuje se to, co můžeme pít? Voda jest nápoj. Co jest voda, protože ji pítí můžeme? Proč jest voda nápoj? Jmenujte jiné nápoje! (Káva, víno, pivo, kořalka, mléko, čaj atd.)

Některé nápoje pijeme studené, jiné teplé. Které nápoje pijeme studené? které teplé? Který nápoj lze pítý teplý i studený? Vody a mléka nepřipravuje člověk.

Vodou a mlékem člověk se neopije, nechť se jich i sebe více napije. Vínem, pivem člověk se opije, vypije-li ho mnoho. Víno jest nápoj opojný. Jaký nápoj jest víno, protože se jím opiti můžeme? Jmenujte některý jiný nápoj opojný! Voda jest nápoj neopojný. Jaký nápoj je voda, protože se jí opiti nemůžeme? Řekni tak o mléce, O! Voda a mléko jsou proto nejzdravější nápoje. Jmenuj nejzdravější nápoje, E!

Nápoje nejsou tak pevné, jako dříví. Nápoje tekou, jsou tekuté. Jaké jsou nápoje, protože tekou? V čem schovávají se nápoje, aby nevytekly?

To, v čem se nápoje schovávají, jmenuje se nádoba. Jak se nazývá to, v čem se nápoje schovávají? Jmenujte některé nádoby!

Nápoj.

Teplo dělá žízeň,
Vítek rád by pil:
nepije však dřívě,
než se ochladil.

Je to zlaté zdraví
štěstí základem;
proto má nám bytí
vzácným pokladem.

Uhřátý pak nemá
nikdy náhle pít;
neboť smrt neb nemoc
moh' by z toho mít

Fr. Doučha.

Kdo nemírným v jídle, pití,
zkracuje si živobytí.

Co mě šatí, co mě žíví,
Bůh mi poskyt' dobrativý.
Bůh nás všechny miluje,
Bůh nám všechno daruje.

Nástroje.

Rozmluva o noži.

Úvod — z čeho jest — části -- zhotovitel — co jím děláme — druhy — zakončení.

Když vám chce maminka kousek chleba ukrojiti, potřebuje něčeho k tomu. Čím krájí se chléb? (Nožem.) Tu je nůž! (Ukaž nůž kuchyňský!) Z čeho jest tento nůž? Jest celý ze železa? To, co jest na noži ze železa, jmenuje se želízko. Jak se jmenuje to, co jest na noži ze železa? Ukaž želízko, C! (Žák ať ukazuje uka-zovátkem!) Je želízko již celý nůž? Želízko jest část nože. Opa-kuj, R! Všichni! Na noži jest ještě jiná část. Ukaž ji, M! Ta druhá část nože, kterou v ruce držíme, když krájíme, jmenuje se střenka. Jak se jmenuje ta část nože, kterou držíme v ruce, když krájíme? Z kolika částí skládá se tedy nůž? Jmenuj části nože, J! Všichni! Podívejte se lépe na želízko! Když nožem krájíme, krá-jíme želízkiem. Jaké musí být želízko nože, aby se jím dobře krá-jelo? (Ostré.) Je celé želízko ostré? Ostrý kraj želízka jmenuje se ostří. Jak se jmenuje ostrý kraj želízka? Jaký jest kraj želízka, kterým nekrájíme? (Tupý.) Tupý kraj želízka zove se hřbet. Jak zove se tupý kraj želízka? Abychom želízko snadně zabodnouti mohli do věci, které chceme rozkrojiti, jest na želízku špice. Že-lízko má tedy ostří, hřbet a špici. Pověz, co jest na želízku, N! Z čeho jest střenka toho nože? (Ze dřeva.) Všecky střenky nejsou dřevěné. Z čeho může být ještě střenka? (Z rohu, kovu.) Kdo zhotovuje nože? (Nožír.) Co děláme nožem? (Krájíme neb řežeme.) Všecky nože nejsou stejné. Takového nože, jaký já vám ukazuju, potřebuje maminka v kuchyni. Nůž, kterého se užívá v kuchyni,

jmenuje se kuchyňský. Jak se nazývá nůž, kterého se užívá v kuchyni? Tuto mám jiný nůž. Tento nosíva se v kapce a proto jej zoveme kapesním. Jak se nazývá nůž, který nosíme v kapse? Nůž kapesní můžeme zavřít a otevřít. Jak se jmenuje nůž, kterého potřebují řezníci? (Reznický.) Jak se zove nůž, kterým lze holit vousy? Dle okolnosti můžeš žákům ukázati ještě jiné druhy nožů. Užíváme-li nožů již delší čas, neřezávají pak již dobře, otupějí se a jsou tupé. Tupý nůž lze nabrousiti. Čeho užíváme ke broušení nožů? Kdo brousí nože? (Brusíč.) Opakuj a ukonči!

Vít a Ladislav byli spolužáci. Milovali se jako bratři a jeden nemohl být bez druhého. Najednou přestal Ladislav chodit k Vítovi a všude se mu vyhýbal. Vít přišel k Ladislavovi; ale Ladislav si ho ani nevšimnul. Vít smutně odešel. Druhý den potkali se u školy. Vít šel za Ladislavem a ptal se: „Ladislave, hněváš-li se na mne?“ Ladislav krátce odsek: „Hněvám!“ — „A proč?“ otázel se Vít. Ladislav neodpověděl ani slova a šel mrzutě domů. To Víta rmoutilo. Asi po čtyřech nedělích přiběhl Ladislav k Vítovi, objal jej a prosil: „Odpust mi, já jsem tě měl v podezření! Otec mi koupil nožiček. Jedenkráte byl jsi u mne, a když jsi odešel, nožičku tu nebylo; i domníval jsem se, že jsi mi jej vzal. Dnes jsem prohlížel některé knihy, a hle, nožiček ležel mezi knhami. Odpust mi!“ — Vít jemu odpustil a byli opět jako dříve dobrí přátelé.

Poznámka. Dle rozvrhu při této rozmluvě upotřebeného sestaveny jsou rozmluvy o ostatních nástrojích. Na školách méně trénidelných nechť rozmlouvá se pak dále jen o sekče, pile a o nástrojích vůbec.

Rozmluva o jehle.

Mařenka učila se šíti. Čeho k tomu potřebovala? Přinesl jsem dnes do školy jehlu. Podívejte se na ni! Z čeho jest jehla? (Z ocelového drátu.) Jehla není všude stejná, nahore jest tlustší, dole tenší. Který konec držíme v ruce, když šijeme, ten tlustý, nebo ten tenký? Co musímiti jehla, aby se jí mohlo píchat? (Špici.) Co musímiti jehla, abychom do ní mohli navléci nit? (Ouško.) Je špice již celá jehla? Co jest špice, protože není celá jehla? (Část jehly.) Řekni tak o oušku, N! Jmenuj části jehly, B! (Špice a ouško.) Kdo zhotovuje jehlu? (Jehlář.) Co dělámě jehlou? (Šijeme.) Jehla, kterou šijeme, nazývá se šicí. Jak nazývá se jehla, kterou šijeme? Dívky a ženy spínají si vlasy jehlicemi. Jehlice, kterou spínají se vlasy, jmenuje se vlasovka. Jak nazývá se jehlice, kterou spínají se vlasy? Když děvčata pletou, potřebují k tomu také jehel. Jehly, kterými se plete, jmenují se dráty. Jak jmenují se jehly, kterými se plete? Dráty jsou dlouhé a všude stejně tlusté. Špice jehel snadno se lámou. Opakuj a ukonči!

Matka Madlenčina řískávala často: „Dítě, nenechávej ani toho nejméněšho na zmar přijít! Bud vždy šetrna!“

Jednoho dne chtěla jít Madlenka na výroční trh do města. Když vykročila s košíkem na ruce přes práh, spatřila na zemi jehlu. Zdvihla ji a zapříhala si ji opatrně do kabátu. Cestou přišla do houští. Tam byla jakási paní se dvěma vystrojenými dcerami. Jedna z nich, Minka, chytla se o trn a roztrhla si rukáv hedvábňých svých šatů. Matka řekla ulekané dívce: „Dnes nebude z výročního trhu nic. S roztrhanými šaty nesmíš se tam okázati. Vraťme se jen pěkně domů!“ Minka nesla si kytičku svázanou hedvábňou nití. Odvinula nič a pravila: „Vždyť můžeme rukáv zase spravit, kdybychom měly jen jehlu.“

„Mohu jehlou posloužiti,“ řekla Madlenka a dala Mince na lezenou jehlu.

Obě dcery bohaté paní se velmi zaradovaly a sešily roztrhaný rukáv. Minka pak koupila Madlence na trhu krásnou jehlici do vlasů z vděčnosti, že jí půjčila jehly.

Ouško mám a neslyším,
nožku mám a neběhám;
dobře-li mne užíváš,
jistě brzy uhlídáš,
že ti obě prospěje.
Nedáš-li však pozor dosti,
zlé nabudeš zkušenosti,
nožka krev tvou vyleje.

(Jehla.)

Jiné šatí a sama
je vždy nahá.

(Jehla.)

Železné hřibě běhá
po plátěné louce,
koudelný ocas má.

(Jehla.)

Máme tady domeček,
co má na sta okýneček.

(Náprstek.)

Jehlička.

Na bílém pláténku
jehla se kmitá,
v rovině po uitích
dvě a dvě čtá.

Na bílém pláténku
jehlička v běhu
robí nám, robí steh,
krásnější sněhu.

Stehy jak perličky,
až oku milo;
samo nám švadlenám
chválí se dlo.

Lahodí matinkám
dcerušek pše;
aj, a nám radostně
ubšíhá chvíle.

Na bílém plátenku
jehlička v běhu
ryje a boří se
v bělobě sněhu.

Na bílém plátenku
jehla se kmitá,
štíti jde od ruky,
jen jen to lštá.

B. Klimšová.

Rozmluva o nůžkách.

Ku stříhání užíváme nůžek. Tuto jsou nůžky. Z čeho jsou nůžky? (Z tvrdého železa — z ocele.) Nůžky skládají se ze dvou nožíků. Z čeho skládají se nůžky? Oba ty nožíky spojeny jsou nýtem. Čím spojeny jsou oba ty nožíky? Ukaž nýt nůžek, L! Ukaž oboje nožíky! Nožíky samy o sobě nejsou celé nůžky, nožíky jsou části nůžek. Opakuj, L! Nýt jest také část nůžek. Opakuj, N! Jmenuj části nůžek, H! Všichni! Pozorujte lépe tento nožík! Je-li on všude stejný? Co jest na něm? (Špice.) Jaký jest tento okraj nožíku? (Ostrý.) Jak asi se proto jmenuje? (Ostří.) Co musí se s nůžkami činiti, aby byly ostré? Druhý kraj nožíku jest tupý. Jak se zove tupý kraj nožíku? (Hřbet.) Abychom mohli nůžky, když stříháme, v ruce držeti, jest nožík kruhovitě zahnut v rukojeti. Nožík končí dole rukojetí. Čím končí nožík dole? Jmenuj všecky části nožíku, K! Pozorujte nyní druhý nožík! Jmenuj části tohoto nožíku, F! Čeho nemá ten druhý nožík? (Špice.) Chceme-li stříhati nůžkami, vložíme do obou rukojetí prsty a pak můžeme nůžky otvírat a zavírat.

Kdo zhotovuje nůžky? (Nožíř.) Co děláme nůžkami? (Stříháme plátno, sukno atd.) Dívky, ženy, krejčí nemohou nůžek postrádati. Kdo ještě potřebuje nůžek? (Obchodník s plátnem a suknem, holič, klempíř, švec, sedlář atd.) Zahradníci užívají veliké nůžky, kterými stříhají ratolesti. Ty zovou se zahradnické. Jak zovou se nůžky, kterých užívají zahradníci, když stříhají ratolesti? Děvčata při vyšívání užívají malých nůžek. Jakých nůžek užívají děvčata při vyšívání? Nůžky mohou tedy býti malé neb veliké. Jaké mohou býti nůžky dle velikosti? Opakuj a ukonči!

Pichlavé věci.

Klárka měla špatný zvyk:
nože, nůžky brávala;
třeba měla zápověď
ráda s nimi hrávala.

Řeklo se jí: „Toho nech,
ať se ti zle nevede!
Je to jenom pro toho,
kdo tím dělat dovede.

Ale Klárka na tu řec
docela nic nedbala —
až se pichla do ruky;
ach, tu hořce plakala!

Klárka od té chvílečky
měla dobře v paměti,
že ty věci pichlavé
nejsou hračky pro děti.

Doucha,

Rozmluva o sekerě.

U sousedů stavěli nový dům. Zedníci stavěli zdi a tesaři tesali dřevo na střechu. Čím tesali tesaři dřevo? (Sekerou.) Ukaž žákům sekera! Z čeho je sekera? Část sekery, která je ze železa, jmenuje se želízko. Jak se jmenuje část sekery, která je ze železa? Dřevěná část sekery nazývá se topůrko. Jak se nazývá dřevěná část sekery? Ukaž želízko, H! Ukaž topůrko, F! Z kolika částí sestává sekera? Jmenuj části sekery, C! Pozorujte lépe želízko! Ono není všude stejné. Na jednom konci jest tenké, na druhém tlusté, Ukaž tenkou část želízka, P! Pamatujte si: Tenká část želízka nazývá se list. Jak nazývá se tenká část želízka? Tlustá část zove se čepec (týlec). Jak zove se tlustá část želízka, N! Jmenuj části želízka! Abychom sekeroi dobře tesati mohli, jest list na konci ostrý. Ostrý konec listu jmenuje se ostří. Jak jmenuje se ostrý konec listu? Ukaž ostří listu této sekery! V čepeli jest otvor, do kterého se nasazuje topůrko. Otvor v čepeli, do kterého se nasazuje topůrko, nazývá se ucho. Jak nazývá se otvor v čepeli, do kterého se nasazuje topůrko? Ukaž ucho této sekery!

Tesaři kupují sekery. Kdo zhotovuje sekery? (Kovář a stolař neb tesař.) Kterou část sekery zhotovuje kovář? kterou stolař? Co děláme sekeroi? (Tesáme, štípáme neb sekáme.) Všecky sekery nejsou stejné. Některé sekery mají krátké topůrko. Sekera s krátkým topůrkem nazývá se sekýrka. Jak se nazývá sekera s krátkým topůrkem? Sekera s krátkým topůrkem ale širokým listem nazývá se širočina. Jak se nazývá sekera se širokým listem? Kdo potřebuje širočiny? (Řezník a tesař.) Sekera s dlouhým topůrkem nazývá se pantok. Jak se nazývá sekera s dlouhým topůrkem? Druhy sekery nakresli na tabuli. Opakuj a ukonči!

Jde-li sedlák do lesa,
kouká to z lesa;
pak-li jde z lesa,
dívá se to do lesa.

Čepec má, žena není,
list má, strom není;
na dřevě sedí,
k provazu hledí,
ženská je, a je-li bezzubá —
pak i do dubu se dá.

Rozmluva o kladivě.

Čím kuje kovář železo? Včera jsem byl u kováře a vypůjčil jsem si od něho toto kladivo. Pozorujte je! Z čeho je kladivo? Kdo umí jmenovat části sekery? Kladivo má tytéž části jako

sekera. Kdo dovede tedy jmenovati části kladiva? (Želízko a topárko.) Jmenuj části želízka! (List, ucho, čepec nebo týlec.) Kdo zhotovuje kováři kladiva? (On sám.) Kdo dělá mu topůrko do kladiva? Co dělá se kládinem? (Tluče a kuje se.) Kdo potřebuje kladiva? Kladivo, kterého potřebuje švec, jmenuje se ševcovské. Jak se jmenuje kladivo, kterého potřebuje švec? Jak se jmenuje kladivo, kterého potřebuje kovář, sedlář, hodinář atd.? Kladivo hodinářské je malinké. Jaké jest kladivo hodinářské? Kováři potřebují často velikého kladiva. Veliké kovářské kladivo jmenuje se perlík. Jak se zove veliké kovářské kladivo? Bednář, když pobíjí sudy, užívá kladiva zcela dřevěného. Takové kladivo nazývá se kyjanka. Jak nazývá se dřevěné kladivo bednářské? Perlík, kyjanku nakresli na tabuli! Opakuj a ukonči!

Pepíčkův tatínek byl kovářem. Pepíček býval často v kovárně a vídal, jak tatínek perlíkem železo kuje. Rád by to také zkoušel. Tatínek často ho varoval, aby perlíku do ruky nebral. Jednou nebylo tatínka doma. Pepíček šel do kovárny. Vzal perlík, vyzdvíhl jej, a chtěl kovat. Ale běda! Perlík je těžký. Pepíček nemohl perlíku udržet a pustil jej. Perlík spadl mu na nohu a poranil ji velice. Noha celá mu až zmodrala. Mnoho bolestí musil pak Pepíček snášet, než se mu noha zahojila. Když tatínek poraněného Pepíčka uviděl, nelitoval ho, ale potrestal jej pro jeho neposlušnost. Rekl mu také, aby si zapamatoval pro budoucnost tuto průpověď:

Komu není rady — tomu není pomoci.

Rozmluva o pile.

Mám zde kousek dřeva. Rád bych jej uprostřed rozříznul. Čím to musím učinit? (Pilou.) Ukaž nyní žákům pilu! Z čeho je tato pila? Ukaž, co na pile je ze železa, A! Ukaž, co na pile je ze dřeva, K! Ukaž ještě jednou, co na pile jest ze železa, R! To, co na pile jest ze železa, jmenuje se list (plech). Jak jmenuje se to, co na pile jest ze železa? To, co jest na pile ze dřeva, nazývá se rámeček (pěnka). Jak nazývá se to, co jest na pile ze dřeva, F! Ukaž list pily, M! Ukaž rámeček pily, K!

Co jest toto? (List.) Co to? (Rámeček.) List sám o sobě není celá pila. Co jest, protože není celou pilou? (Část pily.) Řekni tak o rámcích, N! Jmenný části pily, K! Všichni!

List pily jest k rámcí připevněn. Co vidíte na listu dole, čím řezeme? (Zuby.) Kouše-li list těmi zuby? Protože má list pily zuby, jest zubatý. Jaký jest list pily, protože má zuby? Aby se pilou dobře řezalo, musejí se zuby brousit, aby byly ostré. Pozorujte nyní rámeček pily! Tady na rámcí jsou dvě dřeva, kterými

pilu držíme, když řežeme. To jsou držadla. Jak nazývají se tato dvě dřeva, protože jimi pilu držíme, když řežeme? Mezi horním i koncem držadel napjata jest šňůra. Ukaž šňůru, B! Uprostřed jest šňůrou prostrčena dřevěná tyčinka. Ukaž ji, N! Tyčinkou se list pily natahuje a popouští. Co lze dělati tyčinkou? Otáčíme-li tyčinkou takto, zatáčí se šňůra pevněji, krátki se a list se natahuje. Otáčíme-li zpět, roztáčí se šňůra, prodlužuje se a list se uvolňuje.

Kdo zhotovuje list pily? (Pilař.) Kdo rámcem? (Stolař.) Kdo šňůru? (Provazník.) Co děláme pilou? Když pilou řežeme, dělá to řízí, řízí, říz, a na zem padají drtiny. Co padá na zem, když pilou řežeme? Pilu potřebují rozliční lidé. Takové pily s dřevěným rámcem, jakou tady máme, užívají nejčastěji stolaři. To jest pila stolařská. Jak nazývá se pila s dřevěným rámcem? Tesaři řezají tlusté trámy pilou, která je celá ze železa a má jen držadla dřevěná. Nakreslím takovou pilu na tabuli. Jak asi jmenuje se pila, které užívají tesaři? Zahradník ořezává z jara na stromech větve malou pilkou, která jest celá železná a má jen jedno dřevěné držadlo. Kdo viděl již takovou pilu? Jak nazývá se, protože ji užívají zahradníci? (Zahradnická.) Kdo pilou řezati neumí, může snadno list rozlomiti, protože je tenký. Vy neřežte pilou nikdy!

Opakuj a ukonči!

Mnoho zubů,
žádnou hubu,
ostří mám
a řežu dost,
k noži žádná podobnost.

Jen jednu řadu zubů to má
a kouše přece řádně.

Jde panna uličkou,
trousí drobnou krupičkou.

Rozmluva o hobliku.

Čím hladí stolař prkna, když zhotovuje židle? Když se prkna hladí hoblíkem, říkáme, že se hobluje. Čím hobluje se tedy prkna? Ukaž žákům hoblik. Z čeho je hoblik? Jak jmenuje se to, co je na hobliku ze železa? (Želízko.) To, co jest na hobliku ze dřeva, jmenuje se člunek. Jak se jmenuje to, co jest na hobliku ze dřeva? Ukaž želízko, K! Ukaž člunek, N! Co jest želízko, protože není celý hoblik? (Čášek hobliku.) Řekni tak o člunku, M! Jmenuj části hobliku, N! Rozebereme tento hoblik. Podívejte se na želízko lépe! Jaký jest kraj hobliku, kterým se hobluje? (Ostrý.) Jak se

nazývá ostrý kraj želízka? (Ostří.) Složíme zase hoblík. Želízko připevňuje se ke člunu klínem. Čím připevňuje se želízko ke člunu? Na člunku jest něco, zač se člunek drží, když se hobluje. To jest držadlo. Ukaž držadlo, Pl! Kdo zhotovuje člunek? (Stolař.) Želízko hoblíku zhotovuje pilař. Kdo zhotovuje želízko hoblíku? Co děláme hoblíkem? Stolaři mívají mnoho hoblíků. Některé mají dlouhý člunek, jiné krátký. Také želízka hoblíku bývají rozličná. Když se hoblíkem hobluje, dělají se třísky. (Hobloviny.) Ukaž žákům třísku! (Hoblovina.) Ukáži vám, kterak stolař hobluje. Hobluj! Potom opakuj a ukonči!

Kterého —lšku užívá stolař velmi často?

Nástroje vůbec.

Co děláme nožem? Co jehlou? nůžkami? pilou? sekrou? kladivem? hoblikem? (Na školách ménětřídních počni takto: Co děláme nožem? Co sekrou? Co pilou?) Nůž, protože jím něco děláme, strojíme, jest nástroj. Opakuj, N! Podobně řekne se o ostatních poznaných nástrojích. Jmenujte nějaké nástroje! Jak jmenejte se nástroj, kterým vrtají se díry do dřeva? Jak se jmenuje nástroj, kterým rýjeme? Jak se jmenejte nástroj, kterým vytahujeme hřebíky? (Kleště.) (Na školách ménětřídních dodej: Jak se jmenejte nástroj, kterým šijeme, stříháme? tloučeme nebo kujeme? hoblujeme?) Jak užívají se nástroje, kterých užívá švec? (Sevcovské.) stolař? tesař? atd. Na školách vesnických může se dodat ještě toto: Rolnici ptřebují také rozličných nástrojů. Kterým nástrojem se orá? Kterým se vláčí? kterým se hrabé? kterým se žne? Na čem vozí rolník všeliké věci? (Na voze.) Nástroje, kterých potřebují rolnici, jmenejte se rolnické (hospodářské). Jak jmenejte se nástroje, kterých potřebují rolnici?

Nemá-li krev téci,
chraň se ostrých věcí!

Jaká —pata patří do ruky? (Lopata.)

Dolů stojí,
má dvě nohy;
vzhůru stojí,
má dva rohy;
na rohy si nabírá,
člověk na ní pozírá;
co na rohy nabere,
člověk jí to pobere.

(Vidly.) Bartoš.

*

Kolo se točí v předu,
dvě ruce ho tlačí v zadu,
dvě nohy s tím pádly,
kam hlava, oči radí. (Člověk s trakařem.)

Máme volka: celý vejde do chléva,
jen rohy nechá venku. (Nebozez.)

Shrbený mužsk běhá po poli,
nepřijde domů, až je oholt. (Kosa.)

Chodím s chudým na robotu,
nejsem, nepiju a přec nouze nemám. (Motyka.)

Neopatrny Pavlík.

Ve stolařské dílně pracuje se pilně: tam po škole Pavlík rovnou cestou chvátá a do ruky běže hoblisy a dláta. Matička i otec často mu v tom brání, mají strach a úzkost, ať se neporaní; ale Pavlík nedbá hlasu varovného a poslouchá jenom tužby srdce svého. — Jednou, když seděli všichni u oběda, do dílny vklouz Pavlík a již dláto zvedá a do kusu dřeva	dlábe dubového, zkouší ostří dláta na tvrdosti jeho. Náhle se mu z ruky ostré dláto smekne a do bosé nohy krvavě ho sekne. Vzkřikne, — matka rychle spěje ku pomoci, ale hněvná slova z úst se derou otci: „Vždy jsem tě varoval, Bůh tě ztrestal s nebe, dobré se ti stalo — nelituj tebe. Opatrnosti máš při každém dbát díle, sic nedojdeš jinak nikdy svého cíle.“
--	--

Jos. Kallus.

Řemeslníci.

Rozmluva o truhláři.

Co dělá — z čeho dělá — jak to dělá — čím to dělá
 — ukončení.

Budete-li hodni, ukáží vám krásny obraz. Ukaž jej! (Vše
 ostatní zakryj!) Hle, zde stojí muž a pilou řeže prkno. Kdo pak

je to? (Stolař.) Stolař jinak říkáme truhlář. Jak říkáme stolaři jinak? Co zhotovuje stolař? (Stoly, stolice, židle, skříň, lavice, postele, nábytek, dále dvěře, rámy do oken, rakve atd.) Z čeho zhotovuje stolař tyto věci? (Ze dřeva.) Stolař ku své práci potřebuje rozličných nástrojů. Kterým nástrojem řeže dřevo? Kterým hobluje? Čím vrtá díry do dřeva? Čím dlabe díry do dřeva? (Dlátem.) Čím zatlouká hřebíky? Čím tesá dřevo? Truhlář pracuje na hoblovce. Na čem pracuje stolař? Na hoblovce jsou svěráky (šrouby), kterými při hoblování prkna k hoblovce připevňuje. Čím připevňuje stolař prkna k hoblovce, když je chce hoblovati? Všecky tyto nástroje, kterých užívá stolař, nazývají se nástroje stolařské. Jak nazývají se nástroje, kterých užívá stolař? Chce-li pak na příklad stolař zhotoviti stůl, dělá to takto: Napřed zhotoví nohy. Na to ohobluje úzká prkna a dělá z nich postranice. Potom vezme širší prkna, ohobluje je a sklíží je klihem a udělá z nich desku. Konečně všecky tyto části sklíží a spojí dřevěnými hřebíky, tak že je z nich stůl. Vykládej, jak zhotovuje stolař stůl, H! Ale stůl není ještě hotov — jest bílý. Co musí s ním stolař ještě udělati, aby nebyl bílý? (Obarviti.) Obarvený stůl máme ve škole. Ve světnicích mívají lidé často stoly leštěné. Jaké stoly mívají často lidé, zvláště bohatí, ve světnicích? (Leštěné.) Nábytek může tedy být buď leštěný neb obarvený. Jaký může být nábytek? Který nábytek se leští? Stolař pracuje ve zvláštní světnici. Světnice, ve které stolař pracuje, jmenuje se stolařská dílna. Jak se jmenuje světnice, ve které stolař pracuje? Při práci mívá stolař rukávy košíle vyhrnutý. Aby si nezašpinil šatů, mívá při práci modronu, plátěnou zástěru. Co nosí stolař při práci, aby si šatů nezašpinil? O kom jsme rozmlouvali? Co zhotovuje stolař? Z čeho tyto věci zhotovuje? Kterých nástrojů užívá stolař? Jaký může být nábytek, který zhotovuje stolař?

Kdo to dělá, nechce to,
kdo to koupí, nepotřebuje to
a kdo to potřebuje, neví o tom. (Rakev.)

Poznámka. Rozvrhu této rozmluvy užito také při rozmluvách o ostatních řemeslnících. Na školách méně trídňích vypustit lze rozmluvu o mlynáři, zámečníku, sklenáři, bednáři a hrnčíři.

Rozmluva o pekaři.

„Děti,“ řekl tatínek, „budete-li pilny, zavedu vás jednou někam!“ Děti těšily se tomu velice a přislibily tatínkovi, že budou pilny a hodny. Jednoho dne, bylo to právě ve čtvrtek, kdy nebylo vyučování, vybídal tatínek děti, aby rychle se oblekly a posnídaly, že někam s nimi půjde. Děti byly velmi zvědavy, kam je

asi tatínek povede. Cestou šli okolo několika vysokých domů. Pojeduou zastavil se tatínek u nízkého domku. Vešel do síně a zaklepal na dvéře od světnice. Ze světnice ozval se hlas „Vejděte!“ Tatínek i děti vstoupili do světnice, pozdravili a tatínek doložil: „Pomáhej pánu Bůh!“ „Dejž to Bůh!“ odvětil muž, který byl ve světuici. Děti zvědavě dívaly se okolo sebe a divily se velice, když spatřily tu na stole hromadu rohlíků a u stěny na deskách mnoho pecnů chleba. Kam asi zavedl otec své dítky? Co peče pekař? Z čeho dělá se chléb a rohlíky? Pekař, ku kterému tatínek své dítky zavedl, chtěl právě pracovati. Na podlaze stály dvě díže; jedna byla pluá, druhá prázdná. Už jste viděli díži? Nakreslím jednu na tabuli. Do prázdné díže nasypal pekař mouku žituou, nalil na ni vlažné vody a dal tam ještě kousek těsta, kvasu. Potom vzal podlouhlou lopatu, „kopist“ a že ji dobře rozmlíchal. Nakreslím kopist též. Když to dodělal, přiklopil díži všem, na které položil ještě polštář, aby v díži bylo teplo. Děti na všechno dívaly pozor. I tázaly se pekaře: „Co stane se s těstem v díži?“ Pekař vypravoval jim, že těsta v díži přibude vždy víc a víc, že těsto kyne. Na to odkryl pekař druhou díži, ta byla plná těsta. Pekař nabíral z ní těsta, kladl je na stál, válel je a dělal z něho rohlíky a žemle. Co bude dělati z těsta, které ze žitné mouky zadělal v té druhé díži? (Bochníky, calty, pecny chleba.) Stoly, na kterých pekaři těsto válí, nazývají se valy. Jak jmenejí se stoly, na kterých pekaři těsto válí? Rohlíky a žemle klade pekař na desky plátnem potažené, bochníky na ošatky. Když rohlíků a žemlí mnoho nadělal, otevřel dvířka pece, ve které právě dohořovalo. Vzal hřeblo a vyhrabal jím ublí na kraj pece, a vymetl pec pometlem. Hřeblo nakreslím též. Potom sázel lopatou rohlíky a žemle do pece. Za krátký čas byly rohlíky a žemle upečeny. Pekař vydal je z pece, umyl je pak vodou a obdaroval každé dítě rohlíkem. Otec poučil je, aby nejedly pečiva hned, horkého. Cestou zpátečně vyptával se otec děti na všechno, co u pekaře viděly.

Co peče pekař? Z čeho ty vči peče? V čem zadělává těsto? Čím je mísí? Na čem válí těsto? Nač klade rohlíky? bochníky? Kde peče pekař rohlíky? Pec, ve které peče pekař rohlíky, nazývá se pekařská. Čím vyhrabuje pekař ublí z pece? Světnice, ve které pekař pracuje, jmenej se pekárna. Jak se jmenej světnice, ve které pekař pracuje? V pekárně bývá teplo; proto mává pekař při práci jen lehký oděv. Má-li také pekař zástěru při práci? Jakou? Abychom ráno ku snídani měli již čerstvé rohlíky, vstává pekař v noci a pracuje. Ukáži vám, abyste věděli, jak to u toho pekaře vyhlíželo, ku kterému tatínek své děti zavedl, obraz.

Žáci ať jmenejí, co na něm vidí; potom ukončí!

*Práce tělu zdraví dá,
pilný hojnost všeho má.*

Přičinlivost.

Pamatuj si, můj holečku:
Od kolébky do hrobečku
kratinké je putování,
proto pracuj bez ustání.

Jabloň, ač je malíčká,
červená již nosí jablčka;
včela, živočišek drobounký,
med nám strojí sládounký.

Tak i ty, mé milé dítko,
ač jsi outlé teprv kvítko,
velkých můžeš dělat radostí
neunavnou pilnosti.

Ant. J. Vrleško.

Rozmluva o ševci (obuvníku).

Strýc petkal jednou bratra. „Odkud jdeš?“ tázal se ho. „Byl jsem u ševce, zdali mně už šije nové boty,“ odpověděl bratr. Kdo z vás byl také u ševce? Abyste všichni věděli, kterak to u ševce vyhliží, ukáži vám obraz, na kterém je švec, který pracuje, namalován. Ale musíte být hodni. Ukaž žákům obraz! Abyste všichni dobře viděli, zavěsim obraz na stojan. Zde sedí švec a pracuje. Co šije tento švec? (Botu.) Co zhotovuje ještě švec? (Střevíce, trepky, pérka atd.) Jak jmennují se všechny ty věci, které švec zhotovuje, jedním slovem? (Obuv.) Řekněme tedy: švec zhotovuje obuv. Z čeho zhotovuje švec obuv? (Z kůže, ze sukna a z kůže, z brynelu, z aksamitu, z plátna atd.) Čím přibíjí švec podešev k nártu? Švec potřebuje hřebísků železných a dřevěných, menších a větších. Dřevěné hřebísky, kterých užívá švec, jmennují se cvoky. Jak se jmennují dřevěné hřebísky, kterých švec užívá? Podpatek přibíjí se železnými nýtky. Čím přibíjí se podpatek? Ukaž žákům cvoky a nýtky! Čím šije švec? (Dratví.) Švec potřebuje také smály a mazu. Ku své práci potřebuje švec rozličných nástrojů. Jak jmennují se nástroje, kterých užívá švec? (Ševcovské.) Jmennujte některé ševcovské nástroje! Kterým nástrojem krájí se kůže? (Krajákiem — knejpem.) Kterým vrtají se díry? (Sídlem.) Kterým natahuje se kůže? (Kleštěmi.) Kterým přibíjí se cvoky? (Kladivem.) Kterým leští se boty? (Kartáčem.) Tu máte ještě některé ševcovské nástroje. Co je to? (Kopyto.) Co to? (Struhák.) Co to? (Potěch.) Co dělá švec struhákem? (Strouhá cvoky v botě.) Co potěchem? (Přitahuje botu ke kolenu.) Jmennuj ševcovské nástroje, k! Když má švec někomu štíti boty, vezme napřed míru. Na prkně pak podle míry přikrojí kůži. Tuto natáhne na kopyto a pracuje tak dlouho, až je jedna hota ušita. Potom šije druhou. Švec pracuje při stolečku (verpánku.) Při čem pracuje švec? (Co musí dříve vzít švec, než šije botu? (Míru.) Proč? Nač natahuje se kůže?

Mnohdy mají ševci mnoho práce. Tu najímají si tovaryše. Jak se jmenují hoši, kteří se učí u ševee šitи boty? (Učenníci.) Tovaryšům musí platiti mistr od práce každý týden nebo od kusu. Peuše, které jim platí, jmenuj se mzda. Jak nazývá se světuice, ve které švec pracuje? (Ševcovská dílna.) Užívá-li švec také zástěry? Jaké? Někteří ševci zhotovují jen obuv mužskou neb ženskou, jiní mužskou a ženskou. Jak zovou se ševci, již zhotovují obuv mužskou? (Mužští.) Jak ti, kteří zhotovují jen obuv ženskou? (Ženští.) Opakuj a ukonči!

Nejsem zvěře, ale kopyta mám. (Švec.)

Co chodí po hlavě do kostela? (Cvočky v botě.)

Chudý nádeňník dal svého syna Matěje ku známému mistru ševcovskému do učení. Přikazoval mu přísně, aby na všecko dával pozor. Matěj vzal si slova otceva k srdeci a řídil se jimi. Po třech letech vyučil se — stal se tovaryšem. Aby se ve práci zlokonalil, odebral se do světa a pracoval jako tovaryš ve velkých městech. Po pěti letech asi navrátil se do vesnice, ve které se narodil, a usadil se tam jako mistr ševcovský. Poněvadž práci dokonale rozuměl, měl jí vnoho a vydělával také mnoho. Matěj byl šetrný. Po čase měl taklik peněz ušetřených, že mohl si kupiti domek s krásnou zahradou, ve které vše až milo rostlo — se zelenalo. Matěj vzal staré rodiče k sobě a pečoval o ně až do jejich smrti. Lidé chválili Matěje pro jeho pilnost a lásku k rodičům a kladli ho dětem svým za vzor říkajíce tuto průpověď:

Komu se nelení — tomu se zelení.

Opakuj tuto průpověď, N! Pamatujte si ji všichni!

Rozmluva o krejčím.

Který člověk dělá život buď delší neb kratší? (Krejčí.) Kdy dělá krejčí život delší? (Když šije kabát pro osobu velikou.) Kdy dělá krejčí život kratší? (Když žije kabát pro osobu malou.) Krejčí šije kabáty. Co zhotovuje ještě krejčí? Jak se jmenují všecky věci dohromady, které zhotovuje krejčí? (Oděv.) Z čeho zhotovuje krejčí oděv? Čeho ještě potřebuje? (Knoflíků, nití.) Čím běre krejčí mřnu? (Centimetrem.) Čím stříhá sukno? (Nůžkami.) Čím šije? (Jehlou, šicím strojem.) Co nasazuje si na prst, aby se jehlou nepoříhal? (Náprstek.) Čím zehlí oděv? (Ciblickou.) Čím cídi se oděv? Jak se jmenuj nástroje, kterých potřebuje krejčí? (Krejčovské.) Jmenuj všecky krejčovské nástroje, N! Každému z vás šil již krejčí nějaký oděv. Když jej šítí měl, musil napřed vzít mřnu. Podle mřny přistříline krejčí sukno a šije z něho oděv. Hotový oděv musí krejčí vyzehlit. Proč? Jak se jmenuje světuice, ve které krejčí pracuje? (Krejčovská dílna.) Užívá-li krejčí při práci zástěry?

Jak nazývají se krejčí, kteří zhotovují jen oděv mužský? Jak ti, kteří zhotovují jen oděv ženský? Na tom obrazě jest mužský krejčí namalován. Ukaž jej, D! Co dělá právě tento krejčí, který jest zde namalován? (Běže pánovi míru na nový oděv.) Protože chceme se často přesvědčiti, jak nám oděv sluší, má tu tento krejčí veliké zrcadlo. Opakuj a uč potom žáky na paměť hádance o krejčím, které bylo za úvod užito.

*Lenoch vždy jen smutně zpívá:
Ouvej! ouvej! to je bída!*

Rozmluva o zedníku.

Učili jsme se již dávno o domě. Přesvědčím se, zda-li jste si ještě něco zapamatovali. Jmenuj vnější části domu, N! Jmenuj vnitřní části domu, P! Kdo staví zdi domů? (Zedník.) Co ještě staví zedník? (Komínky, sklep, staví mosty, kostely, věže, bílí stěny atd.) Na stavbu potřebuje zedník rozličných věcí. Jmenujte některé! (Kamení, cihly, vápno, písek, vodu, hluuu.) Věci, kterých potřebuje zedník na stavbu, jmenujte se stavivo. Jak jmenuj se věci, kterých potřebuje zedník na stavbu? Zedník při své práci užívá rozličných nástrojů. Čím nabírá maltu? Čím přitlouká cibhy k sobě? (Kladivem.) Vystavěné zdi zedník omítá maltou. Při tom hladí maltu hladítkem. Čím hladí se malta? Chee-li se zedník přesvědčí, zda zeď jest rovná, činí to olovničí (závažím) neb pravítkem. Čím zkoumá zedník, zda zeď rovna jest? Čím měří se zeď, jak jest dlouhá neb vysoká? (Měrou.) Čím bílí zedník zdi? (Štětcem.) Jak nazývají se asi nástroje, kterých užívá zedník? (Zednické.) Pokud možno, ukaž je žákům! Jmenuj zednické nástroje, H! Má-li zedník stavěti zdi, musí věděti, kam a jak je má stavěti. Místo, na které se staví, nazývá se staveniště. Jak nazývá se místo, na které se staví? Aby zedník věděl, jak má zdi stavěti, musí mít nákres domu. Lidé, kterým se dům staví, jdou k staviteli. Udají mu, jaký dům máti chtejí. Stavitel vyhotoví nákres domu, a dle toho stavějí pak zedníci zdi. Kdo zhotovuje nákres domu? Když zedníci stavějí zdi, kladou cihlu na cihlu a připevňují je maltou. Maltu nabírají lžicí a cihly přitloukají kladivem. Tak stavějí tak dlouho, až jsou zdi hotovy. Na čem stojí zedníci, když stavějí zdi vysoké? (Na lešení.) Hotové zdi omítají zedníci malton a bílí pak vápнем. Kdo umí vykládati, kterak zedníci stavějí zdi? Pracují zedníci také v dílnách? Užívají zástěr při práci? Jakých? Cihly, kamení a maltu podávají zedníku nádeníci. Kdo podává zedníku cihly, kamení a maltu? Opakuj a ukonči!

Zedníci.

Písek, vápno, kamení
potřebujem k stavění;
a když to vše máme,
do práce se dáme.

Pěkně zní kladivek tluk,
slyšte, slyšte: ťuky, tuk!
Dejme si, jenáci,
záležet na práci!

Na pot tvář nedbejme,
tralala! zpívejme.
Jen s chutí do toho
a půl je hotovo.

K. Vinařický.

Nádeník musil při stavbě domu podávati kamení. Na hromadě byl také veliký kámen, který odnásti měl. Kdykoli nádeník k hromadě kamení přišel, nevrle pochlízel na veliký kámen, nechal ho ležeti a odnášel menší. Konečně zbyl mu již jen veliký kámen. Unaven od práce nemohl velikého kamene více odnásti a musil ho nechat ležeti. Stavitel utrhнул mu proto na mzdě. Druhý nádeník byl chytřejší. Ten, dokud byl při sile, odnesl veliký kámen a potom teprv malé. Při tom byl vesel, protože věděl, že nejtěžší práci vykonal. Kterému nádeníkovi chcete se rovnati vy?

V horách to roste, na poli se to pase,
po stěnách to běhá a nohou to nemá. (Štětec.)

Rozmluva o tesaři.

Posledně učili jsme se o zedníku. Který člověk staví střechu? (Tesař.) Když se dům staví, staví tesař také lešení. Co staví tesař také, když se dům staví? Co ještě dělá tesař? (Dřevěné schody, trámy stropu, zábradlí, boudy, ploty, vrata atd.) Z čeho jsou všecky věci, které zhotovuje tesař? (Ze dřeva.) Kdo z vás viděl již tesaře pracovati? Kterých nástrojů užívá tesař při práci? (Sekery, širočiny.) Co dělá tesař širočinou? (Tesá dříví.) Čím řeže dříví? Čím hobluje? Často musí tesař do dříví dlabati neb vrtati díru. Čím vrtá díru do dříví? (Nebozezem.) Čím dlabe díry do dříví? (Dlátem.) Někdy přibíjí dřevo ke dřevu. Čím to dělá? (Kladivem.) Čebo ještě k tomu potřebuje? (Hřebsků, skob.) Nakresli skobu na tabuli! Aby věděl, jak dlouhý má ten neb onen trám udělati, musí jej změřiti. Čím měří trámy? (Měrou.) Při měření užívá také tesař tlusté tužky, která se jmenuje tesařská. Jak se jmenuje hrubá tužka, které užívá tesař? Jak se jmenují nástroje, kterých užívá tesař? Jmenujte tesařské nástroje! Místo, kde tesař pracuje, jmenuje se tesárna. Jak nazývá se místo, kde tesař pracuje? Části střechy, jednotlivé trámy, tesá tesař v tesárně.

Tam také je spojuje, aby se přesvědčil, hodí-li se k sobě. Pak se zase tyto části rozeberou, naloží se na vůz a dovezou se na staveniště; tam se rádně postaví. Mám zde obraz, na kterém jest tesař namalován. Ukáži vám jej. Hleďte, zde stojí zedník na lešení a staví zed' Vedle pracuje tesař a má při práci na sobě koženou zástěru. Jaké zástěry užívá tesař? O kterém řemeslnuku jsme rozmlouvali? Opakuj a ukonči!

Benda na žebříku.

Benda stoje na žebříku,
u nejvyššího stupnáku,
dovádivě poskakoval.
„Jíro, jak jsem já vysoko!
tady je vidět daleko!“
Tak na bratra povykoval.
Bratr však ho napomínal,
jehně hněd mu připomínal,
které také skákalo,
až si nohu zlámalo.
Benda na to nedbá nic,
tropí pořád víc a víc.
Než však rozpustilá radost
změnila se náhle v žalost:
stupnáku, na němž stál, se zlomil,
Benda spad' a nohu si zchromil.
Často rozpustilá radost
mění se náhle v žalost.

Malý vyprávěč.

Tesař.

Jsem tesař malý k pohledu,
leč stavět přec už dovedu;
most velký, pevný stavět znám,
ač ještě ruce slabé mám.
Hřebíky most svůj nesbíjím,
přec neshrontí se, dobře vím;
vystavěn bývá v krátký čas,
jen vizte! most je hotov zas.
(Žáci napodobují most rukama.)

Jos. Kallus.

Rozmluva o mlýnáři.

Ve stodole právě domlátili a očistili žito. Obili nasypáno do pytlů. Tu zapřáhl sedlák koně do vozu, naložil pytle a chtěljeti do mlýna. „Tatínku, prosím vás, vezměte mne s sebou!“ prosil mladý Stanislav. „Pojď, rychle sedej na vůz, bned pojedeme.“ Stanislav uposlechl a ve chvíli jel s tatínkem do mlýna. Jak byl

šťasten, že ho tatínek vzal s sebou! Nikdy před tím nebyl ještě ve mlýně, a proto nemohl se dočkat toho, co tam všecko uvidí. Pojednou ze zdálí zaslechl jakési klapání. Radostí div neskákal, když klapání ozývalo se vždy silněji a siluěji. Brzy na to spatřil v údolíčku řeku, pak rybušk a vedle něho obydli mlynářovo. Vedle stavení jest mlýn, řekl otec. Ještě několik krokův, — a vůz se zastavil. Otec a Stanislav slezli s vozu. Tu otevřely se dvěře, a na dvoře u tatínka objevil se mlynář v šatech od mouky zaprášených. Vezeme vám obili, doložil otec, když se byli s mlynářem pozdravili. Jen složte je teď do síně! Není tolik práce, semeleme je brzy. Potom obrátil se mlynář ke Stanislavovi. Je to váš chlapec? tázal se otec? Ano; prosil mne, abych ho vzal s sebou, že by se rád na mlýn podíval. Dobře! Pojd' tedy, podíváme se na všecko! Mlynář vzal Stanislava za ruku a vedl ho ke struze, kterou tekla voda na veliké vodní kolo. Toto jen pomalu se pohybovalo — klap — klap. Hled', Stanislave, jak veliké zuby jsou na tom kole! Mlynář poučil Stanislava, že do těch zubů zasahuje zuba menších kol. Velké kolo sice pomalu se pohybuje, ale malá kola pohybují se rychle — klip — klap, — klip — klap. Mlynář zastavil vodu, velké kolo přestalo se pohybovat, a ve chvíli stál celý mlýn. Potom pustil mlynář zase vodu, velké kolo začalo se točit a mlýn klopotal dál. Potom otevřel mlynář dvěře a zavedl Stanislava do vnitř mlýna. Stanislav nemohl se dosti nadiviti, vída, že všecko ve mlýně bylo od mouky zaprášeno. V koutě stálo tam vše pytlův obili. Hle, to jsou jednotlivá složená! Jsou zde čtyři. Na dvě dohlížel stárek, na jedno mládek a čtvrté se nepohybovalo. K tomu zavedl mlynář Stanislava a ukazoval mu velké mlýnské kameny, kterými obili se mele. Dva kameny byly na sobě. Mlynář nabral z pytlův obili, nasypal je korčákem mezi kameny a pustil také toto složení. Horním kamenem točilo kolo, a dolní se nepohyboval. Mlynář a Stanislav čekali, až se zrní mezi kameny rozemlelo a mouka padala do truhly moučné. Na to zavedl mlynář Stanislava k ostatním složením. Na jednom mlelo se obili na mouku, na druhém mlely se kroupy a na třetím krupice. Stanislav viděl tedy již vše. I poděkoval se mlynáři za jeho ochotu. Tatínek rozloučil se s mlynářem a vrátil se se Stanislavem zase domů. Doma vypravoval Stanislav, co ve mlýně viděl.

Kam jel Stanislav s tatínkem? Co teklo okolo mlýna? (Řeka.) Co ukázal mlynář napřed Stanislavovi? (Veliké vodní kolo.) Jak se toto točilo, rychle nebo pomalu? (Pomalu.) Jaké bylo velké kolo, protože byly na něm velké zuby? Co točilo velkým kolem? (Voda.) Co pohybovalo velké kolo? (Malá kola — celý mlýn.) Kam zavedl mlynář potom Stanislava? (Do vnitř — do mlýna.) Co mu ukazoval uvnitř ve mlýně? (Složení.) Kolik složení měl ten mlýn? Kdo pracoval při složeních? (Stárek a mládek.) Stárek a mládek jsou pomocníci mlynářovi. Jestli pak na všech čtyřech

složených se mlelo, když byl Stanislav ve mlýně? Co ukázal mlýnář Stanislavovi na tom složení, na kterém se právě nemlelo? (Velké kameny mlýnské.) Kolik jich bylo na sobě? (Dva.) Co potom udělal mlýnář? (Nasypal obilí mezi kameny a pustil toto složení též.) Zda-li oba kameny se točily? Který je uvnitř? Do čeho padala mouka? (Do truhly.) Co mlelo se na jiných složených? (Mouka, kroupy a krupice.) Všechny mlýny nežene voda. Některé žene vítr. To jest mlýn větrný (větrník). Větrník má vně místo kola vodního čtyři křídla. Jak se jmenuje mlýn, který žene vítr? Některý mlýn žene pára. To je parní mlýn. Jak se jmenuje mlýn, který žene pára? Je-li mnoho práce a dostatek vody, pracuje se ve dne i v noci.

Nač má mlýnář bílou čepici? (Na hlavu.)

Čím více se myje, tím jest černější. (Kolo mlýnské.)

Jeden zloděj dozvěděl se, že má mlýnář v hořejší světnici mnoho peněz, že bývá klíč obyčejně na skříni, a že v té světnici nikdo nespává, ačkoliv tam pěkná postel stojí. Jednou v noci pozoroval zloděj, že okno do světnice bylo otevřeno. I šel si pro měšec peněz. Ten vzal a chtěl s ním utéci. Tu však na něho zkříknul kdosi strašlivým hlasem: „Stůj!“ Člověk s flintou vyskočil s postele a chytil zloděje. Byl to syn mlýnářův. Byl vojákem a přišel k rodičům na návštěvu. Učinil poplach a dal zloděje svázati a druhého dne dal ho soudu ku potrestání. Soudce, když to slyšel, jak se to sběhlo, pravil:

„Zloděj vyběhne konečně sám do pasti!“

Kolo mlýnské.

Kolo, kolo mlýnské —
za čtyry rýnské;
kolo se nám polámalо, —
škody se nám nadělalo:
čáp!

Přineste nám hoblík, pilku —
zahrajem si ještě chvíliku —
znova kolo spravíme, —
potom s ním zatočíme.

Národní.

Kdy voda na mlýn padá? (Když prší.)

Rozmluva o řezníku.

Kdo prodává maso? (Řezušk.) Tuto na obraze jest řezník namalován. Ukaž žákům obraz! Jaké maso prodává řezník? (Hovězí, telecí, vepřové, skopové) Co ještě prodává řezník? (Jelita, jaternice, klobásy, báchořici, uzenky) Z čeho je hovězí maso? (Z krav a volů.) Z čeho vepřové? telecí? skopové? Aby měl řezník z těch zvířat maso, musí je zabiti, poraziti. Řezník poráží krávy, voly, telata, skopce v jatkách. Kde poráží řezník krávy? Voly poráží řezník ranou do blavy; udeří je do hlavy a pak je zařeže. Jak poráží

řezník voly? Vepře, telata a skopce řezník jen zapichuje nebo zařežuje. Když jest zvíře zabito, otevřá se. Co dělá řezník, když jest zvíře zabito? Vnitřnosti a střeva potom z něho vybírá. Co vybírá řezník ze zabitého zvířete? Konečně stálne kůži a rozsekává zvíře na kusy, které do krámu zavěšuje a po částech na váhu lidem prodává. Co stahuje řezník se zabitého zvřete? Co potom dělá? Láj prodává řezník mydláři, který z něho dělá mydlo. Komu prodává řezník láj? Co z něho dělá mydlář? Komu prodává kůži? (Koželuhovi.) Řezník ku své práci potřebuje také rozličných nástrojů. Kterým nástrojem zařežuje zvířata? (Nožem.) Na čem brousí nože? (Na ocelce.) Na čem seká maso? (Na špalku.) Čím seká maso? (Širočinou nebo sekáčem.) Na čem váží maso? Když řezník zabije vepře, kladé jej do necek a opatří ho vařicí vodou. Potom vezme škrabadlo a oškrahe štětiny. Čím škrabe řezník štětiny? Dělá-li řezník jaternice, rozseká maso a nadívá jím střeva. K tomu užívá rohu. Čeho užívá řezník, když nadívá střeva? Jak asi jmenují se nástroje, kterých užívá řezník? (Řeznické.) Jmenujte řeznické nástroje! Při práci má řezník zástěru. Jakou? Někteří řezníci prodávají jen maso uzené, uzenky a klobásy. To jsou uzenáři. Jak se jmenní řezníci, kteří prodávají jen maso uzené? Opakuj a ukonči!

V jedné vesnici byli dva řezníci, Tomáš a Beneš. Tomáš záviděl svému soudruhovi Benešovi, že se mu dobře dařilo. Dlouho přemýšlel, co by mu učinit mohl, aby Benešovi uškodil. Konečně umnil si, že bude maso prodávat laciněji než Beneš. Co si umnil, to splnil. Prodával maso tak lacino, že neutržil ani tolik peněz, kolik za dobytek platiti musil. Tím uškodil Benešovi, ale ještě více sobě. Nepočítal a přišel proto o veškeré své jmění. Kopal jámu Benešovi, ale sám spadl do ní. Tak bývá vždy. Pročež pamatujte si tuto průpověď:

Kdo jinému jámu kopá — sám do ní padá.

Říkadlo.

Řezník má hůlčíčku,
vyjde na uličku:
„Hola, hola, hej!
Je co na prodej,
pane strýčku?“

Erben.

Rozmluva o kováři.

U silnice do . . . x stojí malý domek. Na něm visí podkova. Před ním stojí často sedláči s koňmi, jindy tam viděti vozy, kola, pluhy, které čekají na správu. Kdo asi v tom domku přebývá? (Kovář.) Co dělá kovář s koňmi? (Ková je.) Co s vozy? (Také je ková.) Co ještě dělá kovář? (Spravuje pluhy, zhotovuje podkovy,

ráfy na kola, hřebíky, kladiva, sekery, vidle, kosy, srpy, kleště, řetězy atd.) Z čeho zhotovuje kovář všecky tyto věci? (Ze železa.) Místo, kde kovář pracuje, jmenuje se kovárna. Jak se jmenuje místo, kde kovář pracuje? Kdo z vás byl již v kovárně? Abyste všichni věděli, kterak to v kovárně vyhlíží, ukáži vám obraz. Ukaž obraz žákům! Zavěsim obraz na stojan. Hle, zde v kovárně pracuje kovář. Čím kuje kovář železo? (Kladivem, perlíkem.) To, na čem kovář železo kuje, jmenuje se kovadlina. Nač klade kovář železo, které kovat chce? Ukaž na obraze kovadlinu, N! Kovář kuje obyčejně žhavé železo. Aby bylo železo žhavé, klade je kovář do ohně. Ukaž ohniště na obraze, N! Do ohně fouká se měchem vzduch, aby lépe hořel. Čím fouká se do ohně vzduch, aby lépe hořel? Ukaž měch na obraze, N! Čím topí kovář? (Uhlím.) Žhavé železo je měkké a dá se snadno kovat. Jaké je žhavé železo? Aby se kovář žhavým železem nepopálil, drží je kleštěmi. Čím drží kovář žhavé železo? Když kovář železo kuje, buší to a jiskry litají ze železa po kovárně. Někdy kovář železo piluje. Čím piluje kovář železo? (Pilníkem.) Jak jmenují se nástroje, kterých potřebuje kovář? (Kovářské.) Jmenujte kovářské nástroje! Chce-li kovář zhotoviti podkovu, udělá to takto: Vezme týc železa a dá jí do ohně. Když je žhavá, položí ji kleštěmi na kovadlinu, kuje ji a pak ji ohýbá. Potom dá jí opět do ohně. Když je zase žhavá, položí ji opět na kovadlinu a dělá zvláštním kladivem do ní díry. Na to podkova se opiluje a pak je hotova. Vykládej, kterak zhotovuje kovář podkovu, N! Když ze žhavého železa jiskry litají, mohl by si kovář snadno oděv popáliti. Co mívá proto na sobě, aby si oděvu nepopálil? (Zástěru.) Jakou? (Koženou.) Kovář záhy ráno dává se do práce; pozdě na večer přestává pracovati. Jeho práce je těžká. Těžkou prací kovář se tuží a bývá silný. Opakuj a ukonči!

Hádanky.

Když to leží,
mlčí to;
když to běže,
křičí to.

(Řetěz.)

Nejí to,
nepije to:
když to chytne,
kříčí to.

(Řetěz.)

Měkké dělám z tvrdého,
tvrdé dělám z měkkého,
s větry rád se pojím,
ale vod se bojím.

(Oheň.)

Kovář.

Oj, prací tělo tuž!
 Hle, kovář celý muž:
 on tělem i duší
 v práci se kruší
 a kladivem buší,
 až železo zvučí,
 a jiskry létají,
 jak hvězdy kmitají,
 a někdy hučí,
 jak vichry ručí,
 plameny vzdouvají,
 že rudá záře
 rumění kováři tváře.

Oj, kovář celý muž,
 jak on ty vlasti služ!
 On v každé době
 sám věří sobě,
 svaly své pruží,
 v míru jen pluhý,
 podkovy, spruhy
 robí; však v boji
 obrem tu stojí,
 ukuje meče
 do kruté seče,
 a přesilnou pěstí
 k vítězství dráhu si klestí.

Blažkovo „Přené vyučování“.

Kovář.

Buš, perlšku, buš,
 neb čas k práci už,
 slunko zlaté vystupuje,
 dřínu naši osvěcuje;
 buš, perlšku, buš,
 neb čas k práci už.

Hoř, ohničku, hoř,
 práce mé mi spoř,
 železo již musím konti,
 nemohu jen pořád dmouti;
 hoř, ohničku, hoř,
 práce mé mi spoř!

Buš, perlšku, buš,
 jen mne neohlus,
 uech se mi kov dobré daří
 a se vzácný čas nemáří;
 buš, perlšku, buš,
 jen mne neohlus.

Stiš se, hluku, stiš,
 slunce zašlo již:
 nyní budu chválu zpívat
 Tvárci a pak odpočívat;
 stiš se, hluku, stiš,
 slunce zašlo již.

Karel Rank.

Rozmluva o zámečníku.

Znám člověka, který jako kovář zhotovuje též rozličné věci ze železa. Kdo je to? (Zámečník.) Co zhotovuje zámečník? (Zámky, klíče, kliky, kování, závory, mříže, železné dveře atd.) Z čeho zhotovuje zámečník tyto věci? (Ze železa.) Jak se jmenuje město, kde pracuje kovář? Město, kde pracuje zámečník, jmenuje se zámečnická dřína. Jak se jmenuje město, kde pracuje zámečník? Dřína zámečnickou vám ukáži vy malovanou. Ukaž obraz! Ukaž obnistič, N! kovadlinu, K! měch, B! V čem drží zámečník žhavé železo? (Ve kleštích.) Kterých nástrojů potřebuje zámečník ku své

práci? (Rozličných kladiv, pilníkův atd.) Když zámečník železo piluje, klade je do svéráku. Do čeho kladě zámečník železo, když je piluje? Jak nazývají se nástroje, kterých užívá zámečník? (Zámečnické.) Jmennujte nástroje zámečnické! Při práci má zámečník také zástěru na sobě. Jakou? Když zámečník železo kuje, buší to také. Práce zámečnická je těžká. Zámečník musí být silný.

Vít a Kašpar začali spolu zároveň choditi do školy, ale nerovně prospívali v umění a mravech. Vít byl nábožný, pilný a poslušný; Kašpar lenivý, zpurný, nepořádný. Když oba přestali choditi do školy, přišli ku stejnemu mistru zámečnickému do učení. Vít dobré mravy zachoval i jako učedník. Kašpar své vlastnosti také stále ukazoval. Vít byl pilný, na vše dával pozor. Kašparovi práce byla obtížna. Kdykoli mohl, lehl si a odpočíval. Mistrovi nelibil se proto Kašpar a zahnal jej hrzy. Z pilného Vítka stal se po čase hodný mistr, z Kašpara žebrák. Tak vede se lenochům, ležákům vždy. Pamatujte si proto tuto průpověď:

Mladý ležák — starý žebrák.

Rozmluva o sklenáři.

Kačenka dostala od Ježíška mnoho hraček. Jimi často si hrávala. Nejraději stavěla je k oknu. Maminka odháněla ji od okna, bála se, aby okno neroztoloukla. Ale Kačenka vzala jednou přece své hračky a šla s nimi zase k oknu. Sotva začala si hráti, — fuk — tabule v jednom křídle byla roztlučena. Kačenka lekla se velice. Teď teprv poznala, že maminka dobře jí radila, když ji od okna odhádala. Co nyní? Plakala, a když maminka vešla do světnice, prosila ji vroucně za odpustění. Protože to bylo po prvé, že něco takového udělala, odpustila jí maminka a napomenula jí pouze, že má po druhé lépe poslouchati. Křídlo s roztlučenou tabuli mamička vyvřela a poslala je k někomu, aby do něho zasadil tabuli novou. Kdo zasazuje tabule do oken? Do čeho zasazuje sklenář ještě tabule? (Do svítilek.) Co prodává sklenář? (Skla do lamp, do zrcadel, na obrazy, sklenice, láhvě, lampy atd.) Z čeho jsou ty věci, které prodává sklenář? Sklo, sklenice a láhvě nezhotovuje sklenář sám, ale kupuje je ze skláren (skelných hutí). Kde kupuje sklenář sklo a jiné skelné věci? Když zasazuje sklenář tabuli do okna, dělá to takto: Napřed vyměří, jak je rám dlouhý a široký. Potom vezme sklenou tabuli a protože tyto bývají širší a delší než rám, uřízne dle pravídky z ní tolik, co by se do rámu hodilo. Uříznutou tabuli položí do rámu, připevní ji malými hřebíčky a kolkol ji ještě oblepí. Ukáži vám obraz, na kterém jest namalován sklenář, který zasazuje tabuli do okna. Ukaž jej! Vykládej, kterak zasazuje sklenář tabuli do okna, M! Čím řeže asi sklenář sklo? (Kamenem — diamantem, který je

zasazen do kostěného držadla.) Čím zatlouká hřebísky do rámu? (Kladivem.) Čím oblepuje sklenář tabuli, kterou zasadil do rámu? (Tmelem.) Tmel skládá se z roztloučené křídy, smíchané s olejem. Z čeho skládá se tmel? Aby se tmelem lepiti mohlo, musí být měkký. Jaký musí být tmel, kterým se tabule oblepuje? Když sklenář tabuli tmelem oblepuje, dělá to rukama a nožem. Kterého nástroje užívá sklenář, když připevňuje tmelem tabuli k rámu? (Nože.) Měkký tmel po čase uschně a ztvrdne. Jaký jest tmel suchý? Potlučená tabule musí se z rámu napřed vybrati, než se tam nová zasadí. Tvrdý tmel vydlabuje sklenář dlátem. Čím vydlabuje tvrdý tmel z rámu? Jak jmenují se nástroje, kterých potřebuje sklenář? (Sklenařské.) Jmenujte sklenařské nástroje!

Opakuj a ukonči!

Brázda byl mistrem sklenařským. Měl sice mnoho práce, ale při tom nezapomněl nikdy na pána Boha. Ve všední dny pracoval pilně, v neděli nikdy. V neděli sloužil pánu Bohu. Chodil do kostela, děkoval pánu Bohu za všecko dobré a prosil ho za požehnání. Pán Bůh ho proto nikdy neopustil, ale pomáhal mu při všem. Jednou vznikl ve městečku, kde Brázda žil, oheň. V krátké době rozšířil se a zasáhl také dům Brázďův. Brázdovi shořelo všecko, sotva životem vyzvázl. Smutně pohlížel Brázda na hromadu popele, který z jeho stavení zůstal. Co nyní? Chvíli přemýšlel, ale pak vzmužil se. Důvěra v pána Boha jej posilnila. „Pán Bůh mi pomůže, s jeho pomocí i toto neštěstí přemohu,“ řekl sám k sobě. A skutečně. Sousedům bylo Brázdy líto. Milovali jej a proto slíbili mu, že mu všemožně pomohou. Asi za tři měsíce stál na místě, kde byl domek starý, nový. V něm pracoval zase pilně a sloužil dále pánu Bohu Brázda.

Komu pán Bůh pomáhá, ten vše přemáhá.

Dvě sklenice.

Sklenice krásně broušená se octla se stolu bohatého pána v kuchyni, kdež byla postavena vedle sklenice prosté, nebroušené. I pravila sklenice broušená sklenici nebroušené: „Viz, jak jsem krásná, a poznáš hned, jaký jest rozdíl mezi mnou a tebou, prostou sklenicí!“ Odpověděla jí sklenice nebroušená: „Není to tvou zásluhou, že tak krásna jsi, užrž je to zásluhou toho, který tě brousil; tomu tedy chvála náleží. Ostatně jsme si rovný, neboť jsme obě z téže látky. Však ani ve službě nemáš větší ceny než já; obě sloužíme člověku k pití. I konec náš bude stejný, neboť budeme rozbity, střepiny z nás užkde pospolu na smetišti budou odpocívat.“

Nevychloubejme se nikdy zásluhami cizími, ale oceňujme spravedlivé zásluhy své vlastní.

Jos. Zelený. (Malý čtenář.)

Rozmluva o koláři.

Pohleďte sem na tento obraz! Zde pracuje jakýsi člověk, a tam v koutě jest několik kol. Jak se nazývá člověk, který zhotovuje kola? (Kolář.) Co zhotovuje kolář ještě? (Vozy, voje, žebřiny, kočáry, sáně, podklady ke pluhům a branám.) Z čeho zhotovuje kolář tyto věci? (Ze dřeva.) Když se na vůz dobře podíváme, vidíme, že jsou na něm mnohé části ze železa. Zhotovuje kolář také železné části vozu? Kolář nezhotovuje tedy celé vozy, nýbrž jen jeho dřevěné části. Kdo zhotovuje železné části vozu? Ku práci potřebuje kolář rozličných nástrojů. Vzpomeňte si na tesáře a stolaře, snad dovedete jmenovati některé nástroje, kterých užívá také kolář, K! A! (Pila, sekera, hoblík, nebozez, dláto.) Mimo tyto nástroje potřebuje kolář ještě jiných. Hle, zde na obraze jest vymalován kolář, který sedí na koníku a řeže něčím dříví. Na čem sedí tento kolář? Nakreslím konška (vlka) na tabuli. To, čím kolář dřevo strouhá, jmenuje se poříz. Čím strouhá kolář dřevo? Ostrý nůž kolářský nazývá se osník. (Schnitzer.) Jak se nazývá ostrý nůž kolářský? Kola vozu jsou okrouhlá. Aby je kolář okrouhlá zhotoviti mohl, musí mít kružidlo. Tím nakreslím si na dřevě krulí a dle toho kolo zhotovuje. Co musí mít kolář, aby mohl zhotoviti kola pěkně okrouhlá? Ukaž žákům kružidlo! Kolář potřebuje ještě útorníku. Ukaž jej žákům! Útorníkem kolář rozličné věci přidržuje. Jak nazývají se nástroje, kterých užívá kolář? (Kolářské.) Jmenujte kolářské nástroje! Kde pracuje kolář? (V kolářské dílně.) Užívá kolář zástery? Jaké? Opakuj a ukonči!

Rebus.

Šoupání do důlku.

Když byl Marek časem vyrost,
přišel k mistru do učení,
aby pro věk dospělejší
řemeslo znal k obživení.

Ale v dílně konat práci,
to mu pod nos nevonělo:
s kamarády nedbalými
dovádět jen se mu chtělo.

Když ho mistr někam poslal
se slovem: „Přijd brzo zase“,
na ulici kluk se touhal,
po dlouhém než přišel čase.

Kde je mezi chlapci hračka,
mezi ně v tu chvíli stoupá:
považme pak! fizolky on
do důlku si ještě šoupál

„Hanba, chlapče, že tak velký
po hračkách se ještě pídíš,
místo slušné práce v dílně
po daremných šmejdech slídís!“

Místo hračky této dětské
raději dbej díla svého,
aby s po svém vyučení
doved' něco pořádného!“

Doncha.

Rozmluva o bednáři.

Budeme rozmloouvat o člověku, který zhotovuje sudy. Kdo zhotovuje sudy? (Bednář.) Ukaži vám obraz, na kterém jest bednář namalován. Podívejte se naň dobře! Co zhotovuje bednář? Co ještě zhotovuje bednář? (Konve, putny, puténky, škopky, vany, džbery, stoudve, kádě, okovy.) Věci, které zhotovuje bednář, jmenují se nádoby. Jak se jmenují věci, které zhotovuje bednář? Z čeho zhotovuje bednář tyto nádoby? (Ze dřeva.) Všecky tyto nádoby skládá bednář z tenkých prken. Tato prkna zovou se douhami. Jak se zovou tenká prkna, ze kterých bednář skládá různé nádoby? Douhy spojuje obrucemi dřevěnými, mosaznými nebo železnými. Čím spojují se douhy? Douhy bednář štípe z velkých polen dřeva. Aby byly donhy tenké, hladké, musí je bednář ořezat a ohoblovat. K tomu potřebuje rozličných nástrojů. Jmenujte nástroje kolářské! Bednář užívá též těch nástrojů jako kolář. Jmenujte tedy bednářské nástroje! (Pila, sekera, nebozez, osušk, hoblík, dláto, poříz, útorník, koník, kružidlo.) Kdy užívá bednář kružidla? (Když dělá do nádob dna.) Mimo to potřebuje bednář, když nádoby pobíjí obrucemi, ještě pobíječky a paličky. Čeho potřebuje bednář, když pobíjí nádoby? Jak se jmenuje světnice, ve které bednář pracuje? Má bednář při práci na sobě také zástěru? Jakou? Opakuj a ukouči!

Chodí hajný okolo lesa
a nikdy do něho nevajeď.

(Bednář okolo sudu.)

Macháč : „Uřivo k náz. vyuč.“

Bednář.

Hoj! bednář jsem a pobíjím sudy,
až s čela stékají potu mi proudy,
obrucí spínám je hbitě a cíle
a kladivem buším v bujaré síle:
bum, bum, bum, bum!

Hoj! bednář jsem a pobíjím sudy,
veselým zpěvem zaháním trudy,
a třeba při tom ohýbám záda,
přec ruka kladivem bušívá ráda:
bum, bum, bum, bum!

Jos. Kallus.

Bednář Kloudný, dokud mu zdraví sloužilo, poctivě prací živil svou rodinu. Přišel však k úrazu, když stípal dříví. Sekera smekla se mu s polena a hlubokou ránu do nohy mu udělala. Nemohl dále pracovati, ale musel ulehčení na lůžko. Myslil, že bude musit již umřít. Protože nemohl pracovati, nevydělal žádných peněz a octl se se svou rodinou ve veliké bídě. Již dostoupila nouze nejvyššího stupuče; neboť v celém domě nebylo ani krejcaru na chléb. V tom vkročil někdo do světnice a tázal se, zůstává-li zde bednář Kloudný. I ukázala bednářka na nemocného, říkouc, že on to jest, po němž neznámý pán se táže. „Chvála pánu Bohu, že jsem se na tomto světě shledal s tebou, bratře!“ zvolal pocestný a objímal nemocného, „jsem tvůj mladší bratr Zikmund, kterého jste snad za mrtvého měli. V zámořských krajinách zbohatl jsem, avšak umřela mi manželka i děti. To mne pohnulo, abych cizinu opustil a domů se navrátil. Vidím, bratře, že máš mnoho dětí, budu se o vás starati.“ Když to nemocný slyšel a bratra poznal, okřál radostí, sepjal ruce k nebi a řekl: „Nyní se patrně vyjevila prřípověď: „Když jest nouze největší, pomoc boží nejbližší.“ Nepřestanu, co živ budu, Bohu děkovati.“

Dle čl. Jos. Sychry.

Rozmluva o hrnčíři.

Bohuslavka pomáhala mamince v kuchyni. Míchala zásmažku, hlídala smetany, aby nevytekla, a konala ještě jiné práce. Když tak jednou byla s maminkou v kuchyni, pozorovala zvláště jeden nový, bliněný hrnec. „Ale, maminko, od koho koupila jsi tento veliký, bliněný hrnec?“ „Od hrnčíře,“ odpověděla matka. „To bych ráda věděla, kterak zhotovuje hrnčíř z hlíny hrnce,“ řekla na to Bohuslavka. „Odpoledne podíváme se k hrnčíři, potřebuji nový džbán, ten tam koupíme,“ slibila jí matka. Dle slibu svého vypravila se matka s Bohuslavkou odpoledne skutečně k hrnčíři.

Když tam přišly, hrnčíř pracoval. Seděl u kruhu a dělal džbány. Na podlaze byla hromada hlíny, kterou předělával učeněk. Byl z vás někdo u brnčíře? U hrnčíře vyhlíží to takto: Ukaž žákům obraz! Co dělá hrnčíř, když mámu přišla maminka s Bohuslavkou? (Džbány.) Co ještě zhotovuje hrnčíř? (Hrnce, mísy, šálky, talíře, květníky, kalamáře.) Věci tyto jmenují se také nádoby. Jak jmenují se věci, které zhotovuje hrnčíř? Hrnčíř zhotovuje také kachle. Z čeho zhotovuje hrnčíř rozličné nádoby? Hlina, ze které robí hrnčíř hlíněné nádoby, jmenuje se hrnčířská. Jak se jmenuje hlina, ze které robí hrnčíř nádoby? Hrnčíř než z hlíny nádoby zhotovuje, zvláštním spůsobem ji připravuje: Poleje hlínu vodou, načež nohama ji šlape tak dlouho, až se jako máslo krájeti dá. Potom ještě na stole kus po kuse rukama rozmačkává čili hněte, při čemž všecky kamínky odstraní. Vykládej, kterak při-

pravuje hrnčíř hlínou, H! Čeho nesmí v něj být? (Kaménků.) Na čem dělá hrnčíř džbány? (Na kruhu.) Bohuslavka nemohla se dosti nadiviti, jak rychle hrnčíř džbán má hotový. Položil kousek hlíny na kruh a nohama jím točil. Do hlíny vtlačil palce obou rukou, a sotva se Bohuslavka nadála, byl džbán hotov. I tázala se Bohuslavka hrnčíře, jak to je, že ty džbány takořka v rukou jeho rostou. „To vše činím rukama, když se kruh točí,“ řekl hrnčíř. „Jak na hlínou tlačím, tak se ona přispívá. Záleží tedy vše na tom, jak dovedný je hrnčíř. Čím dovednější je hrnčíř, tím pěknější jsou jeho nádoby.“ Hotový džbán hrnčíř pokaždé užízl s kruhu drátem a stavěl jej na prkno. Čím užízval hrnčíř hotové džbány s kruhem? Kam je stavěl? Džbány a jiné nádoby, když je hrnčíř na kruhu udělá, jsou měkké. Jaké jsou nádoby, když je hrnčíř na kruhu udělá? Aby ztvrdly, nechají se na stinném místě dobré vyschnouti. Potom dají se do peci zvláště k tomu připravené a vypálí se. Co dělá hrnčíř s nádobami, aby ztvrdly? Některé nádoby polévá hrnčíř, aby byly hladké, klejtem. Čím polévá někdy hrnčíř nádoby? Při práci má hrnčíř na sobě plátěnou záštetu. Jak se jmenuje světice, ve které hrnčíř pracuje? (Hrnčířská dílna.) Když se Bohuslavka na vše dobré podívala, koupila maminka jeden vypálený džbán. Obě pak navrátily se domů. Podívejte se také jednou k hrnčíři! Opakuj a ukonči!

Jeník učil se hrnčířství. Byl to chlapec velmi neposedný a netrpělivý. Mistr často jej napomínal, aby při práci byl pozornější a lépe si všimal toho, co mu ukazuje. Jeník dělal přece dle hlavy své. Když vyrostl, byl z Jeníka Janek. Janek stal se mistrem hrnčířským. Však lidé neradi od něho kupovali nádoby, protože byly neúhledny a neměly trvání. Pro svou nedbalost musil Janek nyní pykat. Vynasnažoval se všemožně, aby jen lepší práci vyhotovil, ale bez výsledku. Čemu z mládí se nenaucil, toho nyní pochopiti nemohl. Lidé o něm říkávali, že je mistr Ledajak, který koná práci ledajak. Buďte vždy hned z mládí bedliví a pamatujte si toto naučení:

Čemu se Jeník nenaučil — Janek se nenaučí.

Hádanky.

Bereeme a táhueme ho za ucho
a přec ho to neboli.

(Hrnec.)

Požívám chleba
více, než mi třeba,
dávají mi však též kamení,
ano brž i hlínou k stavěo.
Ano, slyš, byl také jeden král,
jenž mi mládence tři snášti dal.

(Pec.)

Bez nohou jsem, břicho mám,
bez hlavy jsem, pyštěk mám,
bez sluchu jsem, ucho mám,
nedýchám a hrdlo mám.

(Džbán.)

Řemeslnici vůbec.

Lidé konají rozličné práce. Co dělá krejčí? kovář? atd. Lidé mají rozličná zaměstnání. Oni pracují, aby si něco vydělali. Peníze, které si vydělají, jmenejí se výdělek. Jak se jmenejí peníze, které si lidé vydělají? Některí lidé, když chtějí své práce konati, potřebují rozličných věcí, z nichž něco udělati mohou. Z čeho dělá zámečník zámky? truhlář stoly? atd. Ten, kdo z něčeho něco dělá, jmenejte se řemeslník. Jak se jmenejte krejčí, protože ze sukna něco dělá? Jmenujte jiné řemeslníky! Který řemeslník dělá sudy? Který řemeslník zhotovuje sedla? (Sedlář.) Který tká plátno? Který barví sukno? Ukaž žákům obraz, na kterém jest sedlář, tkadlec, a barvíř namalovaný! Jak se nazývá řemeslník, který zhotovuje hodiny? atd. Taž se na jiné řemeslníky, o kterých nebylo rozmouváno. Je pan učitel také řemeslník? Proč ne? Práce, kterou řemeslník koná, jmenejte se řemeslo. Práce, kterou koná švec, jmenejte se ševcovské řemeslo. Jak jmenejte se práce truhlařova? atd. Má-li řemeslník mnoho práce, najmá si pomocnky, učně a tovaryše. Koho najmá si řemeslníci, když mají mnoho práce? Učni jsou hoši, kteří se učí řemeslu, tovaryši jsou již vyučeni, ti dostávají za práci mzdu. Učni a tovaryši říkají svému pánu „pane mistře“. Jak se jmenejte světnice, ve které řemeslník pracuje? (Dlina.) Co nosívají řemeslníci na sobě při práci? (Zástěry.) Každý má pracovati.

Nikdo bez práce nejí koláče.

Chlapec nestálý.

Jeníček jde na ševcovství,
pod potěhem vzdýchá,
i jde raděj na krejčovství,
tu zas jehla píchá.
Jeníček jde na sklenářství,
ale sklo je křehké,
i jde raděj na mlýnářství,
pytle nejsou lehké.
Pranic mu po chuti není;
nechť jde k tomu neb onomu,
sotva přijde do učení,
vyžene ho mistr z domu.
Jestli to tak dále půjde,

Jeníčku, co z tebe bude?
Jeníček jde na kovářství,
zástěra mu shoří,
i jde raděj na bednářství,
sudy se mu boří.
Jeníček jde na řeznictví,
to se mu však hnusí;
zkusil také kominictví,
ale kouř ho dusí.
Pranic mu po chuti není,
kam má jít do učení?
Mnohemu se byl již učil,
ničemu se nedoučil.

Zatím uplynula léta,
po mládí a sile veta,
z Jeníčka se Janek stal,
čas a jména promrhal.
Nyní musí nouzí tříti,
a tím chránit živobytí,

co si někde vyžebrá,
co mu někdo z lásky dá.
Dříve nechtěl pracovat,
teď se musí nuzovat.
Nyní arcí smutně vzdychá,
ale pozdě — honit bycha. —

?

Domácí zvířata.

Rozmluva o psu.

Úvod — velikost — části — čím jest pokryt —
barva — co žere — kde bydlí — hlas jeho — vlast-
nosti — ukončení.

Do vesnice přišel žebrák. Napřed trochu po vesnici se rozhlídl a pak šel žebrat do jednoho většího domu. Když se k němu blížil, slyšel jakési vrčení. Pojednou vyskočilo cosi z malého domku, který stál před domem, začalo na žebráka vrčet a nechtělo ho pustiti dál. Kdo to asi byl, jenž na žebráka vrčel a ho dál pustiti nechtěl? (Pes.) Jak se jmenuje domek, ve kterém bývá pes? (Bouda.) Co dělá pes, když žebráka uviděl? (Štěkal.) Psa živého jste již všechni viděli. Ukaž vám psa namalovaného. (Ukaž žákům obraz!) Abyste se všechni najednou na toho psa mohli dívat, zavěsim obraz na stojan. Pes, který na toho žebráka štěkal, byl as tak vysoký. (Naznač výšku rukou!) My doma máme psa, který jest menší toho, který na žebráka štěkal. Ten jest asi tak vysoký. (Výšku naznač rukou!) Všechni psi nejsou tedy stejně velici, některý jest větší, jiný menší. Mladí psi jsou všechni malí. Jací jsou všechni mladí psi? Staří jsou velici; někteří jsou menší, jiní větší. Jací jsou staří psi? (Velici.) Protože není pes vždy stejně veliký, říkáme: Pes roste. Co říkáme, protože nezůstává pes stejně veliký? Pes, který na toho žebráka štěkal, ležel v boudě. Potom vyskočil. Pes, který není uvázán, běhá sem a tam — pes se pohybuje. Co dělá pes, protože sem tam běhá? Pes roste a pohybuje se, pes žije, ale mluviti neumí. Pes jest zvíře.

Co jest pes, protože žije, ale mluviti neumí?

V domě, kde žebrák chtěl žebrati, měli chlapce Jindřicha. Jindřich často psa chválil a jej hladil. Pes, protože jej hladiti, ohmatati můžeme, má tělo. Co má pes, protože jej hladiti, ohmatati můžeme? Co má pes tady? (Hlavu.) Co tady? (Krk.) Co tady? (Nohy.) Co tady? (Ohon.) Ostatek, co ještě na psu vidíte, jmenuje se trup; to jest trup u psa. Ukaž trup psa, N! blavu, J! krk, H! atd.

Jest hlava již celé tělo? Hlava jest část psa. Opakuj, M!

všichni! Řekni tak o krku, K! Kdo tak umí říci o trupu? o nohách? o ocase?

Budu jmenovati všechny části jeho těla. Části těla jsou: hlava, krk, trup, nohy a ohon. (Ukazuj je také!) Ukaž a jmenuj části těla psova, P! Všichni! Kolik má pes hlav? kolik má krků? kolik trupů? noh? ohonů? Teď se dívejte na hlavu toho psa! Hlava jeho jest podlouhlá. Jaká jest hlava jeho? Co má pes na hlavě, aby mohl slyšet? Kolik uší má pes? Protože pes slyší, říkáme, že má sluch. Co má pes, protože slyší? Některý pes má dlouhé, jiný krátké uši. Jaké mohou být uši psovy dle délky? Uši toho psa visí dolů, jsou svislé. Jaké jsou uši toho psa, protože visí dolů? Jedna paní měla psíčka, který měl uši nahoru postavené, vzpřímené. Jaké jsou uši psovy, když jsou nahoru postavené? Co má pes po stranách na hlavě, aby mohl viděti? Kolik očí má pes? Protože pes vidí, má zrak. Co má pes, protože vidí? V předu nahore na hlavě má pes čelo. Ukaž čelo psovo, M! Kolik čel má pes? Dole pod čelem má pes nos, kterým čichá. Čím čichá pes? Nos jest studený a vlnký. Jaký jest nos psův? Protože pes čichá, má čich. Co má pes, protože čichá? Pes má dobrý čich. On čichá z daleka maso. Hledá-li pes svého pána, čichá po cestě tak dlouho, až ho najde. Jaký čich má pes? Pod nosem má pes na hlavě ještě něco, aby mohl žrati. Co jest to? (Huba — tlama.) Na tlamě stojí dlouhé chlupy (vousy). Co stojí na psově tlamě? Kdyby tento pes byl živ a otevřel hubu, viděli bychom v ní také něco. Co má pes v hubě? (Zuby a jazyk.) Zuby jeho jsou ostré a silné. Pes rozkousá jimi i kosti. Jaké jsou zuby psovy? Povím nyní sám, co na hlavě toho psa vidíme. Na hlavě vidíme uši, oči, čelo, nos a hubu. Řekni, kolik toho má pes na hlavě, A! (Pes má na hlavě dvě uši, dvě oči, jedno čelo, jeden nos a jednu hubu.)

Ukaž krk toho psa, M! Horní část krku jmenuje se šije. Jak jmenuje se horní část krku? Spodní část krku jmenuje se hrドlo. Jak nazývá se spodní část krku? Ukaž šiju! Ukaž hrドlo! Dívejte se nyní na trup! Horní část trupu zove se hřbet. Jak zove se horní část trupu? Ukaž hřbet toho psa! Přední část trupu nazývá se prsa. Jak nazývá se přední část trupu? Ukaž prsa toho psa! Dolní část trupu jmenuje se břicho. Jak jmenuje se dolní část trupu? Ukaž břicho toho psa! Na trupu jest tedy hřbet, prsa, břicho. Jmenuj části trupu, H! Kolik noh má pes? Protože má pes čtyři nohy, říkáme, že jest zvíře čtyřnohé. Jaké zvíře jest pes, protože má čtyři nohy? Pes nemá všecky čtyři nohy vedle sebe. On je má rozložené, dvě jsou v předu a dvě v zadu. Nohy v předu jmenují se přední nohy. Jak se jmenují nohy v zadu? Jak nazývají se asi nohy v zadu? (Zadní.) Ukaž přední nohy, K! Ukaž zadní nohy, P! Co má pes dole na nohách? (Prsty.) Na předních nohách má pes po pěti, na zadních po čtyřech prstech. Kolik prstů má pes na předních nohách? Kolik na zadních? Na prstech má drápy. Co má pes na prstech? Pes chodí buď po-

malu neb běhá rychle. Co má tady pes? (Ohon.) Co dělá ohonem? (Ohonem se ohání.)

Aby nám nebylo zima, oblékáme oděv. Nosi-li pes také oděv? Co má pes na sobě, aby mu nebylo zima? (Chlupy.) Všechny chlupy dohromady jmenují se srst. Jak se jmenují všechny chlupy dohromady? Říkáme: Pes jest pokryt srstí. Čím jest pokryt pes? Srst psova může být buď hladká, krátká neb dlouhá, neb kudrnatá. Jaká může být srst psova? Pes s kudrnatou srstí jmenuje se pudlík. Jak se jmenuje pes s kudrnatou srstí? Co jest pod srstí? (Maso a kosti.) Pes, který na toho žebráka štěkal, byl černý. Kdo viděl psa, který byl jinak zbarvený? Barva srsti psovy může být rozličná. Jaká může být barva srsti psovy? Co žere pes? (Maso, chléb atd.) Co žere pes nejraději? (Maso.) Pes jest šelma. Co jest pes, protože nejraději žere maso? Pes zvyká všelikým pokrmům, kterých požívají lidé. Pes chlemstá také rád vodu. Odkud vyběhl pes na žebráka? (Z boudy.) Psa chováme tedy v domě, pes jest domácí zvíře. Jaké zvíře jest pes, protože jej chováme v domě? Když vidí pes cizince, vrčí neb štěká. Co dělá pes, když vidí cizince? Pes štěká také na toho, kdo jej dráždí. Na koho štěká ještě pes? Psů dráždit nemáte. Když se pes dráždí, rozzlobí se a kousne toho, kdo jej dráždí. Proč chovají lidé psa? (On hlídá domu.) Myslivec, když jdou na hon, berou také psy s sebou. Proč? Pastýř užívají také psa. K čemu? (Nedá stádu se rozptýlit.) Také řezníci mívají psy. Pes myslivecký jmenuje se ohař. Jak se jmenuje pes myslivecký? Někteří myslivci mívají hubené, štíhlé psy. Hubený, štíhlý pes nazývá se chrt. Jak se nazývá hubený, štíhlý pes? Řeznický pes jmenuje se hafan. Jak se jmenuje řeznický pes? Pes, kterého užívá pastýř, nazývá se ovčáký. Jak se nazývá pes, kterého užívá pastýř? (Ukaž žákům rozličné druhy psů.) Protože lidé psa k rozličným věcem potřebují mohou, mají z něho mnoho dobrého — mají z něho užitek. Pes jest zvíře užitečné. Jaké zvíře jest pes, protože nám poskytuje užitek? Pes jest pánu svému věrný. Jaký jest pes ještě? On poslouchá na slovo. Jaký jest, protože poslouchá na slovo? Mladé psy lze rozličným kouskům naučiti; jsou učeliví. Jací jsou psi, protože se rozličným kouskům mohou naučiti? Pes jest tedy užitečný, věrný, poslušný a učelivý. Opakuj, N!

Viz dotýčné články v prvé čítance!

Psi mívají velmi nebezpečnou nemoc, která se jmenuje vztekliná. Jak se jmenuje psí nemoc? Kdo psy chová, má je patřičně krmiti a chránit i před krutou zimou i před přílišným vedrem, aby mu neonemocněli. Opakuj a ukonči!

Vesnický hospodský chtěl vyprovoditi cizího pocestného, který pěšky cestoval, aby mu ukázal cestu. Děti šly právě ze školy okolo hospody. Zastavovaly se a dívaly se na pána toho

v pěkných šatech. Hospodský chtěl s sebou vzít psa a odvázel ho od řetězu. Ale pes vrhnul se jako vztekly na jednoho chlapce mezi těmi dětmi a chytil ho do zubů. Hospodský měl co dělat, aby krvácejícího chlapce zuřivému psu z tlamy vytrhnul.

„To je nepochopitelná věc,“ pravil hospodský, „že se ten pes, který ani kuřeti neublíží, najednou tak vzteká a na toho chlapce tak rozrušený jest.“

„Já vám to možu suadno vysvětliti,“ řekl soused jeho, který byl ven vyšel, když uslyšel chlapce a ostatní děti křičeti. „Tenhle rozpustilý klouček sekal častěji proutkem vašeho psa, který se pro řetěz hájiti nemohl. Bránil jsem mu v tom častěji a varoval jsem ho, on však se mi vždycky vysmál. Ale pes si to dobře pamatoval a teď se na něm pomstil.“

Jednoho dne odešel hospodář do lesa a vzal svého psa s sebou. Za několik hodin přiběhl pes domů, ale hospodář nepricházel. Pes štěkal, vzpíral se a skákal s jednoho na druhého, tak že konečně lidé domácí si pomyslili: „Snad hospodáře nějaké neštěstí potkalo.“ I šli za psem a ten je dovedl do lesa. Tam nalezli hospodáře, který v jámě ležel a z ní vyléztí nemohl.

Pes držel kus masa v tlamě, plovval s ním přes potok. V čisté vodě spatřil svůj obraz. Myslil si, že to jest jiný pes a chtěl mu maso honem vzít. Jak ale po něm chňapnul, vypadlo mu jeho vlastní maso z tlamy a potopilo se, tak že nezbylo mu nic.

Kdo stojí o cizí, přichází o své.

(Kdo chce mnoho, nemívá nic.)

Čtyři stelou, dva svítí a jeden si lehne.

(Pes.)

Pejsek.

Ten náš pejsek, pudlík malý,
věřte, zaslubuje chvály;
mlsné slepice a husy
stále odehnánět musí;
běhá, štěká celý den,
hlídá jab'ka, žito, len.

V noci do boudy se krčí,
nespí, jak se co hne, vrčí,
zvedne hlavu, čichá, čeká;
jde-li zloděj, běží, štěká,
aby lidé rychle vstali,
prýč zloděje odehnali.

Pejsku, za to rád tě mám,
kurčíčku ti vždycky dám.

Mlsný pudlík.

Kdo mi smlsal mlíčko,
moje snídaničko?
Dostanu-li zloděje,
tomu zle se poděje!

Aj, co vidím pak, pudlíčku,
mokrou, bloulou bradu máš?
Hráváš-li si na kočičku?
proč do kouta zalézás?

Stydíš se a strachuješ?
Vid, že mlsati víc nebudeš?
Sic tam visí metlička
na mlsného pudlíska.

K. Vinařický.

Myslivcův pes.

Skáče pes přes oves,
přes zelenou louku,
jde za ním myslivec,
péro na klobouku.

Skáče pes přes oves,
po zaječí sledí;
laňky a jeleni,
ti se schovat hledí.

Erben.

Hoch a psík.

Hoch: Pojď ke mně, malý hafáčku,
seděti se zrovna uč!

Psiček: Ach, ach, můj mladý panáčku,
malého mne tak nemuč!

Hoch: S chuti jen do toho, dej pozor jen;
budeš to uměti za jeden den!
Panáček ukazoval a psíček pozoroval:
zrovna seděl, přímo chodil,
když mu do vody co hodil,
s chutí tam skočil, třeba se smočil,
rychle to vynesl ven:
z toho byl hoch potěšen;
rád se též učíval hošiček,
byl z něho moudrý pak mužíček.

Dle Hermanna K. Vinařický.

Hlídal.

- D. Hlídale, pojď pak, libo-li,
s námi se projít do polí!
- II. S vámi věru rád bych šel,
kdybych odejiti směl.
- D. A proč ne? vždyť my daleko nechceme,
pojď pak jen, pejsku! hně tu zas budeme.
- H. Aj! co to myslíte? Dům by prázdný ostal,
a zloděj škaredý k nám by se snad dostal.

I když šli do polí, Hlídal ze zápraží
za nimi se dívá, sebou sám se blaží.
Pak as půl hodiny běhal kol do kola
po domě, po dvoře, až tam, kde stodola.
A když se vraceli, jenom jak je shled,
tu skočil vesele a byl u nich hned.

V. S. Štulc.

Poznámka. Rozmluva o psu jest poněkud delší, může se proto rozdělit na dvě části. Rozmluvy o ostatních zvířatech domácích sestavili jsme dle rozvrhu při této rozmluvě upotřebeného. Na školách méně-třídních k dalším cvičením, jichž počet řídí se časem a schopnostmi žáků, vol především rozmluvy o kočce, krávě, koni, kouru domácím a o zvířatech vůbec.

Rozmluva o kočce.

Kdo přede a přede
a přec nic neupřede? · · · · · (Kočka.)

Pes a kočka bývají mezi sebou nepřátelé. Uhlídá-li pes kočku, běží za ní a pronásleduje ji. V. jednom domě bylo tomu jinak. Tam spřátelil se Hlídal s kočkou. Když byl Hlídal v boudě, navštěvovala ho kočka a oba všelicos si vypravovali. Ukáži vám obraz, na kterém jest kočka namalována, když je návštěvou u Hlídala. Podívejte se dobře na tu kočku! Zavěsim obraz na stojan. Budeme si vypravovati o kočce. Kdo jest větší, Hlídal nebo kočka? Kočka jest menší než pes. Opakuj. B! Jak nazývají se mladé kočky? (Kofata.) Kotě není tak veliké jako kočka. Kotě roste a když doroste, jest z něho kočka. Kočka, která byla u Hlídala návštěvou dosti dlouho, nezůstala tam pořád. Po chvíli odběhla a honila ptáčky, kteří sedali na dvůr. Kočka se tedy pohybuje, žije. Co jest kočka, protože žije, ale mluviti neumí? (Kočka jest zvíře.) Kdo z vás měl již kočku v ruce a ohmatat ji? Co má kočka, protože ji můžeme v ruce držeti a ohmatati? (Tělo.) Když jsme rozmlouvali o psu, řekli jsme, že se tělo jeho skládá z částí. Jmenuj a ukaž části těla kočičího, N! V!

Pozorujte hlavní kočky! Hlava kočky jest kulatá. Jaká jest hlava kočky? Co na ní vidíte? (Dvě oči, uši, čelo, nos a hubu.) Co má kočka, protože vidí? čichá? slyší? Kočka má velmi dobrý zrak, ona vidí očima i ve tmě. Jaký zrak má kočka? Huba kočičí jest malá. Jaká jest huba kočičí? Co má kočka po stranách huby? (Vousy.) Co má kočka v hubě? (Jazyk a zuby.) Zuby kočičí jsou špičaté. Jaké jsou zuby kočičí? Krk kočičí jest krátký, sotva jej lze od trupu rozeznati. Jaký jest krk kočičí? Jak zově se horní část krku? Jak dolní? Ukaž trup této kočky, M! Jmenuj části trupu psova, D! Ukaž a jmenuj části trupu kočičího, L! Čím chodí kočka? Kolik noh má kočka? Jaké zvíře jest, protože má čtyři nohy? Nohám kočičím říkáme jinak pacičky. Jak říkáme

nohám kočičím jinak? Co asi jest na nohách kočičích? (Prsty.) Co na prstech? (Drápy.) Když kočka chodí, našlapuje na prsty; ona se plíží, její chůze jest plíživá. Jaká jest chůze kočky? Proč asi se kočka plíží? (Aby jí myši neslyšely.) Ona žumří, dobré běhati, skákat a lézti. Co má tady kočka? (Ohon.) Ocas kočky jest dlouhý a na konci špičatý. Jaký jest ocas kočky? Čím jest pokryt pes? Čím kočka? Srsť kočičí jest jemná a hladká. Jaká jest srsť kočičí? Jaká jest srsť té kočky dle barvy, která jest u Hlídala návštěvou? Jaké barvy může být ještě srsť kočky? (Černá, bílá s černými skvrnami, bílá s ryšavými pruhama atd.) Barva kočky může být rozličná. Co žere kočka? (Maso, chléb, mléko — myši a krysy.) Co žere kočka nejraději? Co jest kočka, protože žere nejraději maso? (Šelma.) Lidé chovají kočky v domě, aby chytaly myši. Proč chovají lidé kočky? Jaké zvíře jest kočka, protože ji chováme v domě? Odpočívá-li kočka, vyhřívá-li se na slunci, chrápe. Když chrápe, říkáme, že přede. Jak říkáme, když kočka chrápe? Má-li kočka hlad, mňouká. Co dělá kočka, když má hlad? Ráno a častěji za den umývá se kočka pacíčkami, aby byla čistá. Kočka jest zvíře čistotné. Jaké zvíře jest kočka? Protože kočka chytá myši, jest zvíře užitečné. Jaké zvíře jest kočka, protože chytá myši? Ona jest užitečná také proto, že se z její kožešiny dělají rukávníky, rukavice a kožichy. Co se dělá z kožešiny kočičí? Vidí-li kočka někde mléčko neb něco jiného, mlsá ráda. Jaká jest kočka, protože ráda mlsá?

Malá Bětuška hrávala si ráda s kočičkou, ale jednou poškrábalá ji kočička bez příčiny. Říkáme proto, že jest kočka zvíře falešné. Co vypadá jako kočka a není to kočka? (Kocour.) Jak říkáme kocouru jinak? (Mourek, macíček.) — Opakuj a ukonči!

Kotátko velmi rádo mlsalo. Jednou našlo na misce něco bílého a to bylo sladké jako cukr. Kotátko vylízalo honem celou mísku. Ta bílá sladká vodička byla jed na myši. Kotátko se otrávilo a bědně pošlo.

Nebudte takovým mlsným kotátkem!

V jednom domě neměli koček. I rozmnožily se myši tak, že lidé ani jistí nemohli. Posadili-li se ke stolu, tu i na talíře i mysy myši lezly. Avšak když jistý muž přinesl tam kočky, měli lidé pokoj od myší. Za to děkovali obyvatelé domu muži tomu a dali mu mnoho peněz.

Živá to pastička na myši,
skoro v každé chýži:
šedounká, černá neb bělavá
a vždycky mlsná.

Která přadlena přede bez přeslice?

Tázala se hryzka, je li chňapka doma?

(Myš a kočka.)

Macík.

- D. Macíčku! jaký pak zvyk to máš,
pořád se mi lízeš, umýváš?
M. Protože se všechném zostudí,
kdo nic na čistotu nehledí,
hlavu i nožky, i vše čisté mítí, —
nesmí u mne jináče to býtí.

A náš macínek milý, jak se vidí,
cti veliké došel u všech lidí.
Kdy chce, smí být v našem pokoji,
i na klín si ho berou častěji.
Myslím, na čistotu, mytí že vždy dbal:
všude také cti a přízně požíval.

V. S. Štulc.

Koťata.

Koťata, teď vám jména dám,
jak vás podle vtipu znám.
Ty se jmennuj Hedvábnice,
a ty druhá Chrápavice,
ty pak třetí Chytalka,
a ty čtvrtá Mlsalka!

Čemu se koťata naučila,
vyrostlá dle zvyku prováděla.
V klíně sedávala Hedvábnice,
na peci chrápala Chrápavice,
Chytalka myší chytala,
Mlsalka misky lízala.

K. Vinařický.

Kočička.

Naše bílá kočička
ta má dobrá očička:
ona věci po tmě vidí,
všude hledá, všude slídí.
Jak se někde myška kmitne,
hop a chlamst — a hned ji chytne. —
Kde je dobrá kočička,
tam je plná moučnička.
Leč krom dobrých očiček
má též mlsavý jazýček:
všude ve dne v noci slídí
a kde neukryto vidí
mléko, máslo neb kus plsně, (sádla)
hop a chlamst — a hned to smlsne.

Kde je mlsná kočička,
tam je schratná Ančička.
Ale naše kočička
je vám celá hezičká:
umyje se pěkně ve dne,
pak si vedle kamen sedne,
a když zticha všecko všade —
ona chrápe, ona přede,
a když přede kočička,
veselá je světulička.

Přel. J. K.

Dětátko i kočička.

- D. Kočičko, nesmíš tak mne škráhati
a tím pazourkem ostrým sekati,
nožičku hladkou radši dej mi sem!
- K. Tu jest, panenko, na ji, tu si vem,
než dej si dobrý pozor, co ti řeknu:
nesmíš mne bítí, sice zas tě seknu.

I hrálo si s ní dítko hodný čas,
a když kočičku někdy klepllo zas,
jak ránu a bolest kočička cítila,
pazourkem to hnědky holčičce vrátila,
až ručka jí útlá krvi se zbarvila.
Než obě nic z toho sobě nedělaly,
a spolu jak jindy za dobré bývaly.

V. Štulec.

Kocour se vyplatil.

Horo, horo, vysoká jsi —
spadl kocour do podmásli, —
omočil se pěkně celý,
proč byl mlsný a tak směly?

Jak se mu to bídne skáče,
když tu žblunknul do krajáče,
mokrý kulhal, smutně pravil:
„To jsem si to pěkně spravil!“

Přišla k tomu ještě metla,
mlsnost jemu celou smetla.
Chtěl's ty, mlsný, dobré hody:
za to's nabral — košem vody.

Doucha.

Kočička a pejsek.

Kočička ta naše
okolo se kouká;
ráda by cos na zub
a tu pořád mňouká.
Bedlivý náš pejsek
naproti ní sedí,
opatrným očkem
na tu přízi hledí.

Kdykoliv chce něco,
vždycky tak si vede; — Dobrě pozor dává
jak se našupala,
sedne si a přede. — jako všechny časy:
počítá, co nitek
bude z toho asi.

Doucha.

Rozmluva o krávě,

Jak se jmenuje to veliké zvíře domácí, které poskytuje nám mléka na kávu a jiné pokrmy? Proč říkáme, že jest kráva zvíře? Jak nazývá se mladá kráva? (Tele.) Ukáži vám obraz, na kterém jest kráva namalována. Jmenuj části těla kravského, Pl Co má kráva na hlavě? Kolik rohů má kráva na hlavě? Jsou ony přímý neb ohnuty? Uvnitř jest roh prázdný. Pravíme: Roh kravský jest dutý. Jaký jest roh kravský uvnitř? Rohama brání se kráva, chce-li jí někdo něco zlého udělati. Čím se brání kráva? To, čím se bráníme, zoveme zbraní. Jak zoveme to, čím se bráníme? Rohy jsou krávě zbraní. Čím jsou rohy krávě, protože se jimi brání? Rohama kráva trká, bodá, když se brání. Co dělá kráva rohamu, když se brání?

Ukaž krk této krávy, B! Krk krávy jest rovný. Jaký je krk krávy? Pod krkem má kráva svislou kůži, která sem tam se pohybuje, když kráva jde. To jest lalok. Jak se jmenuje svislá kůže pod krkem kravským? Ukaž lalok, A! Ukaž a jmenuj části trupu kravského, N! Kolik noh má kráva? Jaké zvíře jest proto, že má čtyři nohy? Na nohách má kráva kopyta. Co má kráva na nohách? Kopyta kravská nejsou celá, jsou ve dvě rozpoltěna. Zvířata, která mají kopyta ve dvě rozpoltěna, zoveme dvoupaznehtníky; kráva jest dvoupaznehtník. Co jest kráva, protože má kopyta ve dvě rozpoltěna? Ukaž ohon krávy, K! Je ohon její krátký nebo dlouhý? Vísl-li dolů, sáhá téměř až k zemi. Je ohon tlustý nebo tenký? Na konci porostlý jest ohon dlouhými chlupy. Čím jest ohon kravský na konci porostlý? Říkáme, že dlouhé chlupy na konci ocasu tvoří chvost (střapec). Co tvoří dlouhé chlupy na konci ohonu kravského? Ohon kravský jest tedy chvostnatý. Jaký je ohon kravský, protože končí chvostem? Čím jest pokryta kráva? Srsť kravská jest hladká a stejně dlouhá. Jaká jest srst kravská? Jaké barvy je srst této krávy? Jaké barvy bývá ještě srst kravská? Kráva strakatá jmenuje se stračena. Jak se jmenuje kráva strakatá? Kráva se pase. Co žere kráva, když se pase? Co ještě žere kráva? (Jetel,

v zimě řezanku, seno, zemáky, řepu.) Kráva jest zvíře veliké a proto spotřebuje mnoho potravy. Ona potravu pohltne, běže ji zase do huby a přežvykává ji. Když se kráva napase, bývá ve chlévě. Kde bývá kráva, když se napase? Jaké zvíře jest kráva, protože ji chováme v domě? Je-li kráva ve chlévě a chce-li ven, bučí. Co dělá kráva, chce-li ze chléva ven jít? Kráva nám dává mléko. Co dává nám kráva? Co připravuje se z mléka kravského? Hospodář prodal krávu řezníkovi a ten ji zabil. Co máme z krávy, když ji zabijeme? (Maso, lůj, kůži a rohy.) Jak slove maso z krávy? K čemu užívá se loje? (Lojem mastíme, mydláři z loje dělají mydla a lejí svíčky.) Komu prodává řezník kůži kravskou? Co s ní dělá koželuh? Kdo kupuje rohy kravské? (Hřebenář a soustružník.) Co zhotovuje se z rohů kravských? (Hřebeny, knoflíky a jiné věci.) Od krávy máme tedy veliký užitek. Jaké zvíře jest proto kráva, že poskytuje nám tolik užitku? (Užitečné.) Krávě podoben jest vůl a býk. Která zvířata jsou krávě podobná? Vůl a býk nedávají nám mléka; maso jejich jest však chutné. Vola užívá se k tahu. K čemu užívá se vola? Co tahá vůl? — Kráva, vůl a býk jmenují se dohromady hovězí dobytek. Jak jmenují se kráva, vůl a býk dohromady? Hnůj hovězího dobytka vyváží rolník na pole, hnojí jím pole, aby se tam rostliny lépe dařily.

Opakuj a ukončí!

Když jsem byl mlád,
čtyřmi jsem vlád;
hory, doly jsem převracel,
po smrti jsem k tanci šel.
(Vůl — kůže jeho.)

Jde červený žváč,
má dva roháče,
čtyři cupitáče,
sedmý omytáč.

(Vůl.)

Říkadla.

Není větší potěšení
jako kráva v chlívě;
ráno si ji podojíme,
večer mléko sníme.

Erben.

Pas se, kravičko, pas se,
nabereš masa na se;
nebudeš-li se pásti,
nabereš jenom kosti.

Suzil.

Malý pasák.

Já jsem pasák maličký,
rám pásovám kravičky.

Na pole je vyháním
do bujněho jetele:
zpívám a se prohláším
rozmarně a veselé.

Večer matička když moje
přisedne k nim k dojení,
tu jim smetanové zdroje
z vemenia se pramení.

Ony mléka sladkým tokem
celý dům náš pohostí,
a telátkem každým rokem
mě zvětšují radosti.

Másla, sýra v naší chatce
v zimě, v létě bývá dost,
to jak mandle chutná sladce,
jím za vděk rád bere host.

Proto kvítím vonné nivy
šíje jejich ovinu:
vždyť ty milé kravky živí
celou naši rodinu.

Jos., Kallus.

Pasačka.

Zahnalo děvče krávy
do hájka, do otavy.

Kéž by tatíček přišel
a mé kravičky našel

Kravičky potratilo
a samo zablondilo.

Hle, již tatíček, již jde
a mé kravičky vede.

Sušil.

Kráva.

Kravičko, jak mám tě ráda,
počkej, půjdeš hned do stáda;
až pak večer přijdeš domů,
na žleb trávy dám ti k tomu.
Ty mi dobré mléko dáš,
nechť se za to dobře máš!

B. Št.

Rozmluva o koni.

V městě jest mnoho krásných a vysokých domů. Když jsem
am naposled byl, líbil se mi zvláště jeden na náměstí. Byl vyšší
statních a měl veliká vrata, nad kterými visel zelený věnec.
Inoho lidí do něho vcházelo a z něho zase vycházelo. Zastavil
sem se u něho na chvíli. Potom přijel tam jakýsi voják. Voják
nenepřišel tam pěšky, on přijel — ale ne na voze. Na čem as
říjel? (Na kouci.) Co bylo as v domě, ku kterému voják přijel?
Hostinec.) Voják koně uvázal, potom přinesl mu v žlabě ovsa
sám pak vešel do hostince. Mám tuto obraz. Na něm jest na-
malován kůň toho vojáka. Budete-li hodni, ukáži vám jej. (Ukaž.)

Ted jste koně viděli. Abyste se všichni zároveň mohli naň
svati, zavěsim obraz na stojanu. Kůň toho vojáka byl tak vysoký,
ako ten voják. Kůň je tak vysoký jako muž. Jak vysoký je kůň?
Jyl-li kůň toho vojáka vždy tak veliký? Pokud byl mlád, byl
malý, potom rostl, až z něho urostl veliký kůň. Jak se jmenuje
veliký kůň? Na koni můžeme jezdit sem tam, kůň se pohybuje,
ije. Co jest kůň, že žije, ale mluviti neumí? (Zvíře.) Znáte ještě *

jiná zvířata? Které zvíře jest asi tak veliké jako kůň? (Kráva.) Voják svého koně často hladíval. Co má kůň, protože jej pohladiti, ohmatati můžeme? (Tělo.) Prohlédneme si tělo koňské. Jmenuj části těla koňského, D! Ukaž hlavu koňskou, R! Hlava koňská jest podlouhlá. Opakuj, N! Co vidíte na ní? (Uši, čelo, oči, nos, hubu.) Uši koňské jsou vzpřímeny a špičaté. Kůň může své uši snadno do předu nakloniti. Říkáme o něm, že ušima stříhá. Co dělá kůň ušima? Kdy stříhá ušima? (Když naslouchá.) Ukaž krk koňský, F! Krk koňský jest dlouhý a ohnutý. Jaký jest krk koňský? Na krku jsou dlouhé chlupy — hříva. Hřívou jest krk koňův ozdoben. Ukaž trup koňský, M! Jaký jest trup koňský dle délky, krátký nebo dlouhý? (Dlouhý.) On jest také kulatý jako válec; proto říkáme: Trup koňův jest dlouhý a válcovitý. Opakuj, Z! Jmenuj a ukaž části trupu, B! Kolik noh má kůň? Jaké zvíře je tedy? Nohy koňovy jsou tenké. Říkáme, že jsou štíhlé. Jaké jsou nohy koňovy, protože jsou tenké? Na nohách má kůň kopyta. Na každé noze má po jednom kopytě. Protože má kůň na každé noze po jednom kopytě, jest jednokopytník. Co jest kůň, protože má na každé noze jen po jednom kopytě? Co přibíjí kovář koni vespop na kopyto? Proč? (Aby se kopyto neotřelo, neuchodilo.) Cítí-li kůň bolest, když se přibíjí podkovy na kopyta? Proč ne? (Protože jsou kopyta z rohu.) Kůň může choditi pomalu, krokem. Jde-li rychle, říkáme, že klusá, že jde klusem. Nejrychlejší jest chůze koňova, uhání-li cvalem. Kůň může tedy choditi krokem, klusem, cvalem. Jak může kůň choditi? Kůň může též vyhazovati zadními kopyty. Děti nemají choditi blízko ke koňům, mohly by od nich býtě těžce poraněny. Ukaž ohon koňův! Co dělá kůň ohonem? (Ohání se.) Čím jest porostlý ohon koňův? Dloubé ty chlupy jmenej se žíně. Čím jest tedy porostlý ohon koňův? (Žínuši.) Žíně v ocase jsou dlouhé a přistřihuji se. Čím jest pokryt kůň? Srst koňská jest krátká a hladká. Jaká je srst koňská? Kůň toho vojáka byl černý. Viděl z vás již někdo koně jiné barvy? Jaké? Dle barvy jsou koně bílí, černí, hnědí, strakati. Jaké rozehnáváme koně dle barvy? Kůň bílý jmenej se bělouš. Jak se jmenej kůň bílý? Kůň černý jmenej se vraník. Jak se nazývá kůň černý? Kůň hnědý nazývá se hnědouš neb ryzka. Jak sluje kůň hnědý? Kůň strakaty zove se strakoš. Jak zove se kůň strakaty? Kůň dostal od toho vojáka ovsa do žlabu. Co žere kůň ještě? (Seno, jetel, řezanku.) To, co kůň žere, jmenej se obrok. Jak se jmenej to, co kůň žere?

Kde chováme koně? (Ve stájích — v konírnách.) Jaké zvíře jest kůň, protože ho chováme v domě? (Domácí.) Když voják, kterému kůň nálezel, z hostince se k němu vrátil, zavolal na něho kůň jakoby radostí smáti se chtěl, mhkh. Kůň vždy volá mhkh. Říkáme proto o něm, že se řehtá. Jak říkáme o koni, protože volá mhkh? Potom sedl si voják na kůň a odjel pryč. Na koni můžeme jezdit, on tahá také vůz, kočár, sáně, pluh, brány. Tím

působí kůň člověku užitek -- kůň jest užitečné zvíře. Jaké zvíře jest kůň, protože mají lidé z něho užitek? Z koně máme ještě jiný užitek. Když koně zabijeme, máme z něho maso. Co ještě? (Kůži, žíně, sádlo, kosti.) Co se zhotovuje z kůže koňské? (Remeny.) Co dělá se ze žíně? (Smyčce a sýta.) Též vycpávají se žíněmi židle, pohovky a žíněnky. K čemu užívá se sádla koňského? K čemu masa? K čemu kostí?

Jednou přivedl k nám jakýsi člověk koně, který uměl lépe počítati než mnohý z vás. Kůň vojenský naučil se choditi dle zvuku trouby. Jaké zvíře jest kůň, protože se všeličemu naučil? (Učelivé.) Kůň je také udatný, on se nebojí, když jde s vojním do boje. Opakuj a ukonči!

Má to dvě hlavy a běhá to po čtyřech nohách.

(Jezdec a kůň.)

Jaký —rok jest koním milý?

(Obrok.)

Čtěte od konce: Kobyla má malý bok.

Kdo přečasto stříbá a ještě nic nepřistříhl?

Jistý chlapec rád u koní býval a často žíně trhal. Jednou přiblížil se ku koni, aby žíně na oka vytrhl. Ale v tom kopl ho kůň tak silně do nohy, že se hoch svalil a vstáti nemohl. Noha byla přeražena.

Jiný opět hoch, jménem Vašáček, rád na koni jezdíval. Kde jen mohl, hned si na koně sedl. Jednoho dne potkal muže, který na jednom koni seděl a druhého s sebou vedl. „Nechte mně sednout na toho koně,“ pravil Vašáček. „Sedni si,“ pravil muž. Ale sotva byl Vašáček dosedl, začal se kůň vzpírat a vyhazovat. Chlapec nemohl se udržeti, spadl s koně a potloukl se velice. Štěstí jeho bylo při tom, že ho kůň nepošlapal.

Rolník sedlal koně, chtěje do městajeti. Viděl sice, že schází koni v jedné podkově podkovák (hřebík), pravil však: „Pro jeden podkovák nebude snad zle.“ Odjel. Ještě neurazil ani půl cesty, ztratil kůň podkovu. „Kdyby tu na blízku byla kovárna,“ pravil sedlák, „dal bych koně okovati; ostatně tři podkovy také stačí.“ Kůň však odštípl si na kamenité cestě kousek kopyta (rohu), na němž podkovy nebylo, a kulhal. Brzy na to vyskočili z lesa, kterým sedlák jeti musil, dva loupežníci, aby jezdce oloupili. Na kulhavém koni nemohl jim uniknouti. Loupežníci vzali rolníkovi koně s řemením, ano i vak jeho s penězi a uprchli. „Toho bych

so nebyl nadál," prohodil rolník, „že pro jednu podkovu přijdu o koně a o penze.“

Truchlivě a zdlouhavě vraceł se pak pěšky domů a navždy si pamatoval pravidlo, že nedbalost v malých věcech přináší často velikou škodu.

Koniček.

Hop, koníčku, hop, hop, hop,
ze sedla mne nevyklop!
Když tě řezbař pracoval,
dobré nohy tobě dal.

Hop, koníčku, hop, hop, hop,
svoji hlavu hezky sklop!
Pokud budu ještě mlad,
budeš ty můj kamarád.

Pročež, koni, hop, hop, hop,
už se k rychlé jízdě vzchop!
Však já brzo vyrostu,
měho bratra nos pak tu.

K. D. Kursa.

Koňské barvy.

Podle barvy zveme koně:
vrané, popelavé, broně,
plavé, tygry, myšky,
ryzky, hnědky, lišky,
jablečáky a siváky,
víšňáky a plesniváky.

K. Vinařický.

Dřevěný koníček.

Ty, milý koníčku
dřevěný můj,
pojd ze své maštálky,
hezky mi stoj!

Abych ti čabruku
a sedlo dal,
oprav a bičík svůj
do rukou vzal.

Pohled, jak ostruhy
na botkách mám,
poslouchej, sice ti
ostruhou dám!

Už se mi, koníčku,
k poskoku vzchop:
už oba jedeme
hopity — hop!

Umíš ty jechati,
máš dobrý klus;
cesty jsme hodný už
ujeli kus. —

Koničku můj milý,
žes dobrě jel,
chci, abys po jízdě
pokoj zas měl.

Fr. Doučka.

Hra na živého koníčka.

Maličký Jeníček
bičíkem točí:
„Karle, bud' koníkem,
já budu koč.“

Hatou, hatou!
pojedem do Prahy
cestičkou zlatou!“

Karel si oprat dal
okolo boku,
Jeníček vodil ho
ke klusu, skoku.

„Hatou, hatou!
už jedem do Prahy
cestičkou zlatou.“

Kočí ten maličký
a koník spolu
jedou tu nahoru
a zase dolů.

„Hatou, hatou!
brzo tam pojedem
cestičkou zlatou.“

Jaká to radost je
poklusat sobě,
a pak si oddechnout
po krátké době!

Hatou, hatou!
do Prahy dojeli
cestičkou zlatou.

Doucha.

Co by koníček rád.

Koníčku můj, počkej chvílenku jen!
Co bys rád, až budeš ustrojen?
Koník pravil: „Dej mi hezké saně,
může si tvůj panák sednout na ně.
Pak mě zapráhni zas do kočárku,
netřeba, bych s jiným chodil v parku.
Dej mi někdy vozík řebřinový,
široký a pevný, pěkně nový.“
Do řeřich se věru vejde mnoho:
pohleďme jen, co je tady toho.

Doucha.

Na dřevěném koníku.

Když se Bojmíl dobré učil,
pro zábavu smí si brát;
na koníka houpacího
sedá si pak jezdec rád.

„Koníku ty osedlaný,
jen ať pozorně mi jděš!
Až tu cestu urazíme,
obroku ty dostaneš.“

Sestřička se vedle něho
na koníka posadí;
upřímní — se jeden s druhým
ani málem nevadí.

Že jsou vždycky hodné dítky,
každý je tak miluje;
a když oba radost mají,
s nimi též se raduje.

Doucha.

Pták a koníček.

P. Koníčku! hled, co zrní v žlabě máš;
nu, snad mi také něco z toho dáš?

Zrničko jedno, snad i dvě mi dáš,
aj, pak se ještě sám dost našupáš.

- K. Vem, ptáčku, vem si směle, jen si vem:
ty i já — dost oba mítí budem.

I jedli spolu. Že koníček přál,
i sám i pták se hezky našupal.
Když ale přišlo parné léto k nim,
tu hrozné hejno much přiletělo s ním.
Než na sta jich zábáckem ptáček pochytal,
a tu koníček bolesti od nich nepoznal.

V. S. Štulec.

Kůň a hříbátko.

Poskoč si jen, hříbátko roztomilé,
jak vítr sem tam, čiprně, veselé,
dřív než pomyslíš, svoboda pomině,
a jak jen dorosteš, práce ti nastane,
starostí budeš pak věru dosti mítvat:
pluhem orávati a jezdce nosítvat.

Veselé skákal hříbátko to milé
a radost dělalo dobré té kobyle;
smělo si hráti i čtveračit smělo,
a tak mu rostlo silné, velké tělo.
Po letech ale měli jste viděti,
s jakým to umělo vozem ujížděti!

V. Štulec.

Rozmluva o oslu.

Znám zvíře, které nechodilo do školy a přece naučilo se říkat: i—a. Kdo ví, které jest to zvíře? Abyste osla všichni poznali, budeme o něm rozmlouvat. Ukáži vám obraz, na němž jest osel namalován.

Proč jest osel zvíře? Kterému zvířeti jest osel podoben? (Koní.) Které z těchto dvou zvířat jest větší, osel nebo kůň? Osel jest menší než kůň. Opakuj, A! Jmenuj části těla oslího! Jaká jest hlava jeho? (Podlouhlá.) Co má osel na hlavě? Uši jeho jsou dlouhé. Říká se oslovi proto dlouhoušák. Jak se říká oslovi, protože má dlouhé uši? Jaký je krk oslí? (Dlouhý, ohnutý.) Má osel také hřív? Kolik noh má osel? Jaké zvíře jest osel, protože má čtyři nohy? Co má osel na nohách? (Na každé po jednom kopytě.) Jaké zvíře jest osel, protože má na každé noze po jednom kopytě? (Jednokopytník.) Na kopyta oslí přibijí kovář také podkovy. Co přibijí kovář na oslí kopyta? Kůň rád běhá, jest tedy čilý, osel však jest váhavý. Kůň umí rychle běhati, osel

však jest zdlouhavý. Osel jest tedy zvíře váhavé a zdlouhavé. Opakuj, M! Za to musí osel choditi po stráních a po kamenitých cestách, kde by kůň klopýtal a padal.

Dva chlapci pozorovali jednou osla. Z prvu myslili, že je to kůň. Potom jeden z nich podíval se na ohon jeho a hned poznal, že je to osel. Jak to? Ohon oslí podobá se kravskému a konci chvostem. Čím jest pokryt osel? Srst oslí není tak bládká jako koňská. Jaká není srst oslí? Jaké barvy jest srst oslí? (Šedá neb nahuňedlá.) Co žere osel? (Oves, seno.) Osel žere rád také bodláky. Co žere osel rád? Kde chováme osla? Jaké zvíře je osel, protože jej chováme v domě? Jak umí osel říkati? (I—a.) Protože osel tak říká, pravíme o ném, že hýká. Co dělá osel, protože říká i—a? Osel táhne vůz. V krajinách, kde není rovných cest, kde jsou vysoké hory, nakládají lidé na břbet oslovi obilí a jiné věci a on je nosí na hory. Osla užívá se k nošení břemen. K čemu užívá se oslů? Říká se, že jest osel hloupý, však tomu není tak. Pozná on svého jezdce mezi velikým davem lidí a také cestu, kterou několikráté konal, dobře si zapamatuje. Když se osel zabije, jest z něho chutné maso, které se jídá. Kůže oslí se vydělává a potahuje se jí bubny. Jaké zvíře jest tedy osel, protože nám poskytuje tolik užitku? (Užitečné.)

Opakuj a ukonči!

Obchodník měl osla, který chodil se solí do blízkého městečka sám a večer se vždycky pořádně vrátil. Jednoho dne bylo velmi horko a tu lehl si osel s nákladem do potoka u cesty a hodnou chvíli se ve vodě chladil. Sál se zatím ve vodě rozpustila. Když osel vstal, necitil již břemene, a vesele a lehkým krokem přišel s prázdným košem do městečka.

Od nynějška, pravil kupec, bude osel chtít pokázdé v potoce se váleti; já mu to zaženu. I naložil oslovi houby, jakých se užívá k mytí. Jakmile osel potok spatřil, běžel spěšně k vodě a lehl do ní, aby se sprostil nákladu. Ale tentokráte se ošidil. Houby nasáklly vodou, osel přes vše namáhání nemohl ani vstáti. Byl by zajisté ve vodě zahynul, kdyby se mu bylo nepomohlo.

Od té doby neléhal si osel nikdy s nákladem do vody. Z toho viděti, že osel není zvíře hloupé, že jenom jednou dá se ošiditi.

Člověk jeden naložil zboží na koně a na osla. Když cestou osel tříše nákladu snést nemohl, prosil koně, aby mu nésti pomohlo. Kůň odmítl brdě žádost oslovu. Za nějaký čas klesl osel pod břemennem a zdechl. Pán naložil nyní veškerý náklad oslův na koně. Stáhl s osla kůži a i tu koni přiložil. „Běda mně, nešťastnému! Jak jsem se se zlou potáhal!“ naříkal kůň. „Nechtěl jsem částky nákladu nésti, musím nyní celé břemeno i kůži oslovu vléci.“

Jaký —lák miluje osel? (Bodlák.)

Chlapec a osel.

Oslíku, osle! líné ty zvíře —
mohl bys chodit s ušima k mříše.
Kopyto koňské, ohon jak kráva,
z toho ti vzchází skrovničká sláva.
Ia! Ia!

Jen se mi nesměj, hořšku, hochu!
Povím ti něco, poslechni trochu:
Dlouhé mám uši, loundavé chody,
pichlavé bodláky, to jsou mé hody.
Slyším však dobré, na jistotu stoupám,
pána o obrok též neoloupám.
Jak mě Bůh stvořil, nosím se stále,
že tak mne haníš, není ti k chvále.
Ia! Ia!

Fr. Krček.

Kůň a osel.

Lávka úzká,
houpatá a kluzká
vedle balniště se tálila.
Tou šel osel ponenáhlá,
a ble, přešel bez nehody.
Za ním, jakoby ho svými body
jezdec bodal touž' a túže,
kůň touž cestou klopotal
a — žbluňk po krk do kaluže.
Osel se ho poučovat jal:
„Kdybys byl tak pozorlivě
jako já se tudy bral,
nebyl bys ty šlápl křivě.“ —
— „Nepokládej, špatný druhu,“
vece kůň, „si za zásluhu,
že dle tvého přirození
tobě klopýtnouti není;
též bys jen tak váhavě byl šel,
kdybys o závod se hnati měl.“

S. K. Macháček.

Hoch a osel.

Hoch: Jmenuj, oslíku,
chytrý chlapíku,
zvíře, které lidem slouží,
po lenosti vezdy touží,
jež má dlouhé uši, rozum skoro žádný,
šedou srst a kročej těžkopádný,

které umí „i—a“ býkatí,
náklad nosit, vozy táhati!

Osel: Věru, těžko hádati:
nemohu ho poznati;
rád se šetřím trochu.
Jmenuj mi je, hochu,
ať je také znám!

Hoch: Tys to, osle, sám.

Blazkovo „Vyučování věcué“.

Rozmluva o ovci.

Včera šel jsem procházkou. Nedaleko cesty byla louka. Tam seděl na kopečku pastýř. Měl při sobě psa a pískal na pišťalku. Na louce páslo se mnoho zvířat — as tak velkých jako pes. Pojednou narovnalo se jedno z nich, ohlédl se kolkol a volalo: bé, bé.

Zda-li pak vše, jak se jmenovalo zvíře, které volalo: bé, bé? (Ovce.)

Pastýř pásl ovce. Ukáži vám obraz, na kterém jest ovce namalována. Hleďte, jak tady tiše stojí! Jmenuj části těla ovčího, N! Co vidíte na hlavě této ovce? (Oči, uši atd.) Některé ovce jsou rohaté, jiné bez rohů. Ovce rohaté zoveme berany nebo skopce. Jak zoveme ovce rohaté? Rohy berana nebo skopce jsou veliké, hranaté a stočené. Jaké jsou rohy berana? Jak se jmenuje mladá ovce? (Jehně.) Ukaž krk této ovce, N! trup, N! Kolik noh má ovce? Jaké zvíře jest, protože má čtyry nohy? Co má ovce na nohách. (Kopyta.) Ovce má jako kráva kopyta rozpoltěná ve dvé, jest dvoupaznehtník. Co jest ovce, protože má kopyta rozpoltěná ve dvé? Čím jest ovce pokryta? Ona má teplý kožich. Vlna ovčí roste a proto se střívavá. Čím střívá se ovčí vlna? (Nůžkami.) Jaké barvy jest vlna této ovce? (Bílé.) Některé ovce jsou také černé, hnědé neb strakaté. Jaké mohou být ovce ještě dle barvy? V létě vyháníme ovce na pastvu. Když je vyháníme, nebo když je domu ženeme, chodí obyčejně v předu beran neb skopec. On jde v čele stáda a vede je. Říkáme mu náčelní beran. Jak říkáme beranu, který chodí v předu stáda? Za stádem nebo užkdy před stádem chodí pastýř se psem ovčákým. Pastýř, který pase ovce, slove ovčák. Jak slove pastýř, který pase ovce? Když se ovce pasou, žerou trávu. Co ještě žerou ovce? (Jetel, seno.) Ovce rády lízají sůl. Co lízají rády ovce? Kde chováme ovce? (V ovčinech, ovčincích, v ovčárnách.) Jaké zvíře jest ovce, protože ji chováme v domě? Jak volá ovce? (Bé, bé.) Protože ovce volá bé, bé, říkáme, že bečí. Co dělává ovce, protože volává bé, bé? Ovce jsou zvířata dobrá, ale hloupá a hálivá. Jaká zvířata jsou ovce? Při náhlém

šramotu a hluku všecky ovce se třesou a v hromady se tlačí a nevědí, kudy kam. Vypukne-li požár, vzbíhají ovce do ohně. Když jest zvíře užitečné, kráva také, ale ovce jest nejužitečnější zvíře. Co můžeme od ovce potřebovat? (Vlnu, maso atd.) Od ovce můžeme též všechno potřebovat. Co zhotovalo se z ovčí vlny? Téměř veškerou náš oděv jest z ovčí vlny. Co připravuje se z ovčího mléka? (Máslo, sýr — bryza.) Co máme z ovce, když ji zabijeme? Jak se jmenuje maso z ovce, skopce a berana? (Skopové.) Kůži ovčí vydělává jirchář. Co zhotovalo se z ovčího loje? (Svíčky.) Z ovčích střev dělájí se struny na housle. Co dělá se z ovčích střev? K čemu užívá se robů skopečů? Hnojem ovčím hnojí se pole. Opakuj a ukončí!

Jaký —kopec s místa na místo skáče? (Skopové.)

Beránci.

„Podívej se na beránky,
jak si hoví ve stáji,
podívej se, Jene, kterak
klekajíce lehají.
Vezmi z toho příklad sobě,
a než lehneš ku spaní,

vzdej vždy Tvárci vřelé dísky,
pomodli se klekání.“
Tato slova choval Jeník
vždycky v živé paměti,
každý večer, ráno bylo
modlit se jej viděti.

Jos. V. Nikolau.

Jehňátko a ptáček.

Beránek, ovečka, jehňátko spolu
pásli se veselé v zeleném dolu.

Ptáček sem přiletěl a jim tu praví,
že pro svá mláďátka hnizdečko staví.

„Malounko vlny mi k hnizdečku dejte,
by bylo měkkounké, trošinku přejte!“

Jehňátko srděčka přsvětivého
řeklo mu: „Vem si jen z kožíšku mého.

Vezmi, co potřeba, kolik ti milo,
aby téměř mláďatkům teplounko bylo.“

Zobáčkem ptáček již vlnu si střádá,
pro malé ptáčky ji uměle skládá.

Doucha.

Jehňátko.

J. Jehňátko, co si tak běduješ, co je ti?
„Ach, mně se matička, bídnému jehněti,
ztratila, a nelze o ní co zvěděti.“

A ty strachuješ se, že ti tu snad někdo něco zlého chce udělat?

- J. „Báti se? — to nevím; ne, ach to ne! Rádo bych jen bylo u matky své.“ Stará jak zasléhla smutný křik jehněčí honem ze zahrady ke vrátkům přiskočí, sotva zabečela, sotva ji slyšelo, jehňátko s radostí naproti běželo. Běželo do honu k matince své milé, i k ní se vinulo jehňátko spanilé.

V. Štulec.

Rozmluva o koze.

Nedávno potkal jsem chlapce, který vedl na pastvu rohaté zvíře, které bylo jen trochu větší než ovce. Cestou častěji zastavovalo se a volalo: mé, mé. Kdo z vás mohl by již říci, jak asi zvíře to se jmenovalo? Ukaž na obraze kozu, Pl! Jak veliká jest koza? (Trocnu větší než ovce.) Jmenuj části těla kozího, J! Co vidíte na její hlavě? Kolik rohů jest na hlavě kozi? Rohy kozi jsou dlouhé, špičaté a na zad ohnuté. Jaké jsou rohy kozi? Co dělá koza rohamu? (Trká.) Koza rohamu se brání. Čím jsou koze rohy, protože se jimi brání? (Zbraní.) Zde na bradě má koza dlouhé chlupy, vousy. Co má koza na bradě? Ukaž krk kozy, J! trup, B! Kolik noh má koza? Jaké jsou nohy kozi, tenké nebo tlusté? Jaké jsou nohy kozi, protože jsou tenké? (Štíhlé.) Na každé noze má koza dva paznehty. Co má koza na každé noze? Jaké zvíře jest koza, protože má na každé noze dva paznehty? (Dvoupaznehtník.) Kozy umějí dobře lézti po horách a skalách. Čím jest pokryta koza? (Srstí.) Jaká jest srst této kozy, krátká nebo dlouhá? (Dlouhá.) Některé kozy mají srst jemnou a hladkou. Jakou srst mají některé kozy? Na podzim narostou koze pod obyčejnou srst měkké, husté chlupy. Ty se jmennují podsada, pýří. Jak se jmennují husté chlupy, které koze na podzim pod obyčejnou srstí narostou? Podsada z jara sama vypadává. Co se děje na jaře s podsadou? Koza toho chlapce byla šedá. Jaké jsou kozy ještě dle barvy? (Černé, hnědé, bílé, strakaté.) Jak se jmennuje mladá koza? (Kůzla.) Samci kozímu říkáme kozel. Jak říkáme samci kozímu? Co žere koza, když se pase? (Trávu.) Co ještě žere koza? (Seno, listy řepové.) Koze nechlutná každá tráva, ona slídí vždy po té nejlepší trávici, ona ráda ožírá také listy se stromů. Protože tak ráda si vybírá, říkáme, že jest mlsná. Jaká jest koza, protože si ráda potravu vybírá? Dostane-li se koza do zahrady, dělá tam velkou škodnou. Proč? Kde chováme kozu? Jaké zvíře jest proto? Jak volá koza? (Mé, mé.) Co dělá koza, protože volá: mé, mé? (Meká.)

Co nám dává koza? (Mléko.) Kozi mléko jest zdravý nápoj.

Jaký nápoj jest kozí mléko? Co připravuje se z kozího mléka? (Máslo, sýr.) Když kozu zabijeme, je z ní chutné maso. Co máme z kozy, když ji zabijeme. Co ještě? (Kůži.) Kůži kozí vydělává jirchář. Kdo vydělává kozí kůži? Z kozí kůže dělá se useň na nárty. K čemu se hodí kozí useň? Kozí useň jmeneje se též kozina. Jak nazývá se kozí useň jinak? Jaké zvíře je koza, protože nám poskytuje užitek? (Užitečné.) Koza jest také zvíře veselé — ale bážlivé. Jaké zvíře jest koza ještě? (Veselé a bážlivé.)

Opakuj a ukončí!

Budu vám zase něco vypravovati o korunním princu Rudolfovi:

Princ Rudolf chodival také rád na hon, byl statný lovec. Jednou, když byl na honě, setkal se s chudou ženou, která dvě kozy pásala. „Pozdrav Bůh, matičko, jak se vede?“ oslovil princ Rudolf chudou ženu. Ta neznala prince Rudolfa, ale divila se velice, že ji takový mladý pán tak přívětivě pozdravuje. Potom odpověděla: „Celý den musím pracovati, a přece mám sotva tolik, že žiju. Tyto dvě kozičky jsou mými živiteli, mou jedinou podporou ve stáří.“ „Jsou to skutečně dvě roztomilá zvířátka, koupil bych ihned jedno z nich.“ „Neprodám žádného, zejména teď ne, kdy pro ně hojnost čerstvé píce.“ — „Ale kdybych dobré zaplatil?“ — „Potom bych vám mohla jedině tu starší prodati — té mladší by bylo škoda.“ — „Přál bych si však mít právě tu mladší.“ — „To nejde, ta dává mnoho mléka denně, bez té bych se neobešla. Starší jest též dobrá, máte ji mít za čtyři zlaté.“ — „Tedy vám dám šest zlatých a vezmu si tu mladší.“ — „To je mnoho peněz, Pán Bůh dej tedy štěstí; avšak bude má kozička i u pána dobré krmena?“ — „Arcit že dobré, a teď tleskněte! Koupě jest uzavřena, tu mi dodejte na desítku.“ — „Ach, milý pane, vy žertujete. Ve své světničce dole ve vesnici nenajdu deset krejcarů, neřku-li — — —“ „To jest nemilé, nuž vše co, ponechte si zatím celou desítku, v osmi dnech si pro své čtyři zlaté přijdu.“ — „A vy byste mi svěřil tolik peněz? Ne, to nejde, mladý pane, vezměte si svou desítku a přineste mi peníze za kozičku do mého bytu.“ — „To jest mi nepřísežité, to já nemohu, nabídnou vám něco jiného. Vy mě budete dobré krmiti kozu ještě osm dní a ty čtyři zlaté necháte si za píci. V osmi dnech si pro ni přijdu.“ — „Čtyři zlaté za osm dní — ne, to jest příliš muoho.“ „Tu vezměte a nyní s Bohem.“ Mladý myslivec zmizel v houštině. Chudičká žena stála celá omámená, zdálo se jí, že vše je pouhý sen, i umínila si, že kupí, pro kupce tak nevýhodnou, zruší. Den co den vyháňela kozy své na toto místo, avšak myslivec se více neukázal. Osm dní uplynulo a žena nevěděla, co si s desítkou má počti. Tu devátého dne navštívil ji představený a pravil: „Jeho císařská Výsost, korunní princ si přeje, abyste si s tou desítkou nedělala zbytečných starostí, i tu prodanou kozu máte

sobě podržeti.“ Radost chudičké ženy nedá se vypsatí. Když se vzpamatovala, pravila: „Tedy princ, a neměl ani zlatého šatu na sobě, kdo by si to pomyslil!“

Z toho vidíte opět, jak dobroutivý byl korunní princ Rudolf a jak rád podporoval lidí chudobné. Vezměte si z něho příklad a činěte též dobré chudým!

Na dlouhé, úzké lávce právě uprostřed potkal se starý, mrzutý kozel s kozlíkem mladším, velmi vzdorovitým. „Ustup!“ osopil se starý na mladého. „Ustup ty!“ odsek mladý, „já jsem tu byl dříve, právo jest moje.“ „Právo tvoje neplatí,“ odbýval ho první, „já jsem starší tebe.“ „Můj otec jest ještě starší,“ hájil se mladý, „on tady vždy chodíval, a my, děti jeho, chodíme tu po něm. Cesta jest naše.“ „Cože blábolíš?“ durdil se starý. „Jen vy že máte právo choditi po lávce? Lávka že je vaše? Jaká to hloupost! Který kozel ti to napískal? Kdo by se při takové věci nezlobil? Počkej, ukáži ti teď, čí vlastně lávka jest, kdo má právo po ní choditi!“ A rozpáliv se, jal se vši silou dorážeti na mladšího rohy svými. Ale ten uemeškaje obratně odrážel útoky soupeře svého. Potýkali se velmi urputně, až spadli oba do hluboké řeky, kde pro prehlivost svou notně se ochladili.

Kozel.

Ten náš kozel rohatý
to je čtverák bradatý,
přeskakuje kopce, meze,
také do kuchyně vleze;
do všech hrnků bradu strká,
se svým druhem hned se trká.
Každý chlapec neposeda,
který též rád v hrncích hledá,
k bití hned má tady pěst,
věrte, že jak kozlík jest.

R. Št.

Klouček a kozel.

Klouček ptal se kozla:
„Pověz, kozle náš,
nač ty dlouhé vousy
a ty rohy máš?“

Praví jemu kozel:
„Vousy proto mám,
aby s mi je hladil
někdy k zábavám.

Ale kdybys příliš
mi je poškubal,
rohama bych tobě
naučený dal.“

Na ta slova klouček
sobě pomyslil:
„To by bylo, abych
neměl vše sil!“

Škubal kozla, ten však
neznal žertovat,
rohama hned počal
kloučka malovat.

Kloučkovi pak soused
přísně domluval:
„Vidíš, byl by tebe
hnedle kozel vzal!“

Kozel a pán.

Kde pak's býával,
kozlíčku rohatý?
„Za kamny, za kamny,
panáčku bohatý!“

Co's tam dělával,
kozlíčku rohatý?
„Dříví jsem štipával,
panáčku bohatý!“

Čím tě bývali,
kozlíčku rohatý?
„Lopatkou, polníkem,
panáčku bohatý!“

Co pak's jídával,
kozlíčku rohatý?
„Zelinu, zelinu,
panáčku bohatý!“

Národní.

Psík a kozlík.

- P. Hleď se, kozlíku, již tě tu mám.
K. Hleď se sám, psíku, já se nedám.
P. Mám tě ty ostré zuby na tebe.
K. Já těmi rohy ubráním sebe.
P. Aj, co, kozlíku, vždyť jsme my přátelé,
já zle nemyslil, hrajme si vesele.

Tak dva ti celý den běhali
a spolu vesele si hráli:
pejsek ten někdy si zaštěkal,
a kozlík trochu mu vytrkal,
pak zase trochu žertem se honili,
kýž byste, dítky, byly při tom byly!

V. S. Štulc.

Kozlátko.

I bylo jedno kozlátko,
jež dobré bydlo píchalo:
i na led šlo si drobátko,
by sobě trochu zahrálo.

A zle, ach zle tam upadlo.
A kozlátko, když upadlo,
tu přišla stará matička,
řkouc: „Hloupá jsi ty kozička;
proč dobrý's pozor nedala?
Hle, nožku jsi tu zlámala.“ —

„Ach, ach!“ jí dcera pravila,
„ach, máti rozmilá!
Já, kdybych byla věděla,
že takové jsou žalosti,
ó, že bych byla seděla
a doma byla v tichosti!“

Jos. Chmela.

Rozmluva o vepři.

Pojdte ven na dvůr, zvolal sedlák na své děti. Když tam byly, otevřel sedlák dvéře od chlívka a vypustil z něho zvíře větší než ovce. Pojednou uhlídalo kaluži, vběhlo do ní a lehlo si

tam. Mokré a špinavé vylezlo pak ven. „Fuj, to je nečisté zvíře,“ řekla Boženka, „z toho bych masa nejedla.“ „Ublídáme,“ prohodil tatínek. Chvíli běhalo zvíře ještě po dvoře, načež je sedlák zase do chlívku zavřel.

Které zvíře chováme ve chlívku? (Vepře.) Jak veliký je vepř? (Větší než ovce.) Tu na obraze jest vepř vy malován. Ukaž vepře, N! Jmenuj části jeho těla, K! Co jest na hlavě jeho? (Uši, oči, huba.) Kolik očí má vepř? Oči jeho jsou malé. Jaké jsou oči vepře? Jsou uši jeho také malé? (Veliké a visí dolů.) Huba vepře nazývá se rypák. Jak se nazývá huba vepře? Co dělá vepř rypá-kem? (Žere a rozrývá zemi.) Co jest v rypáku vepře? (Zuby, jazyk.) Z rypáku vyčívají vepři dva dlouhé zuby, říkáme jim tesáky (kelce). Jak říkáme dlouhým zubům vepře, které mu vyčívají z rypáku? Ukaž krk vepře, M! Krk jest krátký. Jaký jest krk vepře? Jmenuj části trupu, H! Hřbet vepře jest zakřivený. Jaký jest hřbet vepře? Kolik noh má vepř? Jaké zvíře jest vepř, protože má čtyři nohy? Co má vepř na nohách? (Paznehty.) Na každé noze má vepř čtyři paznehty. Kolik paznehtů má vepř na každé noze? Když vepř chodí, našlapuje pouze na dva dolejší paznehty, dva hořejší při chůzi země se nedotýkají. Na kolik paznehtů vepř našlapuje? Ukaž ocas vepřův, N! Jaký jest ocas vepřův? (Tenký, krátký a zatočený.) Čím jest vepř pokryt? (Srst.) Chlupy vepře jsou tuhé, zoveme je štětinami. Jak zoveme chlupy vepře? Na hřbetě jsou štětiny nejdélší. Které chlupy vepře jsou nejdélší? Vepř toho sedláka byl bílý. Jaké barvy mohou být ještě vepři? (Černé, někteří vepři jsou skvrnití.) Co žere vepř? Vepř hltavě požírá téměř vše, co se mu namane; vepř jest žravý. Jaký jest vepř, protože hltavě požírá, co se mu namane? Kde chováme vepře? Jaké zvíře jest vepř, protože jej chováme v domě? V lesích žijí také vepři, to jsou vepři divoci. Jak se jmenují vepři, kteří žijí v lesích? Některý sedlák chová více vepřů, mladé a staré. Jak se nazývá mladý vepř? (Sele, podsvinče.) Samec zove se kanec, samice prasnice (svině). Jak nazývá se vepř samec? Jak vepř samice? Když jest vepř hladov, vydává hlas, chrochtá. Co dělá vepř, když vydává hlas? Proč chovají lidé vepře? Když vepře zabijeme, jest z něho maso. Vepřové maso včí se také do komínka, tam se udí. Jak zoveme maso, které se udí? (Uzené.) Co ještě máme z vepře, když jej zabijeme? (Sádlo.) Také sádlo vepřové se udí. Jak říkáme uzenému sádlu? (Slanina.) Do střev vepřových nadíváme rozsekáne maso, krev, koření; ze střev vepřových děláme jitrnice a jelita. Co děláme ze střev vepřových? Boženka, která se živého vepře štítila, byla ráda, když dostala jitrnici a kousek masa z vepře zabitého. Chutnalo jí to znamenitě. Dlouhé štětiny ze hřbetu prodal tatínek obuvníkovi. K čemu potřebuje obuvník štětin? Jaké zvíře jest vepř, protože máme z něho užitek? Vepř lehává často celé hodiny, ba celé páldny nepohnutě; vepř je líný. Jaký jest vepř, protože dlouho

léhavá nepohnutě? Vepř rád se válí v kalužinách a ve blátě; jest nečistý. Jaký jest vepř, protože rád léhavá v kalužinách a ve blátě? Opakuj a ukonči!

Visí, visí visatec,
pod ním stojí chlupatec;
až visatec upadne,
chlupatec jej popadne.

(Vepř čeká na žalud.)

Rozmluva o kouru domácim.

Nad chlívkem bývá obyčejně kurník. Která zvířata chovají se v kurníku? (Kohout, slepice a kuřata.) Kohout, slepice a kuřata jmennují se jedním slovem kour. Jak se jmennují kohout, slepice a kuřata jedním slovem? Tuto mám obraz. Jak se nazývá toto zvíře? (Kohout.) Jak toto? (Slepice.) Zde jest ještě jedna se svými kuřaty. Zavěsim obraz na stojan. Budeme rozmlouvat o kouru.

Pozorujte kohouta! Co jest toto? (Hlava.) Co toto? (Krk.) Co to? (Trup.) Co to? (Nohy.) Co to? (Ocas, ohon.) Ukaž hlavu toho kohouta, K! Krk, M! atd. Jmennuj části kohouta, O! Jmennuj části slepice, R! Co má kohout na hlavě, aby mohl viděti? (Oči.) Ukaž oči kohouta, N! Kolik očí má kohout? Kolik očí má slepice? Když maminka kury odehnati chce, volá na ně „šo“. Když to kohout a slepice uslyší, utekou. Čím slyší kohout a slepice? (Ušima.) Kohout a slepice má po dvou uších, ale těch nevidíme. Uši kohouta a slepice jsou ukryty pod peřím. Proč nevidíme uši kohouta a slepice? Kdybychom kohoutu peří s hlavy oškubali, našli bychom ve hlavě dvě malé dírky — to jsou jeho uši. Co má kohout, aby mohl žrati? (Zobák.) Co má slepice, aby mohla žrati? Zobák obou jest silný a rohovitý. Jaký jest zobák kohouta a slepice? Někdy kohouti zobákem proti sobě bojují a poraní se při tom často až do krve. Co bychom as viděli, kdyby kohout neb slepice zobák otevřel? (Jazyk.) Zubův ani kohout ani slepice nemá, za to má na zobáku ostré okraje. Zobákem kohout a slepice zobá. Co dělá kohout a slepice zobákem? Nahoře na hlavě má kohout a slepice červený masitý hřeben. Co má kohout i slepice nahoře na hlavě? Čí hřeben je větší, kohoutí nebo slepičí? Pod zobákem pod bradou má kohout a slepice dva červené laloky. Co má kohout a slepice pod bradou? Čí laloky jsou opět větší? Pověz vše, co má kohout na hlavě, H! Co jest nahoře na trupě kohouta? (Dvě křídla.) Má slepice také křídla? Kolik křídel má kohout a slepice? Kohout a slepice, protože mají křídla, mohou litati. Co může kohout a slepice, protože mají křídla? Kohout a slepice litaji, ale velmi špatně. Kolik noh má kohout a slepice? Jaké zvíře jest kohout, protože má dvě nohy? (Dvounohé.) Řekni tak o slepicí,

P! Nohy kohouta a slepice jmennují se jinak běháky. Jak jmennují se nohy kohouta a slepice jinak? Na každém běháku jsou čtyři prsty. Kolik prstů jest na každém běháku? Tři prsty jsou obráceny ku předu, čtvrtý do zadu. Kohout má nad zadním prstem špičatou, nahoru ohnutou ostruhu. Slepice ostruhy nemá. Co má kohout nad zadním prstem? Kohout a slepice umějí dobré běhati. Co jest na prstech kohouta a slepice? (Drápy.) Těmi oba hrabou. Co dělá kohout a slepice drápy? Ukaž ocas kohouta, N! Ocas kohouta jest zahnutý. Jaký jest ocas kohouta? Jaký jest ocas slepiči? (Rovný.)

Čím jest pokryt kohout a slepice? (Peřím.) Kohout, protože jest pokryt peřím, jest pták. Co jest kohout, protože jest pokryt peřím? Řekni tak o slepicí, R! Peří kohoutí a slepičí není všechno stejně dlouhé. Dlouhá péra křídla jmennují se křidelní. Jak jmennují se dlouhá péra křidel? Kratší péra, která pokrývají tělo, zoveme pery kryjícími. Jak zoveme kratší péra, která pokrývají tělo? Jaké barvy jest peří kohoutí a slepičí? (Bílé, černé neb pestré.) Co žere kohout a slepice? (Zrní, červy, broučky, chléb, brambory, slepice zobají také vápnový a písek.) Někdy krmí se kury v posadě. Kde krmí se někdy kury? Jaký pták je kohout, protože se chová v domě? (Domácí.) Řekni tak o slepicí, N! Zavolá-li maminka na kury třp, třp, třp, přiběhnou k ní, nebojí se. Kohout je proto krotký pták. Řekni tak o slepicí, P! Kohout vodívá slepice a kuřata. Najde-li někde něco k zobání, volá je, ale zobá sám jen to, co mu zůstane. Večer chodívají kury brzo spát. Kohout stává tu obyčejně u kurnáku, počítá své slepice a poslední vbehue do kurníku. Ráno vstávají kury velmi časně. Kohout první vstává, kokrhá a budívá slepičky, jakož i hospodáře a čelediny. I lidem svědčí, chodí-li brzo spát a časně-li vstávají. Zda-li pak slepice také kokrhá? (Slepice než snese vejce, krákorá, když je snesla, kdáče: ko, ko, ko, kdák — kam mám to vajíčko dát?) Co dělá slepice, než snese vejce? Jak volá slepice, když snesla vejce? Slepice, která vodi kuřata, kvoká. Co dělá slepice, která vodi kuřata? Ríkáme jí proto kvočna. Jak říkáme slepicí, která vodi kuřata, protože kvočí? Kvočení pečeje o svá kuřata, ukrývá je pod svá křídla. Běda tomu, kdo by chtěl některému kuřeti jejímu ublížit! Na toho vrhne se a vyplati mu notně svým zobákem.

Proč chováme slepice? (Slepice snáší vejce.) Vejce, které slepice snesla, jest vejce slepičí. Jak zoveme vejce, které snesla slepice? Vejce slepičí jest kulaté, ale nikoli tak, jako koule, nýbrž podlouhlo-kulaté; na jednom konci jest tlustší než na druhém. Co jest tak kulaté jako vejce, jest vejčité. Jaké jest to, co jest tak kulaté jako vejce? Jmennujte věci, které jsou vejčité! (Švestky, oříšky, listy, brambory atd.) Vnější část vejce jest skořápka. Jak se jmeneuje vnější část vejce slepičího? Skořápka jest bílá, tvrdá, tenká a křehká — dá se snadno roztlocení. Jaká jest skořápka vejce?

Skořápka jest z vápna, které slepice žere. Z čeho jest skořápka vejce? (Z vápna.) Uvnitř skořápkы jest býlek a žloutek. Co jest uvnitř skořápkы? Býlek jest kolkol žloutku, obklopuje žloutek. Jaké barvy jest býlek? Jaké žloutek? Vejce můžeme jísti, ona jsou pokrmem zdravým. Jakým pokrmem jsou vejce? Necháme-li slepici vejce, sedne si na ně; ona pak sedí na vejcích a vysedí kuřátka. Za vajec vylíhnou se kuřátka za tři neděle. Za kolik neděl vylíhnou se z vajec kuřátka? Kuřata pokryta jsou puchem. Čím krmí se kuřata? (Prosem.) Kvočna vodi kuřata tak dlouho, dokud si sama potravy hledati neumějí. Když se kohout neb slepice zabije, jest z nich chutné maso. Slepice a kohout poskytuji nám užitku a jsou proto užiteční ptáci. Jaci ptáci jsou kohout a slepice, protože poskytuji nám užitku? Kdo jest užitečnější, slepice nebo kohout? Proč? Proto také chová hospodyně více slepic, ale obyčejně jen jednoho kohoutu. Opakuj a ukonči!

V jaké — osadě jsou obyvatelé, kteří kokrhají?

(V posadě.)

Co činí kohout, když stojí na jedné noze?

(Zdvihne druhou.)

Spadla bečička s půdy:
všichni bednáři se sběhli
a spraviti ji nemohli.

Bílé to vyhodíš, a když to spadne, je to žluté.

(Vejce.)

Kdo nesundá nikdy hřeben s hlavy?

(Kohout.)

Kdy má slepice nejmíň peří?

(Na pekáči.)

Stará hospodyně měla dvě děvečky. Ty každé ráno budila, když kohout kokrhal. Děvečky byly lenošny a rády by byly spaly, až by slunce na ně svítilo. I radily se mezi sebou, co by učiniti měly, a zabily tajně kohouta. Tento zlý skutek brzy se vyjevil a nebyl jim ku prospěchu. Stará hospodyně byla obyčejně již dříve vzhůru, než kohout zakokrhal, a čekala jen vždy na kokrhání kohoutovo. Ale teď, když kohonta více neslyšela, obávala se, aby děvečky nezaspaly, a budívala je proto ještě spíše.

Hezký jsem panáček,
strakatý mám fráček,
jako voják bojuji,
nepříteli vzduoruji.
Nosem jako slon se bráním,
až do krve raním.
Nosím ostruhy a pěšky chodím,
posel nejsem, jiné vodím.

Hřeben pěkný mám,
však se nečesám.
Stoje spím,
s ponocným bdím,
po nich také zpívám
a lidí budívám,
nový den ohlašuji.
Hádej, jak se jmenuji?
(Kohout.) K. Vinařický.

Slepíčka se popelí,
vajíčko se kotálí;
kokoudák! kokoudák!
snesla jsem jich paděsát
na kopečku v kopřivách,
pobral mi je kmotr
žák! žák! žák!

Pomlázka.

Hody, hody
do Provody;
dejte vajíčko malované,
nedáte-li malované,

aspoň mi dejte bslé,
slepíčka vám snese jiné
v komoře v koutku,
na zeleném proutku.

Národní — Erben. sb.

Říkadla.

Kda-kda-kda-kdák!
snesla jsem vajíčko za paták!
Hospodyní na koření,
hospodáři na tabák.

Slepíčko má,
ty jsi hodná:
já ti dám zrníčko,
ty mi dáš vajíčko,
to jsi hodná! Bartoš.

Kvočna.

Pojďte sem, čilá kuřátko,
moje milená třípátko,
chci s vámi mluvit upřímně,
nebo je to snad posledně.
Kohoutku, můj synu zlatý,
bled, bys vedl život svatý!

Časně ráno za svítání
volej lidi ku zpívání.
Dělejte dobře na světě,
všady vám štěstí pokvete;
nebo i na nebi, děti,
je kvočna s svými kuřaty.

(Báseň národní.)

Chlapec a kohout.

Na dvoře hněd ráno
časně kohout vstal,
volajícím hlasem
silně kokrhál:

„Vstávejte vy, všichni,
již je tady čas,
abyste se dali
do své práce zas!“

Hochu ospalému
vstát se nechtělo,
v teplém se to lůžku
hezky leželo.

Ale kohout přišel
k lůžku lenocha,
a tu řečí ostrou
mluvil do hocha:

„Co to, hochu, co to,
že tak málo dbáš,
a své uložené
práce neděláš?

Vstávej hněd a zburta
do dřla se dej;
jak ten čas je drahý,
na paměti měj!“

Vymlouval se chlapec:
„Spal bych ještě rád,“
ale kohout mocně
volal uapořád:

„Poznej, chlapče, ve mně
svého přítelé,
že tě časně ráno
budím z postele!“

Nezbývalo chlapci
nežli z lůžka vstát,
podle povinnosti
do dřla se dát.

A když hoch své práce
ráno dokonal,
jak byl rád, že kohout
takto kokrhál!

Douha.

Kuřátko.

Na dvorečku slepička
kuřátko si vodi;
by jim našla zrnček,
s nimi kolem chodí.

Vyjde z domu Madlenka
s rukou naplněnou;
slepička i kuřátko
během k ní se ženou.

Madlenka jim nasype:
„Tady něco máte,
jsou to dobrá zrnčka,
at se našupáte!“

Slepička i kuřátko
hněd se našupaly;
za dáreček Madlence
pěkné děkovaly.

Douha.

Kohoutí chlouba.

Já jsem pán!
Panství jest mi dáno
na dvoře;
co zde krákoře,
všecko mi poddáno.
Já jsem pán!

Zavolám-li na slepice,
hned jsou u mne, pochlebnice;
zrnko-li kde vyhrabám,
to jim dám.
Před nimi vždy chodím
a je vodím.

Já jsem jejich vůdce.
Blížili se škůdce,

já jich bráni,
běda, koho rauim!
Mám já ostrý nos,
běda, kdo je bos!
Hřeben má je čest:
jako korunka
na blavě mi sedí,
dolů pyšné hledí;
červenější jest
nežli červenka.
A jaké mám peří!
Mé slepičky věří,
že jsem generál!
Komu bych se méně zdál?

Já jsem pán!
Panství jest mi dáno
na dvoře!

co zde krákoře,
všecko mi poddáno.
Já jsem pán!

K. Vinařický.

Kohout.

Hledte pak tam toho kohouta,
jak od nás utíká do kouta!
Tu si k nám přišel do dvora,
a tak si mi tu krákorá,
jakoby on tu pánum byl.
Než toho jsem notně vyplatil;
chraňte se! Kdo se mi opováží,
kudy ven od nás já mu hned ukáži.
Pan kohout věru zle panoval,
husy i slepice sužoval,
jakmile na dvoře někoho shled,
ze dvoru, ze vrátek vyhnal ho hned,
když se ale na Dunaje osedlal,
tu mu Dunaj na pamětnou notně dal.

V. Štulc.

Kuřátko.

Kde jste, moje drahá kuřátko?
Honem se mi skrejte, holátko,
slyšíte-li, jak matka běduje,
vidíte-li tam toho krahuje?
Tam hle, kolna, honem, hopkem do ní;
at vás krahujec zlý nedohoni.
Tiše skryla se kuřátko ubohá,
matka pečlivá kolem nich obšíhá,
o své miláčky leká se slepice,
v tom tu vypráskla na sadě ručnice,
krahujce není víc! Tu ta milá matka
svolává vesele drahá svá kuřátko,
a křídly zakrývá malá ta chudátko.

V. Štulc.

Kuřátko.

Kuře, kuřátko, lehkovážné dítě,
kam to utíkáš ode mne tak hbitě?
Vždyť se mi touláš po koutech, za ploty,
matce děláš jen strachy a trampoty,
a nevidíš-li mne za nějakou chvilčinku,
hned se mi dáváš do pláče, do křiku.

Zaběhlo do sadu nešťastné knřátko,
a kvočna zaslechla kříčec holátko,
i sem tam běhala, kuřátko hledala,
až je přec zděšené, zlekané dostala.
I jak ji zočilo, pod křídla skočilo,
více se to nestane, u sebe myslilo.

V. Štulc.

Rozmluva o kachně.

U mlýna byl rybník. Tam plovalo více ptáků a tak velkých
jako slepice. Mlynářka vyšla ven a volala na ně. Ptáčkové ihned
vylezli z vody a běželi za mlynářkou a pokřikovali: kač, kač, kač.
Jací to byli asi ptáci? (Kachny.) Jak říkáme kachnám jinak? (Kačeny.)
Kdo umí na tomto obraze ukázati kachnu? Jmenuj částky
jejího těla, N! Co jest na hlavě kačení? Kolik očí má kachna?
Kolik uší? Vidíme-li uši kačení? Proč ne? Čím žere kachna? (Zobákiem.)
Slepice má zobák špičatý; je zobák kačení také špičatý? (Široký.)
Zobák kačení jest také dlouhý a na konci zaokrouhlený.
Jaký jest ještě zobák kačení? Zobák kačení jest potažen měkkou,
žlutou koží. Čím jest zobák kačení potažen? Tato žlutá kůže jme-
nuje se ozoubí. Jak jmenuje se tato žlutá kůže? Má kachna také
hřeben a laloky? Jaký jest krk kachní, krátký nebo dlouhý?
Kachna může krkem rychle pohybovat, jej natáhnouti a ohýbat,
říkáme proto: krk kachní jest velmi pohyblivý. Jaký jest krk
kachní, protože může jím rychle pohybovat? Co má kachna na
trupě, aby mohla立足i? (Křídla.) Kolik křídel má kachna? Kachna
neumí dobře立足i. Kolik noh má kachna? Jaké zvíře jest proto,
že má dvě nohy? Nohy kačení jsou krátké. Jaké jsou nohy ka-
čení? Co jest na nohou slepičich? (Prsty.) Co na nohou kačenich?
Kolik prstů má kachna na každé noze? Co jest na prstech jejích?
Kachna chodí velmi zdlouhavě, ona se kolibá (batols). Za to umí
dobře plovati. Co umí kachna dobře? Aby se jí lépe plovalo, má
mezi předními prsty plovací blánu. Co má kachna na nohou mezi
předními prsty ku plování? Čím jest pokryta kachna? Co jest
kachna, protože jest pokryta peřím? (Pták.) Peří kačení není všude
stejně dlouhé. Kde jest nejdelší? (Ve křídlech.) Dlouhá péra
křídelní nazývají se letky. Jak nazývají se dlouhá péra křídelní?
Letky skládají se z brkův, ostuňv a práporků. Z čeho skládají se
letky? Pod svrchním peřím má kachna velmi jemné peří. Toto
zoveme prach (puch). Jak zoveme jemné peří, které jest pod
svrchním peřím kačením? Peří kačení rychle roste. Kačeny se
proto častěji do roka podškubávají. Jaké barvy jest peří kačení?
(Bílé, šedé a všeobecné.) Jaké barvy jsou nohy a zobák kačení?
(Žluté.) Co žere kachna? (Zrní, ječmen, oves, také Brambory.) Ve
vodě chytá kachna rozličná vodní zvířata a polýká mimo písek
drobné kamínky. Kde zdržuje se kachna nejraději? (Na vodě.)

Kachna jest proto vodní pták. Jaký pták jest kachna, protože se nejraději zdržuje na vodě? Kde chovají lidé kachnu? Kachna, kterou chovají lidé, jest krotká. Jaká je kachna, kterou chovají lidé? Kde jest mnoho rybníků, tam bývají i divoké kachny. Divoká kachna nemá žádoucího pána, ona litá, kam chce. Divoké kachny myslivci rádi střílejí. Aby jim divoká kachna mohla uniknouti, obdařil ji Bůh výborným letem. Jak se nazývá mladá kachna? (Káče.) Samec jmenuje se kácer. Jak jmenuje se samec? Jak pokřikuje kachny? (Kač, kač.) Říkáme, že kachna káchá. Co dělá kachna, když pokřikuje kač, kač? Je kachna také užitečný pták? Jaký užitek poskytuje kachny? (Vejce, peří, maso.) Maso kačené jest velmi chutné. Jaké jest maso kachní? Do čeho dává se peří kachní? Vejce kachní vyseduje kachna sama, neb podkládá se slepicím. Opakuj a ukouč!

Kachna.

Kačena divoká letěla s vysoka:
přišel na ni střelec, střelil ji do boka.
Urazil ji křídlo a pravou nožičku,
smutně zaplakala, padla na vodičku.
„Ach Bože, Božíčku! už jsem dolstala,
u jsem svoje děti tady zanechala.
Mo“ drobné děti nedělají škody,
plyne po Dunaji, napijí se vody.“

Báseň národní.

Jede, jede panáček,
má žlutý zobáček;
kde voděnka hrčí,
tam zobáček strčí. (Kachna.) Bartoš.

Jsem malé ptáče,	Yduž však dorostu,
jež málo skáče,	tu ctím tvých hostů,
mne najdeš na dvoře	jež rádi mne mají,
uprostřed drůbeže.	na mně si chutnají.

(Kachna.)

Kácer a kachna.

Kácer vída kachnu kamsi spěchat, ptá se jí:

Kam jdeš? Kam jdeš?

Kachna odpovídá:

Do jezera, do jezera.

Kácer vyzvídá:

Pro co? Pro co?

Na to kačena:

Pro žábu, pro žábu.

Bartoš.

Pacholík a kachna.

- P. Pověz mi, kačko, muoho-li
tvých se tu kachen batolí?
- K. Já ráda bych to řekla ti,
kdybych jen znala sčítati,
nemysli ale, že by směl
vzítí z nich jedno, kdo by chtěl;
já na ně dobrý pozor dám,
však já je všecky ráda mám.

A tu je všecky svolala,
na ně se mile dívala
s veselou myslí kachna ta,
na ta svá milá mládata.
Do vody když pak skočily,
na břehu zůstal hoch milý.

V. Štulc.

Malá rodinka.

Malinké kachničky
travičku škubaly; —
přišly hněd poslušně,
jak staré volaly.

„Pojďte sem, děťátko,
jde tady Pavlánek;
řekneme, by nám dal
zrníček trochýnek.

Mohl bys, Pavlánu,
dát něco děťátkům:
jak by to chutnalo
tém našim holátkům!“

Pavlínek pověděl:
„Vy na mne hledíte; —
že pro vás nic nemám,
přece tu vidíte.“ —

Šel domů Pavlánek,
poprosil matinku,
aby směl nakrmit
kachniček rodinku.

„Tu máte zrníčka,
jak jste si žádaly.“ —
Kachničky dáreček
zobáčkem šupaly.

Doucha.

Rozmluva o huse.

Na vodě vídáme plovati často ještě větší ptáky, než jest kachna. Jak nazývají se tito ptáci? (Husy.) Jak veliká jest husa? (Větší než kachna.) Husa a kachna jsou si velmi podobny. Zde na obraze jest husa namalována. Ukaž ji, N! Protože jsme se o kachně již učili, dovedete velmi snadno odpovídati, nač se vás budu tázati o huse. Jmenuj části těla husho, V! Co jest na hlavě husy? (Oči, uši, zobák.) Jaký jest zobák husy? (Široký a na konci zaokrouhlený.) Čím jest potažen zobák husi? (Měkkou, žlutou koží.) Jaký jest se žlutá kůže, kterou jest zobák husi potažen? (Ozobí.) Jaký jest krk husí dle délky? (Dlouhý.) Husa může jako kachna krkem rychle

pohybovat. Jaký jest proto také krk husy? (Velmi pobybliv.) Co má husa na trupě, aby mohla litati? Husa často nelítá, přece umí lépe litati, než kachna. Kolik noh má husa? Jaké zvíře jest proto, že má dvě nohy? Jsou nohy její krátké nebo dlouhé? Zda-li se husa při chůzi této kolibá? Kolik prstů jest na každé noze husy? Co má husa mezi předními prsty, aby mohla plovati? Jak umí husa plovati? Čím jest pokryta husa? Co jest husa, protože jest pokryta peřím? Je peří husí všeade stejně dlouhé? Kde jest nejdelší? Jak nazývají se jinak dlouhá péra křídelní? (Letky.) Z čeho skládají se letky? Jaké peří má husa pod svrchním peřím? (Jemné.) Jak nazývá se toto? Jest-li pak se husy také podškubávají? Kolikkrát as do roka? Jaké barvy jest peří husí? (Bílé, šedé.) Jaké barvy jest zobák a nohy husy? Co žere husa? (Ječmen, oves, kopřívky, kukuřici, pšenice.) Žere-li husa také vodní zvířata? Kde zdržuje se husa ráda? (Na vodě.) Jaký pták jest proto, protože ji lidé chovají u domu? Jak zoveme mladou husu? (House, housátko.) Jak nazývá se samec husy? (Houser.) Když na husy voláme „pyle, pyle“, ozývají se tyto. Říkáme, že husy kejhají (Stěbetají). Jak říkáme, když husy vydávají hlas? Jaký užitek poskytuje husy? (Vejce, peří, maso, sádlo.) Které vejce jest větší, kachní nebo husí? Husa nesnáší tolík vajec jako kachna. Husa vyseduje sama svá vejce na jaře. Do čeho se dává peří husí? Dlouhých per křídelních užívá se ku psaní. K čemu užívá se dlouhých per křídelních?

Jaké jest maso husí? (Chutné.) Čí maso jest chutnější, kachní nebo husí? Lidé husy krmívají kukuřicí. Husa tím ztuční. Husím sádlem mastíme pokrmy. Na vodě lusa se ráda omývá, ona jest čistotný pták. Někteří praví, že lusa jest bloupým ptáčkem; ale není tomu tak. Pasou-li se husy na poli, samy najdou pak cestu k domovu. Krásný jest pohled na husí pochod, když se vracejí s pole a jdou pěkně jedna za druhou. V tělocviku chodívali žáci také často pochodem husím.

Jaký prach roste na živém?

Husička.

Ta naše husička
jak moudrá holčička
na pastvě nerepetí,
na cestě neklevetí;
na jedné noze stává,

druhou pak pod křídlo dává;
jedno oko otevřené,
druhé pak má přimhouřené,
na polo spí,
na polo bdí.

K Vinařický.

Housátka.

Husičky, husičky,
žluťounká housátka,
co jídáte, co píváte,
že tak sličně vypadáte?

Jídáme travíčku,
píváme vodičku,
matičku jen chudou máme,
přec tak sličně vypadáme.

Fr. Slav., Štěpánek.

Husa a kohout.

Husa: Kokši, tvé noční zpívání
věru jest již k nevystání.
Což nemůžeš tiše spáti,
a nám poklidu poprati?

Kohout: Co žádáš, paní teto,
vyplnit mi nelze to,
mám-li učiniti dosti
kohoutí své povinnosti,
velmi bych se zastyděl,
abych úsvit prospat měl.

Štěp. Bačkora.

Rozmluva o holubu.

Hele, na tomto obraze jest namalován domeček, který stojí na sloupečku, a v něm bydlí mnoho ptáků menších než slepice. Jeden z nich sedí tuto na bidélku. Jak nazývá se tento pták? (Holub.) Jak nazývá se domek, ve kterém bývají holubi? (Holubník, báň.) Někde vzdáme holubník pod střechou na půdě. Jak veliký jest holub? (Menší než slepice.) Jmenuj části jeho těla, M! Hlava holubí jest kulatá. Co jest na hlavě holubí? (Oči, uši, zobák.) Jaký jest zobák holuba, velký neb malý? (Malý.) V předu jest zobák holuba tvrdý jako roh; jest rohovitý. Jaký jest zobák holuba v předu? Jaký jest krk holuba dle délky? (Krátký.) Co má holub na trupě, aby mohl litati? Holub umí dobře litati. Jak umí holub litati? Kolik noh má holub? Nohy holubí jsou krátké. Jaké zvíře jest holub, protože má dvě nohy? Co jest na nohou holuba? (Prsty.) Kolik prstu má holub na každé noze? (Čtyři.) Tři prsty jsou obráceny do předu, jeden do zadu, ale všecky čtyři stoje stejně vysoko. Co jest na prstech jeho? (Drápy.) Plovací blány mezi prsty holub nemá, on plovatí neumí, ale také prsty nehrabe jako slepice a kohout. Čím jest pokryt holub? Co jest holub, protože jest pokryt peřím? (Pták.) Peří holubí hladce přiléhá k tělu. Jaké barvy jest peří holubí? Co žere holub? (Zrní, hráč, čočku, rýži.) Červův a brouků jako slepice holub nežere. Holubů zřídka kdy krmíme; proto musejí si pokrmu svého sami vyhledávat. Proto též ve due litají na pole a v noci odpočívají v holubníku. Kdo chováme holuby? Jaký pták jest holub, protože jej chováme v domě? Samička holubí jmenej se holubice. Jak jmenej se samička holubí? Jak nazývá se mladý holub? (Holoubě, holoubátko.) Samička snáší malá, kulatá vajíčka; těch nejsme. Když je snášení přestane, vysedává je. Holub jí při tom pomáhá, on se s holubicí střídá: chvíli sedí na nich holubice, chvíli holub. Jsme holubí vejce? Sedí holubice ustavičně sama na vejcích? Kdo jí při tom pomáhá? Činí tak kohout? (Ne.) Kuřátko, sotva že se

vylíhnou, vidí, běhají sem a tam a hledají pokrmu. Holoubata jsou napřed slepá a teprv později otvírají se jim oči. Proto také nemohou holoubátka sama si hněd hledati potravy; čekají na to, co jim holubice přinese, čím je poděl. Holubice pečeje dobré o svá holoubátka, stará se o ně jako matka o děti.

Kdybychom u holubníku naslouchali, slyšeli bychom holuby na sebe volati, oni na sebe vrkají. Co dělají holubi, když vydávají hlas? Zda-li poskytuje nám holubi také nějakého užitku? Jakého? (Peří, chutné maso.) Maso holubí hodí se zvláště pro nemocné za pokrm. Jaký pták jest holub, protože poskytuje nám užitku? (Užitečný.) Holuba nevidíme nikdy umazaného. Je-li bláto, vyhýbá jemu holub, skáče s kamene na kámen. Jaký pták jest proto holub? (Čistotný.) Holubi mezi sebou nikdy se nehašeří, neperou; jsou tiší a mříumilovní. Takoví mají též lidé být.

Holubička seděla na stromě. Pod stromem byl potůček. Včelička z něho pila a padla do vody. Holubička to viděla. Uломila větvíčku a hodila ji včeličce. Včelička vlezla na ni a šťastně se pak z vody dostala.

Krásné to jest, když rádi jinému pomáháme.

Ne louho na to seděla holubička zase na stromě. Myslivec na ni mířil ručnici. Honem přiletěla včelička a přehla ho do ruky. Myslivec škubnul rukou, vystřelil, chybil a holubička šťastně uletla.

Krásné jest také, jsme-li vděční.

Ve dvorečku
na sloupečku
malý domek stojí,
větrů se nebojí.

V tomto domečku
mnoho pokojíčků,
v nichž četní hosté bydlí,
s rodinou sídlí.

Dítě a holoubek.

- D. Holoubku, což tě to musí boleti,
když ten zobák z prsou peří škube ti.
- H. Ať si to boli, já z toho radost mám,
že tady hezkou postýlku udělám.
A v té holoubátka, milá ta holátko,
měkkounce, teplounce budou spát chudátko.

Tu si pomyslí ten dobrý hošiček:
jak u holoubátka, tak u všech matiček,
kterak se starají ty naše maminky
o naše tělička, o naše dušinky:
jistí nám dávají, postýlku stlávají,
a v teplé šatičky dítky oblékají;
tak mi to dělává ta naše matička,
vše dobré mi dává, miluje hošička.

V. Šulc.

Holubička.

Dítky:

Holubičko na střeše,
proč tam sama sedáš,
proč si jako ostatní
zrníčka nehledáš?

Holubička:

Nemohu, ach nemohu
ani na bidélko!
Poranil mi jakýs klnk
kamenem křídélko.

O sebe bych nedbalá
jak o svá mládátko —
hlad mají — já nemohu —
ó, má ubožátko!

Dítky:

Nemůže, ach nemůže
ani na bidélko.
Poranil jí jakýs kluk
kamenem křídélko!

Př. Št.

Rozmluva o pávu.

Jednou byl jsem v zámku. Tam na dvoře viděl jsem kohouta, slepice, kuřata, kachny, husy. Tito ptáci jmennují se drůbež. Jak jmennují se tito ptáci dohromady? Mezi drůbeží byl tam tak veliký, krásný pták, který pyšně si vykračoval. Na hlavě měl korunku a v ocasu dlouhá péra, na nichž zdaleka bylo viděti lesklá oka. Který pták to asi byl? (Páv.)

Abyste páva všichni znali, ukáži vám jej namalovaného. (Ukaž žákům obraz!) Zde stojí na hromadě kamení a pyšně ohlíží se kolem sebe. Podívejte se na něho dobře! Jmennuj části jeho těla, N! Ukaž hlavu jeho, L! krk, D! trup, S! nohy, V! ocas, C!

Co jest na blavě páva? Na blavě nahore má páv ještě z peří jako nějaký král korunku (chocholku). Co má páv nahore na blavě? Jaký jest jeho krk dle délky? Co má páv na trupě, aby mohl litati? Páv dobré létat neumí. Kolik noh má páv? Nohy páva u porovnání s jeho peřím jsou šerédné. Opakuj, H! Co má na nohou? Co na prstech? Páv neplove, nemá tedy plovací blány. Jaký jest ocas páva dle délky? Páv může ocas svůj vzhůru vztýčit, může rozložiti vějíř (kolo). Co může páv se svým ocasem učiniti? Páv vztýčeje a rozkládá svůj ocas velmi často, zvláště tenkrát, dívají-li se lidé na něho. Tu točí se, aby lidé se všech stran jej pozorovati mohli. I můžeme se domnívati, že to činí proto, aby se chlubil, že to činí z pýchy. Čím jest pokryt páv? Co jest proto? Páv není všude stejně zbarven. Jaké barvy jest peří jeho na blavě, krku a břichu? (Modré a leskne se, jest tedy leskle modré.) Jaké barvy jest peří na hřbetě? (Zelené, ale leskne se jako zlato, jest tedy zlatozelené) Nejkrásnější peří má páv v ocasu. To jest zlatozelené, na každém péru jest veliké modré oko. Jaké barvy jest peří v ocasu páva? Co jest na každém péru v ocasu? Co žere páv? (Zrno.) Kde bydlí? Jaký pták jest páv, protože jej chováme v domě? Páv jest nejkrásnější domácí pták. Opakuj, N!

Jistý chlapec díval se na páva a chválil jeho krásu. Páv to zpozoroval. I postavil se pyšně a chtěl chlapci ukázati, jak umí zpívati. Sotva že začal, dal se chlapec do blasitého smíchu. Proč asi? (Páv neumí zpívati, ale kříčí škaredě.) Páva vidáme nejčastěji v zámcích na dvoře. Sedláci páva nechovají, protože není tuze užitečen. Páv maso se nejdá. Páv chová se jen na ozdobu a zábavu. Proč chová se páv? Protože se páv rád chlubívá svojí krásou, říkáme, že je pyšný. Jaký je páv, protože rád se chlubívá svojí krásou? Také lidé se často chlubívají, mají-li něco hezkého na sobě, na př. nové šaty nebo cokoliv jiného. O takových lidech díme, že jsou jako pávi. Co tím chceme říci? (Že jsou pyšní.) Není však vše krásné při pávu. Co se nám při něm nelíbí? (Jeho hlas a jeho nohy.) Vidíte, milé dítky, třeba měl páv krásné peří, přece má něco, co krásné není. Činí tedy páv dobré, že se chlubí, že je pyšný? Činí lidé dobré, když jsou pyšní?

Které zvěře má oči na ocasu?

Která oka nevidí?

Páv.

Páv si v trávě vykračoval,
skvostný ohon za ním ploval;
drůbež se mu divila,
krásu jeho chválila.
To když páv jest uslyšel,
na pařez si povyšel,

pyšný ohon pozdvihoval,
na vše strany roztahoval,
naděje se větší pochvaly;
ale jak se všichni chechtali,
an, co si tak vyšlapoval,
hnusné nohy ukazoval.

Jar. Langer.

Rozmluva o krocanu.

Ukáži vám namalovaného ještě jednoho ptáka, kterého také vidáme u zámožných hospodářů na dvoře. Ukaž žákům obraz!

Kdo viděl již živého toho ptáka? Jak se jmenuje? (Krocan.)

Díváme-li se na husu, pak na krocanu, vidíme, že je krocan větší než husa. Jak veliký jest krocan? (Větší než husa.) Jmenuj části těla, O! Co jest na hlavě jeho? Na zobáku má krocan kožený růžek (masitý výrostek). Co má krocan na zobáku? Ukaž krk krocana, N! Pod krkem má krocan lalok. Co má pod krkem krocan? Co má krocan na trupě, aby mohl litati? Umí krocan dobře litati? Krocan někdy spouští křídla k zemi. Říkáme, že jimi o zem brousí. Co dělá krocan, když spouští křídla k zemi? Kolik noh má krocan? Krocan jako páv pyšně si vykračuje. Co jest na nohou jeho? Krocan má také ostruhy. Co jest na prstech jeho? Ukaž ocas krocana, N! O pávu jsme řekli, že může rozložiti vějíř (kolo). Také krocan může ocas svůj vztýčiti a vějíř (kolo) rozložiti.

Co může krocán se svým ocasem učiniti? Čím jest pokryt krocán? Co jest krocán, protože jest pokryt peřím? Na blavě a na horní části krku krocana není žádného peří. Tyto části jsou proto holé (lysé). Jaké jsou tyto části krocana, protože není na nich peří? Jaké barvy jest peří krocana? (Šedé a běle strakaté.) Co žere krocán? (Zrní.) Kde jej chováme? Jaký pták jest proto, že jej chováme v domě? Samice krocana sluje kráuta (topka). Jak se jmennuje samice krocana? Jak mladí krocani? (Krůťata.) Někdy krocán rád kříčí, říkáme, že hudruje. Co dělá krocán, když kříčí? Krocán velmi snadno se rozllobí, zvláště vidí-li něco červeného, nebo slyší-li nějaký hřmot. Kdy rozllobí se krocán?

Když se zlobí, rozčepejší se; křídla broussi o zemi, ocas vztyčí, rozloží vějíř a hrozivě hudruje. Při tom nabíhá lalok jeho a zbarví se modře a červeně. Co činí rozllobený krocán křídla? Co ocasem? Co stane se při tom s lalokem?

Není radno přiblížiti se k rozllobenému krocanci. Rozdurděný krocán skočí i do obličeje. Ale krocán jest také užitečný pták. Proč? (Jeho maso se jídá.) Maso krocana jest velmi chutné, jest z něho velmi dobrá pečeně. Jaké jest maso krocana?

Opakuj a ukonči!

Pacholík a krocán.

Pacholsček viděl z r. na
čepejší se ludriána;
poskakuje do výšky,
pravil: „Rozdrážím tě do sytosti!“

A hned před krocana kročil
a červeným šátkem točil,
az se krocán rozčepejší,
zahudroval, do očí mu skočil.

Ted' se místo radování
rozléhalo bědování.
Chceš-li pokoj s lidmi mítí,
nesmíš uštěpačný býti.

V. Nejedlý.

Krocán a krůťata.

„Slyšte, děti, co vám otec praví:
Přísluší vám hezké míti mravy,
nesluší vám křík a hudrování,
ale veselá tvář a smích na ní.
Nechte hluku, křiku, pravím vám,
sí se na vás hnedky rozhněvám.“

V tom tu na dvůr přišel náhodou
kýsi hošk s čapkou červenou;
tu se krocan hrozně rozhněval,
dupal, křičel a zle huďoval.
Než hoch se mu vysmál:
„Odkud, pane nás krocane,
taková zlost ve vás hned se vzala,
co pak vám ta čapka udělala?“

V. Štule.

Zvířata vůbec.

Jmenujte zvířata, která chováme v domě! Jak se jmenují zvířata, která chováme v domě? (Domácí.) Jak nazývají se domácí zvířata, která mají čtyři nohy? (Čtvernobá.) Jmenujte čtvernobá zvířata domácí! Která z nich nazývají se šelmy? Jmenujte zvířata domácí, která náležejí ku ptákům! Zvířata domácí nebojí se lidí, jsou krotká. Jaká jsou zvířata domácí, protože se lidí nebojí? V lese a na polích žijí zvířata, která se člověka bojí. To jsou zvířata plachá. Jak zoveme zvířata, která se člověka bojí? Jmenujte některá zvířata plachá. Jmenujte některá zvířata, která žije ve vodě! Zvířata, která žijí ve vodě, zoveme vodní. Jak zoveme zvířata, která žijí ve vodě? Po zemi lezou aneb ve vzduchu letají také často malá zvířátka. Jmenujte některé z nich! (Brouci, mouchy, komáři.) Malá zvířátka, jako jsou brouci, mouchy a komáři, nazýváme jedním slovem hmyz. Jak nazýváme brouky, mouchy a komáry a jiná tak malá zvířátka jedním slovem?

Zvířata stvořil Pán Bůh lidem k užitku. Nemáme jich proto přílišnou prací namáhati; nemáme jich bez potřeby bítí, trápití neb mučití. Pamatujte si pravidlo:

Zvířat nemuč ve svévoli,
také cítí, co je bolí.
Kdo zvířátka bije, trápí,
tomu pán Bůh věk ukráti.

K. Vinařický.

Ludmilka měla největší radost, když mohla někomu něco dobrého udělati.

Jednou šla pěšinkou a viděla před sebou broučka. Ten byl na znak obrácen, pořád se třepal, ale nemohl s místa.

Ludmila pomohla mu na nohy. S potěšením dívala se pak za ním, když radostně pospíchal dále.

Tak dělávala Ludmilka vždy. Za to byla veselá, neboť ji to těšilo, že dobře dělá.

Některé stromy ovocné.

Rozmluva o zahradě.

Úvod — velikost — části — co v ní roste — druhy
— práce zahradní — opakování a ukončení.

Když jsme se učili o pokrmech, řekli jsme, že jídáme k masu tenké zeleninu. Jmenuj nějakou zeleninu, N! Kde roste zelenina? (V zahradě.) Jak říkáme muži, který má zahradu, a co v ní uroste, potom prodává? (Zahradník.) Ondyno byl jsem také u zahradníka. Pozval mě k sobě, abych se na jeho zahradu podíval. Dobře jsem si ji prohlédl, abych o ní povídati mohl vám ve škole.

Zahrada toho zahradníka byla veliká. Jaká byla zahrada toho zahradníka? Můj dědeček má také zahradu, ale ta jest malá. Některé zahrady jsou tedy veliké, jiné malé. Opakuj, L!

Co bývá okolo zahrady, aby tam nemohl každý choditi, aby byla zavřena? (Plot.) Z čeho bývá plot u zahrady? Zahrada toho zahradníka byla ohrazena zdmi. Čím byla zahrada toho zahradníka ohrazena? Čím tedy může být zahrada ohrazena? (Plotem nebo zdmi.) Co musí být v plotě, abychom mohli do zahrady vcházeti? (Dveře.) Abychom mohli po zahradě choditi, jsou tam cestičky (chodásky). Co jest v zahradě, abychom tam mohli choditi? Co bývá na těch cestičkách v zahradě, aby na nich nebylo bláta, když prší? (Písek.) Cestičky rozděluji zahradu na části. Části zahrady nazývají se záhonky. Jak nazývají se části zahrady? Kdo z vás byl již v zahradě? Co roste v zahradě? (Květiny, stromy, zelenina.) Bohatí lidé mívají více zahrad. V jedné mají květiny, ve druhé stromy a ve třetí zeleninu. Zahrada, ve které rostou jen květiny, nazývá se květnice (zahrada květná). Jak se nazývá zahrada, ve které rostou jen květiny? Co roste na stromech v zahradě? (Hrušky, jablka, švestky, třešně, ořechy.) Hrušky, jablka, švestky, třešně a ořechy jedním slovem jmenujeme ovoce. Jak jmenujeme hrušky, jablka, švestky a ořechy jedním slovem? Jak zoveme stromy, na kterých roste ovoce? (Stromy ovocné.) Zahradě, ve které rostou jen ovocné stromy, říkáme zahrada ovocná (štěpnice). Jak říkáme zahradě, ve které rostou jen ovocné stromy? Zahradě, ve které roste zelenina, říkáme zahrada zelná (zelnice). Jak říkáme zahradě, ve které roste jen zelenina? Jak nazýváme tedy zahrady dle toho, co v nich roste?

Často mají lidé jen jednu zahradu. Okolo zdi nebo plotu jsou zasadeny stromy, na záhonech zelenina a okolo záhonů podél cestiček květiny.

V zimě jest v zahradě smutno, nic tam neroste, ale když jaro nastane, jeví se tam čilý život. Veselí ptáčkové přilétají tam, zpívají milé písničky, a zahradník pilně tam pracuje. Které práce

koná zahradník v zahradě na jaře? (Ryje rýčem nebo kopá motykou, hrabe, seje semena a sází sázenice, okopává stromy a sází stromky, sbírá housenky, a neprší-li dlouho, zalévá kropicí konví). Brzy na to počne se v zahradě vše zelenati. Lidé rádi tam prodlévají a stavějí si tam besídky. Co stavějí si lidé v zahradách? I malé dítčky rády se baví v zahradě, jen mají dávat pozor, aby nešlapaly na záhony.

O čem jsme rozmlouvali? Čím bývá zahrada obrazena? Po čem chodíme v zahradách? Jak se jmenují části zahrady? Jak zoveme zahradu, ve které rostou jen květiny? Jak tu, ve které rostou jen ovoce stromy? Jak tu, ve které roste zelenina? Které práce koná zahradník v zahradě na jaře? Co si stavějí lidé v zahradě? Nač mají děti dávat pozor, jsou-li v zahradě?

Budu vám vypravovat učo o císaři pánu. Náš císař pán jmenuje se František Josef. Jak se jmenuje náš císař pán? Když byl císař pán malým pacholátkem, chodíval často se svým dědečkem do zahradы na procházku. Jednou v létě šel tam s ním též. Když vyšli ze hradu, spatřili vojina, který před hradem stál na stráži — dával pozor, aby žádný zlý člověk do hradu vejiti nemohl. Mladý arcikněz — tenkráté nebyl František Josef ještě císařem, nýbrž arciknězem — litoval vojina, že musil v horku na slunci chodití před hradem a zvolal na svého dědečka: „Dědečku, počej trochu! Podívej se, co ten ubohý vojín tady na slunci zkusi. My jdeme do zahrady, aby nám nebylo horko, ale on tady chodití musí. Prosím tě, dědečku, dej mi nějaké peníze, abych mu mohl něco darovati!“

Dědeček měl radost ze svého vnoučka, že byl tak útrpným, podal mu ihned stříbrný pensz a pravil: „Na, můj miláčku, dej jej vojnovi! Pán Bůh na nebesích miluje lidi útrpné a odměňuje je mnohonásobně.“

Mladý arcikněz rád vzal pensz, spěchal k vojnovi a podával mu dárek říka: „Tu máš, milý brachu, knp si něco za to, že musíš tady na slunci státi — !“

Vojín radosti zaplakal, ale daru přijati nechtěl. Arcikněz se zarazil. Co teď dělati? Smutně vrátil se k dědečkovi a vypravoval mu pláče, co se přihodilo. Tu poučil dědeček svého vnuka: „Dokud vojín jest na stráži, uesmí přijati daru. Běž a dej mu pensz sám do kapsy, to je povolené!“ Sotva že to vnuček uslyšel, spěchal k vousatému vojnu, aby mu sám peníz do kapsy zastrčil. Ale běda! Vojín byl příliš veliký a dárci tak malinký, že mu ani ku kapse dosáhnouti nemohl. Když si jinak pomoci nemohl, volal na dědečka: „Dědečku, prosím tě, pomoz mi!“ I sehnul se dědeček, pozdvívítl svého vnuka, a ten strčil vojnovi dar do kapsy (do torby).

Potěšen šel pak mladý arcikněz se svým dědečkem do zahrady. Tak útrpný jako z mládí jest císař pán také i nyní a pe-

čuje zvláště o žáky všemožně. Modlete se proto za císaře pána, aby byl zdrav a dlouho živ!

(Viz články „Buď upřímný“ a „Kdo tomu rozumí“ v první částce od Šťastného, Lepaře a Sokola.)

Bedlivá matka hleděla si v zahradě zeleniny. Jednou přikazovala své dcerušce: „Liduško, podívej se na ta malá žlutá vajíčka na dolejším lupeuf; z těch by se vylihly housenky a sežraly by nám zeli. Prohlédni dnes všecko a bedlivě ta vajíčka zamačkej; tak uhájíme zelí.“ Ale Liduška myslila, že později bude času dosti, až na to dokonce zapomněla. Matka zatím ochuravěla a po několik neděl nemohla přijít do zahrady. Po čase přišla tam s Liduškou, a ejhle! zeli bylo celé od housenek ožrano. Nic nezbylo, než holý koštál, a lupy vyhlížely jako metly. Zastyděla se Liduška za svou nedbalost. Matka jí domluvila a pravila: „Co můžeš učiniti dnes, toho na zejtří neodkládej!“

Přišel k nám panáček,
strakatý měl fráček;
když jsme ho svlékali,
nad ním jsme splakali. (Cibule.) *Bartoš.*

Záhonky.

U domečku dítky milé
záhoneček měly:
rostlinky tu mladé, krásné
se jim vysázely.

Dětičky si u záhonku
s rostlinkami hrály;
rovnaly je, zalívaly,
rostlinky se smály.

A že takto hezky rostly
při tom ošetření,
ó, jak měly dítky z toho
tiché potěšení!

Dětičky též ve srdíčku
záhoneček měly,
rostlinek zde pěkné řady
se jim rozvíjely:

Konaly své modlitbičky,
dbaly na učení,
poslouchaly hněd, jak se jim
dalo poručení.

Že to rády bez reptání
stále zachovaly,
pořádní je všichni lidé
za to milovali.

Doučka.

Květiny.

Měsíce máje
půjdem do háje,
kde kvítky lesními
větříček hráje.

V tom pěkném háji
ptáčkové hrají;
Zdrávas Maria
libě zpívají.

Kvítky sbírejme,
věneček vijme
a ten Synáčkovi,
Marii dejme.

Erben.

Rozmluva o třešni.

Úvod — části — druhy — kde roste — kdy kvete — kdy zraje ovoce — kdo ji ošetruje — užitek — opakování a ukončení.

Které stromy rostou v zahradě? První ze všech stromů kvete třešeň. Tuto na obraze mám třešeň namalovanou. Kdo ji umí ukázati? Podívejte se všichni na ni! Budeme o třešni rozmlouvat.

Na obraze celé třešně nevidíte; třešeň má něco v zemi a toho zde není. Co má třešeň v zemi? (Kořen.) — To, co z kořene vyrůstá, jmenuje se kmen. Jak se nazývá to, co z kořene vyrůstá? Kmen třešně jest na obraze namalován. Ukaž jej! Nahoře ze kmene opět něco vyrůstá. Co? Ze kmene vyrůstají větve. Z větví vyrůstají zase ještě malé větvičky — to jsou ratolesti. Co vyrůstá z větví? Když jsem byl ráno v zahradě, nalezl jsem pod třešní ulomenou ratolest. Tu ji mám. Co vidíte na ní? (Listy, květ.) Abyste celou třešně viděli, nakreslím ji na tabuli.

Co musím nakreslit napřed? (Kořen.) Co potom? (Kmen.) atd. Ukaž kořen třešně, J! Ukaž kmén, K! — Vyvolávej střídavě žáky, ať ukazují části třešně. — Je kořen již celá třešeň? Kořen jest část třešně. Opakuj, N! Všichni! Je kmen celá třešeň? Co jest kmen, protože není celá třešeň? Kdo umí tak říci o větvích, o ratolestech? atd.

Části třešně jsou: kořen, kmen, větve, ratolesti, listy a květ. Jmenuj části třešně, M! Všichni! Co má třešeň v zemi, K! Třešeň má silný kořen. Proč asi má třešeň kořen? Kořenem jest třešeň v zemi upevněna.

Aby mohli lidé žít, musí jísti. Třešeň také jídá. Ona jídá kořenem a listy. Říkáme proto: třešeň přijímá kořenem potravu. Co přijímá třešeň kořenem? Odkud přijímá třešeň kořenem potravu? (Ze země.) V zemi jest voda a jiné věci, kterých potřebuje třešeň, aby mohla růsti. Co vyrůstá z kořene? Kolik kmén má třešeň? Třešeň, protože má jeden kmén, jest strom. Co jest třešeň, protože má jeden kmén? Jaký kmen má třešeň, tlustý či tenký? Stará třešeň má někdy tak tlustý kmen, že jej ani obejmouti nemůžeme. Co vyrůstá ze kmene? — Větvi má třešeň mnoho. Co vyrůstá z větví? Větve jsou tlusté, ratolesti jsou tenké.

Kořen, kmen, větve a ratolesti jsou porostly korou. Čím jsou porostly kořen, kmen, větve a ratolesti? Podívejte se na

kůru třešňovou! Jaké barvy jest ona? Utrhnu z té ratolesti nyní list. Pohledte na list třešňový, jak široký jest a jak dlouhý! Má větší délku než šířku; jest takový, jako bývá vejce. List třešňový jest vejčitý. Jaký jest list třešňový, protože se podobá vejci? Čím visí na ratlesti? (Rapskem.) Po krajích má list třešňový zoubky jako pila. Říkáme, že jest pilovitý. Jaký jest list třešňový po krajích? Nakreslím list třešňový. Jaké barvy jest list třešňový? Na jedné straně jest tmavý, na druhé světlo-zelený. Jaké barvy jest květ třešňový? Květy třešňové visí na dlouhých stopkách. Jaké jsou stopky, na kterých visí květy třešňové? Větve, ratlesti, listy a květ jmenují se dohromady koruna (koš). Jak se jmenují větve, ratlesti, listy a květ dohromady? Květ nezůstává vždy na třešni. Bílé lístečky květu třešňového opadají, a z toho, co z květu na stromě zůstane, urostou brzy malé třešně. Jaké barvy jsou malé, nezralé třešně? (Zelené.) Jaké barvy jsou zralé třešně? (Černé nebo červené.) Některé zralé třešně jsou malé, jiné větší; uěkteré sladké, jiné kyselé. Jak nazývají se malé, černé třešně? (Ptačí — ptačnice.) Větší, sladké třešně zoveme srdecovky, jiné chrupavky. Jak zoveme větší, sladké třešně? Srdecovky jsou černé nebo červené. Jaké barvy jsou srdecovky? Jak se nazývají kyselé, červené třešně? (Višně.)

Kde roste třešeň? Třešeň roste ze země; napřed je malinká, potom jí přibývá, až je z ní strom. Stojí na tom místě, kde byla zasazena, nepohybují se, necítí. Třešeň, protože roste ze země, jest rostlina. Co jest třešeň, protože roste ze země?

Jaký strom jest třešeň, protože na ní roste ovoce? (Ovocný.) Kdy kvete třešeň? Kdy zrají třešně? (V létě, tenkráte, dokud žádné jiné ovoce ještě nezraje.) Kdo ji ošetruje? Kterak ošetruje zahradník třešeň? (Okopává ji a sbírá housenky.) Čím jest nám třešeň užitečna? (Ovocem a dřívím.) Jíme třešně syrové nebo dušené. Jaké třešně jíme? Třešně dávají se také do knedlíků nebo do koláčů. Do kterých pokrmů dávají se třešně? Chce-li maminka uschovati třešně na zimu, zavařuje je s cukrem. Co dělá maminka, chce-li třešně uschovati na zimu? Jíme-li třešně, zbarví se jimi rty a jazyk.

K čemu se užívá dříví třešňového? (Z palivo, též užívají ho trubláři a soustružníci k rozličným věcem.) Jaký strom jest třešeň, protože máme z ní užitek? Opakuj a ukonči!

Bílá jsem se narodila, vyrostlá
jsem byla zelená, a nyní jsem
červená neb černá, a ačkoli srdce
mě jako kámen tvrdé, přece mne
staří, mladí rádi mají.

Dřív jsem bílé kytičky,
později červené kuličky,
dáš-li je do hubičky,
najdeš v nich kulaté pecičky.

Šimon, ačkoli často se mu to zapovídalo, rád lezl na stromy. Jednou vylezl si také na třešeň, aby si zralých třešní natrhal a podle chuti se jich najedl. Vylezl téměř až k vršku třešeň. Pyšen, že tak dobré umí lézti, postavil se na větev a díval se vůči sebe. Ale tu se zlomila křehká větev pod jeho nohama a v okamžiku ležel na zemi. Poněvadž sám vstáti nemohl, křičel a volal o pomoc. Když jej rodiče slyšeli volati, spěchali k místu, odkud pláč se ozýval. Tam nalezli Šimona zakrváceného na zemi. Pádem se třešně zlomil si nohu. Přivoláný lékař napravil mu sice zase nohu, ale mnoho bolestí Šimon snášet musil, a dlouho to trvalo, než se zase vyhojil. Nehoda tato byla pak Šimonovi výstrahou, že nikdy více na stromy nelezl.

Dítky, nechte lezení,
ať se ve zlém nemění!

Třešně.

Milka třešně dostala, —
sladkost jí tak chutnala!
Se psíkem se Milka baví,
hraje s ním a praví:

„Psíčku, já tu něco mám,
já ti z toho také dáám.“ —
Třešně sice hezké byly,
psíku se však nelíbily.

Psiček ten jinou choutku měl,
proto k Milce povíděl:
„Takovéto podělení
pro mé zuby dárek není.“

On pak myslí: „Spíše kost
byla by mi pro radost.“
A jak tady tiše sedí,
na ty třešně smutně hledí.
Doucha.

Třešně.

Na zahrádce u kroví
stromček stál třešňový;
Anna jej tam zasadila.
Prvním rokem na něm byla
jedna třešň; ta pěkuě užrala
a chuti lahodné se býti zdála.

Aainka ji utrhla,
k matince s ní přiběhla:
„Přijmi ji, o drahá máti!
Komu bych ji měla dát?“
Matka ji plna radosti vzala,
mateřskou rozkoší zaplakala.

Po letech v zahradě zas
byla Anna v letní čas.

Aj, tu mohutný strom pne se,
množství krásných třešní nese.

„Odkud strom ten mocný?“ dcera ptá se
matky; ta však libě usmívá se.

Objala pak Aninku
a vtiskla jí hubinku:

„Dítě, strom to tvůj!“ zvolala,
„ze třešně, kterou mi dala.“ —
Rodičům co dítě obětuje,
za tím dar nebeský následuje.

Jos. Pečírka.

Poznámka: Dle této rozmluvy jsou sestaveny rozmluvy o ostatních stromech. Na školách méně tradičních budiž užito ještě aspoň rozmluvy o jabloni a rostlinách vůbec.

Rozmluva o švestce.

Jak se nazývá strom, který zde jest na obraze namalován? (Švestka.) Švestka jest strom nízký. Opakuj, N! Jak se jmenuje část švestky, kterou přijímá ze země potravu? Ukaž kmen švestky, K! Ukaž korunu švestky, B! Podívejme se nyní na listy a květ švestkový. List švestky jest podlouhlé okrouhlý. Jaký jest list švestky? Jaký jest kraj toho listu, protože jsou na něm zuby jako na pile? (Pilovitý) Jaké barvy jest květ švestkový? (Blé.) Jak se zove ovoce švestky? (Švestky.) Švestky podobají se vejci. Jaké jsou švestky, protože se podobají vejci? (Vejcité.) Švestky vně jsou obrostlé slupkou. Čím jsou švestky vně obrostlé? Pod slupkou jest sladká dužnina (maso). Co jest pod slupkou? Jaké barvy jest dužnina švestková? (Žluté.) Jaké barvy jest dužnina třešňová?

Třešně a švestky mají v dužnině tvrdou pecku. Co mají třešně a švestky v dužnině? Jaká jest pecka, měkká nebo tvrdá? V pecce jest jádro. Co jest v pecce? Co urostě z jádra, když pecku zasadíme do země? Jaké barvy jsou švestky nezralé? Jaké jsou dle barvy švestky zralé? (Černomodré.) Některé švestky jsou také jinak zbarveny. Jak? (Načervenalé, nazelenalé, žluté, modré) Načervenalé švestky jmenují se duranče. Jak se jmenují načervenalé švestky? Švestky nazelenalé zoveme špendlyky. Jak zoveme švestky nazelenalé? Žluté švestky jmenují se karlata. Jak se jmenují žluté švestky? Modré švestky nazýváme ryngle. Jak nazýváme modré švestky?

Jaký strom jest švestka, protože na ně roste ovoce? Švestka jako jiné stromy roste ze země. Co jest švestka, protože roste ze země? (Rostlina.) Kdy kvete švestka? Kdy zraje její ovoce? Kde roste švestka? (V zahradě, na polích, podél cest.) Kdo ji sadí

a ošetřuje? Kterého užitku poskytuje nám švestky? (Ovoce a dříví.) Ovoce švestky jest sladké a šťavnaté. Jaké jest ovoce švestky? Jíme švestky syrové? Do kterých pokrmů dávají se švestky? (Do knedlíků a do koláčů.) Švestky nedají se dlouho uschovati a proto se suší aneb smaží. Sušené a smažené švestky lze uschovati i na několik let. Sušené švestky se vaří, a pak se teprve jedí. Ze švestek páli se také kořalka — slivovice. Jak se nazývá kořalka, která se páli ze švestek? Dříví švestkové je červenohnědé. Jaké jest dle barvy dříví švestkové? Kteří řemeslnici užívají dříví švestkové? (Soustudienci a stolaři.) Jaký strom jest tedy švestka, protože nám poskytuje tolik užitku? — Opakuj a ukončí!

Bylo to právě v pátek. U strýčka Pavla obědvali zapraženou (zasmaženou) polévku a švestkové knedlíky. Všem chutnalo velmi dobře. Po obědě schránila se stolu Bohuška. Pecky švestkové, které ležely na stole, uschovala si do kapes. Asi před svačinou šla na dvůr. Našla si dva kameny a kdesi v koutku se posadila. Na jeden kámen kladla pecky švestkové a druhým je vždycky roztlukala. Jádra, která byla v peckách, s velkou chutí pojízdala. Když jádra ze všech pecek snědla, šla zase do světnice. Tu najednou pocitila jakousi bolest v hlavě, začala se dáviti a vrhla. „Maminko, jak je mi špatně!“ „Což pak se ti jen stalo, vždyť přece neobědvali jsme ničeho, čím bys si mohla žaludek pokazit — — a toto dávent!“ „Maminko, pořád je mi hůře a hůře, musím ulehknouti.“ „Zavoláme tedy pana doktora.“ Pan doktor přišel, a když si Bohušku prohlédl, pravil: „Štěstí, že jste pro mne poslali, Bohuška mohla i umřítí otrávením.“ Všichni se divili, nemohli pochopit, čím by se mohla Bohuška otrávit. Pan doktor jim to vyložil: „Švestková jádra jsou jedovatá. Kdo jich mnoho sní, otráví se. Tak se stalo i Bohušce.“ Potom dal pan doktor Bohušce lék, a rychlou pomocí hrzy zas ozdravěla. Pamatujte si tedy, že jsou jádra švestková jedovatá. Nejezte jich mnoho!

Rozmluva o hrušni.

Přinesl jsem do školy opět ratolest s jednoho stromu. Podívejte se na ní! Hádejte, se kterého stromu je tato ratolest! Ukaž hrušeň na obraze, N! Co má hrušeň v zemi? (Kořen.) Co vyrůstá z kořene? Co z kmene? Co z větví? Co z ratolesti? Je kořen již celá hrušeň? (Část hrušně.) Řekni tak o kmene, N! atd. Jmennu části hrušně, P! Proč má hrušeň kořeny? Co přijímá hrušeň kořenem ze země? (Potravu.) Kořen hrušně jest silný a vniká hluboko do země. Opakuj, Z! Kolik kmene má hrušeň? (Jeden.) Co jest hrušeň, protože má jeden kmen? (Strom.) Jaký jest kmen hrušně, tlustý či tenký? Čím jest pokryt kmen a větve hrušně? (Korou.) Kůra hrušně jest rozpukaná. Opakuj, B! Utrhni z této

ratolesti list, H! Čemu se podobá list hrušně? Jaký je list hrušně, protože se podobá vejci? Jaké barvy jest list hrušně? Na jednu straně — na lici — je tmavozelený, — na rubě — světlozelený. Jaký jest list hrušně dle barvy na lici? Jaký na rubu? Po kraji má list hrušně takové zuby, jako jsou na pile. Říkáme proto, že je po kraji pilovitý. Jaký jest list hrušně po kraji? Zač visí list hrušně na ratolesti?

Jaké barvy jest květ hrušně? (Bílé.) Zůstává-li květ stále na hrušni? Když s květu listy spadnou, zbude pod nimi malý kalíšek. Pod kalichem udělá se brzy malá hruška, ta roste víc a více, až je z ní velká hruška. Za stopku visí hruška na ratolesti a svrchu na ní sedí malý kalíšek. Co zbude na hrušni, když květ odpadne? (Kalíšek.) Co roste pod tímto kalíškem? (Malá hruška.) Tato jest zelená, ale když doroste, žloutne, zraje. Zralé hrušky rádi jídáme. Jablko jest kulaté, hruška podlouhlá. U nás v zahradě rostou hrušky čínské. Jaké hrušky ještě znáte? (Máslovky, jakubky atd.)

Kde roste hrušeň? (V zahradě a na polích.) Co je hrušeň, protože roste ze země? (Rostlina.) Kdy kvete hrušeň? (Na jaře, když kvete švestka.) Kdy zrají hrušky? (Některé v létě, jiné na podzim.) Které hrušky zrají v létě? Jaký strom jest hrušeň, protože na ní roste ovoce? Kdo ošetruje hrušeň v zahradě?

Jakého užitku nám poskytuje hrušeň? (Ovoce a dřevo.) Hrušky jíme syrové. Jaké hrušky jíme ještě? Když jíme hrušku neb jablko, okrajujeme s nich slupku. Co okrajujeme s hruškou neb jablek, když je chceeme jísti? Hruška a jablko jsou tedy obrostlé slupkou. Čím jest obrostlá hruška a jablko? Pod slupkou jest maso (dužnina). Co jest pod slupkou jablka a hrušky? Když hrušku neb jablko rozkrojíme, nalezneme uprostřed v takových příhrádkách jádra. Co je uprostřed jablka a hrušky? Jádra nezralých hrušek a jablek jsou bílá. Jaká jsou jádra nezralých hrušek a jablek? Jaké jádro mají zralé hrušky a jablka dle barvy? (Černé.) Jak poznáme tedy, je-li hruška neb jablko zralé? Zasadíme-li jádro jablka neb hrušky do země, vyrůstá z něho malá jablotě nebo malá hrušeň. Co vyrůstá z jádra jablkového, když je zasadíme do země? Co z jádra hruškového?

K čemu se užívá dříví hrušnového? (Na palivo; truhláři, soustružníci a koláři zhotovují z něho rozličné věci.) Jaký strom jest hrušeň, protože máme z ní užitek? Opakuj a ukončí!

Jednou odpoledne vyšel si dědeček před dům a sedl si pod hrušeň. Za chvíli přiběhl k němu dva jeho vnoučkové. Dědeček jim dal hrušku a bavil se s nimi. Chlapci když chutnaly hrušky velmi dobře, tak že si jich dosti nachválili nemohli. I promluvil k nim dědeček následovně: „Asi před paděsáti lety nestála zde ještě tato hrušeň. Poslouchejte, jak se to přihodilo, že jsem ji sem zasadil! Jednou stál jsem zde na tomto místě se svým bohatým soušedem a řekl jsem mu, že bych rád měl aspoň sto zlatých. „Není

tak zle," odpověděl soused. „Na místě, kde nyní stojíte, jest více než sto zlatých v zemi zakopaných.“ Myslil jsem skutečně, že v zemi jsou nějaké peníze. V noci vzal jsem motyku, kopal jsem v zemi a hledal peníze — ale marně. Ráno, když viděl soused před mým domem jámu nově vykopanou, počal se mi smátí a pravil: „Tu máte malou hrušeň, zasadte ji do země a brzy se přesvědčíte, že vám na ní ze země peníze vyrostou.“ Uposlechl jsem rady sousedovy a ihned zasadil jsem mladou hrušeň od souseda do jámy, kterou jsem v noci vykopal. A hle! Hrušeň velmi krásně rostla. Druhého roku přinesla již ovoce. Čím víc rostla, tím více rodilo se na ní hrušek. Hrušky jsem prodával, a kdybych měl všecky peníze za ně utržené, bylo by jich již víc než sto zlatých.“ — Děti pozorně poslouchaly, co jim dědeček vyprával. Když vypravování své dokončil, uvnitřili si vnoučkové, že budou, až dorostou, pilně sázeti stromy.

Též vy, milé dítky, pamatujte si tuto průpověď:

Sázej stromky malé
na každičkém místě,
ošetřuj je stále,
odmění tě jistě.

Táž průpověď jinými slovy:

Kde je trochu místa jen,
budíž stromek zasazen;
za ochranu, za práci
bohatě se odplácí.

Říkadlo.

Foukej, foukej, větvičku,
shod mi jednu hruštičku;
shod mi jednu nebo dvě,
budou dobré obě dvě.

Bartoš.

Rozmluva o jabloni.

Jak se jmenuje strom, na němž rostou jablka? Budeme rozmlouvati o jabloni. Ukaž jablouň na obrazci! Jablouň jest vysoký strom. Opakuj, N! Jmenuj části jabloně, A! Co přijímá jablouň ze země kořenem? Proč ještě má kořen? Kolik kmene má jablouň? Co je jablouň, protože ná jen jeden kmen? Co vyrůstá ze kmene jabloně? Co z větví? Co z ratolestí? Tuto donesl jsem ratolest jabloně. Čemu podobají se listy jabloně? Jaké jsou, protože se podobají vejci? Co vidíte po kraji toho listu? Jaký jest okraj

listu jabloňového, protože jsou na něm zoubky jako na pile? (Pilovitý.) Jaké barvy jest květ jabloňový? (Bílý, po krajích červený.) Jak se jmenují větve, ratolesti, listy a květ dohromady? Květ nezůstává vždy na jabloni.

Když s květu lístky spadnou, zbude pod niuni malý kalíšek. Pod kalíškem dělá se brzy malé jablkóčko, to roste více a více, až jest z něho velké jablko. Za stopku visí jablko na ratolesti a na něm svrchu sedí malý kalíšek. Co urosté pod kalíškem? Zač visí jablko na ratlesti? Co na něm sedí nahoře?

Napřed jest jablko kyslé, nezralé. Takové se jísti nesmí. Potom zraje a je sladké. Zralá jablka jsou zdravá. Když jablka uzrají, přijde hospodář a česá jablka. Děti dávají je do košív a nosí je domů. Maminka schovává jablka do sklepa neb na půdu. Od rodičů dostávají děti jablka často. Někdy dostánou jablkóčko červené, někdy žluté a jindy opět jinak barvené.

Jablka nejsou stejná. Některým říkáme panenská. Jaká jablka znáte ještě? (Vinná, mléčná atd.) Kde roste jabloň? Jabloň roste ze země; napřed jest malinká, potom jí přibývá vždy více a více, až je z ní strom. Stojí na tom místě, kde byla zasadena, nepohybuje se, necítí. Jabloň, protože roste ze země, jest rostlina, Co jest jabloň, protože roste ze země? Kdy kvete jabloň? Kdy zraje jablka? Jablka jsou ovoce. Na jabloni roste tedy ovoce, jabloň jest ovočný strom. Jaký strom jest jabloň, protože roste na ní ovoce? Kdo sadí jabloň do zahrady? Kdo ji ošetruje? Na podzim zahradník okopává jabloň, na jaře sbírá s ní housenky a ořežuje suché větve.

Pokud jabloň roste, přináší nám ovoce. Jablka jíme syrová, pečená, dušená neb sušená. Když na jabloni jablka více nerostou, přijde hospodář, skáti strom a dělá pak ze dřeva rozličné věci. Vidíte, milé dítky, jabloň nám dává jablka a dříví; jabloň je užitečný strom. Jaký strom je jabloň, protože z ní máme užitek?

Rozmlouvali jsme o jabloni. Abych se přesvědčil, zdali jste si to pamatovali, zeptám se na některé věci. Opakuj dle rozvrhu nahoře naznačeného! Ukončiti můžete následovně:

Byl jeden pocestný. Jednou v létě chodil dlouhu a unavil se. Nohy ho bolely i nemohl dálé. Na štěstí byl na blízku hostinec. Pocestný vešel do hostince, aby si odpočinul. Hostinský dal pocestnému také jídla a nápoje. Když pocestný jedl, přišli do hostince veselí hosté. Ti zpívali a potěšili pocestného. Když se pocestný zotavil, tázal se, co jest dlužen. Hostinský nepřijal peněz a pozval ještě pocestného, až přijde podruhé mimo, aby se u něho zastavil.

Víteli, milé dítky, kde byl ten hostinec? To bylo místečko pod jabloní. A co asi byly ty pokrmy? Pokrmy byla jablka. Kdo asi byli ti veselí hosté? To byli ptáčkové. — Až přijdete domů, vypravujte svým milým rodičům, čemu jste se naučili.

Jiřík byl lehkomyslný chlapec. Jednoho jitru spatřil ze svého okna mnoho překrásných, červených jablek na zahradě sousedově ve trávě ležetí. Rychle tam běžel, protlačil se skrz mezery ve plotě do zahrady a nacpal si těch jablek plné kapsy u kabátu a u kalhot. Náhle však přišel do zahrady dvířky soused s hůlkou v ruce. Když jej Jiřík spatřil, utíkal co mohl ke plotu a chtěl honem zase proléztí. Avšak běda! Pro nacpané kapsy zůstal v úzkém otvoru vězeti. Jak se velice pak leknul, že byl chycen! Styděl se, že tu stál před sousedem jako zloděj. Nakrađená jablka musil zase vrátiti, soused ho několikráté notně švihl a pravil při tom: „Pamatuj si! Co kradeno jest, za to patří trest.“

Kdo na cizí statek sáhá,
sám si k hanbě dopomáhá.

Říkadlo.

Jablka zrají
za stodolou,
až uzrají
dobrá budou.

Bartoš.

Mladý štěp a pachole.

Ó, co krásných jableček, nad nimiž se srdce směje, plodí již ten stromeček; každý, každičký mu přeje; všechném jest až k podivení, ač on starší než já není. Ó, ty mne svou úrodností, stromku, nemáš zahanbiti; přičiním se krásných ctností ovocem té převýšti, abych jednou v dospělosti, rodičům byl ku radosti.“

Klicperova „Prvá čítanka“.

Upřímný bratříček.

Matoušek obdržel
pěkné jablíčko,
na sestru zavolal:
„Koukni, Aničko,

jak je to jablíčko
krásné a bladké!
Až je jen rozkrojím,
to bude sladké!“

Na to jde Matoušek
s jablíčkem k stolu
a praví k sestřičce:
„Sníme je spolu.“

Sestřička bladila
jemu ručičku:
„Sněž ty je sám jenom,
milý bratříčku!“

Nechtěl tak Matoušek
a již je krojí:
„Aby mně chutnalo,
půlku vem svojí!“

Matinka chválila
dětičky obě:
„Buďte jen vždycky tak
upřímní k sobě!“

Doucha,

Jabloně.

Po zahradě chodila
štěp jabloňku sedila.

Sadila ji z hluboka:
„Rost, jabloňko, z široka.

Když už bylo po roce,
na jabloňce ovoce.

Bílým květem prokvítej,
a jablíčkem zasedej.“

A když bylo půl roka,
už jabloňka prokvétá.

(Macháč, Učivo k náz.)

Sušil.

Rozmluva o ořešáku.

Co pak je toto? (Ukaž žákům ořech!) Jak se jmenuje strom, na kterém rostou ořechy? (Ořešák.) Ořešák jest veliký, mohutný strom. Opakuj, N! Ukáž vám obraz, na kterém jest ořešák namalován. Ukaž ořešák na obraze, K! Jmenuj části ořešáku, M! Proč říkáme, že jest ořešák strom? (Protože má jeden kmen.) Ukaž korunu ořešáku, R! Větve ořešáku nepnou se do výšky, ale rozkládají se do šírky. Ořešák, protože má širokou korunu, široký koš, je strom košatý. Jaký strom jest ořešák, protože má širokou korunu, široký koš? Který strom jest košatější, třešně či ořešák? Přinesl jsem do školy ratolest ořešáku. Co vyrůstá z ratolesti? (Listy, květ.) Vidíte na této ratolesti listy? (Ne.) Něco na ní přece vidíte. To, co na ní vidíte, jest květ. Ořešák napřed kvete a pak teprve rozvíjí se jeho listy. Až se rozvinou listy ořešáku, donesu ratolest opět do školy, abyste se na jeho listy podívali mohli. Ted se podívejte na list, který jest zde na obraze namalován. Nakreslím list ořešáku také na tabuli. Zač visí listy na ratolestech? Na ořešáku vyrůstá z jednoho řapíku pět nebo sedm, neb i devět lístků, které dohromady činí jeden list ořechový. Z kolika lístků skládá se jeden list ořechový? Když k listu ořechovému čicháme, poznáme, že voní. Co poznáme, když čicháme k listu ořechovému? Také květy ořešáku jsou zvláštní. Ořešák má dvojí květy. Jedny (tyto) vypadají jak nějaké klásky; jsou dlouhé a visí dolů. Říkáme jim jehnědy (kočičky). Jak říkáme květům ořešáku, které vypadají jak nějaké klásky? Jaké jsou jehnědy dle barvy? (Zelené.) Jehnědy nezůstanou zeleny, ony zčernají a opadají. Ořechy rostou ze druhých květů, které má ořešák. Hledte na ně! Vypadají jak zelené pupence a jsou vždy dva pohromadě. Jak vypadají ty druhé květy ořešáku? Protože tyto květy jsou vždy dva pohromadě, bývají také ořechy vždy dva pohromadě? Jaký strom je ořešák, protože na něm roste ovoce? Ořechy jsou kulaté. Vně jsou ořechy obrostlé zelenou dužninou (šupinou), vnitř mají tvrdou pecku (skořepinu). Čím jsou ořechy vně obrostlé? Co mají uvnitř? Jaké barvy jest ta pecka? Na ořechu, který jsem

váš ukázal, není víc zelené dužiny (šupiny). Zelená dužina ořechová zčerná, oloupne se a odhodí. Co se děje se zelenou šupinou ořechovou? Rozloupnu nyní skořepinu toho ořechu. Zuby ořechů nerozložskávejte! Co je ve skořepině? (Jádro.) Jádro jest potaženo tenkou, nažloutlou kožkou. Čím jest potaženo jádro? Jádro jest bílé a chutné. Jaké je jádro ořechové? Jádro ořechové jíme; též se dávají jádra ořechová do rozličných pokrmů. Ve kterou dobu jsou nám ořechy nejmilejší? (O'vánocích.) V lékárnách z jader ořechových tlačí ořechový olej. Co tlačí (lisuje) v lékárnách z jader ořechových?

O ořechu, protože má vně tvrdou pečku, vnitř jádro, můžeme říci, že má vně kosti, vnitř maso. Kde roste ořešák? Jaký strom jest ořešák, protože roste v zahradě? Kdy kvete ořešák? Kdy zrají ořechy? Kdo ošetruje ořechy? Kterého užitku poskytuje nám ořešák, dokud roste? (Ořechy.) Který užitek máme z ořešáku, když se skáci? (Dříví.) Dříví ořechové jest tvrdé a hnědé. Jaké jest dříví ořechové? Truhláři je kupují, dobré za ně platí a zhotovují z něho nábytek. Co zhotovuje se ze dříví ořechového? Nábytek ze dřeva ořechového jest drahy. Ořešák, protože nám dává chutné ovoce a protože z něho je pěkné dříví, jest stromem velmi užitečným. Lidé by měli vše ořešáků sázeti.

Opakuj a ukonči!

Hnědý jsem panáček, maso
mám vnitř, kosti však zevně.

Čtyři panuy v kolébce,
zádná na kraji neleží. (Ořech.) Bartoš.

Ořechy.

Matka na stál nese
ořechů klín plničký:
„Pojďte, berte sobě
moje zlaté dětičky!“

Liduška hned vzala
nejkrassší dva do ruky,
doufá, že z nich bude
každý jádrem sladoučký.

Rozlouskne je rychle,
ale jak se podiví:
jeden zpráchnivělý
a druhý je červivý.

Tu matička veče:
„Na zevnějšek nemáš dbát;
pod nejkrasším květím
ukryvá se často had!“

Jos. Kallus.

Rostliny vůbec.

Jmenuj nějaký ovocný strom, N! V! Jmenuj veškeré ovocné stromy, o kterých jsme se učili, M! Proč jmenujeme tyto stromy ovocné? Kde rostou stromy ovocné? (V zahradě.) Jak nazýváme

ovoceň stromy, protože rostou v zahradě? (Zahradní.) Byl z vás již někdo v lese? Tam jest také mnoho stromů. Jak jmenují se stromy, které rostou v lese? Jmenuj nějaký strom lesní, M! D! atd.. Roste na lesních stromech také jedlé ovoce? Lesní stromy sázejí se pro dříví. Proč se sázejí stromy lesní? Některé stromy mají koš (korunu) široký. Stromy s košem širokým zoveme košaté. Jak zoveme stromy s košem širokým? Jiné stromy mají koš úzký; ty zoveme stromy štíhlé. Jak zoveme stromy s košem úzkým? Jmenuj nějaký košatý strom, B! nějaký štíhlý, Z!

Mám tuto listy jabloně a listy jedle. Prohlédněte si listy jabloně a nyní listy jedle! Jabloň má listy široké, jedle úzké a špičaté. Jaké listy má jabloň? Jaké jedle? Úzké a špičaté listy nazýváme jehličí. Jak nazýváme úzké a špičaté listy? Stromy s listem širokým nazýváme listnaté. Jak zoveme stromy s listem širokým? Jabloň jest strom listnatý. Opakuj, P! Jmenujte jiné stromy listnaté! Stromy s jehličím nazýváme jehličnaté. Jmenujte některý strom jehličnatý!

Co jsou stromy, protože rostou ze země? (Rostliny.) Na polích a lukách je mnoho rostlin, které nejsou stromy. Jak se jmenují rostliny, které rostou na polích? (Polní.) Jak ty, které rostou na lukách? (Lučat.) Jmenujte některé rostliny polní! některé luční!

Jakého užitku poskytuje nám rostliny polní? K čemu se užívá rostlin lučních? Hodné děti umějí jmenovatí mnoha rostlin lučních. Aby si jména jejich zapamatovaly, sušivají je, dívají se častěji na ně a jmenují je. Přineste do školy rostliny, jichž jmen neznáte, povím vám je! Ale zbytečně rostlin netrhejte, bylo by jich škoda, vždyť milý pohled jest na louku, na množství různě zbarvených květin.

Kdo pečeje o rostliny zahradní? Kdo o rostliny lesní? (Lesník.) Kdo o rostliny polní a luční? (Rolník.) V zahradě, na polích a lukách smutno jest v zimě. Na zimu listy se stromů listnatých opadnou, a jen stromy jehličnaté zůstávají také v zimě zeleny, abyste z nich mohli mít krásný stromeček vánoční. Rostliny na polích a lukách uvadnou, sníh je pokryvá, všecky odpočívají. Na jaře budí je teplé sluněčko, všecky se zase začínají zelenatí. Tu zvláště nás těší velice, když se stromy rozvíjejí a kvetou. Když v létě jsme umdleni od horka slunečního, rádi sedáme pod stromy, neboť nás svým stínem občerstvují.

Vzpomeneme-li si pak, jak užitečné jsou stromy a rostliny polní i luční, tu máme chváliti Pána Boha, že jich nechá růstí pro nás. Každý hřeší, kdo větve stromu zbytečně láme, kůru olupuje, kdo rostlinám ubližuje.

Opakuj a ukončí!

Nekaz, kazisvěte, stromkň,
není ovoce na zlomku!

Na jaře tě těším,
v létě občerstvují,
na podzim tě živím
a pak v zimě hřejí.

Nuže, kdo jsem? (Strom.)

Nevěje se,
neseje se
a přeče roste.

(Tráva.) Bartoš.

Vděčný princ František Josef.

Když byl náš pán císař malinky,
sbíral rád a sušil rostlinky.

Zvěděla to paní z Kolovrat,
chtěla princi radost udělat.

Kašpar ze Šternberka, český pán,
mezi znalce rostlin počítán.

Žádala ho tedy hraběnka,
by mu česká poslal kvítenka.

Hrabě rád tu žádost vyplnil,
kvítkům jména česká připojil.

Princ měl z toho mnoho radosti,
proto nezapomněl vděčnosti.

Kterak má však dárečkům dík svůj vzdát,
vždyť pak nedovede ještě psát?

Má to: tištěná písmena vzal,
v slova dísků zručně urovnal.

Na papír je pevně nalepil,
list pak náležitě zpečetil.

Listu toho smysl tento byl,
jak se potom zřejmě objevil:

„Šternberku a paní z Kolovrat,
za sbírku vám spěji dísky vzdát.

Za rostliny vámi zaslány
brzo jiných se vámi dostane.“

Frant. Schönbeck.

Některé nerosty.

Rozmluva o kameni.

Úvod — vlastnosti — co se z něho dělá — druhy —
kdo a jak z něho něco činí — kde se nalézá — stanovení — opakování a ukončení.

Na silnici nalezl jsem tuto věc. Podívejte se na ni! Ví z vás někdo, jak se ona jmenuje? (Kámen.) Ohmatej kámen, A! Kámen

můžeme ohmatati; kámen je proto hmota. Co jest kámen, protože jej ohmatati můžeme? Jaké barvy jest kámen tento? (Sedé.) Zde v prstenu mám také kámen. Jaký je kámen v prstenu dle barvy? (Zelený.) Jaké barvy kameny jste ještě viděli? Řekneme tedy: kameny mají rozličnou barvu. Opakuj, N! K! Vezmi tento kámen do ruky, zmáčkni jej, T! Můžeš tak učiniti? Protože kamene zmáčknouti nemůžeme, říkáme, že jest tvrdý. Jaký jest kámen, protože jej zmáčknouti nemůžeme? U kostela stojí kříž, který je z kamene. Co se ještě dělá z kamene? (Sochy, brusy, mlýnská kola, schody, sloupy, mosty atd.) Kamene užívá se také ku stavění. Kameny zasazují se do prstenů a jiných věcí. Kameny mají jména rozličná. Kámen, kterého se užívá na stavbu, zoveme kamenem stavebním. Jak zoveme kámen, kterého se užívá na stavbu? Kámen, ze kterého se dělají brusy, mlýnská kola, kříže, jmenuje se pískový. Jak se jmenuje kámen, ze kterého se dělají brusy, mlýnská kola a kříže? Sůl, kamenné uhlí, vápenec, ze kterého se pálí vápno, křemen, ze kterého se připravuje sklo, jsou také kameny. Jak se nazývá kámen, kterým solíme? (Sůl.) Jak se jmenuje kámen, jímž topíme? (Uhel kamenný.) Jak se jmenuje kámen, ze kterého se pálí vápno? Jak se jmenuje kámen, ze kterého se dělá sklo? Jak se nazývá kámen, kterým plíšeme na tabuli? Kameny, které se zasazují do prstenů, jsou velmi pěkné, ale též velmi drahé. Říkáme jim proto drahokamy. Jak se jmenují kameny, které se zasazují do prstenů?

Člověk, který z kamene něco zhotovuje, jmenuje se kameník. Jak se jmenuje člověk, který z kamene něco zhotovuje? Když kameník z kamene něco zhotovuje, tesá kámen dlátem a tlouče naň dřevěnou palici. Proč asi užívá palice dřevěně? (Abi veliké kusy kamene neodštípl.) Lidé, kteří ze křemene dělají sklo, jmenují se skláři. Jak se nazývají lidé, kteří ze křemene dělají sklo? Křemen, aby se z něho mohlo dělati sklo, musí se rozetříti. Potom dá se do peci a tam se roztaví. Z roztaveného křemene dělá se sklo a jiné skleněné věci. Co se musí učiniti s křemencem, když se z něho dělá sklo?

Odkud běžeme rozličné kameny? (Ze země.) Místo, kde se kámen ze země láme, nazývá se lom (skála). Jak nazývá se místo, kde se kámen ze země láme? Rostou-li kameny v zemi? (Ne; jsou v zemi, jak je tam pán Bůh uložil.) Kámen necítí, on také se nemůže sám pohybovat. Kámen není ani zvíře, ani rostlina. Kámen, protože neroste, jest nerost. Co jest kámen, protože neroste? Protože kamene k rozličným věcem potřebujeme, je kámen nerost užitečný. Jaký nerost jest kámen, protože máme z něho užitek? Z toho vidíte opět, jak dobrý je pán Bůh. On i do země uložil mnohé věci, bez kterých bychom se obejstí nemohli.

Opakuj a ukončí!

Na jakém —řemenu se křesá?

(Na křemenu.)

Na jakém —brusu nože nebrousíme?

(Na ubrusu.)

Jistý klouček, jmenoval se Jaromírek, šel jednou okolo lomu. I chtěl viděti, jak hluboký lom jest a šel až na kraj, aby se dolů podíval. V tom však země pod nohama jeho povolila, tak že do lomu spadl a ach! nohu si zlomil. Měli jste slyšeti pláč jeho a bědování otcovo a matčino! Čemu se z tohoto přsběhu můžete naučiti?

Václav, malý hošek, dovoloval se matky, aby směl k lesu na červené jahody. „Jdi,“ pravila matka, „nechoď ale pěšinkou okolo lomu, lamači tam trhají skálu prachem; jdi silnicí v pravo!“ Václav šel sice silnicí, ale když přišel k pěšince, pomyslil si: „Silnice se tamhle tuze vine, pěšinkou tam budu dříve.“ I šel pěšinkou. Sotva byl k lomu došel, vyšla rána a již se válel Václav na zemi. Kámen jeden odletěl Václavovi na nohu, až mu ji přerazil. Nyní jest mrzákem a bude do smrti litovati, že byl matky své neposlušen.

Otec rozdělil jmění své třem synům. Nezbylo mu nic než prsten s velkým drahokamem. „Prsten ten,“ pravil otec, „dám tomu z vás, kdo do roka nejlepší a nejšlechetnější věc vykoná.“ Synové se na to rozešli do světa. Když rok minul, vrátili se zase k otci.

Nejstarší pravil: „Můj přítel, odcházejte na cesty, schoval si u mne mnoho peněz. Když domů přišel, vrátil jsem mu peníze.“ „Dobře jsi učinil,“ chválil otec syna, „ale tak má jednat každý člověk spravedlivý.“

Druhý syn řekl: „Oteci, který měl mnoho dětí, vyhořel dům a on upadl ve velikou bifu. Daroval jsem mu sto zlatých jako příspěvek na stavbu.“ „Dobře, milý synu,“ chválil jej otec také, „byls dobročinný.“

Konečně předstoupil nejmladší syn a vypravoval: „Můj neprítel, který mi mnoho zlého způsobil, spadl do vody. Byl by se v ní utopil. I vytáhl jsem ho z vody, ve které sám také jsem se mohl utopiti.“

„Ó, milý synáčku!“ zvolal otec pln radosti, „tys jednal nejlépe, tu máš prsten s drahokamem. Nepríteli dobré činiti jest skutek pánu Bohu zvláště milý.“

Sklo.

Lidé střepy skla kdes vysypali. Ale brzy bylo po radosti: Ležel na povrchu kousek malý, lidé vysypali popel, kusy kostí, v záři slunka třpytil se a blýskal, a tak skla, jež jasně zářilo, z toho radost měl, až blahem výskal. více viděti již nebylo.

Tak to bývá i v životě lidí:
často v štěstí lidé kohos vidí,
a když se své výše šťastný spadne,
nevšimne si ho víc oko žádné. Jos. Soukal.

*

Hádanka.

V paláci i domku prostém
nejnutnějším bývám hostem;
nikdo bez pomoci mojí
chutné jídlo neustrojí,
já ovládám kuchyň, stůl —;
kdo uhodne, co jsem? — „Sál!“ *Jos. Kallus.*

Poznámka. Jednotlivé druhy kamenů žákům dle možnosti ukaž. — Rozvrhem rozmluvy této řidili jsme se také při rozmluvách o nerostech ostatních. Na školách méně tradičních k dalším cvičením, jichž počet řídí se časem, užij především ještě rozmluvy o železe a o nerostech vřbec.

Rozmluva o hlině.

Z čeho staví zednick zdi domu? Cibly dělají se ze hliny. Z čeho se dělají cibly? Donesl jsem do školy dva kousky hliny, jeden je mokrý, druhý suchý. Vezmi do ruky ten mokrý kousek hliny, M! Zkus, dá-li se smáčknouti! Protože se mokrá hлина dá smáčknouti, říkáme, že je měkká. Jaká je mokrá hлина, protože se dá smáčknouti? Zkus to, dá-li se suchá hлина také smáčknouti, J! Je suchá hлина také měkká, protože se nedá smáčknouti? Suchá hлина je tvrdá. Opakuj, H! Kousek suché hliny jmenuje se hruda. Jak nazývá se kousek suché hliny? Jaké barvy jest tato hruda? (Žluté.) Mám zde ještě jiný kousek hrudy. Jaké barvy jest tato hruda? (Nahnědlé.) Některá hлина jest také bělavá, jiná černá. Jaká jest hлина ještě dle barvy? Pravil jsem, že cibly dělají se ze hliny. Co ještě dělá se ze hliny? (Hrnce, misy, džbány, dýmky, kalamáře, kamna atd.)

Hлина je také potravou rostlinám. Čím jest hлина rostlinám? Aby se rostlinky lépe v ní dařily, bnojí se hлина, ve které jsou zasazeny. Co se dělá s hlinou, aby v ní rostlinky lépe rostly? Hлина, ze které se zhotovují hrnce, nazývá se hrnčířská (jíl). Jak nazývá se hлина, ze které se zhotovují hrnce?

Dobrá hлина na polích jmenuje se prst. Jak se jmenuje dobrá hлина na polích? Kdo zhotovuje ze hliny hrnce, talíře atd.? Kdo dělá ze hliny cibly? (Cihlář.) Dříve než hrnčíř z hliny hrnce robí, uhněte ji. Poleje ji vodou, načež nohami ji šlape tak dlouho, až se jako máslo krájeti dá. Co dělá hrnčíř s hlinou, dříve než z ní rozličné nádobí robí?

Cibly a hrnce, aby ztvrdly, dávají se do peci, ve které se vypalují. Co se dělá s hrnci neb s cihlami, aby ztvrdly? Vypálená hлина jest tak tvrdá jako kámen. Jaká jest vypálená hлина? Odkud bere hrnčíř neb cihlář hlinu? (Ze země.) Hliny je v zemi velmi mnoho; ona neroste, jest v zemi jak ji pán Bůh stvořil. Co jest hлина, protože neroste? Jaký nerost jest hлина, protože máme z ní užitek? Věci, které jsou z hliny, jsou hliněné. Jaké jsou věci, které jsou ze hliny? Opakuj a ukonči!

Vosk záviděl cihle, že je tvrdá. „Jak jsi, ciblo,“ tázal se vosk, „této tvrdosti nabyla?“ „Ohněm,“ odpověděla cihla. „Aj, o to se také pokusím!“ prohodil vosk, skočil do ohně a — roztопil se. Co jednomu prospívá, může druhému škoditi.

Chudý ale nábožný muž měl jenom jedno pole. Hlina (půda) v něm byla kamenitá a tvrdá. Muž ten vzdělával půdu pilně, hnojil a oral ji, kamení pilně sbíral a odhadzoval. Když do této půdy semeno zaséval, domlouval mu jeho soused, který právě šel mimo, a pravil: „Jak jenom můžete zbytečně tuto práci konati a dobré sítě do této neúrodné půdy zasévat?“ Chudý mu odpověděl: „Svěřuji dobré sítě poli a pole pánu Bohu. Já činím své, Bůh také své učiní.“ A skutečně, sítě dobře se dařilo, tak že lidé tomu se divili.

Modli se a pracuj, a pán Bůh zdaru dá.

Rozmluva o železe.

Z čeho je tento klíč? (Ze železa.) Budeme rozmlouvat o železe. Podívejte se na klíč lépe! Jaké barvy jest železo? (Šedé.) Zkus, dá-li se tento klíč smáčknouti? Jaké jest železo, protože se nedá smáčknouti? (TVrdé.) Vezmeme-li kousek dřeva do jedné ruky a právě tak veliký kousek železa do druhé ruky, poznáme, že jest železo těžší než dřevo. Přesvědč se o tom, N! (Dej žákovi do jedné ruky kousek dřeva a do druhé právě tak veliký kousek železa!) Říkáme proto, že jest železo těžké. Opakuj, B! Co zhotovuje se ze železa? (Zámky, klíky, kování, sekery, motyky, plech, drát atd.) Co dělá zámečník ze železa? Kdo dělá ze železa podkovy a ráfy na kola? Kdo nože? (Nožíř.) Kdo kosy a srpy? (Kosař.) Kdo šavle a meče? (Mečíř.)

Železné hrnce a roury se ze železa lijí. Železo, ze kterého se hrnce a roury lijí, jmenejte se litina. Jak se jmenejte železo, ze kterého se hrnce a roury lijí? Železo, ze kterého se zhotovují klíče, nože, kosy, šavle, jest velmi tvrdé a nazývá se ocel. Jak se nazývá velmi tvrdé železo? Železo, ze kterého kovář rozličné věci kuje, zoveme železem kujným. Jak zoveme železo, ze kterého kovář rozličné věci kuje? Aby se ze železa rozličné věci mohly zhotoviti, klade se železo do ohně. V ohni železo měkne a sežefaví. Co stane se se železem v ohni? Žhavé železo se kuje a dá se snadno zpracovati. Protože se železo kuje, říkáme, že jest železo kov. Co jest železo, protože se kuje? Na vzduchu železo zčervená — zrezaví. Co stane se se železem na vzduchu? Rez železu škodi. Odkud máme železo? (Nechej žáků přemýšleti, souditi, a potom teprve jim pověz, že železo nalézáme v zemi.) Železo nenachází se v zemi čisté, nýbrž spojené s jinými látkami — v kamenech. Kameny, ve kterých jest železo, slouží ruda železná. Jak slouží kameny, ve kterých jest železo?

Ukáži vám rudu železnou. Lidé, kteří v zemi rudu železnou kopají, jmenují se horníci (bavíři). Jak jmenují se lidé, kteří v zemi rudu železnou kopají? Abychom nabyli z rudy železa, dává se ruda železná do vysoké peci. V peci rozdělá se veliký oheň, ohněm železo v rudách obsažené se roztaší a otvorem, který je v peci, vytéká. Toto se sbírá a prodává řemeslníkům, kteří ho potřebují. Kam se dává ruda železná, abyhom z ní nabyli železa? Co stane se v peci se železem, které jest v rudě obsaženo?

Roste v zemi železo? Co jest železo, protože neroste? (Nerost.) Protože ze železa tolik věcí se zhotovuje, jest železo nerost velmi užitečný. Jaký nerost jest železo, protože se z něho tolik věcí zhotovuje? Bez železa bychom se ani obejít nemohli.

Opakuj a ukončí!

Všetečnost.

Matka Pavlu napomíná:
„Zanech všetečnosti přec,
sotva přijdeš do kuchyně,
hned máš v ruce každou věc.“

Vždyť přec víc, jak je to nectné
a že se to nesluší. —
Chceš vzít všetečností škodu
na těle i na duši?“

Díl tak a želízko staví
na pec celé žeřavé. —
Pavla upírá již k němu
svoje oči zvědavé.

A sotva ven vyjde matka,
sáhá po něm dychtivě,
leč, když se ho rukou dotkne,
vzkříkne bolem vášnívě.

Matka vejde — nelituje,
nýbrž kárá Pavlu dost,
kteráž nyní oplakává
velikou svou všetečnost.

Jos. Kallus.

Rozmluva o mědi.

Z čeho jest tento drát? (Z mědi.) Jaké barvy jest měď? (Červené.) Zkus, dá-li se měděný drát ohnouti, N! Jaká jest měď, protože se nedá ohnouti? (Tvrdá.) Měď jest tvrdší než železo. Opakuj, P! Měď na vztahu potahuje se rzi, ještě více však chytá rez ve vlhku a v mokru. Rez, která se tvoří na mědi, jest zelená a jmenuje se plísta. Jak jmenuje se zelená rez, která se tvoří na mědi? Plísta jest jedovatá. Opakuj, B! Neuž zdravo, pokrm připravovati v nádobách měděných. Co se dělá z mědi? (Kotly, vany, párnve, drát. Také v halších a ve dvouhalších jest mnoho mědi. Staré krejcare a čtyřkrejcare byly celé z mědi.) Věci, které jsou z mědi, jsou měděné. Jaké jsou věci z mědi? Kdo zhotovuje věci z mědi? (Kotlář.) Když kotlář z mědi dělá kotly, kuje měď. Co jest měď, protože se kuje? (Kov.) Odkud běrem měď? (Ze země.) Měď je v zemi v kamenech. Kámen, ve kterém je měď, jmenuje se skalice modrá. Jak se jmenuje kámen, ve

kterém jest měď? Ukáži vám skalici modrou. Měď v zemi neroste, měď jest nerost. Co jest měď, protože neroste? Jaký nerost jest měď, protože se z ní rozličné věci zhotovují? (Užitečný.) Co jest užitečnější, měď nebo železo? Který z těch dvou kovů jest dražší? Opakuj a ukonči!

Povězte, dítky, slovem,
kterým jsem kovem:
červenou barvu mám,
silným leskem zářívám,
v podobě drobných peněz
každému je známa moje líc. —
Nuž, hádejte! — Nepovím víc.

(Měď.)

Rozmluva o stříbře.

Z čeho je koruna? Podívejte se na korunu! Jaké barvy jest stříbro? (Bílé.) Jaké jest stříbro, protože se nedá smačknouti? (Tvrde.) Stříbro není tak tvrdé jako železo nebo měď. Kdybychom vzali do jedné ruky kousek železa a do druhé právě tak veliký kousek stříbra, poznali bychom, že jest stříbro těžší než železo. Povím vám nyní vše, jaké jest stříbro. Stříbro jest bílé, tvrdé a těžké. Opakuj, N! Stříbro se také leskne, ono jest lesklé. Jaké jest ještě stříbro? Na vzduchu stříbro nerezaví, ale zůstává vždy pěkně bílé a lesklé. Rezaví stříbro také? Co zhotovuje se ze stříbra? (Koruny, zlatoušky, naušnice, hodinky, řetizky, knoflísky, prsteny, kalichy, konvice, svícny, lázce, tabatérky, střenky k nožům a vidličkám.) Stříbrem se některé věci postříbřují. Ze stříbra může se táhnouti také velmi tenký drát. Říkáme proto, že jest stříbro tažné. Jaké jest stříbro, protože se z něho může táhnouti velmi tenký drát? Věci ze stříbra jsou stříbrné. Jaké jsou věci ze stříbra? Kdo zhotovuje ze stříbra rozličné věci? (Zlatník.) Zlatník, když ze stříbra rozličné věci zhotovuje, dá stříbro do ohně a pak je kuje. Co jest stříbro, protože se kuje? (Kov.) Stříbro jest drahé. Jedna koruna stojí sto halířů. Protože stříbro jest tak drahé, říkáme, že jest stříbro kovem vzácným. Jakým kovem jest stříbro, protože jest tak drahé? Odkud běžeme stříbro? Stříbro nalézá se v dolech, v rudách. Ruda, ve které jest stříbro, jmenuje se stříbrná. Jak se jmenuje ruda, ve které jest stříbro? Jak se nazývají lidé, kteří rudy ze země dobývají? (Horníci.) Abychom z rudy dostali stříbro, musí se tato také v pecích taviti. Stříbro v zemi neroste. Co jest stříbro, protože neroste? Jaký nerost jest stříbro, protože se mnoho věcí z něho zhotovuje? Opakuj a ukonči!

Norbert, syn uhlířův, seděl v lese pod stromem, modlil se a plakal. Vznešený pán v zeleném kabátě byl v lese právě na honě, přišel ku chlapci a tázal se ho, proč pláče.

„Ach,“ vzdychnul si Norbert, „matka má dlouho stonala a tu mne poslal otec do města, abych zaplatil v lékárně léky, a já ztratil sáček s penězi.“

Pán mluvil něco tajně s myslivcem, který ho provázel, vyňal pak z kapsy krásný měšec, ve kterém bylo několik nových korun, a pravil: „Je to snad tenhle sáček?“ „Není,“ odpověděl chlapec. „Můj byl jen špatný a nebylo v něm tolik pěkných peněz.“

„Tedy to bude tenhle,“ řekl myslivec a vyňal z kapsy neuhledný pytlíček. „Ano, ten je to!“ zvolal Norbert pln radosti.

Myslivec mu ho vrátil a vznešený pán řekl: „Poněvadž jsi se tak srdečně modlil a tak poctiv jsi, daruji ti ještě k tomu tento sáček s penězi.“ Oba potom odešli. Norbert poděkoval, spěchal do města, zaplatil v lékárně a pln radosti vrátil se domů.

S poctivostí nejdál dojdeš.

Rozmluva o zlatě.

Tato žákyně má v uších naušnice. Co má tato žákyně v uších? Z čeho jsou její naušnice? (Ze zlata.) Mám tuhle prsten. Z čeho jest prsten? (Ze zlata.) Jaké jest stříbro dle barvy? Jaké jest zlato dle barvy? (Zluté.) Zkus, dá-li se prsten chnouti! Jaké jest zlato, protože se nedá ohnouti? O stříbře řekli jsme, že je také tvrdé, ale že je měkký než železo. Zlato jest ještě měkký než stříbro. Co jest tedy tvrdší, stříbro nebo zlato? Za to však jest zlato mnohem těžší nežli stříbro. Co jest těžší, zlato nebo stříbro? Jaké jest zlato, protože se pěkně leskne? (Lesklé.) Povím vám vše, jaké jest zlato. Zlato jest žluté, tvrdé, těžké a lesklé. Opakuj, B! Ú! Zlato jako stříbro na vzdachu ani na vlnku nerezaví, nýbrž zůstává vždy pěkně žluté a lesklé. Rozličné věci, které jsou zhotoveny z kovů, jež snadno rezaví, pozlaciují se, aby nerezavěly. Co dělá se s věcmi z kovu, které rezavějí, aby nerezavěly? Také věci ze dřeva a jiné ještě věci se pozlaciují, aby byly pěknější. Zlata užívá se tedy k pozlacování. K čemu užívá se zlata? Věci pozlacené vyhližejí jako zlaté. Když zlaté věci kupujeme, máme být opatrni, jsou-li skutečně zlaté, aneb jsou-li jen pozlaceny. Nač máme být opatrni, když zlaté věci kupujeme? Mnohé věci jsou žluté a lesknou se, nejsou však ani zlaté ani pozlaceny — jsou z mosazu. Nemyslete tedy, že každá věc, která jest žlutá a leskne se, jest zlatá!

Ze zlata zhotovují se naušnice a prsteny. Co ještě zhotovuje se ze zlata? (Pouzdra na hodinky, řetízky, náramky, jehlice, knoflíky, monstrance, kalichy. Císař pán má zlatou korunu.) Věci ze zlata jsou zlaté. Jaké jsou věci ze zlata? Zlaté věci jsou velmi drahé. Říkáme jim stkvosti. Jak říkáme věcem ze zlata? Zlatý prsten jest stkvost. Opakuj, K! Řekni tak o naušnicích, B! atd. Ze zlata dělají se také niti, a těmi vyšívají se kostelní roucha. Co dělá se také ze zlata? Ze zlata razí se peníze. Peníž ze zlata jme-

nuje se desetikoruna, dvacetikoruna. Které peníze dělají se ze zlata?

Kdo zhotovuje rozličné stkvosti ze zlata? (Zlatník.) Když zlatník tyto stkvosti ze zlata zhotovuje, kladé zlato do ohně a kuje je. Zlato dá se roztepati na velmi tenký plíšek, který zoveme pozlátko. Pozlátkaem pozlaciujeme. O vánocích pozlaciují se také ořechy. Jak zoveme velmi tenký plíšek ze zlata, kterým se pozlaciuje? Co jest zlato, protože se kuje? (Kov.) Jaký kov jest zlato, protože jest drahé, vzácné? (Vzácný kov.) Stříbro jest také kov vzácný. Zlato jest ze všech kovů nejvzácnější. Opakuj, M! Odkud máme zlato? (Ze země.) Zlato jest v zemi v rudách, také písek některých řek obsahuje zlato. Zlato neroste. Co jest zlato, protože neroste? Jaký nerost jest zlato, protože k toliku věcem se potřebuje? (Užitečný.) Železo jest ze všech kovů nejužitečnější. Který kov jest nejužitečnější? Který nejvzácnější? Opakuj a ukonči!

Zlato a železo.

„Já jsem králem kovů,“ chlubilo se zlato.

„Já jsem dělník pilný,“ železo díl na to.

„Kdybych tebe v dílně pilně nezpracoval,
kdo by tvému lesku, rci, se obdivoval?“

Co železo v dílně tuží se a robí,
zlato zas boháče povýšuje, zdobí.

Tak i lidé pilní obou váží sobě,
každého však jinde, v jiné také době. *Jos. Soukal.*

Dva bratři, Karel a Vojtěch, pluli přes moře, aby v cizině štěstí si našli.

Karel koupil tam za několik korun kus pusté země. S velikou pilností ji vzdělával a brzy měl chleba v hojnosti. Vojtěch obrátil se do hor a hledal zlatá zrna. Při tom musil být bědně živ; jedl kůru a kořeny stromové. Konečně vrátil se k bratrovi s pytlem zlata.

„Hle, bratře,“ zvolal, „jak jsem byl šťasten! Toto všecko zlato je moje; avšak dej mi honem něco jísti; jsem mlhlý a slabý hlady!“

„Dobře,“ pravil Karel. „Dám ti jísti, ty však mi musíš tolík zlata odvážiti, mnoho-li dostaneš chleba.“ Vojtěcha to mrzelo, musil si to však dát i sbiti, protože byl slabý a vychřadlý, aby byl mohl dále jísti.

Tak to chodilo několik dní, až Karel měl všecko zlato Vojtěchovo. Ale pak pravil: „Tu máš své zlato zase, milý bratře! Nejsem tak ukrutný, abych ti bral, co tvého jest; chtěl jsem ti jen ukázati, že nepřináší pouhé bohatství štěstí, a že pilnosť jest lepší než zlato.“

* Nerosty vůbec.

Učili jsme se o nerosteck. Jmenuj nějaký nerost, M! J! atd. (Kámen, sůl, křída, ublí, vápenec, hliná, železo, měď, stříbro, zlato.) V zemi jsou ještě jiné nerosty. Je tam také písek, olovo, cín. K čemu užívá se písku? Co dělá se z olova? (Broky, závaží, koule atd.) Co dělá se z cínu? (Vany, plech, konvice, kotly.) Jmenuj nějaké věci z kamene! z blíny! ze železa! z mědi! ze stříbra! ze zlata! Pamatujte si: Zlato, protože se z něho něco zhotovuje, jměnuje se látka. Jak se jměnuje zlato, protože se z něho něco zhotovuje? Řekni tak o hlině, N! o železe, H! atd. Které z těchto látek jsou kovy? Odkud máme všecky tyto látky? Ze země rostou také rostliny, které nás opatrují potravou. Ze země rostou stromy, a z těch máme dříví. Ze země kopeme kovy a jiné látky. Až jednou umřeme, pochovají nás do země. Země daruje nám i poslední lůžko. Můžeme tedy říci, že země, protože vše, čeho potřebujeme, z ní máme, o nás peče jako nějaká matka dobrá o své děti. My jsme její synové a její dcery. Povím vám nyní ještě hádanku:

Vši potravou tebe opatruji,
dříví, všecky kovy ze mne máš,
i poslední lůžko ti daruji.

Hádej, synu, zdaž svou matku znáš? (Země.) *Štěpnice.*

Isidor byl chlapec rozpustilý. Jednou šli žáci ze školy domů. Mezi nimi byl také Isidor. Na cestě byla hromada kamení. Isidor se u ní zastavil, bral kameny a házel jim po žáčích. Tu stalo se, že jeden kámen padl na malou Bětušku. Bětuška se lekla a vzkřikla. Lidé, kteří šli právě mimo, viděli, že Isidor házel kamením a domyslili si snadno, co se stalo. Chytili Isidora, aby neutekl, a pak dívali se na Bětušku. Kámen jí padl k samému oku. U samého oka měla od kamene bouli. Štěstí bylo, že nepadl do oka, sic by byl Bětušce oko vyrazil. Jak přivítal otec Isidora, když ho lidé domů přivedli a mu vypravovali, co Isidor vyvedl, můžete si myslit.

Neházejte kamením!

Tělo lidské.

Rozmluva o člověku.

Úvod — kdo člověka stvořil — z čeho jej stvořil — části těla lidského — cím jest tělo lidské pokryto — co je uvnitř těla lidského — z jakých látek sestává tělo lidské — změny na těle lidském — co bude z těla lidského — ukončení.

Učili jsme se o mnohých věcech. Všecky tyto věci stvořil pán Bůh pro člověka. B jest člověk. Řekni tak o svém sousedu,

N! atd. My všichni jsme lidé. Kdo jsme my všichni? Kdo stvořil člověka? Co jest člověk, protože jej pán Bůh stvořil? (Tvor boží.) Pán Bůh stvořil mnoho tvorův, ale člověk jest nejpřednejší tvor boží na zemi. Jaký tvor boží jest člověk? Člověk chodí, cítí, člověk může činiti, co chce, má vůli; on umí také mluviti, má řeč. Tak dokonalý tvor jako člověk není žádný jiný tvor boží na zemi. Z čeho stvořil pán Bůh člověka? (Ze země.) Pán Bůh stvořil ze země jen tělo lidské. Co stvořil pán Bůh ze země? Co vdechl Pán Bůh do těla lidského, aby bylo živo? (Duši.) Člověk skládá se tedy z těla a z duše. Z čeho skládá se člověk? Vidíme duši? Jaká jest duše, protože jí nevidíme? Vidíme tělo? Jaké je tělo, protože je vidíme? Protože tělo lidské vidíme, budeme se nyní o něm učiti. Pojd' sem, A! Postav se přímo! Co vidíte na těle toho člověka tady? (Hlavu.) Co tady? (Krk.) Co tady? (Trup.) Co tady? (Páze.) Co tady? (Nohy.) Je hlava sama již celé tělo člověka? Co jest hlava, protože není celé tělo? (Část těla.) Řekni tak o krku, S! atd. Jmenuj všecky části těla lidského, R! Pamatuju si: části těla lidského jmenují se jinak údy. Opakuj, N! Čím je tělo lidské pokryto? (Koži.) Co jest pod koží uvnitř těla? (Kosti, maso, tuk, krev.) Jaká jest krev, protože teče? (Tekutá.) Jsou kosti a maso také tekuté? Kosti jsou pevné. Opakuj, D! Tělo lidské skládá se tedy z látek pevných a tekutých. Z jakých látek skládá se tělo lidské? Tobě, Jene, jest teprv sedm let, jsi tedy mlad; proto máš ještě malé tělo, jsi ještě malý. Já jsem starší než ty, mám tedy větší tělo než ty. Až budeš tak stár jako já, budeš snad také tak veliký, možno, že budeš ještě větší. Protože nezůstává člověk vždy stejně veliký, říkáme, že roste. Jak říkáme o člověku, protože nezůstává vždy stejně veliký? Když mnoho pracujeme, unaví se tělo naše a potí se. Co stane se s tělem naším, když mnoho pracujeme? Někdy tělo naše také onemocní. Kdo z vás byl již nemocen? Jste-li nemocní, máte rádi užívati lékův, abyste zase ozdravěli. Až sestárneme, nebo také spíše, když se pánu Bohu zalsbí, umřeme. Umírá také duše? Jaká je duše, protože neumírá? (Nesmrtná.) Jaké je tělo naše, protože umírá? (Smrtelné.) Mrtvé tělo pochová se do hrobu, do země. Tam shnije a bude z něho zase země. Co bude z těla mrtvého v zemi? Jak dlouho zůstane tělo naše v zemi? (Až do soudného dne.) Potom všichni zase z hrobů vstaneme, a pán Bůh nás bude souditi. Lidi dobré vezme pán Bůh do nebe, lidi zlé uvrhne do pekla. Budete všichni hodní, dobrí, abyste jednonou všichni přišli do nebe!

Opakuj a ukonči!

Který člověk se nenarodil a přece umřel? (Adam.)

Každý člověk si mne přeje, a kdo mne má, tomu se nelšíbím.
(Vysoký věk.)

Nemocný Karlíček.

„Ach, drahá matičko, zle se mi vede,
vpadlé mám očičky, tvářičky bledé!
Hlavíčka v plamennu, u srdce tlž,
nevím, nač žalovat více a spíš.“

„Milý můj Karlíčku, lékař mi pravil,
že bysi tělčko jistě uzdravil;
léká jen kdybysi užívat chtěl,
ve které lékař by dívčeru měl.“

„Ach, drahá matičko, hořké jsou tuze,
marna je pro léky všeliká chůze;
nechci, ach nechci jich pro celý svět,
nechaf je lékárnsk vezme si zpět.“

„Co z toho, Karlíčku milý, má být?
Nemoc se nezlepší, zhasne tvé žití —
Potom tě do hrobu musíme dát,
tam budeš dlouho, ach předlouho spát.“

Co pak ty zvony tak smutně dnes znějí,
matička nařská, zpěváci pějí?
Karlíčka mrtvého kladou už v zem. —
Každý si z Karlíčka výstrahu vem! —

Jan Sluníčko.

Rozmluva o hlavě.

Podoba — části — čím je pokryta — čím hlavu pokry-
váme — pohyby hlavy — nemoci — ukončení.

Budeme se opět učiti o těle lidském. Jak se jménuje nejho-
řejší část těla lidského? Kolik hlav má člověk? Hlava lidská jest
kulatá. Opakuj, N! Ukaž přední část své hlavy, M! Přední část
hlavy jmenejte se obličeji. Jak jmenejte se přední část hlavy? Obličeji
jmenejte se jinak tvář. Jak se jmenejte obličeji jinak? Ukaž horní
část hlavy, N! Horní část hlavy nazývá se temeno. Jak se nazývá
horní část hlavy? Ukaž zadní část hlavy, J! Zadní část hlavy
nazývá se týl. Jak nazývá se zadní část hlavy? Ukaž obličeji, P!
temenuo, K! týl, B! Která část hlavy nazývá se obličeji? (přední).
která temeno? (horní), která týl? (zadní). Jmenuj části hlavy, F!
Všichni! Čím jsou temeno a týl kryty? (Vlasy.) Vlasy rostou;
můžeme mít vlasy dlouhé neb krátké. Kteří lidé mají dlouhé
vlasy? (Děvčata a ženy.) Kteří lidé mají krátké vlasy? (Chlapci
a muži.) Dlouhých vlasů chlapci mít nemají, nýbrž mají si je dáti
častěji ostříhati. Každý má mít vlasy učesány. Vlasy ~~nejsou~~
u všech lidí stejné barvy. Jaké barvy jsou vlasy tvoje, K! M! R!
Jaké barvy jsou vlasy starých lidí? Řekneme tedy: Dle barvy jsou

vlasy rusé, hnědé, černé a šedivé. Opakuj, L! D! Starým lidem vlasy vypadají. Také po některých nemocích lidé pozbyvají vlasů. Hlava bez vlasů jest hlava holá (lysá). Jaká jest hlava bez vlasů? Čím pokrýváme hlavu? Čím pokrývají hlavu chlapci? vojáci? děvčata? Co dělám nyní svou hlavou? (Kývám.) Kdy kýváme takto svou hlavou? (Když chceme naznačiti — ano.) Kdy kýváme hlavou takto? (Když chceme naznačiti „ne“, aby se něco nestalo.) Kývejte všichni „ano“! Kývejte všichni „ne“! Co dělám nyní svou hlavou? (Točím.) Toče všichni hlavou! Hlavu můžeme také vztýčiti a skloniti. Skloňte hlavu — ted! Vztyče hlavu — ted! Hlavou můžeme pohybovat: kývati ji, točiti, skloniti, vztýčiti ji. Co můžeme hlavou učiniti? Někdy vídáme lidi, že mají hlavu obvázánu. Kdy mají lidé hlavu obvázánu? (Když je bolí.) Aby vás hlava nebolela, máte ji denně umývat studenou vodou. Co máte činiti, aby vás hlava nebolela? V zimě z teplé světuje nechodte s holou hlavou ven! V létě nechodte na slunce s holou hlavou!

Opakuj a ukonči!

Za starých časů žil jeden muž, který se jmenoval Eliseus. Eliseus byl velmi nábožný a pán Bůh jej miloval velice. Eliseus byl již stár a měl hlavu holou, lysou. Jednou cestoval, putoval Eliseus do jednoho města. Cestou potkal chlapce, kteří si hráli. Když tito spatřili, že má Eliseus hlavu lysou, posmívali se mu a volali za ním: „Pojď sem, lysý! pojď sem, lysý!“ Eliseus obrátil se a pobrozil jim. V tom vyběhlí z lesa medvědi a roztrhali ty nezbedné děti. Tak přísně potrestal pán Bůh posměvače. Nevysmívejte se nikomu, aby vás pán Bůh proto trestati nemusil.

Rozmluvá o částech obličeje.

Jmenování částí obličeje — počet — popisování a účel — zakončení.

Pojď na stupeň, N! Budeme pozorovat hlavu tvoji. Jak se nazývá přední část hlavy? Co vidíte na obličeji toho žáka zde? (Čelo.) Co jest toto? (Skráň.) Co to? (Uši) atd. oči, líce, nos, brada, ústa. Jest čelo samo již celý obličeji? Co jest čelo, protože není celý obličeji? (Část obličeje.) Rekni tak o skráňích, N! o uších, L! Divej se na obličeji toho žáka a jmennuj všecky části jeho obličeje, M! K! Kolik čel má člověk? Kterou část obličeje máme také ještě jednou? Které části obličeje máme dvakrát? (Dvě skráňe, uši, oči, líce.) Co děláme ušima? (Slyšíme.) Co má člověk, protože ušima slyší? (Slyšíme.) Jaký je člověk, který neslyší? Co děláme očima? (Vidíme.) Co má člověk, protože očima vidí? (Zrak.) Jaký je člověk, který nevidí? Co děláme nosem? (Čicháme.) Co má člověk, protože čichá? (Čicháme.) Co děláme ústy? (Mluvíme.) Protože

ústy mluvíme, říkáme, že člověk má řeč. Co má člověk, protože mluví? Jaký je člověk, který má ústa a přece mluviti nemůže? (Němý.) Pán Bůh nám dal dvě uši, dvě oči, ale jen jedna ústa, bychom více slyšeli, více viděli, ale méně mluvili. Na ústech pozorujeme části. Tato část úst jmenuje se čelist horní. Jak se jmenuje tato část úst? Ukaž svou čelist horní, J! Dolní část úst jmenuje se čelist dolní. Jak se jmenuje dolní část úst? Ukaž svou dolní čelist, F! Na čelisti horní jest ret horní. Co jest na čelisti horní? Na čelisti dolní jest ret dolní. Co jest na čelisti dolní? Když ústa otevřeme, vidíme v nich dásně, zuby, jazyk a patro. Co vidíme v ústech, když je otevřeme? Části úst jsou tedy: čelist horní a čelist dolní, ret horní a dolní, dásně, zuby, jazyk a patro. Jmenuj části úst, L! Z! Všechni! Co děláme zuby? Kdo si zubů nečistí, neb kdo jídla pokrmy příliš horké neb příliš studené, toho zuby bolí. Koho zuby bolí, ten cítí velikou bolest. Dáme-li do úst okurku, ihned pocítíme, že jest kyselá. Čím asi poznáme, že jest okurka kyselá? (Jazykem.) Jazykem chutnáme, je-li něco kyselé neb sladké neb hořké. Protože jazykem chutnáme, máme chuť. Co máme, protože jazykem chutnáme?

Podívejte se ještě jednou na oči toho žáka! Oči leží v jamách a kolem do kola jsou chráněny tvrdými kostmi. Spíme-li, máme oči zavřeny. Bdíme-li, máme oči otevřeny. Čím otvíráme a zavíráme oči? (Vlčky.) Kolik včíček je na jednom oku? Oko samo jest pěkná kulička, po stranách bílá, uprostřed tmavá, která se nazývá bulva. Části oka jsou tedy dvě, včíčka a bulva. Jmenuj části oka, T! Aby do oka nevnikal prach, aby tam nemohla vlétnouti nějaká muška, jsou na včíčkách chloupky, které se nazývají řasy. Jak nazývají se chloupky, které jsou na včíčkách? Také nad očima jsou chloupky, ty však jsou husté a nestojí, nýbrž přiléhají ke kůži. Chloupky nad očima nazývají se oboče. Jak nazývají se chloupky nad očima? K čemu dal nám pán Bůh oboče? (Aby pot s čela nemohl téci do očí.)

Člověk slepý jest nešťastný; nevidí ni otce, ni matky, ni bratří, ni sester, on nevidí na modrému nebi krásného slunce, on nevidí ničeho a proto se z níčeho radovati nemůže. Budme tedy rádi, že nám dal pán Bůh zdravé oči, děkujme jemu za ten dar. Važme si zraku a nekazme ho. Čím se kazí zrak? (Tím, když se hledí do slunce, když se hledí do ohně, když se člověk zdržuje, kde se kouří, kde se práší, když člověk čte nebo šije a tuze z blízka se na to dívá.)

Opakuj a ukonči!

Dvě kukačky vedle sebe sedí, jedna druhé nevidí. (Oči.)

Co učinil Bůh přede tváří všech lidí? (Nos.)

Kteří lidé by rádi jedním okem viděli? (Slepí.)

Jeden mluví, dva hledí a dva poslouchají.

Na pile mne potřebuješ,
z nože mne hned vybrušuješ,
v ústech potřebný jsem k práci:
zdravý bílé barvy bývám,
nemocen se sem tam kývám,
tvrdé sousto mne vyvraci.

(Zub.)

Kdo sám jen pověděti může, co jest? (Jazyk.)

Já mám kurníček
pln bílých slepiček,
a při nich jen jednoho
kohouta zpěvného. (Ústa, zuby, jazyk.)

Jednou stál na ulici slepec. Ten nevěděl, kudy by domů jítí měl. Tu spatřil ho Jan, malý pacholík. Otázav se nevidomého, kam by jítí chtěl, za ruku ho vzal a domů dovedl.

Jan byl milosrdný.

Budte též milosrdní.

Spící děťátko.

Spi, děťátko, sklop očinky,
modravé ty fialinky;
bude se ti libě spátí,
opatruje tebe máti!

Přijdou k tobě andělkové,
s nebe milí poslíčkové;
ustelou ti květinkami,
libeckými růžinkami.

Doucha.

Čistota — půl zdraví.

Dívčinka ta hodná
nikdy neodmítá,
když ji máti myje,
vlasy pěkně splítá.

Ona ví, že rozum
lidí moudrých praví:
„Čistota a slušnost
polovička zdraví.“

Doucha.

Rozmluva o krku.

Úvod — části — vlastnosti — účel — čím jej odíváme
— ukončení.

Učili jsme se o hlavě lidské. Jmenujte jiné údy těla lidského! Jak se jmenuje tento úd, na který ukazuji? (Krk.) Jedna část krku je v předu, druhá v zadu. Přední část krku jmenuje se hrdlo. Jak se jmenuje přední část krku? Sáhni na hrdlo své a řekni: to jest hrdlo, H! Zadní část krku nazývá se šíje. Jak se nazývá zadní

část krku? Sáhni na šíji svou a řekni: to jest šíje, C! Všichni lidé nemají krk stejný, někteří mají krk dlouhý, jiní krátký. Jaký je krk dle délky? Též může být krk tlustý neb tenký. Jaký ještě může být krk? Nač máme krk? (Krk nosí hlavu a s ní se pohybuje.) Čím odíváme krk? (Nákrčníky, límci atd.) Čím zdobí se krk? (Kýči, řetězy.)

Krku netřeba tuze odívati. Kdo krk mnoho odívá, nastudí se v zimě snadno a cítí pak bolest v krku. Abychom si krku tak snadno nenastudili, jest dobré, když jej denně umýváme studenou vodou. Kdo tak činiti, má krk vždy čistý a nikdy ho nebolí. Co máme činiti, abychom si krku snadno nenastudili?

Opakuj a ukonči!

Čti mě z předu nebo po židovsku, vždy zůstanu stejný;
ale uřízneš-li mě, zajde ti navždy chut hádati. (Krk.)

Rozmluva o trupě.

Úvod — části — vlastnosti — pohyby — čím jej odíváme — ukončení.

Pojď na stupeň, V! Dívejte se na trup toho žáka! Na trupě také rozeznáváme části. Jak se jmenuje horní část trupu? (Prsa.) Jak se jmenuje dolní část trupu? (Břicho.) Jak se jmenuje zadní část trupu? (Hřbet.) Po stranách trupu jsou boky. Co jest po stranách trupu? Ukaž prsa toho žáka, M! Ukaž břicho toho žáka, J! Ukaž hřbet toho žáka, T! Ukaž boky, Z! Jmenuj části trupu, K! F! Položte všichni pravou ruku takto na prsa! Co pocitujete v rukou, když je ruka na prsou? (Jakési tukání, jako v hodinkách.) Co to fuká (tluče) v prsou? (Srdeč.) V srdeci máme rádi tatínka a maninku. Když srdce člověku více netluče, jest člověk mrtev. Kdyby nám někdo zacpal ústa a nos, abychom dýchat nemohli, zemřeli bychom. Čím dýchá člověk? (Plicemi.) Když dýcháme, táhneme ústy neb nosem do sebe, do plíc, vzduch. Nemůže-li člověk dýchat, zemře. Dýcháme, dokud žijeme, ustavičně, ve dne v noci. Plíce máme jen jedny; máme býtí opatrní, abychom si jich nepokazili, abychom nemusili zemřít. Jak kazí se plíce?

V prsou jest tedy srdce a plíce. Opakuj, B! N! Když jíme, dáváme pokrm do úst. V ústech se pokrm rozkousá. Rozkousaný pokrm polykáme. Kam přichází rozkousaný pokrm, když jej polkneme? (Do žaludku.) V žaludku se pokrm ztráví. Žaludek je v bříše, je to kožený vak, který se natahuje a stahuje. Když někdo tuze mnoho jí a je nestřídmy, nestačí žaludek pokrny stravovati, a člověk takový jest nemocen. Kdo jest nemocen od žaludku, toho bolí hlava a často také vrhne. Nejezte, co vám rodíce jisti zakazují, abyste si žaludku nepokazili! Nebudete nestřídmi! Kde je žaludek? V bříše jsou také střeva. Co jest ještě v bříše mimo žaludek? Řekneme tedy: V bříše jest žaludek a střeva. Opakuj, P!

Kromě žaludku a střev jsou v bříše ještě jiné věci, o kterých až později se dovíte.

Vzduch jde do plic a pokrm do žaludku zvláštními trubicemi, které jsou v krku a sahají až do úst. Trubice, kterou jde vzduch do plic, nazývá se chrtán. Jak nazývá se trubice, kterou vniká vzduch do plic? Trubice, kterou jdou pokrmy z úst do žaludku, jmennuje se jícen. Jak se jmeneje trubice, kterou jde pokrm z úst do žaludku? Když jíte, nemluvte, aby pokrmy z úst místo do jícenu nepřišly do chrtánu. Kdo ji a mluví, dusí se a musí kašlati. Trup není u všech lidí stejný. Trup lidí tlustých jest tlustý, trup lidí hubených jest štíhlý. Jaký jest trup lidí tlustých? Jaký jest trup lidí hubených? Když tělo cvičíme, děláme někdy předklon a záklon. Když děláme předklon a záklon, ohýbáme trup. Co činíme s trupem, když děláme předklon a záklon? Trupem také kroužíme. Co ještě děláme trupem?

Cím odíváme trup? (Košílí, kalhotami, vestou, kabátom, šaty, zásteronu, šátky.)

Onehdy potkal jsem vojáka, který měl na kabátě na prsou zlatý kříž. Proč asi?

Aby stromky rovně rostly, přivazujeme je k dřevěným kolům. Také lidé mají růst rovno nahoru. Abyste rostli rovno, musíte trup nositi zpříma. Co máte činiti, abyste rostli rovno? Abyste byli zdrávi, máte trup častěji umývat, v létě se koupati. Co máte činiti, abyste byli zdrávi? Opakuj a ukonči!

Každý člověk má mne v sobě
uzavřené jako v hrobě,
mnohá zvonice i vícekrát.

(Srdce.)

Když se pohybuji,
větrem se jmenuji;

všady jsem u všech lidí,

Co je to?

žádný mě však nevidí;
každý mě mítí musí,
beze mne se zadusí.

Každý člověk, velký, malý,
má u sebe hodinky,
nemají však koleček
ani žádných ručiček.
Pán Bůh sám je natahuje,
andělček ošetruje;
neustále klepají,

pokoje si nedají.
Ostanou-li přece stát,
musejí se ve hrob dát. —
Abys bylo beze práce,
tedy ti to povím krátkce,
počkej jenom maličko:
je to naše srdíčko.

V. E. Krátký.

Srdíčko.

Mám srdíčko, jež chválívá
hned každý ctnostný čin
a ponouká mě: zůstaniž
jen vezdy hodný syn!

A srdce mám, jež kárává
hned ze všech činů zlých
a varuje mě: ostříšhej
se, dítě, podobných!

Mé srdce dobře znamená,
kde pravda jest a klam,
a proto na jeho hlas vždy
si pěkný pozor dám.

B. Dudek.

Dítko o svém srdíčku.

Mnoho se mi vejde
do srdíčka:
nejdříve ta pěkná
modlitbička.

V něm své místo všichni
milí mají,
kteří se mnou doma
přebývají.

Srdíčko též toho
pomiluje,
kdo mi dobrodiní
prokazuje.

Ono zná i tím se
zaradovat,
že se hodlám stále
dobře chovat.

Doucha.

Jednou chtěl se jistý chlapec sám koupati a šel k potoku. Přišel k jednomu místu, nevěděl ale, je-li tam mělko nebo hluboko. A přece tam vlezl; než jaké bylo leknutí, když po rád hloub a hloub klesal a na dno nepřicházel. I byl by se utopil, kdyby nebyl mlynář právě okolo šel a nebyl ho vytáhl. Sami se nechodte koupati!

Několik kloučků na louce jednou si hrálo. Bylo to v létě. Když si byli pohráli a hodně se uhřáli, zpomněli si, že se budou koupati. Tři z nich znenáhla se svlékali a nechtěli do vody jít, až by se ochladili. Ale čtvrtý nedal sobě říci, svlékl se kvapně a ještě upocený do rybníka skočil. Sotva ale byl do vody skočil, klesl a potopil se, a byl by se zajisté utopil, kdyby ho ti tři nebyli vytáhli. Ale trvalo to dlouho, než zase k sobě přišel. Od té doby nikdy do studené vody uhrátý nešel, aby se koupal, ale čekal, až se ochladí.

Rozmluva o pažích.

**Úvod — počet — části — pohyby — co jimi děláme
— čím je odíváme — ukončení.**

Co jest ke trupu nahoře přirostlé? Kolik paží máme? Jak se jmenuje páže, kterou děláme kříž? (Pravá.) Jak se jmenuje ta druhá páže? (Levá.) Horuš část páže nazývá se rameno. Jak se nazývá horní část páže? Ukaž na rameno levé páže, S! Vedle ramene jest loket. To jest loket. Co jest vedle ramene? Páže končí rukou.

Čím končí páže? Ukaž na levé své páži rameno, L! loket, ruku, Jmennuj části páže, B! Na ruce je dlaň a prsty. Opakuj, D!

Sevru-li prsty trochu, jest z ruky hrsť. Co jest z ruky, sevru-li prsty trochu? Co jest z ruky, sevru-li prsty úplně? (Pěst.) Kolik prstů jest na každé ruce? Povím vám, jak se prsty jmenují: palec, ukazováček, prostřední prst, mezenec, malíček. Prsty ohýbáme. Tam, kde prsty ohýbáme, jsou klouby. Co jest tam, kde prsty ohýbáme? Abychom si prstů tak snadno neporanili, jsou na nich nehty. Co jest na prstech, abychom jich snadno neporanili? Nehty si máme stříhati, aby nám nenarostly dlouhé, ale nikdy nehtů nekousejte. V tělocviku pažemi všelijak pohybujete. Co jimi děláte? (Skrčujeme, trčíme, ohýbáme, natahujeme, kroužíme.) Co děláváte jindy pažemi? (Pracujeme.) Co činíme, chceme-li věděti, je-li papír hladký neb drsný? (Ohmatáme jej.) Čím? Prsty můžeme se také přesvědčiti, jsou-li kamna studená, vlažná, teplá nebo horká: v pritech máme hmat. Opakuj, R! Hmatem poznáváme, je-li něco hladké neb drsné. Co poznáváme hmatem? Co ještě poznáváme hmatem? Čím odíváme paže? (Rukávy, rukavicemi, rukávnicky.) Čím zdobíme prsty? (Prsteny.) Jest pěkné, když mají žáci ruce čisté. Buďte pozorni, abyste si rukou nezašpinili a častěji za den si je umývejte.

Opakuj a ukonči!

Kdo štípe bez nehtů?

(Křen.)

Pět nás, brachu, čilých hochů;
nás je všechném třeba trochu.
S tebou také chodíváme,
tebe světem vodíváme.
Jeden-li z nás komu schází,
ubožák to, — bratři draží!

Ign. Prokeš.

Co dělají prsty.

Ten vaří —
ten smaží —
ten peče —
ten říská: dej mi kousek!
ten odpoví: matla-matla-matlapousek.

(Počne se od palečka.)

Erben.

Před domem souseda Jana stál žebrák bezruký. Když ho Václav, devítiletý syn Janův, zhlídl, přikročil k němu a krejcar mu podávaje tázal se ho řka: „Jakou zlou přehodou stal jste se, ubohý muži, mrzákem?“ „Ach, synu můj,“ odpověděl žebrák, hluboce sobě vzduchchna, „jsem sám příčinou svého neštěstí. Když mi bylo as devět let, vlezl jsem na lípu před domem, abych na ptáčata ve hnizdě se podíval, ač mi otec v tom zbraňoval. I lezu a vylezu hezky vysoko. Tu ale šlápu na větev suchou, ta se zlomí

*

a já bez sebe na zemi ležím. Když mne vzkříslili, cítil jsem bolest nesnesitelnou. Lékař dlouho mě léčil, ale mně nebylo pomocí. Ruka má byla zlomena, tak že kost za kostí vylézala. Konečně, když se zanítila, musili mně ji odnáti, abych na živě zůstal. Litoval jsem ovšem, že jsem neposlechl dobré rady otcovy, ale pozdě. Nedlouho potom zemřeli mně rodiče a já nemohu pracovati, dobré lidi o pomoc prositi jsem musil a musím.“ Při tom setřel horkou slzu s obličeje svého.

Dvě ruce a čtyři prstíčky.

Dvě ruce a čtyři a čtyři prstíčky,
to jsou čiperné dětičky,
k tomu dva palečky,
to jsou dvě babičky.
Dlouho se již neviděly
a šly, by se navštívily.
Jakmile se potkaly,
pozdravěny si daly,
kývaly na se
a klonily se,
ruce si podávaly
a mnoho si povídaly:

O košíčku pleteuém,
o jablíčku červeném,
o strnadím hnízdečku,
o slepičím vajíčku;
o holoubcích, kterak stejně
poletují v jednom hejně,
na pole pak sedají
a zrněčka sbírají;
o malých rybičkách,
jak plovou v rybníčkách.
A když odpovídaly,
co asi dělaly?

Pánu Bohu děkuji,
babičkám dítky slibují,
že po druhé lépe poslouchat budou.

Primus Sobotka.

Rozmluva o nohou.

Úvod — počet — části — pohyby — co jimi děláme
— čím je odíváme — ukončení.

Učili jsme se, že ke trupu nahore přirostlé jsou páže. Co jest ke trupu přirostlé dole? (Nohy.) Pažemi a nohami končí trup.

Prstíčky, nemoudré dětičky,
chtěly se na věž dostati
a s vysoká dolu koukatí.

Babičky je varovaly:
„I to byste tomu daly!
raději půjděm do kostelíčka,
uvidíme tam andělčíka.“

Ale děťátko,
neposlušná robátka,
začaly na neštěstí
přece jen na věž lézti.
Llezly, lezly na tu věž,
pořád vejš a pořád vejš,
až spadly do hluboké jámy —
pán Bůh budiž s námi!
Vichřice kostelíček zbořila,
babičkám ale neublížila.

Aj, vida!
co se to hýbá?
I prstíčky jsou živy!
a jak se každý diví,
že vylezly zas z jámy
vesely a zdrávy!

Říkáme proto pažím a nohám okoučiny (končetiny). Jak říkáme pažím a nohám, protože jimi končí trup? Kolik noh máme? Jak se nazývá noha na pravé straně? (Pravá.) Jak noha na levé straně? (Levá.) Pojd' na stupeň, B! Pozorujte pravou nohu toho žáka! Noha sestává ze tří částí. Horní část nohy, která sahá až ke kolenu, jmenejte se stehno. Jak se jmenejte horní část nohy, která sahá až ke kolenu? Ukaž stehno toho žáka. A! Prostřední část nohy, která sahá až ke kotníkům, jmenejte se lýtko. Jak se jmenejte prostřední část nohy, která sahá až ke kotníkům? Dolní část nohy, kterou chodíme, kterou šlapeme, nazývá se chodidlo. Jak se nazývá dolní část nohy, kterou chodíme? Ukaž stehno na pravé noze tohoto žáka, O! Ukaž lýtko, N! chodidlo, S! Jmenuj části nohy, J! Všichni! Vyzuj pravou botu! (Učiní tak žák, který stojí venku.) Pozorujte chodidlo! Co vidíte na něm? (Patu, šlapku, pět prstů a nárt.) Jmenuj části chodidla, C! Které pohyby činíte nohami v tělocviku?

(Viz pohyby paží.)

Co děláme nohami? (Kráčíme, klusáme, cváláme.) Kterým oděvem odíváme nohy? (Nohavicemi, sukněmi.) Kterou obuv obouváme na nohy? (Punčochy, ponožky, boty, střevíce, papuče, trepky.) Kterou obuv obouváme na nohy v zimě? Jest zdrávo, obouvati v zimě na nohy teplou obuv. Na paže, na obličeji, krk může nám být zima, ale kdo nastudí se na nohy, ten může z toho také onemocněti. Nohy v obuvi se potí. Jest potřebí proto, aby se nohy častěji myly. Také nehty na nohou musejí se častěji stříhati.

Opakuj a ukonči!

Dvě jsme sestry, povždy spolu
přátelsky se pěstujem;
sem, tam, vzhůru, opět dolů —
pospolu vždy cestujem.
Kdo jsme, na to se nás maruē pláš;
neb ač spolu vždy chodíme,
slova nikdy nemluvíme,
ty nás obě také máš.

Kdysi zahřálo se několik dětí na louce, neboť pouštěly dračka a za ním běhaly. I měly žízeň velikou a protož běžely ke studánce, která pod mezi byla. Když byly tu čistou vodu spatřily, jak ze země prýšti, dostaly chut velikou napiti se. Ale Dobroslav, nejstarší z nich, je varoval, řka: „Nepijme nikdo ze studánky té, pokud nevychladneme; neboť uhřátému člověku je čerstvá voda jedem škodlivým.“

Okamžitě odvrátily se všecky děti od studánky a opodál se procházely, až vychladly.

Vizte, dítky! člověk má svobodnou vůli, může a má žádosti své přemáhati. Kdybychom nepřemáhali zlých žádostí svých, tuť bychom se zvěřatám podobali a krásného jména člověk bychom nezasluhovali.

Anička.

Jako červená růžička
svadla v krátkém čase,
skonala dobrá Anička
v utěšené kráse.

Ona velmi běhávala,
potom rychle pilala,
ale pak se rozstonala
a nedlouho žila. —

Běháním kdo zapocený
chladnou vodu pije,
na to sedne — ten, ó dítky,
sotva dlouho žije.

P. L.

DODATEK.

Přání.*)

I.

Přicházím s radostí přáti,
aby Bůh Vám ráčil dátí
zdraví stálé, — všeho dosti;
to vám přeji s upřímností.
Mne pak vždycky rádi mějte,
jako dosud o mne dbejte.

Bož. Studničkova.

II.

Můj (má) zlatý (á) — !
Mé srdcečko malounké
přeje Ti (Vám) vše hezounké:
zdraví a spokojenost
i všelikou blaženost.

Ig. Prokeš.

III.

Já jsem malé dítátko,
skromné, chudé poupatko,
dlouhé přání neumím,
co však cítím, to pravím.

Já Vás rád moc mám,
za Vás vždy se modlívám,
by Vás Pán Bůh zachoval,
dlouhá léta Vám poprál.

IV.

Ačkoli jsem ještě malý,
chci být přece pilně dbalý,
bych Vám mnoho radostí
spůsobil svou mravností.

Ať vám dlouho blaho kvete
mezi námi zde na světě,
pokud budete Vy žít,
jest nám milo tady být.

V.

Poslyšte mne dues maličko,
přináším Vám své přáníčko:
Dej Vám pán Bůh zdraví
a své požehnání,
štěstí a zdar pravý
ve všem počnání.

Blaho ať Vám ze všad kyne,
libě plynou Vaši dnové,
neštěstí vše ať Vás mine,
radosti vždy mějtež nové.
Já pak nepřestanu Vás ctiti,
dokud mi dá Bůh živu býti.
Šulcův gratulant.

*) Jest obyčejem mým, učiteli žáky k novému roku přání rodičům.

VI.

Bez žalosti,
jen v radosti
plyňtež Tvoji (Vaši) dnové,
žádné strasti,
jenom slasti
dej Ti (Vám) Bůh vždy nové.

Já pak zase
v krátkém čase
chci Tě (Vás) poslouchati,
svou pilností,
bedlivostí
radost Ti (Vám) dělati.

Ig. Prokeš.

VII.

Přijměte dnes k svátku
prosté moje přání:
pán Bůh nechť Vás vždycky
ve zdraví mně chráni.

Se zdravím ať spojí
radostí se kvítko,
aby bylo štastné
s Vámi Vaše dítko.

VIII.

Všecko dobré přeji Tobě
v této dnešní slavné době,
budu Tě vždy poslouchati,
nechci Tě kdy rozhněvatí.

Ukazuj mi pravou cestu
tamto ku božímu městu:
pak mi blaho jisté zkvetě
na tomto i onom světě.

Fr. Hora,

IX.

Nemohu nic dátí
vázaného Tobě,
mohu jenom přáti
sám co přeješ sobě.

Srdce mé tlukoucí
chová lásku vroucí,
stále vypravuje,
jak Tebe miluje.

To srdcečko moje
ač jest dávno Tvoje,
daruji Ti k svátku
na věčnou památku.

J. Hraše.

X.

Učiteli.

Srdcečko mé ještě malé
přeje Vám dues zdraví stálé,
slnu a zdar v povolání,
štěstí ve všem počínání;
mnohou v světě blaženosť,
poklid a spokojenost.

Ig. Prokeš.

XI.

Citem vděků rozechvěny
přicházíme, velectený,
za snahu Vám děkovati,
s níž nás učíte,
dobro šíříte
v srdeci našem, a Vám přáti:

Budešská zahrada.

Vaši o nás péči všecku
by splatil Bůh na nebesku:
my, dětičky maličké,
nemůžeme nežli přáti
a Vám vděčné srdce dátí —
a to mějte celičké.

B. K.

XII.

Slavná doba dnešní budí
zvláštní city v srdcečku
a mne bez ustání pudí,
bych Vám v tuto chvílečku
vyjevil své (vyjevila) vřelé přání,
jež se mi tam ozývá;

přál Vám (přála) zdraví, blaho, štěstí
a vše, co Vás těšívá.
Kéž Vám toho všeho pán Bůh
také v hojně mře dá,
sílf v těžkém povolání,
Vaši práci požehná.

Ig. Prokeš,

Svatý Mikuláš.

V malé chatce za stolem
dítky hlasně pějí,
v naději a bázni půl
k dveřím pohlížejí.

Vždyť dnes svatý Mikuláš
do chaloupek vchází
a v klín dítkám poslušným
zlaté dárky hází.

A dítky ho čekají,
slouchajice s bázni,
až stříbrný zvonku hlas
ve předsíni zazní.

V tom do oken zaduje
sněžná chumelice —
a hle! svatý Mikuláš —
vchází do světnice.

Velká, zlatá koruna
hlavu pokrývá mu,
a na hlavě plno plá
jasných drahokamů.

Dítky strachem chvějí se,
plaše čela kloní,
jak za jitra kalich svůj
kvítky na jabloni.

On však slovem laskavým
chválí jejich mravy,
a v náruč svou přivíjí
mladé jejich hlavy.

Plný koš jim podává
cukroví a hráček,
a pak zmizí ve dveřích,
jako rajský ptáček.

Jásot dítěk rozlehne
chaloupkou se chudou;
přislibují radostně,
že vždy hodny budou.

Jos. Kallus.

Na sv. Mikuláše.

Poslyšte, dětičky,
radost vám rozkvete:
hle, svatý Mikuláš
zas chodí po světě.

Ptává se maminky,
ptává se tatínka,
co dětem poslušným
dáti za okýnka.

Proto se, dětičky,
jen rády modlete;
hle, svatý Mikuláš
zas chodí po světě.

Jde svatý Mikuláš,
anděl za ním kráčí,
dárky všelijaké
unést sotva stačí.

Tak děti potěší,
všechny je podělí,
že pán Bůh dobrý jest,
aby to věděly.

Macháč. Uč. k náz.

Sv. Mikuláš.

Dnes Mikuláš svatý
jde do každé chaty.

Z perel koruna mu kryje hlavu,
tělo oděno je v zlatém hávu.
Brada sněhobílá k pasu splývá,
v ruce prut se opentlený kývá.

Po boku mu bílý anděl kráčí,
hojně dary sotva unést stačí.

Každé hodné děvčátko a hošík
dostane dnes darů plný košík.

Jos. Kallus.

Sirotek a svatý Mikuláš.

V opuštěné horské chyži
sírý hošík čelo niží.

Ztratil otce, ztratil matku
a teď žije v nedostatku.

Slzy se mu v očích třpty, —
hlad má — kde však chleba vzít?

Zima, mráz se dore v chatu,
ou však nemá teplých šatů.

V tom uslyší rajské zvuky
a na okno: tuky, tuky.

Hoch se podívá tam plaše:
zří svatého Mikuláše.

Zlatá zář mu padá s očí,
vrznu dvěře, v jizbu kročí.

A v stříbrném, zlatém kroji
na prahu jak slunce stojí.

K sirotkovi náruč chýlí,
podává mu uzlík bílý.

Podává mu, co mu třeba:
teplý oděv, pecen chleba.

A než hoch co může říci,
zmizel v zimní chumelici.

Jos. Kallus.

Přijde svatý Mikuláš.

„Povídej a vypravuj nám,
drahá babičko ty naše,
co as každý dostaneme
od svatého Mikuláše?“
Tak žebroní dítěk řada
a babička svolt ráda.

Počne a robátka tichnou
jako v oule včeles roje
a pozorně upírájí
na rty její očka svoje.
Venku vichr v okna duje
a babička vypravuje:

„Nevím, nevím, milé dítky,
jest-li něco pro vás chystá,
doufám však, že ze svých darů
naloží vám dozajista,
budete-li poslouchati
tatínka i milou máti.

Musíte též k pánu Bohu
modliti se vždycky vřele
a nesmíte srdcečko mít
nikdy, dítky, zatvrzelé,
sic vám darů nepřinese,
ale prut, jenž roste v lese.

Neb on všecko dobře vidí,
cokoli se tady děje:
večer s oblohy se spouští,
k chýžkám pod okýnko spěje
a v plášt zahalené lice
tiše patří do světnice.“

A robátka v strachu, bázni
k milé babičce se tulí —
spjaly ruce ku modlení
a nábožně pokleknuly. —
Svatý Mikuláš je slyšel,
dát jim dary na zem přišel.

Jos. Kallus.

U vánočního stromku.

Zase nám nastaly
radostné časy,
na nebi zpívají
andělské blasy,
a s nimi pěje též křestanský lid:
Sláva bud Bohu a na zemi klid!

V jesličkách děťátko
chudičké dřímá,
Beránek Boží to,
jenž hříchy snímá,
A před ním pastýři poklekají,
dárky mu upřímně podávají.

O tyto dárky se
Ježíšek milý
o každých Vánocích
s dítkami sdílí,
už on je rozdává mnoho set let,
a z nich se těšíval celický svět.

Také vám, dítkám, dnes
srděčko plesá,
vizte ten stromeček
z temného lesa:
světlem, on září jak nebe a chrám,
Ježíšek k Vánocím poslal jej vám.

Zelené větvíčky
mile se uží, —
sladké ovoce je
se všech stran tří, —
a co to dárečků pod stromem zřít: —
věru, dnes dítkám tu blaze jest být!

Tě dobří lidé sem,
Ježíšku, dali,
nás drobné dítky pak
na stromek zvali.
A vše, co dostal, nám Ježíšek dá,
dobře pak všecky své dárce on zná.

Dobře on bude je
v paměti mstí,
až bude volati
k věčnému žití:
„Co jste kdy malíčkým uštědřili,
to jste mně samému udělili.“

V. Šťastný.

Štědrý večer.

Po obloze v bledé záři
ubírá se měsiček,
kolem něho miliony
malých, lesklých hvězdiček.

Každé hvězdě za strážníka
andělíček jesti dán,
a ten zvučným hlasem pěje:
„Narodil se Kristus Pán!“

S jasnonou tváří k zemi hledí,
kde též radost velká jest,
kde i lidé prozpívají:
„Buď Bohu chvála, čest.“

A hle, v zimě osvětlené
otec, matka s dětmi dlí,
z jejich úst i Ježíškovi
ku poctění písceň zní:

„Radujme se, veselme se!
Ježíšek k nám zavítal;
radujme se, veselme se!
hodným dítkám dary dal.“

Tak dnes chudí i boháči,
v lásce jsouce smířeni,
v nezkaleném blahu slaví
Krista Pána zrození.

Edward Just.

Vánoční stromek.

Oj vánoce,oj vánoce,
ty radostné svátky!
Čeká na nás štědrý večer,
ba, už je za vrátky.

Čeká na nás, radosť vede
do našeho domku,
ba, již dárky zavěšuje
na vánočním stromku.

A vánoční stromek zlatem,
stkvocím světlem září,
ha, těch svící, zlata toho
jako na oltáři.

Na větvíčkách dárků plno,
až se každá chýlí,
„Víte-li pak,“ dí matinka,
„kdo to vše nadílí?“

Dítky diví se, co dárků
Ježíšek mít musí,
a než ke všem hodným dojde,
co as v ten den zkusi.

A ty dítky radostí pak
nemohou spát do dne
a v duchu si povídají,
jak že budou hodné.

Jak že budou ctít, si vážit
tatička i matky,
by Ježíšek zas k nim přišel
na vánoční svátky.

Budečská zahrada.

Pil. Hyšman.

Jezulátko.

Šel milý, chudý hošček,
šel sněhem bosou nohou;
byl oděn bílou košílkou
a chvěl se zimou strohou.

Tři dítky z okna uvidí
pachole s tváří bledou;
hned smilují se nad dítkem,
a do jizby je vedou.

„Hřej ty se v mojí postýlce!“
„Já obuv dám ti, robě!“
„A já zas teplý kabátek,
i klobouk přidám tobě!“

A s díkem běže hošček
ty dárky milé, různé,
do postýlky si ulehne,
až libým spánkem usne.

Druhého rána, jaký div,
po dítku stopy žádné;
snad zaletělo do nebe,
kde věčné blaho vládne? —

Z večera dítky útrpné
milounkým pély hlasem,
a z okna světla zářila
tak čarokrásným jasem.

Tu lehkým krokem pachole
k okénku přiblíží se,
a zří, jak v záři světýlek
tři dítky veselí se.

„Aj, přináším vám stromeček
s nebeské říše svojí,
tři kloboučky, tré kabátkův
a střevíčky též trojí.“

Já pánu Bohu přednesl,
co z lásky jste mně daly,
a pán Bůh splatil vám můj dluh,
jímž mě jste zavázaly.“

Kdož asi bylo, hádejte,
to krásné pacholátko?
Aj, praví dětská srdéčka,
bylo to Jezulátko!

Vil. Ambrož.

Poděkování.

Jakkoli jsme maličké
a málo ještě známe, —
dobře víme, za dobré
víděny že být máme.

Vždyť i ptáček chudičký,
co nemá ni řeči,
přec za pokrm děkuje,
zpěvem svým se vděčí.

I květinka v zahradce
vzdá dík kvítky svými:
a my bychom měly být
k Vám snad nevděčuými?

Dnes jsme zase poznali,
jak nás rádi máte:
slibujem, že radostí
na nás se dočkáte.

Fr. Tampová.

OBSAH.

	Strana		Strana	
Předmluva	3, 4, 6	Rozmluva o másle	66	
Úvod	7	" o syru	67	
První deu školní	13	Pokrmy vůbec	68	
Školní světnice:				
Jméno a části ve školní světnici	15	Nápoje:		
Stěny školní světnice	17	Rozmluva o vodě	69	
Strop a podlaha školní světnice	18	" o kávě	71	
Věci ve školní světnici:				
Jmenování věcí ve školní světnici	20	" o víně	73	
Rozmluva o tabuli školní	22	" o pivě	74	
o tabulce	23	Nápoje vůbec	75	
Tabule školní a tabulka	25	Nástroje:		
Psací náčiní	25	Rozmluva o noži	76	
Rozmluva o knize	27	" o jehle	77	
o stolu	30	" o nůžkách	79	
" o židli	31	" o sekere	80	
" o lavici školní	33	" o kladičce	80	
" o skříni	34	" o pile	81	
Školní náradí	35	" o hoblinku	82	
Dům a jeho části:				
Vnější části domu	37	Nástroje vůbec	83	
Rozmluva o dveřích	38	Řemeslníci:		
o okně	40	Rozmluva o truhláři	84	
Vnitřní části domu	41	" o pekaři	85	
Druhy domů	43	" o ševci	87	
Kdo a z čeho staví dům	45	" o krejčím	88	
Oděv:				
Rozmluva o kabáté	47	" o zedníku	89	
" o kalhotách	49	" o tesaři	90	
" o vestě	50	" o mlynáři	91	
" o šatech ženských	51	" o řezníku	93	
Oděv vůbec	52	" o kováři	94	
Obuv:				
Rozmluva o botě	54	" o zámečníku	96	
o střevíci	56	" o sklenáři	97	
Obuv vůbec	57	" o koláři	99	
Pokrmy:				
Rozmluva o polévce	59	" o bednáři	100	
" o mase. Pokrmy masité	61	" o hrnčíři	101	
" o omáčce a zelenině	62	Řemeslníci vůbec	103	
" o chlebě. Pokrmy moučné	64	Domácí zvířata:		
Rozmluva o psu	104			
" o kočce	109			
" o krávě	113			
" o koni	115			
" o oslu	120			
" o ovcí	123			
" o koze	125			
" o vepři	128			
" o kouru domácim	130			

	Strana		Strana	
Rozmluva o kachně	136	Rozmluva o železe	165	
" o huse	138	" o mědi	166	
" o holubu	140	" o stříbře	167	
" o pávu	142	" o zlatě	168	
" o krocancu	143	Nerosty vůbec	170	
Zvířata vůbec	145	Tělo lidské:		
Některé stromy ovočné:				
Rozmluva o zahradě	146	Rozmluva o člověku	170	
" o třešni	149	" o hlavě	172	
" o švestce	152	" o částech obličeje	173	
" o hrušní	153	" o krku	175	
" o jabloni	155	" o trupě	176	
" o ořešáku	158	" o pažích	178	
Rostliny vůbec	159	" o nohou	180	
Některé nerosty:				
Rozmluva o kamení	161	Dodatek:		
" o blíně	164	Práni	183	
		Svatý Mikuláš	185	
		Básně vánoční	187	

Stanislav Želenka.

VYUČOVÁNÍ VE TŘÍDĚ ELEMENTÁRNÍ.

DÍL II.

SPECIÁLNÍ METHODIKA PSANÍ A ČTNÍ.

NA ZÁKLADĚ SLABIKÁŘE

AD. FRUMARA A J. JURSY

NAPSAL

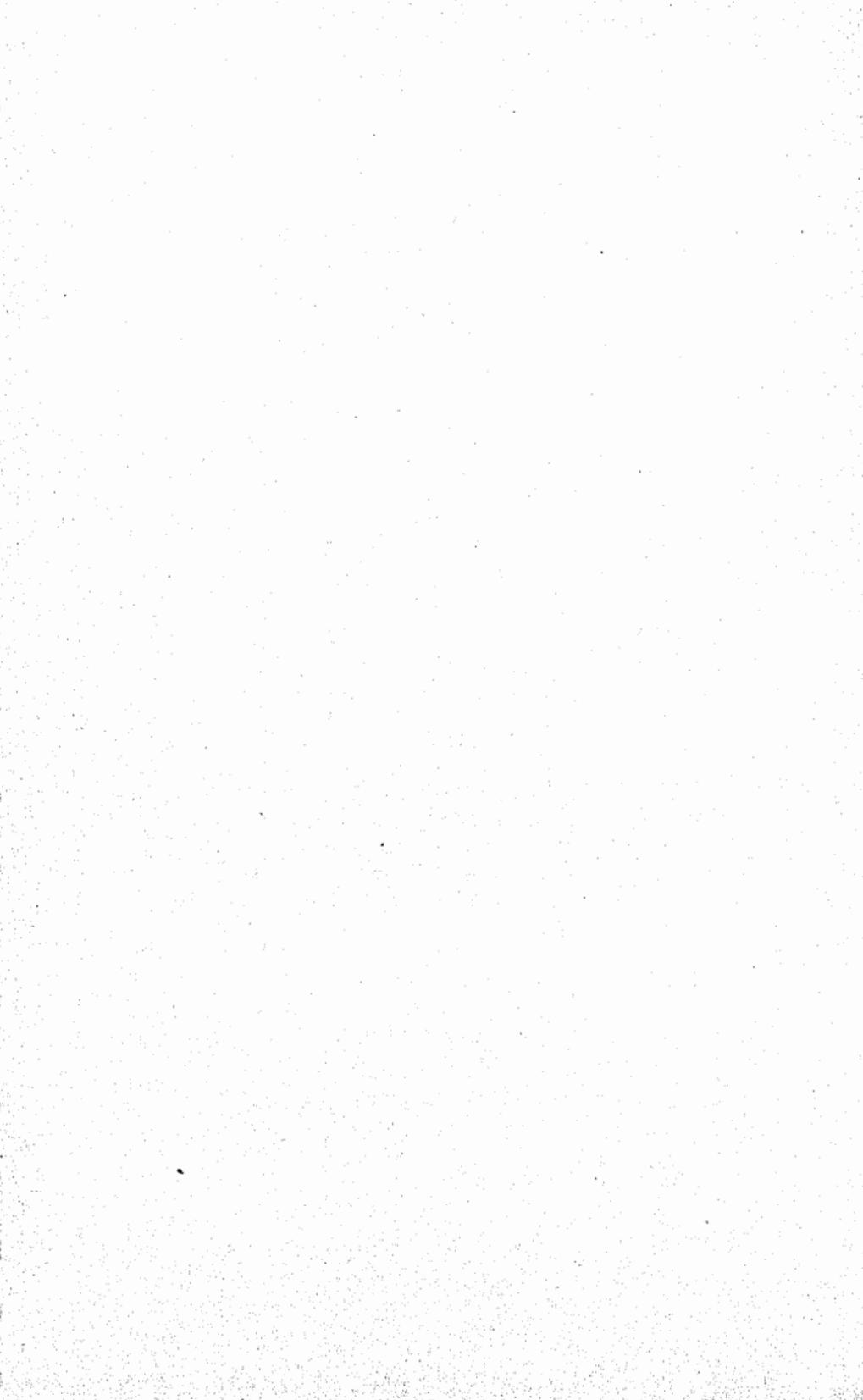
FRANT. AD. NÁPRAVNÍK,

CVIČNÝ UČITEL

PŘI C. K. ČESKÉM ÚSTAVĚ KU VZDĚLÁNÍ UČITELŮ V BRNĚ.

V TŘEBÍČI.
TISK A NÁKLAD J. F. KUBEŠE.

Předmluva.

Ze 3 dílů A. Lhotského „Vyučování ve třídě elementární“ první na novou pout po českých školách vydává se II. díl, „Speciální methodika psaní a čtení“, které jsem v novém vydání na základě slabikáře A. Frumara a J. Jursy zpracoval.

Cílem jsou podobného druhu spisy kollegům mladším a těm, kteří praxe ve třídě elementární postrádali, má být spis tento v míře zvýšené. Péče, která mu z lásky k věci byla věnována, jistě dojde pravého porozumění tam, kde ho naší škole tak velmi je potřebí — v učitelstvu.

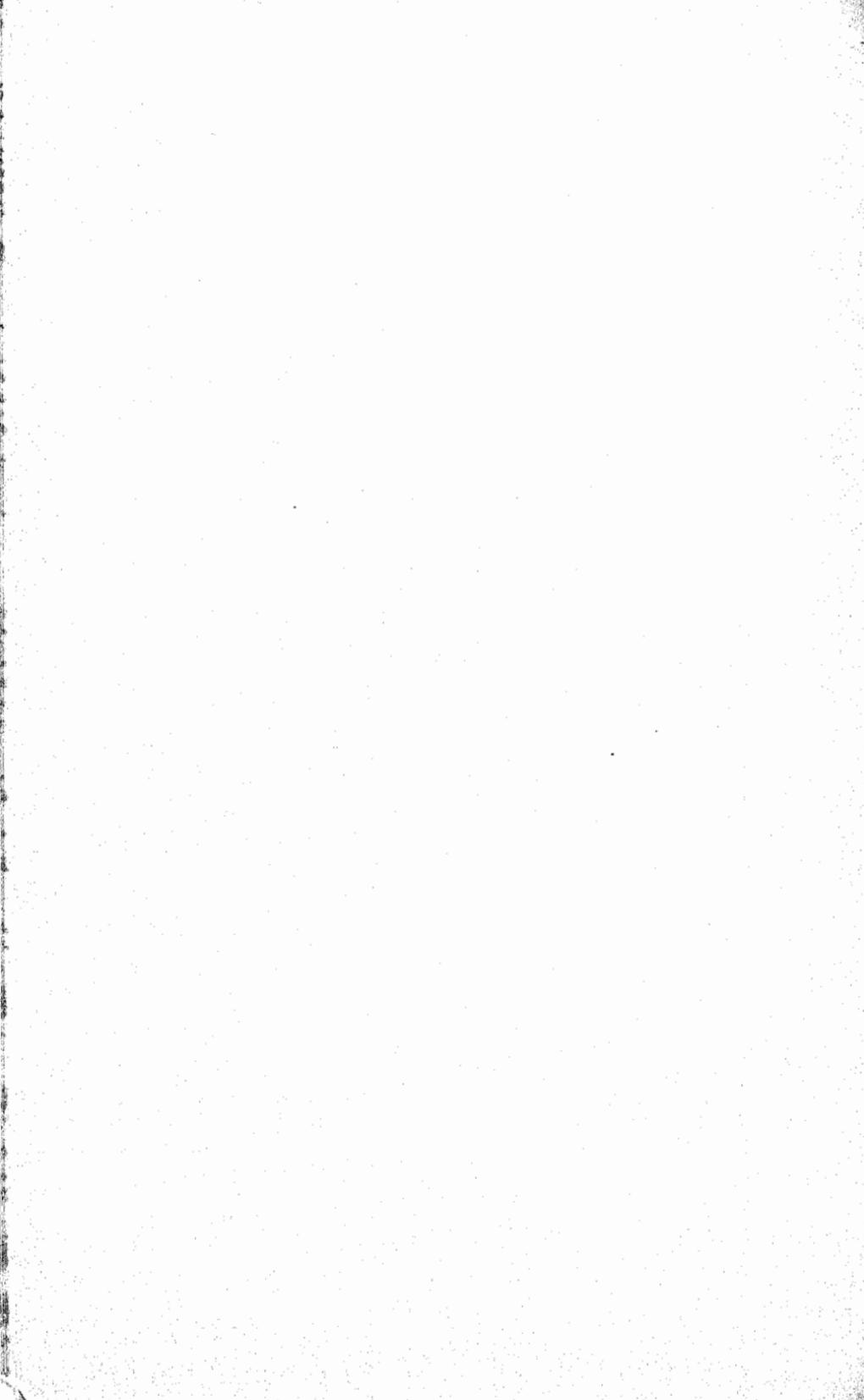
Vír hesel v methodách, jenž zvláště v poslední době školou hýbe, dává zdravý směr výsledný tušti, jenž nové proudy zas časem v rozvoj školský uvede. Aby různým methodám, jež často jen pro určité případy se hodí, vytěny byly jisté meze a směr, jež by každé škole svým dobrém prospívaly, to pohnutku i také účelem je tomuto dílu. Málo dílo toto být nikoli zákonem, ale rádecem učiteli ve snaze po lepším.

Bude-li kde pozorována odchylka od názoru jednotlivcova, necht bez předsudku pochopena je jako individualita v methodě, která jediná schopna je sily tvůrčí v rozvoji naší školy, která jediná nám tolík znamenitých metodiků za posledních 30 let dala.

Za rady a pokyny, kterých se mi od mnoha pánu kollegů hojně dostalo, jsem velmi vděčen. Zvláště díky povinován jsem v tomto směru pánum prof. Frant. V. Autratovi a Frant. Kumpoštovi. Panu prof. Fr. V. Autratovi vděčím ještě upřímně za ochotnou prohlídku a opravu díla tohoto i po stránce mluvnické.

Frant. Ad. Nápravník.

Brno v červenci 1904.

I. Část všeobecná.

§ 1. Dějinný vývoj vyučování čtení a psaní.

Počátky dějin těchto sahají v dobu, kdy poprvé pocítěna potřeba, pomíjející zvuky lidské řeči viditelnými značkami ustalovat. Jako vždy i tu nutnost první byla člověku učitelkou. Jak nedokonalé a nepraktické bylo písmo ve svých počátcích, snadno pochopíme, povážime-li, že záleželo v malování nebo kreslení těch věcí, o nichž se psalo.

Samozřejmě předpokládalo psaní již ve svých počátcích také čtení. Neboť jen tehdy mohla být myšlenka črtou ustálena, mohla-li být pomocí črt opět znova vyhavena. Praxe zjednodušovala písmo obrazové tak, že později nebylo z něho lze původního obrazu vystihnout. Ku značkám pro slova pojmová přibyly zjednodušováním písma znaky pro slova formální a pro ohýbání slov.

Z písma slovného nebo pojmového povstalo písmo slabikové. S největší pravděpodobností má se za to, že písmo hláskové vzniklo u Foeničanů. Odtud dostalo se do Řecka a Říma. Ač pouhé hlásky jím byly značeny, přec jména písmen zůstala slabikami nebo celými slovy. Tyto názvy přejaty byly z písma staršího, slabikového nebo pojmového. Jména písmen zůstávala pak od dob klassických až do polovice minulého století i za písma hláskového východiskem veškerého vyučování ve čtení a psaní. Časem se i na to zapomnělo, že písmo vlastně proto je, aby se čtlo a čtené aby se pro vlastní potřebu psalo. Platí to jmenovitě o počátečním vyučování psaní a čtení. Tak k obtížím, které působila počátečnému vyučování čtení a psaní jména písmen při skladu ve slova nebo slabiky, přidána druhá obtíž odloučením psaní od čtení. Proti takovému způsobu vyučovacímu ozval se již Říman Marcus Fabius Quinctilian (* 42 po Kristu v Hispanii), který žádal, aby se při počátečním vyučování čtení podával se jménem písmene i jeho tvar, aby žák písmena nejen

četl, ale zároveň učil se je také psát. Toho požadavku hájí též Jan Amos Komenský (1592–1671) ve své didaklice takto: „Čistí a psáti (vždycky a v každém jazyku) také spolu jítí má. Při dětech zajisté, které nejprve do školy obráceny jsouce mateřskému písmu učiti se mají, nemůže platuejší vymyšlena býti buď ostruha nebo nástraha, jako aby litery znáti nejinak než skrze psaní jich učeny byly, protože k malování dětem přirozená je chuť a mezitím dupliciti sensu vis imaginativa juvatur (dvojím smyslem obraznosti se napomáhá)“ [kapitola XIX. problem VI., číslo 2.] Wolfgang Ratich (1571–1635) háje methody současného vyučování psaní a čtení navrhoval, aby písmena v genetickém postupu červeným inkoustem předepsaná přepisovali žáci inkoustem červeným a tak aby si hned s počátku správným tvarům navykali. V Anglii na základě této metody s dobrým prospěchem vyučovali Bell a Lancaster.

První, který vědecky odůvodnil správnost metody současného vyučování čtení a psaní, je školní rada bavorský Jan Graser (1766–1841). Jako mnozí jiní ani on nevyhnul se ve své horlivosti některým přemrštěnostením. Písmeno považoval za obraz úst různě dle jich výslovnosti upravených. Dle toho počíhal si se žáky úplně normálnimi při tomto vyučování jako s hluchoněmy. Horlivé zastánce získala u nás metoda současného vyučování čtení a psaní v Janu Svobodovi, Vincenci Prauskovi, Štěpánu Bačkorovi a Františku Šumavském.

Touž dlouhou cestu vývoje musila prodělati metoda čtení. Jak již s počátku zmíněno bylo, učily se od dob starých Řekův a Římanův až do počátku 19. století nejinak děti čistí než skládáním jmen písmen, která tvořila při souhláskách jmenovitě celé slabiky, ve slabiky a slova. že tak nemohly činiti děti rozumově, je přirozeno, a že úmorným mechanismem valných výsledků nedosaženo, je jistó.

Poněvadž při počátečním čtení jména písmen jako slabiky čtena byla, nazýváme tuto metodu slabikovací. Na základě této metody musil žák slabikovati slovo „stodola“ takto: es, te, o — sto; de, o — do: stodo; el, a — la: stodola.

Proti nepřirozenosti metody pozvedli svého hlasu mimo Komenského i jiní znamenití paedagogové. Důležitým zjevem této doby je Valentín Ikeles amer, vrstevník Lutherův, který žádá, aby místo slabikování vysvětlovala se písmena dle významu hlasového. Účinky snab těchto mužů nebyly takřka žádné, ježto znajice zlo nepřirozenosti, nedovedli mu přijíti na kořen.

Náběh k lepšímu učinil Bernard Basedov (1723 - 1790) dávaje písmena souhlásková vyslovovati se slabým nádechem „e“ (b e, c e, d e atd.). Basedov je také z těch paedagogů, kteří v horlivosti své do směšnosti mnichy zabíhali. Rídě se zásadou: „Všechno učení učili mládeži snadným a příjemným“, zcela vážně navrhoval ku skladu slabik hru v karty písmenami opa-

třené, při které žák ke kartě učitelem položené měl pokaždé přidat ze svých jednou a ulvořit slabiku. Správnému hráci-čtenáři dostávalo se různých odměn. K snadnému a libeznému zapamatování písmen navrhoval člení pojídáním písmen perníkových, jež se měla péci ve schválních pekárnách školních.

Jan Jindřich Pestalozzi (1746–1827) učil děti napřed z paměti slabikovat, potom teprve poznávat písmena. Dle jeho návrhu měly děti vyslovovat jednoduché slabiky z paměti také tak, aby táz souhláska se všemi sanoohláskami ve slabiku byla spojována, na př.: ma — am, me — em, mi — im atd., mar — ram, mer — rem, mir — rim atd. Praví sám: „Sotva by kdo tomu uvěřil, jak snadno a přesně naučí se dítky čísti, uloží-li si v paměti základní tvary ve čtení a navyknou-li si mluvidla jejich správnému jich vyslovování. Najednou přehlédnou a vysloví dvojnásobné i trojnásobné řady písmen, neslabikujice jich prve“. Předváděl napřed psané řady písmen a tištěné až tehdy, když se již žáci v slabikování dobře vyznali, aby se potom na cvičeních psacích opakovalo zároveň slabikování. Ač hleděl Pestalozzi takto vymaniti školu z její duchamoruosti, přece není methoda jeho než slabikování. Také snahy J. Ig. Felbigera (1724–1788) a Bedř. Oliviera (1759–1810) nepotkaly se s žádoucím výsledkem.

Teprve církevní rada bavorský Dr. Jindřich Stephaní (1761–1851) první vyslal rozdíl mezi hláskou a jménem písmene. Za prvky písma považoval písmena tak, jako jsou jimi v mluvě hlásky. Jen tím se od sebe hláska a písmeno liší, že první slchu, druhé zraku jest určeno. Čtení záleží dle něho v převádění prvků viditelných v slyšitelné. Kdo se tomu naučí, umí číst. Pokrok, jež od těch časů učinila metoda hláskovací, jak ji proto nazýváme, že každé písmeno jen jako značka jediné hlásky bylo čteno (*b* a ne *be*, *k* a ne *ka*, *n* a ne *en* a pod.), jedině z tohoto semene vzrostl. Také o rozšíření této metody velké zásluhy získali si u nás Svatopluk, Prausek a Bačkora.

Jak postupovali starí Římané při čtení od hlásky-písmene k slovu a větě až mluvené nebo psané, tak pokračovalo se s malými obměnami do 19. století. Dle této metody čto dítě nejprve písmena, z nich skládalo slabiky a slova, později ze slov celé věty. Postupovalo se tedy souborně-syntheticky. Tak učil čísti ještě Stephaní.

Opačně postupoval Francouz professor Josef Jacotot (1770–1840). K počátečnému čtení volil Fenelonův román „Příběhové Telemachovi“. Přečetl žákům první díl napřed celý, potom po větách. Na to učil děti slovo za slovem, větu za větou z paměti. Když to dobře žáci znali, opakovali první větu: „Kalypso své myсли upokojiti nemohla, že od ni Ulyxes odplynul“. Jakotot při tom na každé slovo zvláště lask dlohu ukazoval, až si je žáci v paměti všípili; potom byla rozkládána slova na slabiky a hlásky a opět šetřeno předešlého postupu. Když dovedli již

žáci větu na hlásky rozkládat, učili se písmena psátí, z písmen slabiky a slova jedno po druhém sestavovat, až dovedli větu po větě a tak celou povídku napsat a tím i čist. Při tom dbáno bylo, aby žáci nejen uhlédně, ale též pravopisně správně psali. Rozborem-analýsi došel Jacotot od řeči k hlásce a její značce, souborem-synthesí na základě psaní a čtení dal opět celku — řeči z části — hlásek postupně vzniknouti. Proto jmenujeme tento postup vyučovací methodou rozborně-soubornou (analyticko-synthetickou). Podobně počinál si Karel Seltsam, jen že volil k rozboru povídku dětem přiměřenou, aby vyučování duchu dětskému přizpůsobil, oživil a vyučováním zároveň vychovával.

Z methody Jacototovy vznikla metoda Karla Vogla (1795—1862). Vlastnímu čtení a psaní předesilá Vogel přípravu, jež má za účel oko a ruku, ucho a mluvidla cvičbou tak uzpůsobit, aby čtení a psaní nesetkávalo se v počátcích svých s obtížemi. Rídě se zásadou: „Ne všechno ve všem a na všem, nýbrž spojování přibuzných a souvislých předmětů; ne celek mluvní, nýbrž slovo, slovo normálné s obrazem nebo věci skutečnou budiž středem jak vyučování názorného, tak i vyučování v mluvení, čtení a psaní,“ předváděl napřed věc skutečnou, již ve větších rozměrech, bylo-li třeba, na tabuli nakreslil (vyobrazení jeji bylo také v čítance), pak ukázal lištěné slovo dotčené věci, jež sloužilo ku poznání hlasův a písmen, a naposled slovo psané, jež poskytovalo látky ku psaní. Vogel pokračoval od věci k známce, od názoru sluchového k zrakovému, od názoru k pojmu. Také metoda Voglova jsouc pouhou obměnou metody Jacototovy je rozborně-soubornou. Vogel je toho minění, že žáci dovedou spíše psátí celá slova než písmena. Pro počátečná cvičení vybral sto slov, jež obsahují nejen všechny hlásky a oba druhy písmen (velká a malá), ale též hlavní skupiny souhláškové. Dle těchto slov, jež nazývána byla normálná, nazývá se i metoda tato normálnoslovňá. Vogel však věci nepředváděl žákům prostě, ale hovoril se žáky o nich, připojoval bájku, povídku k věci té se vztahující. Tak učinil názorné vyučování podkladem psaní a čtení. Později cvičili stoupenci Voglovi napřed písmena, než napsali celé slovo. Vadou velkou této metody je, že názorné vyučování, předmět jako psaní a čtení důležitý, těmto podřízuje. Čítanky dle této metody sepsali u nás Karel Hradecký, Jan Novotný a Dr. Gustav Lindner.

Pozorujeme-li vývoj metody psaní a čtení, shledáme, že bral se třemi směry: 1. se zřetelem ke vzájemné závislosti čtení na psaní, 2. se zřetelem na vlastní čtení, 3. se zřetelem na východisko a cíl, za kterým psaní a čtení směřovalo.

Při prvním směru můžeme pozorovat dvojí metodou: a) postupnou (napřed čtení, potom psaní), b) souběžnou (čtení psaním).

Druhý směr opět dvě methody ukazuje: a) slabikovací, též písmenovací zvanou (podkladem jméno písmene), b) hláskovací (podkladem hláska písmenem poznačená).

Podobně dvé methody jeví se také u třetího směru: a) metoda souborná (počíná hláskou a postupuje k slovu), b) metoda rozborné-souborná (počíná řečí-slovem, z nichž rozbořem osamocuje hlásky, aby z nich zase dala celku vzniknout).

Dnes mnohý, jmenovitě praktik, nevěřil by, že bylo tak dlouhé doby potřebí, aby zákony přirozené psychologie a logiky se uplatnily. Uvážme-li však, že jednak každá obtíž, až překonána byla, zdá se nepatrnnou, jednak že ještě podnes nelze mluviti o dokonalosti metody, která na vzdělanosti jsouc závislá, stále s ni se bude vyvíjet, musíme zcela uznat snahy a práci oněch velkých reformátorů školských, kteří houževnatě krok za krokem přirozený život do škol uváděli. Patrnou to bude dále z vývoje některých method doby nejnovější.

Na většině českých škol užívá se metody analytico-synthetické ve spojení s metodami hláskovací a současného psaní a čtení. Zdali všech vhodně a časově, vysvitne z dalšího pojednání.

§ 2. Rozhled po nových způsobech vyučování čtení a psaní.

Pokud národ náš vliv měl na svou školu, potud vždy kráčel v prvních řadách s jinými národy vzdělanými ve vědě i praxi na tomto poli vývoje. Také v době velikého úpadku vynikl národ svým Komenským vysoko nad všechny vzdělané národy světa. Ze proudy cizí, jmenovitě německé svým vlivem působily na vývoj české školy, kdo by se tomu divil. Je to právě tak přirozené, jakože národ náš dal také Němcům i jiným národům doslu horlivých pracovníků za to, co každému národu je nejdražší, za jeho mládež.

Když národ český ze své ztrnulosti začal se probouzet, první, oč se počal starat, byla škola. Školou se také povznesl. Duch, který za obrodu vládl, pak výše, na které se nalézala škola německá, byly přičinami, že do školy české vnikl duch cizí, duch české řeči a škole nepřirozený. Nepochopena byla hned s počátku individuálnost jazyka českého a tudíž i zvláštní jeho způsobilost pro výchovu a vzdělání duchem českým, tedy přirozeným a proto zase snazším, než jak se to mohlo dítí na základě metod, která opět přizpůsobena byla řeči své.

Dosti záhy ozvaly se hlasy proti nepřirozenému napodobování method jazyku českému cizích, nepřirozených. Zanikaly však, ač planě nebrojily proti dobrému, když lepšího neznaly a nedovedly. Znaly a dovedly, ale pochopení nebylo. Teprvé nová doba pochopí je snad i ocení. Slabikář již tak učinil, ovšem že ne úplně a ve všem zdařile. Čím jasněji pronikne znalost jazyková našeho učitele, tím jistěji dospěje metoda počátečného vyučování čtení a psaní i také jiné metody k své dokonalosti. Neboť jen tehdy bude metoda dokonalá, bude-li hovět duchu jazyka.

Method v podrobnostech různých dosti je. V jádru jeví však každá snahu jednak po přirozenosti, jednak po individuálnosti v prostředcích k dosažení vytčeného cíle. Pro metodu začátečného vyučování psaní a čtení význační jsou tito methodikové: Josef Sokol, Čeněk Holub, Karel Hartman a Jan R. Sucharda. Hartman rozvádí metodu Holubovu, ač sám v pojetí ukazuje valně svého vlastního ducha.

Nejstarším z novodobých methodiků v tomto oboru je Josef Sokol, spolupracovník Štastného a Lepařův o dřívějších čítankách. Sokol předesílá psaní a čtení přípravu, jež dělí se na přípravu mluvní a grafickou, které zároveň spolu postupují.

Příprava mluvní záleží v tom:

1. aby žák poznal, jak mluví či odpovídá někdo dle sily hlasu, zřetelnosti, rychlosti;
2. aby slovem dovedl si představit předmět, jejž ono značí;
3. aby slova rozeznával, určoval jich počet v mluvním celku, i kolik jich bylo případně vynecháno;
4. aby se naučil slova rozkládat na slabiky a ze slabik je hbitě sestavoval;
5. aby určoval slabiky ve slově a z přesmyknutých slova sestavoval;
6. aby se naučil napřed snadné slabiky na hlásky rozkládat a tu nejdřív aby rozkládal jen první slabiky ve slovech, později všechny slabiky na hlásky.

Rozkladu má následovat sklad slabik z hlásek a cvičení v určování a dokládání jisté hlásky k jiné známé, aby vznikla určitá slabika. Přípravy grafické podrobně neprovádí, poukazuje tu na Fraňka, Lhotského a Krčka.

Fraňek počíná črtovou přípravu nazíráním na krychli a válec, rozborem jejich v plochy (stěny), hrany a vrcholy. Dotykem vrcholu poznají žáci bod, dotykem hrany přímku a křivku. Na tělese samotném učí se rozlišovat přímky dle směru a délky. Z křivek poznají jmenovité kružnice a její oblouky dle vypuklosti. Po této důkladné přípravě přistupuje teprve ku kreslení a psaní. Metoda Fraňkova majíc ráz nauky měřické je v provádění svém i zajímavá i praktická.

Lhotský začíná hned kreslit lečku, na to kreslí přímky svislé, vodorovné a šikmé, křivky, rozeznávaje při tom i sílu čar. Z pří-

mek a později z oblouků, po případě z oblouků i přímek sestavuje obrázky těch předmětův, o nichž v názorném vyučování rozmlouval. V závěrku cvičí zároveň základní tahy písmové v soustavě linkové, jejíž účelné zařízení žáci poznají.

Krče k nemá počátečních cviků podrobuň metodicky propracovaných, jen při prvním kresleném předmětě (tabuli) zmíňuje se o cvičeních přípravných a předpokládá, že před tím nacvičeny byly různé druhy přímek a jich kombinace.

Čtení vlastní má dle Sokola při každém písmeni tyto oddíly:

1. věcný výklad slov;
2. mluvnický výklad;
3. rozklad a sklad slovní;
4. vývoj a psaní písmene;
5. odlišování nového a starého písmene od písmien známých;
6. vyjmáni, odlišování a čtení slabik obsahujících nové písmeno;
7. čtení slov s novými i starými slabikami;
8. čtení článku.

Patrnou, že postup tento je dosložit zdlouhavý.

Sucharda zavrhuje rozklad slov na slabiky a hlásky ve cvičeních počátečních. Postupuje takto:

1. Žáci poznají samohlásky a dvojhásku „ou“, odlišují je, člou a dle nápovědi také ukazují a potom teprve piší.

2. Potom poznávají žáci souhlásky a při každé hned všech 7 základních slabik názorem zrakovým, které žáci nejprve po učiteli hlásují, později samostatně skládají a čtou. Slabiky dlouhé následují za krátkými. Zák názorem sluchovým i zrakovým vede se k vysližení rozdílu. Napisování slabik při každé souhlásce předchází rozklad každé slabiky dle sluchu.

3. Slova učí se žáci čistí po páté nebo šesté souhlásce, k čemuž přistupují slabiky o třech hláskách, jež žáci také rozkládají. Následují slabiky se slabikotvorným /, r, později i slabiky složitější.

Psaná slova nemají být roztrhována na slabiky, které se mají poznáčovat pouze svislými přímkami. Dvojbarvým tiskem chce docílit přehledu ve slabikách odvozených od slabik základních. Obrázky mají sloužit k snazšímu vybavení hlásky písmenem poznáčené a ku psaní slabik.

Sucharda již na 1. stupni klade základy pravopisu a slohu. Z pravopisu mají žáci poznati:

1. krátké a dlouhé samohlásky;
2. měkké a tvrdé i—y;
3. skupiny dě, tě, ně, bě, pě, vě, mě;
4. dělení slov na konci řádku;
5. dělení vět na slova.

Ze slohu :

1. aby z paměti dovedli napsat, co čtli;
2. aby čtené se změnou napsat dovedli;
3. aby napsali, co slyšeli.

Dle názoru sluchového mají se naučit užívati znamének rozdělovacích.

Methoda Hartmanova vyrostla z methody Jacototovy, Voglovy a Holubovy. Podkladem čtení a psaní činí slabiku. Nazvali bychom ji proto methodou normálních slabik. Přípravou ku čtení jsou cvičení mluvní a mluvidel. Lidová poesie je jí pramenem, z něhož čerpá pro tyto cviky. Rozklad vět, slov a slabik v době připravné za vhodný a včasné neuznává, poněvadž je bezúčelný. První hlásky vyvozuje napodobováním hlasů přírodních. Žádá, aby četba hned s počátku na větách se pěstovala a to na větách zajímavých obsahem. Aby se tomu požadavku hověti mohlo, užívá písma dítěti hned v počátcích srozumitelného — obrázkův, jež různě poznanými písmeny doplňuje. Jsou-li takto psané věty s počátku neúplné, má je učitel, po případě i žák doplňovat. Čtení na slabikáři má se doplňovat vhodným čtením na tabuli. Chceť, aby žák každé půl hodiny četl něco jiného, nového, zajímavého. Čtení společného nedoporučuje valně a souhlasí s ním jen, provede-li se jednou na konci hodiny. Velká písmena mají se probírat zároveň s malými z důvodu, aby se žák neučil něčemu, čemu by se později musil odučovat.

Holub postupuje na základě normálních slabik takto :

1. žáci jmenují vyobrazené věci;
2. rozkládají slova (jména těchto věcí) na slabiky;
3. tvar písmene a hlásku jím poznáčenou poznají žáci z tištěných slabik, které jim učitel předříkává;
4. samohlásky poznají vyhledávajice je jednak ze skupin hlásek neznámých, jednak přidávajice je ke známým;
5. souhlásky poznají v normálních slabikách z obrázku a známých samohlásek;
6. velká písmena poznají na slovech ve větách;
7. slabiky trojháskové a složitější poznají na souvislých slovech o základních slabikách otevřených, vynechávajice poslední samohlásky.

Při postupu svém řídí se těmito zásadami :

1. Poznání písmene spočívá pouze na paměti.
2. Písmena poznává žák na základě metody srovnávací.
3. Čist učí se žáci jako mluvit vyslovujice celé slabiky. Čtení je věci cviku.
4. Vyučování člení vycházej od zapamatovaného článku, věty, slova, skupin slabikových.
5. Rozklad slabik na hlásky je zbytečný.
6. Slabiky předvádějí se písmem tiskacím na slovech vybavených obrazem.

Postup svůj nazývá Holub analytico-synthetickým.

Jiný je postup Jana Petráka, jenž vyhraněn jeví se v jeho „Nové první čítance“. Postup jeho možno nazvat synthetico-analytickým. Navádí s počátku k porozumění, pochopení významu a užití slova. Tím zabývá se i v době přípravné, jež zahrnuje v sobě také přípravu kázeňskou a zdravotní, tělocvičnou a grafickou s věcným učením, jež se čtením soustřeďuje. Celý postup vyučovací rozděluje ve 40 skupin. Seznamuje žáky napřed s hláskou a písmenem, celek mluvní rozkládá, po hláskách, slabikách nebo slovech rozděluje a zároveň tak na tabuli písmeny značí. Žáci ukazují postupně napsaná slova, jmennují v nich hlásky a na jednou vyslovují a na konec podávají obsah čteného. Písmena ve slově vypisují postupně napřed dle vzoru, později i bez něho dle napovědi i z paměti.

Přestávky v postupu jsou trojí:

1. po každém prvku (š- šk- ško- škol- škola) v 1. čtvrtletí.
2. po každé slabice (ško - škola) v 2. a 3. čtvrtletí.
3. po celém slově (škola). Slabiky o 3 hláskách čte od 4. skupiny, slabiky o 4 hláskách od 15. skupiny.

Poněvadž hned s počátku čte věty a užívá malých i velkých písmen tiskacích, je pořadí hlásek a písmen jiné než při jiných metodách. Co v čítance jest obsaženo, probírá napřed na tabuli a cvičí zároveň se žáky v sešitech. Novou hlásku vyvíjí na předepsaném slově, jež obsahuje mimo novou samé známé hlásky. Články jsou obsahu mravního, věcného a mluvnického.

S 3. Čtení.

Čtení otvírá nám brány vzdělanosti. Vzdělanost šlechtí srdce i ducha, má tedy čtení velký význam výchovný. Čtoucí má se snažití nejen rozumět tomu, co čte, ale také přemýšlet o čteném, vžít se v jeho život a cítit v něm. Všeho toho dosáhnouti lze jen správným čtením. Jedno podmiňuje druhé. Správné čtení plyne z pochopení obsahu, jako na správném čtení možno opět poznat, že čtoucí obsah pochopil. Od čtení v obvyklém slova smyslu k pochopení a procílení obsahu a tudíž ke správnému čtení lze postupně znenáhla dojít. Stupně tyto jsou:

1. Správně-li vyslovujeme hlásky v pořadí po slabikách, slovech a větách, šetřice při tom přízvuku slovného a dbajice toho, by čtení bez neodůvodněného přerušování volně plynulo, čteme mechanicky správně.

2. Čtení rozumové (logicky) správné předpokládá pochopení obsahu z přiměřeného výkladu čteného. Jelikož se obsahem řídí přízvuk větný, nazýváme toto čtení také přízvučným. Mimo přízvuku je tu třeba šetřit v delších větách i přestávky, jimiž se

celek mluvní dělí v logické skupiny. Čtení toto vyžaduje dobrého vzoru a častého i delšího cviku.

3. Vrcholem čtení je čtení krásné (eufonické), jež pravé dokonalosti dosahuje recitaci. Předpokládá nejen porozumění ale i procítění čteného. Čtenář musí čtené nejen ovládat, ale též být schopen vžít se v cizí myšlenky a city tak, jako by jeho vlastní byly. Dle toho mění se pak i přízvuk i hlasové zabarvení i spád mluvy.

Osnovy učebné předpisují třídě elementární, aby žák naučil se čísti zvolna po slabikách, správně a zřetelně. Čtením mechanickým dosáhlo by tedy vyučování úplně cíle osnovami vytčeného. Nelze-li žáka na tomto stupni dokonale vycvičit ve čtení rozumovém, tož přec možno k němu položit aspoň základy. Sám slabikář svými články většinou vhodnými k takovému čtení přímo nabádá. Nepřiloží-li učitel včas ruky k dílu, pozná, že tak učiní mnohdy samotní žáci, jmenovitě při článčích vzatých z poesie lidové. Tak přinutí učitele, aby je aspoň vedl. Pro duševní nevyspělost nemožno však dítěti pochopit rozumem i myslí čteného a nelze tudiž na tomto stupni vůbec mluvit o čtení krásném. Docílit lze snad něčeho v tomto sněru v přednesu básně nebo článku prosaického, vzatého ze života dětského, bývá to však většinou naučené a ne individuálně procítěné.

Pravidla, jichž jest učiteli za čtení dbát, jsou dle Sokola tato:

1. Učitel má vzorně článek předčítat.
2. V hodině čtení mají se dle možnosti vystřídat všichni žáci.
3. Žáci budě voláni na čtení v pořádku nepředvídaném, nikoli dle hlášení.

4. Nepozorové a slabší čtenáři budě častěji voláni.
5. Žáci nechť sledují, jak hlasitě kdo čte, a na vyzvání učitelovo nechť vytýkají chyby čtení nesprávného.
5. Jednotliví žáci nemají nikdy dlouho nahlas čísti.
6. Společné čtení sborové netrvají nikdy dlouho, všichni nechť se ho opravdu zúčastní a neděj se hlasem vřískavým.
7. Žáci nechť si věsimají bedlivě znamének rozdělovacích.
8. Nesmějí čísti nikdy rychle.
9. Mají dle vzoru učitelova šetřili správného přízvuku.

Nikdy nezačneme dříve čísti, pokud všichni žáci nenalezli článku, jenž se má čísti. Žáky naučme prve s knihou zacházet a článek vyhledávat. Dohlízejme za čtení, aby všichni žáci čtené sledovali. Na prvním stupni ukazují žáci ukazováčkem pravé ruky, kde se právě čte, v levé ruce drží slabikář. Vzdálenost oka od písma má být přiměřená, jako při psaní, 30–35 cm. Při hlasitém čtení na tomto stupni je lépe, když čtoucí žák sedí. Žáci sedí rovně s nohami v kolenu v mírně tupém úhlu ohnutýma, s chodidly patami se dotýkajícími a cele na podlaze spočívajícími. Ovšem nežádá učitel úplné ztrnulosti v této poloze, dopustí odchylku a změnu polohy, nebo trvá-li čtení déle, přeruší je za vhodné

příležitosti a provede několik prostocviků, hned však upomene žáky na správnou polohu těla při čtení. Odstavce, po kterých učitel žáky strídá, mají být logicky souvislé části celku. Jen výjimkou, chce-li překvapiti nepozorou, může ho učitel zavolat mezi rozečtenou větou.

Má-li učitel tolík žáků, že je může ve čtení všechny vystrídat, nechť čtou sborově jen zřídka. Bude se tak dítí s počátku snad častěji, pokud i nesměl žáci rádnému čtení si nenavyknou, později je třeba čtení sborové omezit na míru nejmenší, aby nevystupovaly stinné stránky jeho. Chce-li se sborovým člením docílit toho, aby se všichni žáci činně ve čtení mohli účastnit, nechť se tak děje až na konci půlhodiny. Každý jednotlivec nechť při tom čte slaběji, aby čtení nebylo příliš hřmotné a tím neznemožňovalo kontrolu. Hromadné čtení nesmí být kázni nijak na újmu.

Chyby, kterých se žáci na tomto stupni dopouštějí, jsou více proli mluvnické stránce čteného, méně proti obsahu. V písmenech chybuje žák tím, že zaměňuje podobně značky písmen, že ve větších skupinách písmenových vynechává nebo přesmykuje písmena. Nejsou-li tím vinný nepozornost nebo nedopatrání, je vinna nedostatečná příprava na článek. Chyby mluvnické týkají se nejvíce délky samohlásek, dělení slov na slabiky a znamének rozdělovacích. Chyb proti obsahu bývá málo. Dopouští se jich žák, nečini-li patřičných přestávek mezi jednotlivými slovy, spojuje-li poslední slabiku slova předchozího se slovem následujícím. Na tomto stupni musí učitel nebo žák žáka na chybu přímo upozornit. Chybu ve čtení učiněnou má každý žák dovésti sám si opravit. Při chybě proti pořadí písmen ve větších skupinách vede učitel žáka postupným vývojem od základní slabiky k složené. Při chybě proli délce slabiky vede žáka k opravě poukazem na čárku, při chybě proti znaménku rozdělovacímu poukazem na jeho značku. Při chybě proli dělení slov na slabiky upozorní učitel, které písmeno jest ještě přibrat k slabice předchozí nebo následné. Chyb dopouští se žák více při prvním čtení článku. Jakmile aspoň s částí pozná obsah, budou chyby menší a řidší.

Jelikož valná část četby slabikářové poučána je na stanovený postup, je pochopitelné, že učitel nemůže tu přihlížeti tak k výboru četby dle obsahu jako spíše k tomu, aby šetřil postupu slabikáření naznačeného, pokud to ovšem nutno. Jak si při této četbě počínat, bude dále ukázáno.

§ 4. Psaní.

Dějiny nás učí, že písmo tiskací z psacího povstalo. Až do konce středního věku se většinou jen psalo. Od vynalezení knih-

tisku koná práci tuto s velké částí liskařský stroj. Praktický život žádá dnes po člověku, aby dobré vyznal se jak v písmu psacím, tak i v písmu tiskacím. Škola připravujíc žáka pro život učí ho i písmu psacímu i tiskacímu. Onomu psaní i čtení, tomuto čtení a opisování.

Psaní jako podmínka čtení, chceme-li myšlenky s jiným bez mluvy sdělovat nebo je uslalovat, od dávných časů bývalo se čtením počátkem veškerého učení a vyučování. Postup, metoda v psaní nebyla až do minulého století téměř žádná. Kdo učil psát, učil, jak právě uměl a nejlépe dovedl. Bylo to psaní dle libovolných předpisů, opisovány celé abecedy a spíše malovány, než zběžně a zručně psány. Ratich dával žákům písmena červeným inkoustem psaná černým přetahovat. Žáci Quintilianovi přetahovali písmena ve voskové tabulce vyrytá vlastním rydlem. Pokrokem lze nazvat, když písmenem ve větších rozměrech předepsaným hleděl se žáku aspoň jeho tvar názornějším učinit.

Znenáhla upouštěno také od abecedního pořadí a písmena řazena dle toho, jaké obtíže při psaní působila. Tak dospělo se konečně k metodě genetické. Metoda tato rozkládá písmena v prvky, cvičí jednotlivé tahy a jich spojení i písmenné tvary v tom postupu, jak jedno z druhého povstává. Původcem postupu genetického je prý malíř Albrecht Dürer, jehož metoda po 200 letech nedošla povšimnutí. Z nejhorlivějších zastánců postupu genetického byli Dr. Jindř. Stephan a B. G. Denzel.

Různé byly také názory methodiků co do liniatury. Užívalo se zhusta přímek vymezujících nejen velikost písma, ale přidávány jiné přímkы za různým účelem, jmenovitě k ustalování sklonu. Novější doba stanovila však zásadu, aby v písmě užíváno bylo co nejméně pomocných přímek. V příčině liniatury dlužno podotknout, že již Pestalozzi svými psacími sešity položil základ k pozdějšímu požadavku normálních sešitů.

Jelikož je čtení s psaním ve třídě elementární nerozlučně spojeno, nemožno tu postup jen dle písmene zařídit, ale též dle mluvy. Z toho plyne, že i v písmě tu nelze zachovat čistý postup genetický. Postup písmen řídí se dle těchto pravidel:

1. Počíná se písmeny, jichž hlásky snadno se vyslovují a jsou zvuku trvacího.

2. Písmena tvarem jednodušší a tudíž lehčí předcházejí vždy těžším.

3. Podobná tvarem písmena a zvukem hlásky budete v postupu od sebe vzdálena, aby jedno dobré nacvičeno bylo, než k druhému podobnému se dospěje.

4. Hlásky, které se častěji v řeči vyskytují, mají pro hojnou slovnou zásobu svou předcházetí.

Všem těmto podmírkám nejlépe vyhovují samohlásky a jejich písmena. Při nich i postup genetický možno zachovat. Pro postup

souhlásek velmi důležity jsou body 1., 3. a 4., jimž musí se i postup písma podřídit.

Co se tkne postupu písmen velkých, jiný je, probírá-li se toto písmo až po tvarech písmen malých, jiný, probírá-li se současně s tímto. V prvém případě je to postup čistě genetický, v druhém případě je podřízen podmíněnému postupu písmen malých. První způsob probírání písma velkého současně s malým má své zastánce v Hartmanovi a Lindnerovi. Stanovisko Hartmanovo nazvali bychom grammatickým, stanovisko stoupenců odděleného postupu psychologickým.

Dlužno je zmínit se o postupu při probírání písma psacího vzhledem k písmu tiskacímu. Prvá čítanka Klicperova současně s písmem psacím učí i písmu tiskacímu. Jest mnoho dobrých methodiků na našich školách, kteří podobně s úspěchem si počinají. Není písmo tiskací od psacího valně odlišné a právem ozývá se proti odpůrcům současného probírání obojího písma, kteří hlásají „Neučte dvěma věcem najednou!“ heslo „Neučte jedné věci na dvakrát!“ Vždyť písmo tiskací z psacího vzniklo a je mu podobno jako dítě otci. Kromě Poláků a nás Čechů všichni čelnější národnové evropští zachovávají tento postup.

Výhody současného probírání písma tiskacího s psacím jsou tyto:

1. Podporuje se tím samočinnost žákova. Žáku vždy naskytne se více příležitosti čísti písmo tiskací než psací nehledě k nevýhodě opačného postupu, že rukopisů cizích žák na tomto stupni vůbec nepřečte. Vývesní štit, návěstí, útržek novin a j. velmi ho zajímají a velkou radost mu způsobi, může-li z nich vyčíst aspoň jedno známé písmeno. Což tu radostí, když pokročil již v písmě tak, že celá slova i věty může si přečíst.

2. Písmo tiskací je přehlednější než psací a proto dříve naučí se žák čísti, střídají-li se přiměřená cvičení i na písmu psacím i na tiskacím.

3. Tiskací písmo lépe se ku skládání slov a vět hodí než písmo psací.

4. Opisování písma tiskacího není bezmyšlenkovým mechanismem, v jaký se obyčejně opisování písma psacího později zvrhá.

5. Písmo tiskací dopouští hojněho užití v učbě nepřímé v odděleních.

Postup zůstává týž, probírá-li se písmo tiskací až po psacím či zároveň, jen s tou odchylkou, že v druhém případě snáze možno zachovat v písmě tiskacím postup genetický. Všichni methodikové, kteří vážně přemýšlejí o nejvhodnějším postupu psacím, jsou toho názoru, že dříve, než se počne s vážnou prací, je třeba vhodnými cviky paži, ruku, prsty ohebnějšími — volnějšími učiniti, oko k chápání různých tvarů uschopnit. Ač přípravné tyto cviky nebyly v dobách dřívějších zcela neznámými,

přece zásluhu o jejich určité vymezení a zavedení dlužno příčisti J. Carstairsovi a B. Olivierovi.

Neméně pozornosti věnovali methodikové způsobu, jakým žáka při psaní vésti, aby nepsal ani příliš pomalu, ani příliš rychle, jinými slovy, aby psal tak, by co do hbitosti docíleno bylo písma nejúhlednějšího. Pravidelností hledělo se docílit taktováním. Kdo taktování vynalezl, není známo. Škola Pestalozziho má na tom podíl neupatrný.

Čím více metoda psaní dle taktu žáka omezovala a na úkor hbitého a úhledného písma pedantickou se slávala, tím více jí přibývalo odpůrců. Ozvali se proti ní z těchto důvodů:

1. Ze žáka příliš omezuje a činnost jeho při psaní v holý mechanismus obraci. Žák stává se strojem, jemuž učitel dává hybnou sílu. Omezování, jmenovitě na nižším stupni, bezúčelným se stává, poněvadž se tu musí učitel spokojit pouhým vystižením tvaru.

2. Přihodí se mnohdy něco, co znemožňuje jednotlivci psát dle taktu (vlákénka, jež se do pera zachycují, nestejná jakost per a pod.).

3. Taktování namáhá příliš učitele; taktuje-li žák, tříší se jeho pozornost a buď psaní, buď taktování se nedáří.

4. Neustálé taktování unavuje žáka, i když taktuje učitel.

5. Je nemožno několik oddělení zároveň touto metodou vyučovat.

Pro metodu taktovací jsou jiní opět z těchto důvodů:

1. Metoda tato činí vyučování hromadným zaměstnávající všechny žáky. Žáci jsou nuceni pokračovat stejně a neukvapovat se.

2. Při ní dá se kázeň snáze docítit a udržet. Ona učí žáka svědomitěmu plnění zákona a zvyká ho vlastní vůli cizí podřizovat.

3. Ozívá vyučování. Co společně je prováděno, navádí jednotlivce k větší činnosti.

4. Vzdělává ducha vymýcujíc bezmyšlenkovité obkreslování písmen, slov a vět.

5. Budí sebedůvěru nutící i loudavého k hbitější činnosti.

6. Navyká ruku rádným a zároveň hbitým pohybům.

7. Dociluje největší přesnosti v provádění. Žádný tah, žádné písmeno nemůže být vynecháno.

8. Podporuje rychlé a při tom stejnoměrné a rázovité písmo. Toho dosáhne se zrychleným taktováním.

9. Napravuje nepravidelné a špatné písmo.

10. Vede rychleji k cíli — k trvale pěknému rukopisu.

11. Podporuje vyučování jazykové. Všechno psaní musí vésti k přemýšlení a jen takové psaní může mít vliv na vyučování jazykové.

Co se však i samotného taktování týká, není mezi metodiky jednoty, nechtě se to již týká povšechného způsobu taktovacího, nebo pro jednotlivé stupně zvláště. Dle Carslairsovy opravené metody počítá se jednoduše tah nahoru „jedna“, tah

dolů „dvě“. Jiné methody přidávají k tomu pro nižší stupně popis spojení jednotlivých tahů, délku a směr jejich (taktování popisné). Známka nad písmeny (tečka, čárka atd.) řikají se, až je slovo napsáno, dodatečně. Pro řídu elementární hodi se pro počátek taktování popisné, později jednoduché pro prvních 5–6 písmen na rádku, nebo pro prvé slovo, ostatní dopíši žáci volně bez taktování.

Pěkné i správné písmo a částečně i metoda podmíněny jsou také hmotou, kterou se piše a na niž se píše. Dnes piše se skoro výhradně na papíře jak ve škole, tak i v životě. Na prvním stupni užívá se také břidlicové tabulky.

Dobrý psaci papír má být:

1. dobře kližený, aby se v něm písmo při psaní neroztékalo;
2. pevný, aby se při psaní nekrčil;
3. hladký, aby se po něm pero co nejvolněji pohybovalo;
4. nepřůsvitný, by písmo jedné strany nebylo na ujmu zřetelnosti písma na straně druhé;

5. jednobarvě bílý, poněkud zažloutlý, aby se písmo na něm zřetelně odráželo. Moderní technika všem požadavkům v tomto oboru kladeným dokonale dovede již vyhověti.

Liniatura má být provedena barvou, která se o papír dobrě odráží, buď černou, buď modrou.

Užívá-li se ve řídě elementární břidlicových tabulek, je nejlépe, vybere-li zboží to u kupce sám učitel pro svoje žáky, aby nedonesli snad nepotřebného braku. Břidlice v tabulkách musí být přiměřeně veliká ($18\text{ cm} \times 25\text{ cm}$), přesně podélně řezaná, aby se při psaní neštípala, nepříliš měkká, aby se ruka těžkou nestala, suchá, ne mastná, aby se písmo jasně odráželo, nelinkovaná. Linkování z továrny nebývá vždy pravidelné a přiměřené. Nožem dle pravítka nalinkuje si učitel tabulky sám.

Podle potřeb, na nichž pišeme, řídí se i výběr potřeb, jimiž pišeme. Na papíře pišeme buď tužkou, nebo pérem a inkoustem. Tužka musí být:

1. přiměřeně dlouhá, aby konec její přesahoval záhyb mezi palcem a ukazovákem. Je-li krátká, dává se do násadky;
2. měkká, nejlépe č. 1; poněvadž takovou tužkou se nelehceji píše a stopa její je poměrně nejčernější;
3. jemná, jelikož takovou se písmo nejlépe daří. Drahotu její vyváží snad její trvaulivost. Jednou tužkou může žák vystačit celý rok;
4. rádně přihrocená, aby se jí síla stopy při psaní dala řídit.

Píší-li žáci na tabulce, užívají pisátko nebo kamínku. Pisátko má být zhotoveno z břidlice poněkud měkké než je tabulka. Čím je měkké, tím lehceji se jím na tabulce piše. Také pisátko musí být tak dlouhé jako tužka. Krátké dáváme do násadky. Musí být též dobře přihroceno, ne příliš tenké a křehké.

Pisátka na způsob tužky dřevem obalená jsou trvanlivější než obyčejná. Hranatým pisátkem se piše jistěji než oblým.

Nechť pišeme již tužkou na papíře nebo pisátkem na tabulce, konáme tím jen přípravu k psaní perem a inkoustem na papíře — v sešitech. K tomu již ve třídě elementární nusíme do spětu. Čím dříve se tak stane, tím lépe. Platí to jmenovitě vzhledem k tabulce a pisátku. Vhodno bude promluvit zvlášť o perě, o držáku a inkoustu.

Vhodné pro tento stupeň pero má mít tyto vlastnosti:

1. Má být ostře zahrocené. Nezvyklá ruka naučí se jím dříve psát než tupým.

2. Stejnometerně pružné, aby ho dlouho mohlo být užíváno.

3. Prostřední tvrdosti, aby ruka ani těžkou se nestala, aby ani písmu jednotvárnému si nenavykla.

4. S větší prohlubní nádržkovou, aby pero nedělalo skvrn. Těmto požadavkům nejvíce hoví pero těsnopisné.

Držátko má být:

1. tak dlouhé, aby značně přesahovalo záhyb mezi palcem a ukazováčkem, kde se má opírat, aby pero nabyla pevnosti v ruce;

2. v místech, kde sevřeno je prsty, má být 8—10 mm silné. Tenčí držátko unavuje ruku a bývá přičinou písacích křečí;

3. lehké, by se ruka častým psaním neunavovala a nestala těžkou;

4. při dolním konci hranaté neb aspoň drsné, aby se při psaní v ruce neotácelo.

Dobrý inkoust je:

1. řídký, aby s pera volně plynul a neznečišťoval ho;

2. když uschne, úplně černý;

3. o nejnutnějším množství klovatiny, aby se nelebil list k listu.

Požadavkům těm nejlépe vyhovuje inkoust anthracenový a alizarinový.

Co se užívání potřeb psacích týká, různé jsou názory methodikův. Jeden tabulku chválí a pisátko, jiný papír a tužku pro počátečné cviky psací. Břidličná tabulka je již 10¹⁰ let v užívání. Jistě se z různých příčin za tu dobu osvědčila, užívá-li se ji na většině škol podnes.

Výhody, jež se jí přičítají, jsou tyto:

1. Co se na ni piše, jsou důležito spíše pro výcvik oka a ruky než pro ustalování myšlenek, může být zase snadno selřeno;

2. dopouští snadnou opravu chybnejší tvarů;

3. hospodářsky značí velkou úsporu.

Nevýhody, jež se jí vytýkají, jsou:

1. Dopouštějíc snadnou opravu podporuje písmo ledabylé;

2. ční ruku těžkou a neobraťnou;

3. nedopouští rádné kontroly cvičení při nepřímém vyučování nebo domácím úkolu, jelikož se písmo snadno stírá.

Výtky, které se činí tužce, vyvracejí samy sebe.

1. Oč těžším jest přihrocení lužky než pisátka?

2. Oč křehší hmotou je tužka než pisátko?

3. Oč menší odraz stopy tužkové od papíru, než pisátkové od břidlice?

4. A což nekreslí se výhradně tužkou?

Drahota dobré tužky mnohokrát vyváží trvanlivostí svou a lehkostí pisátka. Jediné, co by se proti užívání tužky skutečně vážně dalo namítat, je, že potřebí pro ni mnoho papíru a že užívání její po této stránce je mnohem nákladnější než užívání pisátka.

Před tím, než dostane žák psací potřeby do rukou, je velmi důležito upozornit ho, jak má s nimi zacházet, aby si na zdraví neuškodil. Platí to u větší míře o potřebách, kterými piše, než o těch, na kterých piše. Pisátka, tužka, držátko pero, nepotřebují-li jich žáci, mají ukládat do pouzdra. Nosi-li žák tyto potřeby v ruce, v kapsě nebo v knize, snadno může se sám nebo jiného poranit. Násadky na tužky, které chrání hrotu a zabraňují možnému poranění, jsou laciné.

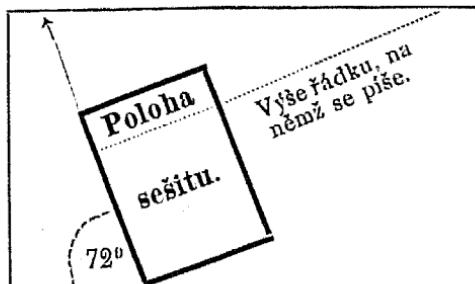
Zvláštního návodu je třeba žáku při psaní perem. Poranění jím způsobené může mít následky nejvážnější. Pera nechť nemáme žáci více než celým výtezem v hlubince. Po psaní nechť vytrou čistě pero měkkým, hněným hadříkem. Mimo psaní nikdy nemají míti psacích potřeb v rukou. Jestliže by se přesně všechnu opatrnost žák perem nebo tužkou poranil, má to okamžitě oznámit učiteli. Ránu nutno neprodleně karbolovou vodou vymýt, po případě dobře vyssát; zalomila-li se tužka nebo pero, úlomek neprodleně z rány vyjmout. Ovšem že s pomocí lékařskou nesmí se otálet. Nelze-li se jí rychle dovolat, podvážeme poraněné místo pevně šátkem, aby se otrava nemohla šířit, do té doby, než se lékař dostaví.

Užívají-li žáci tabulek, neltpme tak hustě se objevujícího zlozvyku, aby hubky na utíráni tabulek slinou navlhčovali. Mohouť se způsobem takovým velmi snadno rozšířit ve třídě doslova vážné nárazy chorobné. Hubky nechť navlhčují si žáci pokaždé před vyučováním v čisté vodě a po vyučování nechť je pokaždě zase v čisté vodě vyperou.

Nezbytnou podmínkou správného a krásného písma je mimo dobré psací potřeby také správné jich užívání, které jednak polohy tělesné, jednak úpravy těchto potřeb se týká. Sklon tabulek nebo sešitu podmiňuje sklon písma. Písmo příliš šikmě namáhá oči při psaní i při čtení. Zřetelného písma a konstrukci tělesné nejpřiměřenějšího lze docilit, je-li sešit přímo před žákem k levé hraně lavice v úhlu 70°—72° nakloněn. Žáci navyknou si na tento sklon, když jim jej va levé straně horní desky pozna-

číme podél tak, aby se ho při psaní hrana sešitu stále mohla dotýkat. Písice dolejí posouvají potom žáci sešit podél přímky nahoru, tak že řádek, na němž se píše, stojí na poznámené přimce úhlové vždy uprostřed kolmo.

Horní deska lavice.

Píši-li žáci v sešitě, nechť vždy mají pod rukou podložku (pijavý papír), aby na místech potem zvlhlých inkoust se neroztékal.

Čepičkou palce pravé ruky je přitisknuto držátko vně k prvemu klubku prostředníku. Ukazovák tvoře mírný oblouk spočívá koncem svým, který je od hrotu pera 4—5 cm vzdálen, před koncem palce nahore na držátku. Palec a prostředník drží pevně držátko jako v závěru pákovém a při psaní je vedou, kdežto ukazovák řídí silu tahu. Ostatní prsty řídí se k sobě v mírném, postupně větším oblouku. Oporou ruce při psaní je vnější přednehtí malíkové. Vnější okraj dlaně nikde se o plochu psací neopírá. Plocha dlaně je k ploše psací skloněna na levo v úhlu 45°. Držátko při tom směruje k pravému rameni. Trup poněkud nakloněný podpírán jest oběma pažemi, jež předloktimi do $\frac{4}{3}$ souměrně spočívají na lavici jsouce k sobě v úhlu 90° skloněny. Trup nesmí se o lokte opírat. Trup a hlava jsou při psaní do té míry v před nakloněny, aby vzdálenost očí od písma činila 30—35 cm. Při psaní sedí žák na celém sedadle, nohy má v kolenou v mírně tupém úhlu ohnuty tak, aby celými chodidly v patách skoro v pravém úhlu se dotýkajicimi na podlaze spočívaly. Válka trupu a hlavy má býti stejně na obě předlokti rozložena. Hlava nemá se tedy uklánět stranou, aby se páteř, chtejíc zachovat rovnováhu, nekrivila. Děti krátkozraké mají mít při psaní na očích brejle.

Rázovitého a zároveň úhledného písma dá se již na tomto stupni docílit, přisně-li hledí učitel k tomu, aby žáci nepisali příliš hustě. Vzdálenost jednotlivých písmen ve slově má být na půldruhanásobnou šířku písmene *u*, mezera mezi slovy na dvojnásobnou šířku písmene *u*. Sila tahů stínových nechť je s počátku jen dvojnásobnou tahu vlasového.

Mluva žákova.

Zvykem a cvikem učí se dítě mluvit. Je přirozeno, že mluví tak, jak mluví ti, od nichž se mluvit naučilo. Žádné dítě ve třídě elementární nemluví ze zvyku přesně spisovně správně. Mluví buď dialektem či nářečím, neb mluvou znešvařenou přímým stykem s jazykem cizím, u nás s němčinou, nebo mluvou špatnou z liné nedbalosti. Mluvu dialektickou nemůžeme z objektivního stanoviska jazykového považovati za vadnou. Vždyť vlastné nářečí je mluvou spisovnou. Mluvu nečeskými slovy, tvary a vazbami znečištěnou považujeme po stránce jazykové za vadnou. Dialekt a mluva znečištěná mají vliv i na přízvuk slovní a větný i na celkový hudební ráz mluvy. Jest tedy mluva žáků tvarově, přízvučně a melodicky valně odchylnou od mluvy spisovné.

Nepsychologické bylo by počinání učitelovo, kdyby bez ohledu na mluvu žákovu zaváděl do vyučování mluvu spisovnou. Spisovná čeština má znenáhla, nenápadně a řekněme hned rozumově a srozumitelně vytláčit ze školy dialekt. Stane se tak tím dříve, čím menší jsou odchylky dialektu od mluvy spisovné, nebo čím ryejší je mluva žákův a čím opatrněji si při tom počiná učitel. Nejprve vymycují se slova a tvary, jež se jen málo od řeči spisovné odchylují anebo stejná s ní jsouce mají v jádře nebo odstínu jiný význam. Tak postupně pokračujeme až k těm, jež jsou ji zcela nepodobná, a také tato nahradíme správně spisovními. Tak v dialektu básničky, říkanky, hádanky lidové se přednášeji, časem se víc a více brousí, až nabudou ryzosti spisovné.

Aby žák cele této ryzosti v mluvě dosáhl, musí se sám učitel dobře vyznat v místním nářečí. Každá škola měla by mít knihu, jež by obsahovala:

1. hláskovou soustavu místního dialektu;
2. abecední seznam slov místních, jež se odchylují od řeči spisovné;
3. seznam chyb, jichž se místní mluva proti řeči spisovné nejvíce dopouští.

Ve třídě elementární má vyučovat učitel, který dobře zná a prakticky ovládá místní dialekt. Potom předem již práce jeho ve směru jazykovém má zdar zajištěný.

Mluva žákova bývá však i po stránce výslovnosti vadnou. Žák buď vyslovuje špatně některé hlásky (točta — kočka, hjava — hlava, pejšek — pejsek, zelezo — železo a p.), buď vynechává hlásky i celé slabiky (mainka — maminka, dje — dvě, poidal — povídal, tečka — tetička a p.), buď přesmykuje hlásky (vzon — zvon, šme — mše), buď přibírá hlásky následného slova k předchozímu (nas tole — na stole, veš kole -- ve škole a p.), buď zadruhuje při některých hláskách — koktá, nebo spodobuje neuvědoměle na základě zákonů mluvních (šešit — sešit, sest —

šest a p.), buď vynechává hlásky nebo celé slabiky na konci slov (tatíne — tatínek, na zá — na záda.)

Přičinou těchto vad jsou:

1. sama mluvidla;
2. mazlení, lenost nebo nedbalost;
3. nehospodárnost s dechem;
4. vada duševní;
5. přirozené zákony lidské mluvy.

Vady mluvidel dají se buď cvikem odstranit nebo operativně. Cvikem dá se vylečit také koktavost, jejíž přičinou bývá křečovité stahování svalstva krčního a nesprávné užívání mluvidel. Vady mající původ v malé hybnosti jazykové nebo v hlasivkách dají se odstranit operativně. Přičiny špatné výslovnosti tkví v rozmazlenosti, lenosti, nedbalosti a ve spodobě hlaskové dají se důslednými cviky záhy odstranit. Nehospodárnost dechem vede k zaměřování hlásek, slabik, celých slov ve větě. Volnou mluvou, náležitými oddechy za řeči, odvykáním nedbalosti i tu zjedná se naprava. Z vad duševních nejčastěji blbost má velký vliv na výslovnost. Vada tato jsouc zřídka vylečitelnou vleče za sebou i stopy v mluvě.

Dovede-li žák dobře vyslovovat jednotlivé hlásky, všemu ostatnímu, byť i vadné bylo, se postupně naučí. Proto je velmi důležito, aby sám učitel znal fysiologickou tvorbu a vznik jednotlivých hlásek.

Ze samohlásek vzniká:

- a** při široce otevřených ústech, když okraj jazykový dotýká se zubů po celém obvodu dolní čelisti. Střed jazyka je mírně k čípku vyklenut.
- o** při zaokrouhlených, poněkud sešpulených rtech. Jazyk svou zadní částí tiskne se při tom k čípku.
- u** při úzce sešpulených rtech. Při tom jazyk přední svou částí dolů se tísničí je tažen svalstvem ve středu jazykovém smrštěním poněkud vzad.
- e** při úzkém, podélně širokém otvoru ústním. Celý jazyk leží vysoko při horní čelisti a ponechává proudu vzduchovému jen úzký průchod.
- i** při nejšířím, na výš úzkém otvoru ústním. Přední část jazyková jest obrácena příkře proti horní čelisti. Střední část jazyková blíží se středu tvrdého patra.
- y** se tak vyslovuje, jako při artikulaci e pozměněn poněkud artikulací hlásky i.
- on** artikulací přímo za sebou následujících samohlásek o a u.

Souhlásky retozubné povstávají, že spodní ret poněkud vzad stažený tiskneme k horním rezákům.

Při *sykavkách* dene se proud vzduchový štěrbinou mezi hrotem jazyka a přední částí tvrdého patra. Plocha jazyková

tvoří při tom žlábek hlubší nebo mělký, jak toho různé sykavky vyžadují. Unikající proud vzduchový láme se o řezáky.

Podnebnice nestejně se tvoří dle toho, prochází-li proud vzduchový úžinou mezi přední částí jazykovou a tvrdým patrem, anebo mezi kořenem jazykovým a měkkým patrem.

Hrdelnice vznikají, zúzí-li se do jisté míry hlasivky tak, že třením procházejího vzduchu povstane zvuk — hláska.

Retnice ozvou se, sevřené-li rty proud vzduchový náhle otevře.

Zubnice se ozvou, když proudu vzduchovému uvolní na jednou **cestu** hrot jazyka přitisknutý k štěrbině mezi řezáky.

Nosovky povstávají podobně jako zubnice nebo hrdelnice, jen že proud vzduchový a zároveň zvuk buď zcela nebo částečně nosem **uniká** a budí v něm u různých nosovek různou ozvěnu.

Plynne l vznikne, když se hrot jazyka přiloží pevně na dásně horních řezáků. Proud vzduchový uchází při tom buď po obou vnějších okrajích jazykových, buď mezi jedním okrajem jeho a vedlejšími stoličkami. Kořen jazyka je dolů přitisknut.

Plynne r je vznikem podobno sykavkám, jen že hrot jazyka není klidným, ale chvěje se při výslovnosti po proudu vzduchovém.

R jest artikulaci podobno *r*. Kdežto při této hlásce naráží chvěním jen hrot jazyka o patro, naráží o ně při *r* plocha celé jeho přední části.

Bude jistě vhodno zvláště zmíniti se o způsobu, jakým možno odstranit vadu špatné výslovnosti hlásky *k*, jednak proto, že nejčastěji se v našich školách objevuje, jednak, že lze ji poměrně snadno vymýtit. Mnohý žák místo *k* vyslovuje *t*, na př.: *taťka* místo *kočka*. Přidržme žáku prstem shora hrot jazyka k dolní čelisti a mějme ho, by vyslovil své *t*. Žák chtěje vysloviti *t* vysloví *k*; slovo *kočka* vysloví takto úplně správně. Takovým způsobem nabude žák pomůcky pro tvorbu této hlásky, kterážto pomocí brzo se stane zbytečnou, když si ústrojí mluvní na správné vyvzování hlásky navýkne.

Pojení hlásek ve slabikách a slovech děje se nejčastěji tak, že pohyb ústrojí artikulačního provede se najednou. Setkají-li se dvě samohlásky k jedné slabice náležející, povstane dvojhláška. Dvě samohlásky, které po sobě následují, avšak dvěma různými slabikám náležejí, vysloví se jedním dechem bez přerušení. Samohlásky zbarvuji předchozí souhlásku každá zvlášt různě dle přechodu artikulačního. Také souhlásky, jmenovitě *r*, působi předchozí samohlásky, dávajíce jim dle svého zvuku určitý ráz. Stejně působi na sebe souhlásky vedle sebe stojící.

Mluvená věta jeví se jako rytmicky a melodicky rozčleněný řada zvuků, která se projevuje jednotou myšlenkovou. Jednotlivé zřetelně vynikající části věty nazýváme slabiky. Slabiky větné jsou přizvučné a nepřizvučné. Nepřizvučné láhnou se k přizvučným a tak povstávají mluvní takty, jež jsou obvykle za jedno s jedno-

tou slovní (se slovem). Samohlásky jsou základem slabiky, jejím živlem. Slabikou nazýváme skupinu hláskovou, která se dá jediným nepřetržitým proudem vzduchovým najednou vyslovit.

Logický smysl větný vyžaduje toho, aby jistá slova ve větě s větším důrazem se vyslovovala. Tento přízvuk větný dává též větě jiný smysl dle toho, na kterém slově spočívá na př.: Slepé kuře našlo zrnko (ne vidomé). Slepé kuře našlo zrnko (ne slepice). Slepé kuře našlo zrnko (níkdo mu je do zobáku nepochodil). Slepé kuře našlo zrnko (ne drobet).

§ 6. Mluva učitelova.

Jednoduchá, prostá, přímá je duše dětská v té době, kdy účelně začíná se ve škole na jejím povznesení pracovat. Myšlenkami žije a myšlenkami se projevuje. Jak jednoduchá je sama, tak jednoduché jest i její myšlení, tak prostá, jednoduchá jest její řeč. Řeč přiměřena je dětské úrovni duševní.

Projevem myšlenky je dítěti věta jednoduchá, často holá nebo jen málo rozyvnutá, ještě častěji kusá. Obsahem svým bývá výrazná, mnohdy až lapidární a úsečná. Formou bývá prostá, bez jakýchkoliv obratů vazbových nebo frastických. To, co se mnohdy na dětské mluvě souvětlí zdá, jsou samé jednoduché, nezávislé věty pojené mnohdy nemístně spojkou a.

Učitel chce žáka i v myšlení i v řeči povznést. Proto sám musí sestoupit k němu a vést ho znenáhla výš a výš. Mluva učitelova musí být aspoň s počátku prostá, jednoduchá a výrazná z toho důvodu, aby byla přiměřena myšlení a chápavostem žákovým, zkrátka, aby mu byla srozumitelná. Jen dobrý znatec duše dětské dovede vystihnout správně její vývoj a jemu přizpůsobit i svoji methodu, aby zdokonalovala nejen myšlení, ale i řeč.

Prostá mluva učitelova je tím lepším brouskem mluvě žákově, čím je mu srozumitelnější. Již tím, že vystihne žák povšechný rozdíl v mluvě své a učitelově, pocítí ostrahu jeho snaha napodobovací.

Někdy však třeba žáka přímo vést, přímo ho vybidnout, aby nesprávné slovo, porádek slovný, vazbu opravil. S počátku hleďme, aby opravovány byly jen chyby nejhrubší. Stálým sliháním mluvy žákovy i v chybách menších odnímali bychom mu zároveň sebedůvěru a nutnou volnost.

Učitel nesmí jen na tom ulkvět, aby ve snaze po srozumitelnosti zůstával v mluvě své stále tak prostičkým, jako na počátku býval. Čím více si navykají žáci správné mluvě, tím více ji učitel tříbi a vzdělává. Odstraniv chyby hrubší ukazuje na menší a také těch mluvu zbavuje. Větu jednoduchou šíře rozvádí v otázkách i v odpovědech a zavádí do hovoru i větu složenou.

Učitel opravuje žáka jen tehdy, nedovede-li toho žák sám, byv na chybu přímo upozorněn, nebo žák jiný. Opravenou odpověď po stránce mluvnické nebo věcné musí žák, jenž se chyby dopustil, opakovat v souvislosti větné, neboť jen v té má oprava svůj pravý význam a smysl.

Při své jednoduchosti musí být mluva učitelova absolutně mluvnický správná. Neboť čeho chce učitel na žáčích dosáhnout, musí tito na něm jako na živém vzoru vidět a slyšet.

Grammatickou stránku řeči tím snáze žáci pochopí, čím volnější bude mluva učitelova, než za obyčejného hovoru bývá. Ovšem že v této snaze nesmí učitel přehánět a mluvit nepřirozeně loudavě a lenošně. Žáku dovoluj otázku si rozmyslit, ale odpověď jeho na ni nechť je plynná a volná. „Učitel, který doveď žáky naučiti tomu, aby před ním klidně přemýšleli (t. j. měli odvahu přemýšleti), má na ráz třídu o 50 procent chytřejší. Kdo jim v tom zastrašováním nebo netrpělivostí zabraňuje, měl by raději štípati dříví nežli vychovávat mládež“. (Hildebrand).

Milá, lahodná a zajímavá bude řeč učitelova, bude-li eufonická, střehouc se při tom vši nasládrostí a přehánění až do nepřirozenosti. Jen takovým zvráceným způsobem je možno, že se pak ve škole i v mluvě žákovské zahnízdi onen pověstně známý školský tón.

Konkretnosti a názornosti nabude řeč učitelova jednak tím, bude-li přiměřena řeči žákově (jak dřív již bylo řečeno), jednak, bude-li také po stránce věcné pravdivá a pochopitelná. Ke konkretnosti přispívá též správné přizvukování slovné a větné.

Jak mluví učitel, tak mluví také jeho žáci. Mluva žáкова je věrným obrazem mluvy učitelovy a zároveň i měřítkem jeho svědomitosti a vyspělosti. Nemožno tedy ani dosti vřele doporučili učiteli pilné studium jazykové v jeho vlastním zájmu a ku prospěchu žákův jemu svěřených.

§ 7. Slabikář.

Jak již průvodce k slabikáři praví, není proří názevu tohoto proto užito, že by se podle něho mělo jako dříve slabikovat, ale že základem čtení a psaní je mu slabika.

Ačkoliv ne jediným, přece jedním z hlavních účelů slabikáře ve třídě elementární je, aby žáka naučil správně číst nejen písmo psací, ale též písmo tiskací. O tom, jaký postup má zachovávat vzhledem k písmu psacímu a tiskacímu, pak vzhledem k písmu malému a velkému, různé jsou názory methodikův, jak již dříve bylo ukázáno.

Postup, jímž jest upraven slabikář, je tento:

I. Část. Vývoj písma.

A) Písmo psací.

a) Malá písmena.

1. Souhlásky krátké a dlouhé. Souhláska **m**. Čtení obrázkové s užitím známých písmen, čtení slabikové, slovné a větné se základními slabikami otevřenými (str. 1—8).

2. Souhlásky **l, s, v, n, p, k, c, t, r**, souhláska **ú** a dvojhánska **ou**. Částečně čtení obrázkové, částečně písmenové o slovech a větách se základními slabikami otevřenými. Znaménka rozdělovací: tečka, čárka, dvojtečka, vykřičník, otazník. (Str. 9—19).

3. Souhlásky **š, d, z, j**. Čtení větné nesouvislé se základními slabikami zavřenými a otevřenými (str. 20—24).

4. Souhlásky **b, č, h, ř**. Zavřené slabiky 1. stupně odvozené od základních otevřených. Čtení větné nesouvislé a souvislé. Článek. (Str. 25—30.)

5. Souhláska **ch**. Základní slabiky se živlemi polosouhláskovým **l, r**. Čtení větné souvislé i nesouvislé. (Str. 31—33.)

6. Souhlásky **dě, tě, ně, di, ti, ni; vě, bě, pě; mě**. Čtení větné souvislé i nesouvislé. Čláinky. (Str. 34—42.)

7. Souhláska **g**. Odvozené slabiky otevřené 1. stupně. Souhlásková předložka. Středník. Čtení souvislé i nesouvislé. Článek. (Str. 43—46.)

8. Slabiky zavřené odvozené od otevřených 1. stupně. Souhlásková předložka na rozdíl od kmenové souhlásky náslovné. Zdvojená souhláska. Čláinky. (Str. 47—49.)

9. Odvozené slabiky 2. a 3. stupně otevřené a zavřené. Souhlásková předložka na rozdíl od kmenové souhlásky náslovné. Čtení souvislé a nesouvislé. Čláinky. (Str. 50—54.)

b) Velká písmena.

1. Velká písmena o základních tazích rovných a vějčitých postupem genetickým: N, M, V, O, U, C, Č, Ch, G, Ě. Jména křestní a místní. Velké písmeno na začátku vělném. Čtení souvislé. Čláinky. (Str. 55—60.)

2. Písmena s tahem vlnovitým postupem genetickým. Jména rodná. Abeceda, Pomlka. Čtení souvislé. Čláinky. (Str. 61—86.)

B) Písmo tiskací.

1. *Malá písmena tiskací* postupem genetickým synkriticicky s písmem psacím. Čtení souvislé i nesouvislé. Čláinky. (Str. 87—90.)

2. *Velká písmena tiskací* postupem genetickým synkriticicky s písmem psacím. Čtení souvislé i nesouvislé. Čláinky. (Str. 91—95.)

II. Část. Čtení poučné a zábavné. 24 článkův.
(Str. 96—110.)

Z rozdělení slabikáře je patrno, že učí písmu postupně a to napřed psacímu, potom tiskacímu, cviče vždy písmo malé napřed a potom teprv velké. Písmu psacímu učí postupem, jehož zásady jsme již dříve vytklí.

Obsah cvičení a článkův jest jednak v přímé souvislosti s názorným vyučováním, jednak v sobě tento předmět soustřeďuje.

Kde obsah slovný a větný ve cvičení obsažený nesouvislým jest a kusým, tam nutno nespojitost a nesrozumitelnost z toho vyplývající vhodnými doplňky a vložkami myšlenkovými ucelit i vysnít a jednotu do čteného vložit. Kde souvislý jest obsah cvičení, možno jej skoro vždy nazvat článkem ve smyslu logickém. Jednota myšlenková, která věty jeho v celek pojí, má vždy určitý obsah buď zábavný, buď poučný ve formě prosté nehledanosti tím působivější.

Duch, kterým procítěny jsou i ty umělé, účelně sestavené články u jednotlivých písmen, je ryze český, tak jak jej dítě české na vesnici ročně prožívá se všemi jeho radostmi. Zvlášť zajímavého rázu dodávají slabikáři články vzaté z poesie českého lidu. Nemůže být přimějšího dojmu nad dojem článku tak blízkého duši dětské. Neučiní-li učitel nějakým způsobem slabikář žákům protivným, kdo ví, bude-li jim kdy jiná kniha tak milou, jako právě on.

S počátku hojně je ve slabikáři obrázků většinou vhodných, aby žák hned zvykal si slova a věty čist, jinými slovy, by členě již záhy mělo myšlenkový obsah a neobracelo se v mechanismu prázdných zvuků bez určitých představ. Obrázek zůstává písmu ieb obsahu věrným druhem až do poslední takřka stránky. Jak duchem českým je prodchnut obsah, tak ryze českými jsou také obrázky. Co se některých vad po stránce účelu tkne, za kterým obrázky byly kresleny, nechcem se o nich zvláště zmiňovat. Byly již častěji vytčeny. Uměleckou stránku a obsah vystihneme zcela, řekneme-li, že je kreslil Aleš.

Větný obsah některých článkův a cvičení vyžaduje přípravy buď ve čtení, buď mimo čtení. Přípravou mimo čtení jest jim názorné vyučování, přípravou za čtení jsou přihodné kratší nebo delší vysvětlivky. Nemožno je všechn obsah věcný čtení připravit, jak by některí metodikové rádi, neboť nelze názorného vyučování ve všem čtení podřídit. Co dá se dle kombinovaného postupu Jordan-Denzel-Grasmanova čtení předpravou předeslat v názorném vyučování, to nechť také obsahem svým zahrnuje v sobě látku slabikářovou. Co nedá se zařadit v postup tento ze článků a cvičení, to nechť za čtení stručně a jasně se vysvětlí a důkladněji se v názor. vyučování pojedná až tehdy, když doba je nejpriměrenější.

Neradno je články cvičit z paměti ve vyučování názorném dříve, než byly čteny. Tak-li se přece děje, můjší se články se svým hlavním pro tento stupeň účelem; žák článků nikdy potom neče, ale z paměti je hned na poprvé odříkává. Článku lze v náz. vyučování využít, ale až tehdy, když vykonal hlavní svůj účel, když byl skutečně čten. Žák bude článek tak dlouho skutečně číst, pokud se mu nenaucí z paměti. Potom už žák, jmenovitě na tomto stupni, článku neče.

Ačkoliv je slabikář podkladem všemu psaní a čtení ve třídě elementární, rozsah jeho obsahu je poměrně tak chudý, že se nemohou cvičení jen na něj omezovat. Platí to zvlášť o prvé jeho části — o písmu psacím. Část tato musí být hojnými cvičeními na tabuli doplnována. Není také nutnou pro prvou cvičebnici čtení a psaní.

§ 8. Cvičebnice čtení a psaní u jiných národů vzdělaných.

Podobné rozdelení, jaké zachovává slabikář, můžeme pozorovat v těchto učebnicích i u jiných národů. Prvá část v odstavce rozdělená počíná hláskami a vede ku skladu slabik. Druhá část obsahuje čtení zábavné a poučné. Jen čítanka anglická nemá prvé části obsahujíc pouze čtení poučné a zábavné.

První část obsahuje kromě čítanky ruské a maďarské obrázky, sloužící k vybavení hlásky písmenem poznačené. Hláska, jež se má na základě obrázku vybavit, je na začátku slova obrázkem poznačeného; jen v čítance francouzské je na konci slova, na př. pro hlásku **f** obrázek lahve = un carafe (karaf).

Základními slabikami zavřenými počinají Angličané, většina Němců a Švédové. Ostatní národnové počinají slabikami otevřenými neb otevřenými a zavřenými zároveň.

Ne všichni národnové probírají napřed všechny samohlásky. Některí, jako Němci a Maďaři, probírají některé souhlásky zároveň se samohláskami.

Slova jsou vždy tak dlouho v písmě dělena na slabiky, pokud žáci slabiky skládají. Čítanka francouzská usnadňuje žákům práci ještě tím způsobem, že při odvozeninách slabikových odděluje hlásku, kterou mají slabice předrazit, tečkou, na př. Ma e . ra - va - te se - ra p . ro - p . re (má vázanka bude čista).

Hláska je východiskem celému postupu. K ni dochází se rozborem řeči. Němci učí nejvíce dle upravené metody Voglové. Hojně užíván je lipský slabikář. Ke každému slovu normálnímu — psanému i tištěnému — je připojen obrázek. Lipský slabikář obsahuje 48 slov normálních.

Od slov se slabikami jednoduchými postupuje se ke slovům se slabikami složitějšími. Žák čte na psaném a tištěném slově napřed jednotlivá písmena, která potom po částech pojí ve slá-

biky a slova. Co následuje, budováno je na tom, co předcházelo, slova se tedy již po hláskách nečtou, ale hned po slabikách. K normálním slovům připojuji se jako cvičení slova složením do té skupiny nalezející.

Druhá část čítanky obsahuje mnoho článků obsahem, formou i účelem různých, mnohdy s četnými vhodnými obrázky uměleckými. Ruská, švédská čítanka a několik německých nemají v této části žádných obrázků.

Většina čitanek probírá s písmem psacím zároveň tiskací. Poláci, probravše malá písmena psací, cvičí s velikým písmem psacím zároveň malé a velké písmo tiskací.

§ 9. Účel vyučování jazykového ve třídě elementární.

Říšský zákon školní ze 14. května 1869 prováděn je zemskými zákony školními a to

1. zákonem daným 12. ledna 1870, z. z. č. 3, platným pro markrabství moravské, ve příčině dozoru ke školám;

2. zákonem daným 24. ledna 1870, z. z. č. 17, platným pro markr. moravské, kterým se pořádá zakládání, udržování a návštěva veřejných škol obecných;

3. zákonem daným 24. ledna 1870, z. z. č. 18, platným pro markr. moravské, kterým se pořádají právní poměry učitelstva veřejných škol obecných v markrabství moravském;

4. zákonem daným 18. února 1890, z. z. č. 33, platným pro markr. moravské, jenž se týče vychovávacích a vyučovacích ústavů pro hluchoněmé a slepé dítky;

5. zákonem daným 12. března 1890, z. z. č. 52, platným pro markr. moravské, kterým se propůjčují k pensi nepočítatelné aktivní přidavky učitelstvu na veřejných školách obecných a veřejných školách měšťanských na Moravě a mor. enklávách.

Prováděn je dále i četnými nařízeními ministrskými.

Nikde v nich však není přesně vymezen počet a druh předmětů vyučovacích na školách obecných a účel, za kterým má v nich veškerou vyučování směřovat. Ten je přesně vymezen normálnimi osnovami učebnými z 19. ledna 1885, čís. 403.

Účel vyučování jazykového na školách obecných stanoví normální učebné osnovy takto: Žáky je vésti k tomu, aby dobré rozuměli, co jim jiní v mateřtině povědějí, aby se uměli ústně a písemně, správně a plynule vyjadřovat, aby uměli písmo tištěné a psané výrazně a hbitě čísti.

Třídě elementární pak zvláště vyměruje:

A) Čtení.

1. Přípravná cvičení k nazírání a mluvení hledící k předmětům z okolí dítěte;

2. Na cvičení hlásky a jejich písmena latinským písmem psacím a tiskacím (pro školy čtyřtřídní a vyšší. Pro školy 1—3třídní: — pokud možno i písmem tiskacím). Čísti zvolna po slabikách správně a zřetelně. Čtení s psaním je tu těsně spojeno, pročež psané se čte a naopak.

B) Ústní a písemná cvičení jazyková zahrnují v sobě bod 1. Později připojují se postupně cvičení v opisování ze slabikáře, rozpravy o člunu a učení snadným článkům z paměti.

C) Mluvnice a pravopis. Věta. Rozklad vět na slova, slov na slabiky a slabik na hlásky Samohlásky a souhlásky Dvojhánska a.u. (Mimo to nutno připojit o délce samohláskové, o tvrdých a měkkých souhláskách, o znaménkách rozdělovacích, o začátečních velkých písmenech).

D) Psaní spojeno je se čtením. Píše se dle taktu i volně bez taktu.

Třída elementární nejen že má tedy naučit žáka psaní a čtení, ona má též položit základ mluvnici, pravopisu a slohu na vyšších stupních. Tyto odbory jazykové neprojednávají se na prvním stupni samostatně, nýbrž ze čtení a psaní se vyvíjejí a na něm se cvičí potud, pokud jsou přiměřeny tomuto stupni.

II. Část zvláštní.

A) Theorie.

§ 10. Příprava na psaní a čtení.

Žáci nepřicházejí z domu do školy nepřipraveni snad do- cela a bez jakýchkoli vědomostí. Vyspělost jejich duševní a tě- lesná, postupovala-li normálně, je taková, že musíme předpo- kládat slušnou schopnost a zdolnost duševní i tělesnou. Žák do- vede již užívati ku práci svých svalův a smyslů. V tom již doma záhy se cvičil a jen tak nabyl jisté síly a zručnosti duševní i tě- lesné. Přináší tedy žák do školy zásobu vědomostí a zručnosti, kterých si mnohdy ani vědom není. Vědomosti a zručnosti tyto, jsouce rozvoje schopny, mají se prohlubovat a rozširovat.

I v tomto směru má učitel dobré znát své žáky. Zkoumá-li zásobu těchto vědomostí z doby předškolní, shledá, že ne u všech žáků jest obsahem a rozsahem stejná. U všech předpokládá však zkušenosť určité minimum, jež je majetkem všech žáků. Ale i v tomto minimu vědomostí jeví se jisté nedostatky, které musí být odstraněny dříve, než bude možno učiniti vědomosti po- čátkem vážné práce. Neboť jedině ony mohou být branami, jimiž otevřeme žákům přístup k ostatním pokladům ducha a práce. Komenský praví o tom ve svém „Orbis pictus“: „Navázat na věci a události z užšího, později ze širšího okolí dětského“. Výcho- disko toto bude pro žáky nejen zajímavým, ale docílime jim i toho, že zjednáme žákům nejjistější pomůcku k zapamatování spisovných tvarů mluvních na věcech, o nichž budeme hovořiti. Žák má tedy zásobu slov, pojmuův a zručnosti. Na učiteli jest, aby zásobu tuto objasnil, spořádal, doplnil a spojil. Dřív k vážné práci přikročit nemůže, nechce-li, aby celá práce hned s počátku vázla. Až bude vše rádně připraveno, pak i žák bude si jasně toho vědom, co bude následovat, bude také s to, aby nejen práci učitelovu sledoval, ale i provázel.

Účelná příprava na psaní a čtení učitelem řízená nemusí a vlastně ani nemá žáka přivést až k absolutní jistotě v ovládání ruky a jazyka, jak někteří methodikové chtejí, nýbrž jen k oném elementárním poznatkům tohoto oboru, k nimž možno hlásku a písmeno připojít.

Čím rozsáhlnejší příprava, tím delší doby na ni třeba. Muži methodikové stanoví ji na 6 neděl, jiní na 2 měsíce, někteří na ½ roku, ano několik i na celý rok. Nehledě k době kleté nebo roční, které se nedají se stanoviska psychologického pro prvočátečné cvičky odůvodnit, nemožno dobu přípravnou přesně vymezit. Jeť příliš závislou na žactvu a duševní jeho vyspělosti. V řídkých případech bude třeba doby delší než 6 neděl.

Příprava na čtení jiná je než na psaní. Tato týká se zraku a ruky, ona sluchu a jazyka. První jmenujeme přípravou fonetickou—mluvní, druhou grafickou—črtovou.

Oboji příprava pokračuje souběžně buď v téže hodině vyučovací, neb odděleně a zároveň dospívá konce.

§ 11. Příprava na čtení.

Řeč lidská skládá se po stránce fonetické z řad zvuků přímo k sobě pojených a mluvidly různě upravovaných. Zvuky ty následují po sobě tak rychle, že jen vycvičené ucho dovede je, jakož i pořadí, ve kterém za sebou následují, postřehnout. Pro dítě je věta — řeč — jen rylmicky a melodicky členěná řada zvuků. Slabika z této řady nejvíce vyniká, tu dovede dítě také nejsnáze rozpozнат.

Slovo, jmenovitě slovo formální, uniká pozornosti žákově. Logický smysl, jenž je větě podkladem, nedovede v jeho členitosti mluvě podložit, aby části celku mluvního zřetelně vynikly. Jest úkolem učitelovým, aby žáka také v tomto směru na vážnou práci připravil.

Řeč je tedy žáku známa. Neznámy jsou mu slovo a hláska. Od řeči, známého celku, práci svoji i z toho důvodu počínejme, že jsouc výrazem logického myšlení, k myšlení a přemýšlení vede. Jen v tom případě, bude-li žák přemýšlet za této práce, budou výsledky na náhodách nezávislé a trvalé.

Začínejme tedy řeči. Hojně látky vhodné poskytuji k nichovory z počátečného vyučování názorného. Při tom nezapomínejme, že jen dle sluchu a řeči mohou žáci odhadovat části mluvní, neznajíce posud ani písma ani pravidla. Logickou jednoikou myšlení je věta. Čím je srostitější, tím více ve svých mluvních částech vyniká, tím lépe dají se v ní části sluchem nebo rozumem postřehnout.

Ze cviků mluvních často naskytne se učiteli opravit chybný tvar, pořádek slovní, přízvuk, výslovnost a tak do jisté míry řeč

žákovu vybrousit a připravit. Mluva žákova nabude takovým způsobem určitosti, plynnosti a hbitosti, které jsou nutny pro počátečné cviky rozkladné.

Tak poznají žáci řec v jejich částech — větách. Aby slovo ve větě postrehli, musíme je přímo k slovu vést. Čím srostlější slovo, tím snáze je žák pochopí a vymí. Pro počátečné rozklady hodí se tedy jen slova pojmová a z nich nejlépe podstatná jména a slovesa.

Uvedme žáky do známého okolí a dejme jim pozorovat předměty v něm. Nechť předměty jmenují a dle nejnápadnějších znaků je rozlišují. Nechť pozorují, že některé jsou živé, jiné neživé. Živé že buď mluví, nebo nemluví. Tak poznají osoby, zvířata, věci dle nejnápadnějších znaků a jejich jména. Poznatky tyto jsou také pro vyučování názorné nezbytny. Nezajímavosti nebo mechanismu nikdo tomuto postupu nemůže vytýkat. Jmenuje-li žák předměty živé a neživé v lese se vyskytující, přimýšlí předmětům téměř již okolí a činnost. Jelena vidí pádit mýtinou, veverku na jedli loupat šíšku, myslivce s puškou za stromem přikrčeného, hřib v mechu v zásluhu muchomůrek a pod. Slova se do paměti derou, jedno druhé vybavuje činnosti, okolím, jakostí předmětu, jež představuje. Jako korálky navléká žák slovo za slovem na nit paměti. Cviky tyto jsou i tím pro žáka zajímavý, že dají se různě obměňovat, nabývajíce mnohdy formy hádankové, která tak žáky poutá a baví. Žáci jmenují předměty, jež učitel ukazuje, nebukazují ty, jež učitel jmenoval nebo naznačil, a zařazují je do skupiny bytostí živých nebo neživých. Podobně jmenují předměty dle tvaru, barvy velikosti a pod. Také způsob lehčích hádanek možno volit, na př.: Co roste kořenem nahoru? Černé do koupele, červené z koupele. Pole neorané, ovce nečítané, pastýř rohatý.

Žáci posud nepoznali ani názu „věta“ ani názu „slovo“. Pojem, ovšem poněkud neurčitý ještě, mají žáci na základě provedených cvičení. Od slova vrací se nyní učitel poněhlu k větě, již počal připravnou práci. Návodem učitelovým pozorují žáci, co dělají osoby, zvířata a věci. Opět určité okolí a vhodná doba dodávají těmto cvikům zajímavosti a významu. V době podzimní nebude žákům nesnadno z okolí selského statku čerpat velké množství takových vět, na př.: Rolník oře, mlátec mláti, vlaštovka odletuje, kráva se pase, mraky plují, slunce svítí, listí žloutne a j. Přibude tak nejsrostlějšímu podstatnému jménu sloveso. Tak naučí se žáci ve větě užívat také přídavného jména. To pro případné cviky úplně stačí. Ostatní druhy slov poznají žáci až v samotném psaní a čtení. Cviky tyto se prohlubují a slova jako části větné se objasňují tím, že k jednomu podmětu několik případů kladou nebo naopak, na př.: Chlapec píská, kos píská, stroj píská, nebo: Chlapec píská, chlapec zpívá, chlapec skáče a j.

Je dobré uvědomiti žáka o tom, kterými smysly nabývá určitých poznatků o světě vnějším, o jeho činnosti a vlastnostech.

Mimo vlastní účel přiléhají tyto cviky i k předchozím cvičením v pronášení vět. Tu poznává žák: Vidím otce, matku, strom, vlaštovku atd. Vidím: Otec pracuje, matka vaří, strom roste, vlaštovka létá. Vidím: Otec jest unaven, malka je zdráva, strom je košatý, vlaštovka je čistotná. Vidím očima. Podobně poznají ostatní smysly. Naučí se i smysl smyslem nahrazovat, na př.: Slyším, teď cinká zvonek, teď cinká talíř, teď cinká sklo. Poznají, že více smysly předmět důkladněji poznáváme. Soubor vjemů všemi smysly nabytých nedopouští o věci pochybností (na tomto stupni ovšem jen do jisté míry), na př.: Tato věc je bílá, tvrdá, drsná, dírkovatá, křehká, láme se a při tom svítí, velký kus zvoní, je sladká, je to cukr.

Žák ve svých odpovědech návodem učitelovým pozná větu. Tento poznatek je již daleko jasnější a určitější než v prvních počátcích těchto cviků. I v částech svých počíná býtí věta svým smyslem tím svéráznější, čím je srostitější. Žák nepřihlédá již jen k povšechnému významu jejímu, ale v mysli řadí již několik představ do jedné myšlenky — věty. Slyší-li větu: Kráva bučí, zřetelně představuje si zvíře rohaté a jeho hlas. Tim, že větší logický celek — větu — představami dělí v menší části, koná vlastně v mysli neuvědoměle onu práci, kterou uvědoměle a účelně bude konat za vedení učitelova.

Ač rozklad na slabiky snazším je pro žáka než rozklad na slova, poněvadž je spíše mechanickým než logickým, rozkládáme právě z důvodu logičnosti lidského myšlení větu napřed na slova jakožto logické části logického celku i jako logické části prvého stupně logického celku vůbec. Bylo-li myšlení žákovo předchozí prací do těchto podrobností náležitě protříbeno a volil-li učitel pro počátečné rozklady na slova věty v každém směru (logickém, mluvnickém, psychologickém) přiměřené, nebude práce žáku ani obtížnou, ani protivnou. Pro začátek hodí se věty o dvou slovech, později o třech i více slovech.

Jak utvořil žák větu, tak ji též na slova rozloží. Otázka po části větné jest jen pomůckou logické soudnosti a paměti. Byla-li příprava až potud promyšleně methodicky provedena, není mnohdy ani otázky k rozkladu větnému potřeba. Žák sám správně větu na slova rozloží. Děje-li se rozklad na otázky, táže se učitel nejprve po podmětě větném, na př.: Rolník oře — Kdo oře? Žák na vybídnutí učitelovo odpoví jedním slovem: Rolník. Co dělá rolník? Oře. Žák stanoví počet slov, jmenuje je po pořádku i postupem opačným. Rozklad cvičí se na větách volných, ale na takových, které mají opět společný podklad v okolí, čase a zájmu žákově. Nyní teprve pozná žák část větnou pod jménem slovo. Pojem tento mu bude tím jasnější, že zároveň pozná rozdíly v pojmech oborem příbuzných: věta — slovo.

Když dovedou žáci snazší věty snadno na slova rozkládat, možno přikročit k rozkladu na slabiky. Na slabiky nerozkládáme

vět, ale slova. Proto rozkladu na slabiky musí rozklad na slova pokaždé předcházet. Připravou na tento rozklad jsou žákům různá říkadla z jejich her, na př.: Paci, paci ručičky (při tom žáci potleskem napodobují hru a omezují slabiky), neb „U potoka roste kvítí“ (při tom vymezuje žák slabiku skutečným rozčítáváním žáků v kruhu stojících). Pro počáteční rozklad na slabiky volme napřed věty o slovech dvojslabičných bez těžkých skupin souhláskových, později o slovech trojslabičných a delších. Při rozkladu na slabiky tleskají si žáci, nebo klepou po slabikách, aby jednak měli názornou pomocíku k dělení, jednak aby jednotlivé slabiky zřetelně vynikaly. Buďme ujistěni, že rozkladem slov na slabiky mnoho času nezmaříme. Nepůsobí žákům žádných obtíží.

Nebude nemístné zmínit se o grafickém znázorňování větném na tomto stupni. Pro ně i proti němu je dosti vážných hlasů. Ti, kteří jsou proti grafickému znázorňování větnému, praví, že mate žáka značka, která je pro různé celky myšlenkové táž. Kteří grafického znázorňování hájí, činí tak opět z důvodu, že dvojí názor více podporuje obrazotvornost žákovu, poukazujíce k tomu, že graficky neznázorňujeme celku určitého obsahu myšlenkového, nýbrž celku vůbec, jenž je tu, aby se pomocí něho žák k části jeho dopracoval tak, jak v algebře touž značkou značíme číselnou hodnotu jakéhokoliv obsahu jednotkového. Někteří metodikové, jmenovitě němečtí, zabíhají v grafickém znázorňování příliš daleko, značíce celé odstavce mluvní přímkami různě lomenými a fazenými. Složitostí pozbývá takové znázorňování názornosti.

Pokračují-li učitel důsledně methodicky, nebude museti vůbec graficky znázorňovat rozkladu větného. Bude-li pro různé nabodilé příčiny nuten sáhnouti k tomuto prostředku, pozná, užije-li ho v jistých mezích (bude-li tak skutečně znázorňovat jen větu a ne celé odstavce mluvní, a jen tak dlouho, pokud toho nevyhnutelně třeba), že dá žákům pomocíku pro tento rozklad přiměřenou i po stránce psychologické. Grafické znázorňování má spíše význam pro rozklad na hlásky než pro rozklad na slova a slabiky, pokračujeme-li dle určitých metod. Neupotřebí-li ho učitel při rozkladu na slova a slabiky, pozná z dalšího, že tim snáze se bez něho obejde při rozkladu na hlásky.

Posud byla práce žákova uvědomělá, poněvadž potřeboval pouze vedení učitelova, aby vykonal to, co již znal, aniž si toho byl třeba vědom. Co následuje — rozklad na hlásky — vyžaduje zvláštní přípravy, která nalezi již do čtení a psaní a ne do cviků přípravných. Za příčinou jednoty a souvislostí pojednáme však o rozkladu na hlásky hned na tomto místě.

V názorech o rozkladu slabik na hlásky se skoro všichni metodikové rozcházejí podstatně nebo v nepatrnostech. Jedni praví, že nelze žáka vůbec dovést k uvědomělému, samostatnému rozkladu slabikovému. Rozklad počáteční prostě žáku napovídají.

Žák po učiteli jen papouškuje. Druží pomáhají rozkladu prodlužováním hlásek ve slabikách, aby dojem jedné hlásky déle trval, než jak obyčejně v běžné řeči možno, aby byl tudiž mocnější a určitější. Volí k tomu s počátku hlásky trvací (slabiku **sa** vyslovují **ssaaaa**). Jini jsou opět pro to, by žák dřív poznal na řeči hlásku a potom že dovede ji nejen ze slabiky vyjmout, ale i v slabiku s jinou známou hláskou sloučit.

Uznavajíce, že nejtrvalejší význam pro žáka má to, čeho se sám přirozeným postupem za psychologického vedení učitelova dopracoval, musíme posledně jmenované metodě přede všemi jinými dát přednost i z té příčiny, že podkladem je jí živá řeč. Právě v tom jeví se také česká osobitost této methody, že vhodně užívá k vývoji při počátečném čtení také oněch slov, jež jsou v jazyku českém pouhou hláskou. Tak vyvíjí všechny samohlásky a některé souhlásky. Jakmile poznali takto žáci prvuou souhlásku, pokračuje dále také na základě rozkladu slabikového (větného), který na první souhlásce nacvičila.

Hlásku přímo z řeči vyvíjí metoda tato tímto způsobem :

1. Ze slov, jež značí zvuky v přírodě (u, u — kuňka žába, o — výkřik údivu, m — bručí medvěd a pod.).
2. Z hláskových spojek (otec i matka, bratr a sestra a p.).
3. Z hláskových předložek (židle u stolu, prosil o chléb a pod.).
4. Z hláskové slabiky (**A-dam**, **E-va**, **I-sák**, **o-tec** a pod.).
5. Ze slabiky obsahující známé hlásky (při prvé nebo druhé souhlásce).

Při všech hláskách budou se jeviti jisté nedostatky a vady ve výslovnosti u většiny neb u menšího počtu žactva. Proto je důležitou podmínkou zdaru veškeré práce, aby učitel nacvičil se všemi žáky 1. výslovnost (artikulaci) každé hlásky, 2. spojování nové hlásky se všemi ostatními známými hláskami, s počátku se samohláskami, později také se souhláskami (slabikování a skupiny souhláskové).

K správné artikulaci navádí žáka správná a názoruá výslovnost učitelova, pozorování a napodobování žáky. Týká se to jmenovitě vnějších známk a posunu artikulačních, na př. ustrojování úst při samohláskách, rtů při **m**, **v** a j., poznávání a rozeznávání jasných a temných hlásek důkladnou prohlídkou úpravy mluvního ústrojí atd. Výslovnost též hlásky může se při cvičení měřiti dle výšky, délky a sily. Čím těžší hláska pro výslovnost, tím důkladněji se musí dle těchto stránek procvičit.

Když byla artikulace žáky rádně pochopena, cvičí se spojování s jinými hláskami tak, že se jí předrážejí a přirážejí. Význam těchto cvičení spočívá opět v tom, že naučí se žák mezizvučných hlásek správně užívat ku spojování dvou hlásek zvučných. V těchto cvičeních spočívá veškeré tajemství zdaru ve čtení po stránce mechanické reprodukce mluvní.

Cvičení artikulační, ač pojí se k vlastnímu čtení a psaní, zasahují též do cviků přípravných a z toho důvodu bylo o nich již na tomto místě promluveno.

Cvičba rozkladu větného a slovného děje se dvojím způsobem: 1. změnou formy, 2. změnou obsahu.

Změna formy větné vede k těmtoto cvikům:

1. Žáci počítají slova ve větě a stanoví jejich pořadí. (Slavík pěkně zpívá. 3 slova).

2. Mění pořádek slovný ve větě kladouce slovo učitelem poznačené na místo prvé nebo poslední. Naopak určuje, jak dle pořadí slovného změnil větu učitel. Při tom třeba přihlížet, aby chom nehřešili proti české skladbě. (Pěkně slavík zpívá. Zpívá slavík pěkně? Slavík zpívá pěkně. Zpívá pěkně slavík? Pěkně zpívá slavík).

3. Jmenují slovo, jež bylo po druhé ve větě vypuštěno. Sami vynechávají slova, jež učitel poznačí. (Slavík zpívá. Pěkně zpívá. Slavík pěkně).

4. Stanoví, které slovo bylo ve větě opakováno a kolikrát. Opačně opakuji několikrát určité slovo ve větě. (Slavík, slavík pěkně zpívá. Slavík pěkně, pěkně zpívá. Slavík pěkně zpívá, zpívá).

5. Dávají naznačenému obsahu větnému formu větnou. (slavík, pěkně, zpívati. Slavík pěkně zpívá.)

Podobně jako při tomto větném rozkladu počíná si učitel také při slovním a slabikovém, hledě i tu udržovat nejen soudnost, ale i rozum v činnosti. Týká se to jmenovitě případu 2., kde hledá učitel výběrem vhodných slov i při změnách zachovat slovu jeho význam logický. Kde to nemožno, dává přesmyknutým slabikám ráz hádankový a naznačuje význam slovný dává žáku cíl, za kterým má slabiky spořádat. (Domácí pták: cepisle [slepice]. Peníz: runako [koruna] a pod.) Dbejme i tu jednoty, jež vyučovaní činí účelným a zajímavým.

Změnou obsahu větného vznikají tyto cviky:

1. Náhrada slova slovem. (Slavík zpívá. Skřivan zpívá. Slavík zpívá. Slavík létá.)

3. Náhradná záměna postupně všech slov ve větě. (Slavík zpívá. Skřivan zpívá. Skřivan létá.)

3. Řetězové pojení vět. (Slavík zpívá. Jeník zpívá. Jeník píše. Tatínek píše. Tatínek pracuje. Rolník pracuje. Rolník odpočívá. Pole odpočívá atd.).

4. Rozšiřování obsahu větného. (Slavík zpívá. Jak? Pěkně. Kdy? Večer atd.).

I těchto cviků možno užít na rozkladě slovném.

Je samozřejmo, že cvičení tato musejí přiléhat k látkě, kterou právě probíráme. Vyžadujeť toho nezbytně jejich účel. Co do theorie zasahuje, podává se žákům v přípravných cvičeních prakticky, beze všech pravidel a pouček, srozumitelně.

§ 12. Příprava na psaní.

Methoda skriptologická pěstuje čtení s psaním zároveň. S hláskou poznává žák i její značku — písmeno. Je tudiž potřebí s přípravnými cviky na čtení zároveň souběžně připravovat a cvičit ruku a oko na psaní. Příprava na psaní je právě tak nevyhnutelnou jako příprava na čtení.

Žák musí dříve poznat prvky, ze kterých písmo vzniklo, aby jejich složky v písničkách snáze dovedl nejen vystihnout, ale i napodobit. Počátky téhoto cvičení jsou zároveň přípravou na kreslení na vyšších stupních školy obecné.

Je v povaze dětské, že ruka ráda črtá. K této zábavě nej-primitivnější prostředek je dítěti nejvíťanějším, a že často škodu značnou způsobi svými zábavami malířskými na nábytku a jiných předmětech, z toho si ničeho nedělá. Čím mladší dítě, tím větší nelad v jeho čáraninách. Vždy však se snaží, aby předměty okolo svého zobrazovalo. Obrazotvornost doplní, co ruka neumělá snažila se vystihnout neladnou směsi čar. Oči jeho v těch čarách určitě poznají na př. obraz koně. Čím více se rozum vyvíjí, tím více se tříbí jeho pozorovací schopnost a ruka cvikem povolnější již snáze podobu v obrysech vystihuje. Známe ty charakteristické obrázečky dětské jako dřevěné a přec zas tou naivní duši dětskou jakoby oživené.

Každé dítě rádo kreslí. Některé zdařileji, jiné nemotorněji, ale každé se zálibou. Kreslení je z jeho nejmilejších a nejzajímavějších zábav. V něm leží kus psychologického studia dětské duše a povahy. S této stránky měl by učitel také hledět na přípravné cviky ku psaní.

Není jediného dítěte, jež přichází do školy, aniž se již bylo pokusilo, a byť jen blinkou na plotě nebo prutem v písku „namalovat panáka“. Má tedy žák pro tyto počátečné cviky zájem i značnou zručnost. Pisátko není mu tak neznámo, ani list papíru. Podíví se někdy učitel, jak obratně se děti ku psaní mají. Úkolem učitelovým je, aby jen upravil, spořádal, urovnal, sjednotil a pojmenoval, co žáci již mají. Nebude to úkolem tak těžkým, jako spiše vštípení v pamět a cvik až do zvyku.

Přípravné cviky na psaní mají naučiti žáka 1. zacházeti s psacími potřebami, 2. znati poměry prostorové, 3. kreslit tečku, všechny druhy přímek a tvary křivek obloukových, 4. psati základní tahy písma.

Obeznámení s psacími potřebami setká se jistě se zájmem u žáků, počíná-li si učitel způsobem zajímavým a povzbuzujícím. Času ušetří, zařadí-li rozmluvy o nich do názorného vyučování. Jak má žák užívat psacích potřeb a jak s nimi zacházet, bylo vyloženo v odstavci o psaní. Důslednost a neústupnost učitelova v tomto směru docílí nejen správnosti v psaní, ale i jednoty u všech žáků. Nezačínejme nikdy psát nebo kreslit, pokud vše

není upraveno tak, jak toho zdar této práce a zdraví žákovo vyžadují. Žák má se pokaždé napřed správně posadit, řádně umístit sešit a náležitě uchopit pero, než začne psát. Heslo „Čas jsou peníze“ platí i ve škole, ovšem že splše ve příčině duševní. Přivykejme tedy žáky, by přípravy na psaní a čtení konali rychle, tiše a zároveň. Toto docilíme, dáme-li s počátku žákům časové měřítko, jimž se mají řídit. Na jistý počet povelů musí být vše rychle, potichu a zároveň ku psaní připraveno. Učitel počítá při tom obyčejně do tří. Neškodí, nacvičí-li tuto vykonávání příprav až do možné přesnosti. Vše půjde hladceji, navyknu-li sobě žáci věci svoje do lavic již před vyučováním tak ukládat, aby je každou chvíli okamžitě měli po ruce a takřka jen po paměti je nalezli. Učitel snaž se, by žáci v době co nejkraťší bez povelu potřeby psací hbitě, obraťně, tiše a zároveň připravovali. Jednotu písma podporuje i jednota v psacích polřebách. Všichni žáci mají stejné psací potřeby. Učitel sám má mít zásobu žákovských potřeb psacích, aby v okamžité potřebě mohl žákoví nezítně vymoci.

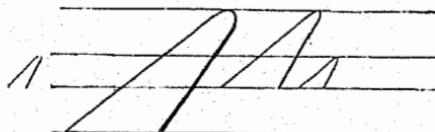
Znalost směrů v prostoru je k správné orientaci nevyhnutelně nutnou. Hned při prvních cvičeních psacích bude jich žák potřebovat. Směr v prostoru určujeme nejčastěji se zřením k vlastnímu tělu. Sebe považujeme obyčejně za střed jistého prostoru, jejž pozorujeme a k němuž prostorové a časové veličiny psychologicky vztahujeme. Totéž činí přirozeně i dítě. Směr, ve který zbloudilá kravka zaběhla, ukáže vždy vzhledem k svému tělu a nikoli vzhledem ke statku, z něhož kravka vyběhla. Tělo jeho jako předmět je mu také, do jisté míry ovšem, nejznámější. Při obeznamování s poměry prostorovými vychází učitel nejpřirozeněji od ústředí všech směrů, jimž jest osoba žákova. Žák pozná 1. části vnější svého těla a jejich úpravu, 2. že má 2 ruce, 2 nohy, 2 oči atd., 3. že ruce, nohy atd. má po stranách těla, 4. že jedna ruka, noha atd. je po pravé, druhá po levé straně těla, 5. že má pravou a levou ruku, nohu atd., 6. že hlava je výš než pata, 7. hlava že je nahore, pata dole, 8. že prsa jsou na jiné, opačně straně než záda, 9. prsa že jsou v předu, záda v zadu. Potom jmennuji žáci jiné části těla na té neb oné straně. Pak promítají směry od svého těla do prostoru. Ukažuji, kde je v levo, kde v pravo atd. Pozorují v tom směru napřed předměty bližší, potom vzdálenější. Když dovedou určovat směr předmětů v prostoru od vlastního těla, učí se jej určovat dle jiného středu mimo jejich tělo, na př. dle prve lavice, dle jiného žáka, dle věže kostelní atd. Také předměty v ploše rozložené určují dle směru. Tak pozuju také směr „uprostřed“, který musejí vylknout dle všech ostatních směrů. Tím vykonali jsme přípravu na psaní na tabulce nebo na papíře.

Jsme u základních cviků grafických. Je nám při nich volit cestu žákům nejpřiměřenější a zároveň nejpřirozenější. Mnoho na

tom záleží, jak nyní začnem a jak si budeme methodicky počinat. Při vší zajímavosti, již různé metody počátečních cviků grafických na sobě chválí, budeme musit přihlédnout spíše k průměrným poměrům na našich školách, abychom se rozhodli. Měřická metoda Fráňkova při své zajímavosti a stanoviskem psychologickým může poměrům i nevyhovovat. Rád k ní sáhne učitel, kde se může osvědčit. Nelze-li jí všude užít, nebude podávat učitel prvky grafické žákům jako věc hotovou, ale přirozeným způsobem podá žákům poznatky tyto skoro týmž postupem, na též podkladu, jako to čini Franěk.

Než počnou psát, poznají žáci ustrojení pisátka, tužky, křídy, jmenovité hrot jejich, poznají hrot i na jiných věcech, kde pojmenují jej třeba rohem. Dříve než kreslí tečku a čáry, uvidí žáci obrázky jednoduché, kde jednoduchými čarami a tečkami vystižen je celek i jeho části (obrázek domu). Pojmenují předměty zobrazené, ukáží a pojmenují jejich části a pozorují, jak jsou provedeny. Učitel nakreslí vhodný obrázek na tabuli, na př. čápa a nenakreslí oči. Žáci hned vyzorouji, že obrázku scházejí oči, a učitel přikreslí tečkou oko, otazuje se žáků napřed, jak si má počnat. Živější žáci ukáží učiteli, kterým koncem křídy oko nakreslit, jak přiložit a čím se dotknout tabule. Sami potom zkusí do obrázku nebo prostě na tabuli tečku nakreslit. Potom kreslí tečky na tabulkách. Z obrázku poznají žáci také čáry — přímku a křivku. Vzájemným srovnáváním poznají jejich rozdíly. Z obrázku poznají, že přímky nejsou stejněho směru, a srovnají vodorovnou s proutkem na tiché hladině plovoucím, svislou s provázkem visící olovnice, směr šikmé srovnáním s vodorovnou a svislou. Oblouk kruhový poznají vychýlením pružného proutku z přímého směru do oblouku sblížením obou konců. Jakmile poznají žáci některý druh čáry, cvičí ji a pojí s ostatními poznatkami tohoto oboru. Čáry vyhledávají žáci na předmětech svého okolí. Cvičení toto hledí učitel oživiti tím, že kreslí se žáky vhodné předměty známé.

Těmito cviky nabude jednak ruka ohebnosti a zručnosti, že poměrně snadno dovede již psát základní tahy písmové, jednak žák dostatek poznatků o vzniku, způsobech a důležitosti těchto čar. Možno tedy přikročiti k cvičbě základních tahů písmových. Učitel volí pro tyto základní tahy i pro první písmena liniaturu širší (střední mezera 10 mm), v níž ruka snáze nabude potřebné volnosti a jistoty. Základní tahy možno psát každý napřed v celé soustavě linkové, potom ve dvou mezerách a v mezeře patřičné, na př. tah

Základní tahy řadíme a cvičíme v grafickém postupu takto:

Provádíme vše jen k mezim možné dokonalosti, ponechávajíce vybroušení tahu cvičbě toho písmene, v němž se tah jako jeho část vyskytuje. Již na těchto cvičených základních tahů poznáme písáře dobré a písáře špatné. Těchto si zvláště všimejme, aby také jejich písmo i při své ztrnulosi a nemotornosti neztrácelo zřetelnost a čitelnost.

§ 13. Čtení a psaní.

Příprava na čtení a psaní pokračuje souběžně dovede žáky až tam, kde již črtou bude musit ustalovati, co sluchem v mluvě postřehl — k psaní a čtení. Některé hlásky, jmenovitě samohlásky, poznali již zatím žáci v přípravě na čtení. Rozmluvy v názorném vyučování a zkušenosti žáků poskytly k jich vývoji hojně látky.

Jako byl žák připravován na psaní a čtení, tak musí být i za čtení a psaní připravován předem na každý nový odstavec a článek. Příprava tyká se 1. čtení, 2. psaní, 3. věcného obsahu, 4. logického obsahu a tendence článku. Příprava na věcný obsah článku provádí se nejpřiměřeněji v názorném vyučování. Co následuje, určuje si vždy samo přípravu, která se vývíjí obsahově i formou tím více, čím dále jsme ve čtení pokročili. Co slabikář žáku podává ku čtení a psaní, musí mu být předem, ovšem jinou formou a obsahem, vštipeno. Obsah odstavců a článků naznačuje učiteli způsob přípravy. Není obsah čtiva slabikářového stejný. Počátečním čtením obrázkovým dává se čtenému obsahu a tím žáku popud k práci duševní. Čtení slabikové a slovné budí doplnováno, by myšlenka došla ucelení. Vhodnými vložkami myšlenkovými má dátí učitel článku o větách nesouvislých jednotu, která spočívá na myšlence jediné, za kterou článek byl psán. Tak obsah čtiva na str. 1. ukazuje, že byl psán na thema „Ve školní světnici“, na stránce 2. „Kde co bývá“, na stránce 3. „O čem babička vypravovala“, na str. 4. „Na selském statku“, atd. I tam, kde obsah článku tvoří již větné čtení, avšak nesouvislé, hleďme, pokud možno, obsah činit srozumitelnějším a zajímavějším takovýmito vhodnými vložkami myšlenkovými.

Dospějeme li ve čtení až k článcům — a to bude již při písmu psacím — bude nutno mimo obvyklou přípravu obecnou připojit k článcu ještě přípravu zvláštní, jak ji účel, za kterým je článek psán, vyžaduje. Přípravě této opět směr a způsob u-

dává obsah článku, jemuž bývá buď úvodem, buď člení následuje, buď za čtení se provádí, nebo činí mu úvod i závěr. Některé články jsou tak srozumitelné, že je možno prostě číst. Konáme-li přec přípravu na takový článek, má spíše význam slohový nebo mluvnický, než aby byla vlastní přípravou na čtení. Článků slabikářových necvičme v názorném vyučování z paměti dříve, než byly čteny, jak průvodce k slabikáři radí i jak činí někteří metodikové, byť i obsahem sebe lépe se v době té pro vyučování názorné hodily. Žáka potom článek takový za čtení nezajímá a co hlavního, on ho v tom případě ani nečeče, byl učitel sebe přísněji dohlížel na to, aby četl. Takový článek mije se pak svým pravým účelem. Pro názorné vyučování vždy hojně jiných vhodných plodů slovesných nalezneme v četných spisech pro mládež. Pravou pokladnicí názornému vyučování jsou také Bartošovy „Naše děti“. Až článek byl čten, pak jen ho užijme, hodí-li se, a bude to prospívat nejen účelu, pro který byl vzat, ale i samotnému čtení.

Příprava na počátečné čtení obrázkové čerpána je jednak ze zkušenosti žákových, jednak z názorného vyučování, jednak z přípravných cviků na čtení a psaní. Nejpřiměřenějším úvodem k němu jsou účelné rozmluvy ve vyučování názorném. Již první článek musí nalézt žáka připraveného. V názorném vyučování jmenovali žáci známé předměty a jména jejich pojili spojkami a neb i (otec a matka, kůň i kráva, tabulka i kniha a pod.). Příprava toho činí úvod k přípravě na článek „i“ na stránce 1. Učitel volí známé okoli a jednoduchými obrysůmi kreslí na tabuli po dvou předmětů, jež se v něm vyskytují. Žáci vystihnou, že ku správnému čtení schází mezi obrázky spojka, jmenují ji, učitel ukáže, jak ji psát, tím že ji vpíše mezi dva obrázky a žáci čtou pak na př.:

(Věci ve školní světnici.)

(kříž) i

(obraz) visí na stěně.

(tabule) i

(počítadlo) stojí na stupni.

(okno) i

(dveře) jsou ve stěně.

(stůl)

i

(židle) jsou ze dřeva.

(O v o c e.)

(jablko)

i

(hruška) jsou zralé.

(švestka)

(ořech) jsou chutné.

(třešně)

i

(hrozny) jsou sladké.

(citron)

i

(pomoránč) pěkně voní.

(O d ě v.)

(klobouk)

(čepice) na hlavě se nosí.

(kabát)

i

(kalhoty) oblékáme.

(punčochy)

i

(boty) obouváme.

(N á s t r o j e a n á ř a d í.)

(vůz)

i

(bič) má vozka.

(hrábě) i

(vidle) má děvečka.

(lopatá) i

(motačka) jsou železné.

(sekera) i

(pilka) jsou ostré.

(hák) i

(žebř) jsou dlouhé.

(Nádobí kuchyňské.)

(talíř) i

(mísa) jsou křehké.

(vidlička) i

(nůž) jsou ostré.

(sběračka) i

(cedník) jsou plechové.

(vařeka) i

(viko) jsou dřevěné.

(koš) i

(hrnec) jsou prázdné.

Toto čtivo hodí se i za látku pro nepřímou učbu v odděleních. Postup podobný zachovává se při čtení obrázkovém potud, pokud nepoznají žáci rozkladu a skladu slabik.

Článek „u“ má pro čtení obtížnou zvláštnost, která se potom objevuje ještě u článků „o“, „a“, „e“, „y“. Hláska „u“ je tu užita jako přípona pádová u podstatného jména obrázkem poznačeného. Je to obtíž pro žáka se stanoviska praktického a pro učitele se stanoviska theoretického skoro nepřekonatelná. Tu tvoří **u** artikulační jednotku mluvní — slabiku — s předchozí souhláskou. Je proto dvoji způsob čtení možný: buď vysloví žák toto **u** v poslední slabice slovní, buď vysloví napřed kmen a potom teprve přidá odděleně příponu pádovou. Prvním způsobem nedocílí učitel uvědomělého čtení tohoto písmene, druhým způsobem hřeší proti zákonům mluvuní i logickým, tudíž i proti samotnému čtení. Hledime-li k účelu článku — čtení písmene **u** — byl by druhý způsob oprávněný, je-li mechanismus ve čtení oprávněný; se stanoviska čtení uvědomělého a všěpování správných poznatků mluvních musíme vést žáky k prvému způsobu čtení. Nesouhlasíme se stanoviskem těch methodiků, kteří chticí tato úskalí obeplouti, užívají v obrázcích množného čísla v náhradu za jednotný genitiv, na př.:

(jablko) u

(hrušky).

K nesprávnému pojmu gramatickému pojí takto učitel i nesprávný pojem logický a ničeho tím nedociluje. Hláska **u** nedochází tak vůbec většího upotřebení. Když se chceme již připo novému **u** vyhnout, učiníme tak mnohem vhodněji volbou podobných jmen, jakých slabikář užívá v prvé části článku **u**, jichž genitiv rovná se tvarem nominativu.

(pero) u

(čepice),

(kohout) u

(slepice),

(láhev) u

(sklenice)

a pod. Když už podává slabikář čtiva méně sic vhodného úpravou, nevyhýbejme se mu, vždyť je také pro žáka, ale vhodnými a hojnými cvičeními ústními předešleme mu takovou přípravu, aby článek četl tak, jak jej čisti má. Cvičení bez užití přípon

mají cvičením s užitím písmene v příponě předcházet. Příprava má vždy přímo směřovat k svému článku.

Než přikročíme k článku **m**, musí již příprava naň tak pokročit, aby v něm dovedli žáci hned na poprvé vše přečíst. Rozklad slovný musí tedy již tak daleko dospět, aby žáci dovedli všecky základní slabiky otevřené s hláskou **m** nejenom rozkládat dle sluchu, ale i psát, skládat a číst. Hlásku a písmeno **m** možno vyvodit již na základě rozkladu slabiky. Věta, z níž hlásku vyzovujeme, musí obsahovat hlásky a písmena, jež žáci znají, např.: máme mámu. Aby mělo čtivo obsah myšlenkový co nejureritější, doplňujeme již v tomto článku slabiky na slova a slabiková slova na věly, do vět nesouvislých vkládáme jiné, jež je v jeden celek pojí. Kde možno, podporujeme pamět žákovu obrázkem.

Jelikož podkladem veškerého čtení ve vlastním slova smyslu je správné pojenci hlásek ve slabiky, je důležito, aby žáci při počátečných souhláskách poznali vždy napřed tvorbu slabiky se všemi samohláskami. Slabiky tyto poznají žáci při slovech (nejlépe, volíme-li slova s náslovnou slabikou), jež dobře i obrázkem v paměti vstípit. Obrázky takové, po slénách vhodně rozvěšené, slouží nejen k vybavení dotčené slabiky, nýbrž napomáhají i k jejímu rozkladu. Tak na příklad k vývoji slabik s hláskou **m** hodily by se tyto obrázky se slabikami pod nimi napsanými a natíštěnými:

(máma),

(meče),

má
má

me
me

(Mikuláš),

(motýl),

mi
mi

mo
mo

(můra),

(myši),

(moucha).

mů
mů

my
my

mou
mou

Hledíme však k tomu, by do jednoty slabikové nic více ne-náleželo než hlásky, jichž pro normální slabiku třeba. Slabiky tyto žáci ze slov vyjmou, rozloží a opět složí, a když poznali pís-meno **m**, také je píší. Tak možno postupovat až po odvozené slabiky 2. stupně; dále mijelo by se cvičení toto s účelem.

Postup, jehož šetřiti je při čtení článku, pokud hlásky a pís-mená se vyvozuji, je tento:

A. Příprava na čtení: I. fonetická: 1. vývoj hlásky, 2. cvičení výslovnosti (jmenovitě s těmi žáky, kteří ji špatně vyslovují), 3. normální slabiky, 4. rozklad a sklad slabik, 5. užití slabik.

II. grafická: 1. vývoj a psaní písmene, 2. psaní slabik normálních, 3. psaní slov a vět.

III. věcná (kterou možno provést i za čtení nebo ve vyučování názorném): 1. rozmluva o předmětech, o nichž žáci čtou, 2. objasnění neznámých pojmu, slov a rčení.

B) Čtení článku: 1. čtení první části, jež obsahuje obrázky a písmena, 2. čtení druhé části, jež obsahuje slabiky neb slova, a doplňování jich na slova a věty, 3. čtení třetí části, při čemž se slova doplňují na věty a věty vložkami větnými spojují.

C) Užití článku: I. Psaní, prosté: 1. Žáci opisují článek po částech, 2. žáci píší článek s obměnami, 3. žáci píší článek z paměti.

II. využijí vhodné části z obsahu k samostatné ústní a písemné tvorbě vět.

III. Mluvnice: 1. Ústně i písemně určují různé druhy jmen, 2. počítají slova ve větě, 3. obměňují větu v čísle atd.

IV. Pravopis: 1. Určují krátké a dlouhé samohlásky, 2. tvrdé a měkké souhlásky, 3. rozdělovací znaménka atd.

V. Sloh: 1. výpravují obsah článku, 2. rozmlouvají o článku, 3. cvičí článek z paměti, 4. rozšiřují obsah článku atd.

Ovšem postup tento možno měnit z příčin zajímavosti i dle obsahu a účelu článku.

Podobný postup jest i při čtení článků zábavných a pouč-ných v rysech hlavních:

A) Příprava na čtení, jež někdy zcela odpadá. Záleží v rozšíření obsahu článkového nebo ve věcné přípravě.

B) Čtení článku: 1. Prosté čtení, 2. rozbor věcný a myšlenkový, 3. vzorné čtení učitelovo, 4. napodobení žáky.

C) Užití článku: 1. Vyvození naučení, 2. uvedení tendence článkové do místních poměrů žactva, 3. užití mluvnické, pravopisné a slohové.

Podrobně nemížno tu o postupu promlouvat, poněvadž u téhož článku může být pokaždé jiný a u různých článků různý, jak zřejmo bude z části praktické.

§ 14. Mluvnice.

Předchozi odstavce ukazují, jak velkou váhu dlužno klásti na to, by veškeré vyučování trábilo a vzdělávalo mluvu žákov-

skou. Vzdělávajíce mluvu svých žáků činíme tak dle zákonů mluvnických a tím již prakticky učíme žáky mluvnici. Každá oprava větná nebo slovná je příkladem i pravidlem mluvnickým. Proto také veškero počátečné i také pozdější vyučování názorné možno řaditi k přípravě na čtení, jež se bez určité znalosti jazykové neobejde.

Normální učebná osnova vyměruje látku mluvnici takto: Věta, slovo, slabika, hláska, samohláska, souhláska, dvojhálska **ou**.

Žák učí se správný tvarům mluvnickým 1. na vlastní mluvě, 2. na řeči svých spolužáků, 3. na mluvě učitelově, což je nejdůležitějším. Cviky a poznatky tyto jak samozřejmno vztahují se se také na psaní a čtení.

Mluva žákova není úplně správna. Proto bude častých oprav potřebi. Nechtějme však hned s počátku vše špatné najednou vymýt. Mohlo by se slát, že by žák pozbyl vši sebedůvěry, kdyby viděl, že každé slůvko stíháno je hned opravou, a bál by se neb ostýchal na konec i mluviti. Chybou mluvnické vymycujme znenáhla a šetřme při tom těchto pravidel: 1. dovede-li, nechť opravi se žák sám, 2. nedovede-li, nechť opravi ho jiný žák, 3. jestliže nikdo chybou opraviti nedovede, opraví ji sám učitel. Žák, jenž se chybou dopustil, musí opravu ve větě opakovat. Na chybu nechť upozorňuje učitel žáka přímo, by věděl, co má opravit. Řekne-li žák: Tvrď ořech mívá sladký jádro, upozorní učitel na chybu slovy: Neřikáme **sladký** — a žák hned pozná, co v odpovědi nesprávného. Slovem tázacím vedeme ho pak, aby chybu správně opravil. Jaké jádro? — Sladké jádro. Oprava se musí dítí vždy v souvislosti větné, neboť jedině v té má svůj význam a nepozbývá účelu. Čím více můžeme mluvu opírat o psaní a čtení, tím více získáme pro žáky po stránce jazykové. Dvoji názor tu představivosti, rozumu — paměti více napomáhá.

Chceme-li, by hned s počátku smysl slovný a větný žáku co nejjasněji vysvitl a tím by také nepřímo se přispělo k vytříbení jeho mluvy, hledme, aby vlastní mluva naše byla 1. pochopitelná, 2. při přesné jasnosti stručná. Pochopitelnou bude, bude-li konkrétní t. j., bude-li užívat jen obvyklých a známých tvarů mluvních a vazeb skladbových. Bude jasná a stručná, bude-li na otázku učitelova odpovídat žák s počátku větou jednoduchou co možno ne příliš rozvítnou, později rozvíjejší.

Práce učitelova v tomto směru bude účinnější,

1. ukládá-li žákům nazpamět vhodné články v řeči vázané i nevázané a poskytuje-li jim hojně příležitosti k přednášení jich jak v přestávkách, tak i za vyučování. Látkou touto hojně je zásoben slabikář; výběru poskytuji také časopisy pro mládež. Volume-li články vhodné formou, obsahem a dobou, budou se jim žáci učiti rádi a rychle.

2. Dává-li žákům opisovati vhodné odstavce a články v ne-přímém i přímém vyučování. Zvýšenou činností duševní, silou opětovaného názoru tím pevněji utkví správný tvar a vazba v jeho paměti. Při opisování k tomu přihlížejme, by žák neopisoval rychle, by dříve větu si přečetl potichu, než ji bude po slovech psát, a potom pokaždé jednotlivé slovo celé, než je bude po hláskách napisovat. Čím mechaničtější jest opisování, tím dříve a tím více chyb dopouští se žák. K opisování volme kratší celky, by je mohl žák úplně opsat. Nemůže-li žák daný celek opsat celý, zvyká jednak mechanismu při opisování, jednak pohodlosti a ledabylosti.

3. Poskytuje-li žákům příležitosti, když jsou obtíže s rozkladem na hlásky překonány, aby také slovo nebo větu pouze slyšenou, ba snad vlastní myšlenku písmem ustálili. Aby tyto cviky po stránce mluvnické pokud možno dokonalé byly, vedme žáky k tomu, aby se krátce a Obsažně vyjadřovali.

Cvičení tato zasahují částečně i do pravopisu a slohu.

Cíle učebnou osnovou předepsaného dosáhneme postupně. Větu, slovo, slabiku, hlásku poznají žáci již při cvičeních přípravných s hlediska spíše praktického než theoretického. Samohlásky a souhlásky poznají z rozkladu slabik na hlásky. Poznají, že některé hlásky samy mohou tvořit slabiku, jiné nikoliv. Prvé jsou samohlásky, druhé souhlásky. Dvojhásku **ou** poznají žáci jako jediné v českém jazyce spojení dvou samohlásek v jedné slabice.

Ve vyučování mluvnickém možno však prakticky více dociliti, než co předpisují osnovy učebná. Žáci již na tomto stupni mají si býti vědomi toho, jak užívati rodu a stupňů jmen přídavných, jednotného a mužného čísla jmen podstatných a přídavných, číslovek základních a řadových, osoby, čísla, času slovesného; mají znati větu oznamovací a tázací, obměnu větnou, rozvinování větná a j.

Některé články slabikářové zvláště dobře se hodí pro určitý druh cvičby mluvnické, na př. čl. „Barvy“ (slabikář str. 45) a „Rozměry“ (str. 47), „Věci dle chuti“ (str. 93) pro užiti rodu a stupňů přídavných jmen trojitého východu, čl. „Zvuky a hlasy“ (str. 91), „Pohyb“, „Na poště“ (str. 92), „Cestování“ (str. 94), „Hlasy lidské“, „Bouřka“ (str. 95) k cvičbě o slovese a t. d.

§ 15. Pravopis.

Pravopis český jest až na nepatrné výjimky fonetický. Proto hlavním pravidlem českého pravopisu je: „Piš, jak slyšíš!“ Učíce tedy žáka správně se vyjadřovat, učíme ho vlastně zároveň pravopisu. Názorem zrakovým cvičíme pravopis nabádajice žáka, by pozorně četl a opisoval a správně dle sluchu psal.

Z pravopisu poznají žáci pořadí hlásek ve slově, délku samohláskovou (slabikovou), souhlásky tvrdé a měkké (užití **i—y**), jasné a temné souhlásky na konci slov, nejdůležitější znaménka rozdělovací a fonetická (tečku, čárku, středník, dvojtečku, pomlčku; vykřičník, otazník), užívání velkých písmen.

Pravopis sám vyžaduje toho, by žák naučil se správně dle sluchu psát. Proto skoro u všech těchto poznatků je nám vyházet od názoru sluchového, který přiměje žáka k tomu, by jej v písmě tak poznal, aby od jiného rozdílného mohl být v písmě snadno a přesně rozeznáván.

Na základních slabikách otevřených poznají žáci dle sluchu nestejnou délku slabikovou a za vedení učitelova snadno postřehnou, že délku slabikovou poznávajeme na samohlásce. Pro počátek volme vždy úplně stejně slabiky o nestejné délce, aby pozornost žákova mohla být soustředěna jedině k délce slabikové (má-ma, ná-na, mi-mí, be-bé a p.). Tak budou vedeni žáci, aby i při reprodukci dbali toho, by tak čtli, jak pravopisně je značeno, t. j., by dbali čárek nad písmeny samohláskovými. Opravy pisemné dějtež se též na základě názoru sluchového.

Tvrdého **y** v mluvě nevyznačujeme. Musíme tedy tvrdé a měkké souhlásky vyvíjet na základě názoru zrakového na písmě počínajíc prvním článkem, v němž objevuje se tvrdá souhláska. Žáci všimají si ve článku toho, jaké **i—y** je kde po této souhlásce psáno. Cviky na slabikáři nezávislými doplní učitel tento poznatek a žáci pamatuji si, že po této souhlásce musí psávat tvrdé **y**. Tak to poznají i na ostatních souhláskách tvrdých a podobně i postupně, jak v slabikáři za sebou následují, i na souhláskách měkkých. O souhláskách obojetných nemnoho možno žákům zjednat poznatky. Snad nejvýš vložit do paměti několik slov, v nichž třeba po obojetné souhlásce psávat tvrdé **y**.

Nutit žáka, aby násilně vyslovoval psané tvrdé **y** známým školským způsobem, není ani přirozeno, ani nutno. Němluví se tak, a pozná-li žák tvrdé a měkké souhlásky, vyvaruje se při psaní chyb. Objeví-li se chyba přec, jest úlohou učitelovou, by s důvodem opravena stále řídla. Odlišné zabarvování obou **i—y** při výslovnosti, jež má usnadnit psaní, je právě tak těžkým, neví-li žák, kde ho užít, jak pravopis sám. Ví-li, jak ho pravopisně užiti, netřeba ho v řeči odlišně zabarvovat. Miní-li učitel, tim že snáze utkví v paměti žákově způsob psaní, pozná, že nejenom žák bude výslovnost mást, ale co horšího, výslovnost sama pomate žáka. Přízvuk slovný bude ho svádět, by nesprávně přizvukoval „**y**“ tam, kde ho není, jmenovitě po souhláskách obojetných.

Tvrdé a měkké souhlásky poznají tedy žáci na čtení a psaní souběžně se čtením.

Pravopis temných a jasných souhlásek na konci slov poznají žáci návodem učitelovým prodloužením slova o slabiku dle sluchu,

Přiměřenou otázkou vede učitel žáka k užití téhož slova o delším tvaru a od toho k pravopisu tvaru kratšího, na př. dub — (na) dubé — dub. Učitel se táže: Na čem (kde) rostou žaludy? Žák odpoví: Na dubě. Kterou hlásku slyšíš ve slově dubé: b nebo p? Kterou hlásku musíš tedy napsat na konci ve slově dub?

Nejdůležitější znaménka rozdělovací poznají žáci také nejdříve dle sluchu. Tam, kde klesáme v mluvě hlasem, učí se žáci užívat v písmě tečky. Kde poněkud se zastavíme, piší čárku. Poznají, že někde možno užít místo tečky také dvojtečky nebo středníku. Eufonická znaménka, vykřičník a otazník, snadno dle sluchu poznají.

Předložky souhláskové naučíme žáky psátí o sobě, nikoli se slovem, k němuž náležejí, dohromady, když poukážeme na jméno předmětu, u něhož předložka stojí. Postřehne-li žák, že souhlásková předložka ke slovu nepatří, pozná na základě poznatků dříve nabytých, že je nesmí s následujícím slovem psáti dohromady, jelikož slov dohromady nepíšeme.

Cvičba je vzájemně souvislá. Psaní dle sluchu, a to buď dle nápovedi, buď samostatně, a reprodukce psaného nebo tištěného — čtení. Tím postupem docílíme, že dovedou žáci již na tomto stupni nejen správně bez chyby článek opsat, ale i lehčí, konkretní, srozumitelné věty z paměti bez chyby napsat.

Cvikám těmto nevěnujeme zvláštních hodin, také jich však neprobíráme jen někdy a snad nahodile, ale soustavně a vždy v jazyku vyučovacím, aniž mnohdy žáci pozorují tlaku účelu, za kterým se to neb ono děje.

§ 16. Sloh.

Sloh, nechť již ve své relativní nebo absolutní dokonalosti, je vrcholem veškeré učby jazykové. Dobре, když již ve třídě elementární položíme k němu vážnou prací dobré základy. Po stránce individuálního pořádání a projevování myšlenek vlastních i reprodukce cizích v nejjemnějších subjektivních odstínech logických složek je sloh v určitých mezích pro třídu elementární nepostrádatelným. Jako nejindividuálnější odbor reprodukce myšlenkové musí být sloh, pokud je stupni tomuto přiměřeno, tak na tomto stupni také již pěstován. Jelikož cvičení slohová týkají se nejen tříbení a pořádání myšlenek po stránce mluvnické a logické, ale jmenovitě onoho zvláštního projevu jejich, jenž je činí živými, svéráznými a působivými, je důležito, by se i názorné vyučování o tuto práci dělilo s psaním a čtením.

Učebná osnova vyměřuje látku slohu takto: Ústní a písemná cvičení jazyková hledícík předmětům z okolí dítěte. Postupná cvičení v opisování ze slabikáře. Rozpravy o čtví. Učiti se z paměti vhodným článek veršovaným.

Jak veškero psaní, čtení, myšlení a mluva spějí za správnými poznatky mluvnickými a pravopisnými, tak rádně pěstovány zdokonalují také sloh. Nejúčelněji a prvému stupni nejpřiměřeněji dá se sloh pěstovat na psaní a čtení. Cvičením v tomto oboru můžeme záhy již začít.

Kde počíná ve slabikáři čtení souvislé, musíme žáky vždy tak vésti, by čtené pochopili již v zájmu samotného čtení. Počtení článku je důležito pro pamět žákovu, do níž se potom článek takový snáze vtiskne. Zapamatuje-li si obsah článku, dovede jej také vyložit. S počátku děje se tak za pomocí učitelovy, později samostatně. Postup je tento: 1. Učitel vytazuje se na obsah článku a) podrobně, b) stručně. 2. Žáci vypravují obsah článku samostatně. 3. Rozmluvou rozšíří se obsah článku. 4. Volné vypravování článku, aby se osobitému pojednání a projadřování žákovi poskytlo volnosti. 5. Cvičení článku z paměti. Skoro všechny články slabikáře hodí se k témuž cvičením, poněvadž jsou krátke, obsažné a jasné. Nemusí se však učitel omezovat výhradně na články slabikářové, ale i z lidové poesie a časopisů pro mládež vhodně užívat všeho přiměřeného, když ne právě ve čtení a psaní, tedy ve vyučování názorném.

Když rozklad na hlásky a čtení nepůsobí žákům již obtíží, nechť pokusí se i ve psaní stručných, volných vět, jichž obsah je z názorného vyučování nebo z četby znám. Čím souvislejším, jasnějším a obsažnějším to, co samostatně nebo dle návodu žáci provedli, tím jsou výsledky cennější.

Mluvniči, pravopisu a slohu nevěnují se zvláštní hodiny na rozvrhu hodin, nýbrž pěstuji se jednak ve vyučování názorném, jednak v psaní a čtení soustavně a účelně.

B) Praxe.

§ 17. Příprava na psaní a čtení.

Jelikož příprava na čtení a psaní souběžně spolu pokračuje, jest i na praktických ukázkách naznačeno, jak se střídá a spojuje. Z toho důvodu není probírána napřed zvláště příprava na čtení a potom zvláště příprava na psaní, jak v části theoretické bylo o ní pojednáváno.

§ 18. Zrak, sluch.

Poznámka: Jak z tohoto, tak i z jiných příkladů bude patrné, že těsně souvisí s názorným vyučováním a že náležejí do přípravy na čtení a psaní potud, pokud mají pro ně také význam. Látka tato je proto zařazena k přípravným cvikům, poněvadž jmenovitě zrak a sluch jsou důležité pro pozdější čtení a psaní. Vzhledem ke zkušenostem žákovým nezabere toto cvičení mnoho času a bude záležet spíše jen ve vyjasňování, pořádání a pojmenování představ známých. Není také tato příprava zbytečnou, jak se někteří methodikové domnívají pravice, že vlastně je to vše dětem dobře známo. Známo ano, ale, jako většina této látky přípravné, nedokonale všem.

Co mám v ruce? (Jablko.) Podej mi houbu! Ukažte všichni prstem, kde je kříž!

Zavřete oči! (Žáci zakryjí oči třeba dlaněmi.) Držte oči zavřeny! Něco vám ukáži. Víte, co vám ukazují? Odkryjte oči! Víte nyní, co ukazují? (Jablko.) Čím jste to poznali? Zavři oči A! Dovedl bys mi nyní podat houbu? (Učitel ji zatím položil na místo, kde nebývá.) Proč ne? (Nevidím ji.) Čím vidíš? (Očima.) Co vidíte teď očima? (Jablko.) Co nyní? (Houbu.) Nyní bys mi ji mohl podat, vidiš ji. — Pojd sem B! Zakryj oči! (Učitel sám otočí žáka 2—3krát dokola.) Ukaž prstem, kde je kříž! (Žák nedovede.) Proč nemůže ukázat kříž? (Nevidí.) Odkryj oči! Ukaž nyní kříž! Proč doveď nyní ukázat kříž? Čím vidíme? Kdo očima vidí, má zrak. Co máme, že očima vidíme? Někteří lidé očima

nevidí. Mají zrak? Jací jsou takoví lidé? Čeho nemají slepí lidé? Čím vidíme? Kolik očí máme? Očima vidíme. Máme zrak. Co vidíte ve školní světnici? Co vidíte doma? Co vidíte na ulici?

Zavřete opět oči! Rád bych věděl, poznáte-li, co učiním. (Učitel zaklepe prstem na stůl.) Co jsem učinil? (Zaklepá.) Poznali jste to očima? (Ne.) Proč ne? (Máme je zavřeny, nevidíme.) Musili jste to poznat tedy něčím jiným. Zase zaklepu. Dříve však zacpejte prsty uši. (Učitel zaklepá, by žáci neviděli, a dá znamení, by uši odecplali.) Víte-li, co jsem učinil? Proč nevíte? (Neslyšeli jsme.) Proč jste neslyšeli? (Uši zacpaný.) Odecepejte uši! Uslyšíte-li nyní, co učiním? (Zaklepá.) Slyšeli jste? Proč jste slyšeli? (Uši odecpaný.) Čím slyšíme? (Podobně ukáže se, že sluchem postrěhneme tleskot, dupot, zvonění atd.) Čím slyšíme? Kdo ušima slyší, má sluch. Co máte všichni, poněvadž slyšite ušima? Některí lidé neslyší a mají uši. Čeho nemají? Jací jsou takoví lidé? Co slyšíte v kostele? Co slyšíte v lese? (Podobně ve více příkladech.)

Čím vidíme? Čím slyšíme? Co má ten, kdo vidí očima? Co má ten, kdo slyší ušima? Kteří lidé nemají zraku? Kteří nemají sluchu? Čím poznáš v hromádce ovoce švestku? Čím poznáš, že vyzvánějí? — že někdo zpívá? — že kohout kokrhá?

Přičňte se, abyste ve škole všechno viděli a všechno slyšeli. Očima a ušima poznáte ve škole mnoho potřebného. Mějte je tedy vždy otevřeny!

§ 19. Zvuk, hlas, řec.

Poznámka: Také látka tato může se probrat v názorném vyučování.

Víte již, čím slyšíme. Poznáte také, co slyšíme. Jak poznáte, že zvoní zvon? Čím to poznáte? Čím slyšíte? Co máte proto?

Co slyšíte nyní? (Učitel klepne na stůl). Místo klepání říkáme klepot. Co slyšíte? (Učitel zatleská a táže se:) Co slyšíte nyní? (Tleskot). Foukní do píšťaly! Co jste slyšeli? (Pískot). Pozor, venku jede vůz: Co slyšíte? (Hrkot). Zakývám zvonkem. Co slyšíte? (Cinkot). Co slyšíte, když vtrh hýbe listím stromu? (Šumot). Jaký hlas vydává kráva? — kůň? — koza? — ovce? atd.

Vše, co slyšíme, je zvuk. Klepot slyšíme. Co je klepot? (Zvuk). Jmenuj zvuk, který vydává písťala! Jmenuj tento zvuk! (Učitel zadrnká na housle). Co je také hlas, protože jej slyšíme? Jaký hlas vydává kráva? Které zvíře štěká? Jak říkáme hlasu psímu?

Poslechněte, zdali uslyšíte nyní ode mne zvuk! (Učitel chvíli mlčí). Slyšeli jste ode mne zvuk? (Ne). Proč ne? (Nemluvil jste). Slyšíte nyní ode mne zvuk? Proč slyšíte? (Protože mluvите). Umíš také mluvit? Všichni umíte mluvit. Mluvim, když se vás táží, a vy také mluvite, když odpovídáte. Kdo mluví, má

řeč. Kdo mluví u vás doma? Co má tatínek, protože mluví? — maminka? atd. Mluví pes? Má pes řeč? Proč nemá husa řeči? Mají zvířata řeč? Kdo má jen řeč? Někteří lidé nemají řeči. Jací jsou?

Otáži se vás na něco: L' heure sonne-t-elle? Víte, co jsem se tázal? Proč nevíté? (Nerozuměli jsme). Otáži se vás tedy jinak: Schlägt die Uhr? Víte, co jsem se nyní tázal? Proč nevíté? Otáži se vás tedy ještě jinak: Biji hodiny? Víš, co jsem se nyní tázal? Proč to nyní víš? (Rozumím). Odpověz mi tedy! Prve jsem se totéž tázal. Byla to také řeč. Rozuměli jste jí? Neřekl jsem to vaši řeči a proto jste nerozuměli. Řekl jsem to cizí řeči. Řekl jsem vám to potom jinak, ale zase jste nerozuměli. Jaká to byla řeč? Ale po třetí když jsem vám to řekl, už jste rozuměli. A řeč, které rozumíte, je naše řeč. Naše řeč je česká řeč. Jak dříve jsem k vám mluvil, to byla francouzská řeč a německá řeč. Ty nejsou naší řeči. Která řeč je naše? Jakou řečí mluvíš? Jakou řečí mluví tatínek? — maminka? — bratr? — babička? Kdo ještě mluví českou řečí? Česká řeč je pěkná řeč. Kdo mluví českou řečí, mluví česky. Jak mluvím já? — sestra? Jak mluvíš ty? Kdo mluví česky, je Čech. Co jsi? Co je tatínek? — maminka? Kdo je ještě Čechem? My všichni jsme Čechové.

Nyní se látna celkově v hlavních rysech se žáky zopakuje.

§ 20. Orientace v prostoru.

Strana pravá a levá.

Poznámka: V názorném vyučování, s kterým může být cvičení toto spojeno, předcházela povšechná rozmluva o lidském těle. Vývoj této látky rozčleněn je na 2—3 půlhodiny.

Úvodem zopakujme se žáky o lidském těle. Čím děláme při modlitbě kříž? Udělej kříž! Ukaž ruku, kterou ses poznamenal křížem! Učin také kříž! Ukaž ruku, kterou ses pokřížoval. Hleďte, tato ruka, kterou jste se znamenali křížem, je po straně. Je po straně ke dveřím. Ruka N—ova, kterou dělá kříž, je také na straně ku dveřím. Poznamenej se křížem N.! Ukaž, kterou rukou jsi učinil kříž! Po které straně je také tařo ruka? (Na několika příkladech přesvědčí se žáci, že všichni mají tuto ruku na téže straně). Zvedněte všichni ruku, kterou se znamenáte křížem! Hleďte, všichni jí máte na straně ke dveřím obrácené. Této ruce říkáme pravá ruka. (Opakuje se. Stojí-li učitel obličejem k žákům, musí ovšem prozatím zvedat sám levou ruku). Spusťte opět ruku pravou! Zvedněte pravou ruku! Položte ruce na lavici! Kterou rukou děláme kříž? Co jsi obědval? Čím jsi nabíral polévku? Ukaž ruku, v které jsi držel lžíci? Poznamenej se křížem? Co jsi teď dělal také touto rukou? Tou rukou znamenáš se také křížem. Jak se jmenuje ta ruka? Kterou rukou držíme lžíci? Co

děláme ještě pravou rukou? (Zamykáme, odmykáme, krájíme, řežeme atd.) Co dělá krejčí pravou rukou? — truhlář? — kovář? atd. Ukažte všichni ještě jednou pravou ruku! Spusťte ji! Máte však 2 ruce. Ukaž druhou ruku! Na které straně je tato ruka: na straně k dveřím nebo k oknům? (K oknům). Ukažte všichni druhou ruku! To není pravá ruka. Té ruce říkáme levá ruka. Jak se jmenuje tato ruka? Ukažte všichni levou ruku! Děláme kříž také levou rukou? Jíme levou rukou? Šije krejčí levou rukou? Nemyslete si však, že levá ruka ničeho nedělá. Také pracuje. V pravé ruce držíte hrneček s kávou, a ve které držíte chléb? V kolika rukou drží vozka opratě? — sekáč kosu? Co drží krejčí v levé ruce, když pravou šije? atd. Levá ruka také pracuje. Pomáhá při práci ruce pravé. Ukaž pravou paži! Pravý loket! Pravé rameno! (Podobně na levé paži). Žáci pak jmenují údy po pravé a po levé straně (boku) těla.

Pravá a levá strana. Pojd na stupeň! Obrať se tváří k tabuli! Natáhni pravou paži stranou! Podívej se, kam ukazuje! Jdi na tu stranu! Stůj! Šel jsi na tu stranu, kam jsi natáhl pravou paži. Na kterou stranu šel? Zvedněte pravou paži na tu stranu! Která strana je to? Spusťte paži! Postav se opět do prostřed stupně! Zvedni levou paži stranou! Podívej se, kam ukazuje! Jdi kousek na tu stranu! Stůj! Nyní šel na tu stranu, na kterou natáhl levou paži. Na kterou stranu tedy šel? Všichni natáhněte levou paži stranou! Na kterou stranu ukazujete? Ukažte všichni na levou stranu! Na pravou! Co je na pravé straně v naší školní světnici? (Učitel ukazuje stěnu, zed.) Poněvadž je tato zed na pravé straně, říkáme jí pravá zed. Která zed je na pravé straně? Co je také na levé straně? Jak nazýváme proto tuto zed? Co je na pravé straně ve zdi? (Dvere.) Co je na pravé straně u zdi? (Skříň, kamna, bedna.) Co je na pravé straně na zdi? (Obrazy, věšáky.) Podobně rozmlouvá se o věcech na levé straně. Kdo sedí vedle tebe na levé straně? Kdo sedí na pravé straně? (Tak vystřídá se několik žáků.)

V předu, vzadu. Všichni hledíte pozorně na mne. Čím hledíte? Kolik máte očí? Oči máte také po jedné straně hlavy. Máte též uši. Po které straně máš toto ucho? Po které straně máš druhé ucho? Jsou-li oči po této pravé straně? Jsou-li po levé straně? (Učitel při tom ukazuje dotčenou část hlavy.) Oči nejsou ani po pravé, ani po levé straně hlavy. Oči jsou vpředu. Kde jsou oči? Co jest ještě vpředu na hlavě? Kde je čelo? Nos? Brada? Oči jsou vpředu. Hledíte na mne očima. Ukažte všichni rukou na mne! Hledíte na mne! Ukazujete rukou na mne. Jsem na té straně, kam hledí vaše oči. Kde jsou vaše oči? Na kterou stranu hledí tedy vaše oči? Kde jsem tedy já? Kam ukazujete rukou? Které věci jsou vpředu? (Učitel ukazuje stěnu.) Stěna tato je vpředu. Je to přední stěna. Které věci vidíte vpředu

u stěny? Místo vpředu říkáme „přede mnou“. Kdo sedí před tebou? Co visí vpředu na stěně? Kde je tabule?

Učitel zavolá žáka z lavice, ukazuje jeho záda a tázce se: Jak se jmenuje tato část těla? Čelo je vpředu. Jsou záda také vpředu? Jsou po pravé straně? Jsou po levé straně? Záda jsou vzadu. Kde jsou záda? Ukažte na tu stěnu, která je v tu stranu, kde jsou záda! Ta stěna je vzadu. Kde je ta stěna? Jak jí proto říkáme? Jmenuj věc, která je na té straně! Ohlédněte se do zadu a řekněte, které věci jsou ještě vzadu? Co je vzadu, je za námi. Kdo sedí za tebou? Kdo je tedy vzadu? Kdo je vpředu? (Vystřídá se několik žákův.)

Nahoře, dole. U naší vesničky je hora. Lidé chodí na horu až v místo, kde je nejvyšší. Stojí tam kříž. Od něho je pěkná vyhlídka. Kdo z vás byl již na hoře? Co jsi odtud viděl? Pod horou je dolina — dol. Když sejdeme s hory, jsme v dolině. V dolině jsou pole. Co roste na poli?

Včera potkal jsem Jenika Horákovic na poli blízko hory. Ptal jsem se ho, kde je tatínek. Ukázal mi na horu a pravil: „Tam je“. Kam ukázal rukou? Ukažte tak všechni! Kde byl tatínek Jeníkův? Po chvíli potkal jsem tatínka Jeníkova. Pravil mi, že byl na hoře a ukázal rukou. Kam ukázal rukou? Ukaž tak rukou jako na horu! Co je v tu stranu, to je nahoře. Žáci pozorují a jmenují co je nahoře ve školní světnici a ve volné přírodě.

Po čase vyšel jsem si na horu na procházku s Jeníkem Novákovým. Nahoře jsme si sedli na velký kámen. Viděli jsme vesničku, pole a louky. Tázal jsem se J., která pole patří jeho otci. Ukázal rukou a pravil: „Tam v dole u potoka“. Ukaž rukou, kam ukázal J.! Co je na té straně, to je dole. Ukažte všechni dolů. Žáci jmenují, co je ve světnici a venku dole. Kde stojí kříž? Kde jsou pole? Kde je potok? Učitel zavolá dva žáky k tabuli. I řekne jednomu: Ukaž hlavu N-ovu! Ukaž jeho nohy! Kde je hlava: nahoře nebo dole? Kde jsou nohy? Vstaňte! Ukažte rukou, kde máte nohy! Kde jsou nohy? Co je na tu stranu, to je dole. Kde je podlaha? Co je ještě dole? Cvičí se na několika příkladech. Co je dole, je pod námi. Kde je podlaha? Co je ještě pod námi? Ukažte rukou v tu stranu, kde je hlava! Kde je hlava? Vše, co je na tu stranu, je nahoře. Ukažte nahoru! Podívejte se, co je nahoře! Co je nahoře, to je nad námi. Kde je strop? Co svítí v noci nad námi? Co svítí ve dne nahoře na obloze? Cvičí se na několika příkladech.

Ukaž strop! Kam ukazuje? Ukaž podlahu! Kam ukazuje? Kde je strop? Kde je podlaha?

Ukaž nahoru! Dolů! Vpřed! Vzad! V levo! V pravo! Kde jsou dveře? Kde je komín? Kde je okno? Kde je tabule? Chápal bys jít do sklepa pro brambory. Kam půjdeš: nahoru nebo dolů? Kde sedí N? Kde jsem já? Polož knihu nahoru na lavici.

Polož ji dolů pod lavici! Polož ji na lavici na pravo! Na levo! Podobně cvičí se žáci prakticky určovat strany a směry.

Vedle, uprostřed. Prvý směr vysvětlí se žákům na základě známých směrů v pravo, v levo, když jsou předměty těsně u sebe. Příkladem jsou jim žáci, kuličky na počítadle a j. Druhý směr na základě stejně vzdálenosti nějakého předmětu ode dvou koncových bodů ve směru vodorovném a svislém. Příkladem je kniha, kterou umisťujeme tak, aby byla uprostřed přední hrany stolové. Žáci sami přesvědčují se o vzdálenostech od krajních bodů, až určí místo, jež je stejně od obou rohů vzdáleno. Podobně určí se směr tento v poloze svislé, na př. na hraně skříně. Střed v ploše jest obtížnější žákům vyhledat. Na ploše menší, na př. na horní desce lavice nebo na desce slabikářové, umístí žáci knoflík nebo jiný menší předmět snáze uprostřed. Návod záleží v tom, aby nejprve dle jedných a potom i dle druhých stran protilehlých hleděl určiti střed.

§ 21. Věta.

Poznámka: V názorném vyučování naučili se žáci rozznávat osoby, zvířata, věci. Podkladem k této látce je Laudův obraz „Podzimní pastva a odlet ptactva“ nebo jiný vhodný obraz, jehož částečný rozbor k rozmluvě o podzimu do názorného vyučování tím způsobem provedeme v psaní a čtení. V názorném vyučování měli žáci hojně příležitosti větami vyjadřovati svoje myšlenky. Možno tedy hned zde vyvinout pojem věta.

Budeme si vykládat o obraze, který jsem vyvěsil na tabuli. Nyní jmenuji žáci osoby, které vidí na obraze, potom zvířata a konečně věci. Aby vyučování nebylo jednotvárným, dbá učitel toho, aby nebylo pouhým jmenováním předmětů zobrazených. Postup jevíl by se asi takto: Na pastvišti jsou děti. Jeník a Mařenka sedí na kameni. U nich na zemi sedí chlapec. Při ohni ohřívají se ještě dva chlapci. Čeledín jest u krav. Jsou tu dvě stáda hus. Také je tu stádo krav. Na hoře letí hejno vlaštovek. Na pastvišti roste tráva. Je tu také mnoho kamení. Vzadu v levo je řada žlutých stromů. Z ohně se valí kouř. Vzadu je mezi stromy malá chaloupka. Chlapec má bič na husy. Po obloze pluje mraky.

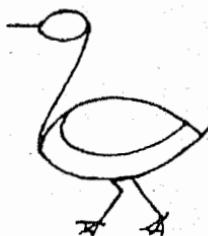
Povíme si, co dělají osoby, zvířata a věci, které tu na obraze vidíme. Povíme si to napřed o osobách. Dle obrazu vyvinou se otázkami věty: Děti pasou husy. Chlapec drží bič. Mařenka hledí na vlaštovky. Jeník se také dívá. Chlapci se ohřívají. Čeledín pase krávy. Husy se pasou. Husy šlěbelají. Krávy se pasou. Kráva odpočívá. Kráva bučí. Vlaštovky odletují. Vlaštovky šveholi. Tráva roste. Kámen neroste. Stromy žloutnou. Listí žloutne. Stromy se kláti. Oheň páli. Oheň hřeje. Dým čpí. Dým se valí. Bič práska. Chaloupka stojí mezi stromy. Mraky pluje.

Co jsme říkali o osobách? Co jsme říkali o zvířatech? O čem jsme ještě říkali, co dělají? Říkali jsme věty. Co jsme říkali? O kom jsme říkali věty? O čem jsme ještě říkali věty? Řekni o maminec, co dělá! Co jsi řekl o maminec? Řekni větu o tatínkovi, co dělá! Pověz větu o vrabci! Řekni o hodinách, co dělají! Co řekl o hodinách? Co jsme říkali o osobách, o zvířatech, o věcech? Nyní často budete říkat věty o osobách, zvířatech a věcech.

§ 22. Tečka.

Poznámka: Rozmluvu o psacích potřebách může učitel zařaditi do názorného vyučování. Tam možno zařadit i přípravu psacích potřeb. Učitel hled' k tomu, aby měli žáci vždy před vyučováním všechny potřeby z torby v lavici uloženy na patřičných místech. Potom třeba jim do lavice jen sáhnout a hned mají, čeho potřebují. Dle známých směrů poznali žáci horní, dolní, levou a pravou stranu tabule a tabulky.

Naučím vás dnes něco psát. Kdo se tu pase na louce? Učitel ukazuje na Laudově obrazu „Podzimní pastva a odlet ptactva“. Nakreslím vám takovou husu. Učitel nakreslil na tabuli jednoduchými čarami obrázek husy, leč oči nenakreslil.

Co jsem nakreslil? Libí se vám husa? Něco však huse schází. Víte-li, co? (Oko.) Hleďte, přikreslím jí oko! (Učitel může zavolati také obratnějšího žáka, o kterém vi, že by dovedl oko poznačit). Co jsem přikreslil husé? Už je tedy husa celá. Čím jsem nakreslil oko? Kterým koncem křídla jsem je nakreslil? Ukaž! Tento konec jsem nožem zahrotil. Co je na konci? (Roh, hrot, špice.) Nakreslím oko ještě jednou, ale stranou vedle husy. Dejte pozor, jak je nakreslím. Učitel nakreslil tečku. Co jsem přiložil na tabuli? Kterým koncem přiložil jsem křídlo k tabuli? Co je na tom konci? Potom jsem přitlačil křídlo, dokl jsem se tabule a opět jsem křídlo zvedl. Tak je oko hotovo. Nakreslím ještě jedno oko vedle. Žáci na vyzvání učitelovo řeknou, jak má uchopit křídlo a jak se má dotknout tabule. Dobře se tedy dí-

vejte, jak oko nakreslím. Kdo dovede vedle nakreslit oko? Vyštřídá se několik žáků. Nyní jsme kreslili něco, oko to však již není. Kdo ví, co jsme nakreslili? (Puntík.) Místo puntík říkáme tečka. Co jsme nakreslili? Jdi napsat tečku. Co jsme nakreslili místo oka na hlavě husí?

Nyní si napíšete také takovou tečku na tabulky. Vyložte tabulky! Připravte písátka! Dřív než budeme psát, naučím vás držet písátko. Učitel vezmě ukazovátko a na něm vyloží, jak je držet písátko. Kolika prsty držím ukazovátko? (Dvěma.) Kterými prsty je držím? (Palcem a prostředním.) Držím je kus nad hrotom. Na které straně je palec? Na které straně je prostředník? Uchopte také tak svoje písátko! (Ukazovák je nadzvížen.)

Nyní položím nahoru třetí prst. Který prst jsem položil nahoru? Položte všickni ukazováček nahoru! Konec ukazováku nesmí být až na konci písátka. Abyste poznali, jak vysoko má být ukazovák od hrotu vzdálen, odměříte si to. Ukažte malík na levé ruce! Odměřte od hrotu délku malíku. Učitel ukáže žákům, jak si mají při tom počítati. Tam musí sahat konec ukazováčku. Odměřte všichni délku malíku! Přiblížte tam konec ukazováčku! Nyní držte písátko správně. Ostatní prsty poněkud ohněte! Učitel ukáže, jak. Máte do levého kouta tabulky napsat tečku. Proto musíte položit napřed pravou ruku na tabulku. Učitel ukáže, jak předloktí o lavici opřít. I levou ruku položíte na lavici. Učitel opět ukáže, jak. Dlaně musejí být obráceny dolů. Horní konec písátko musí ukazovat k pravému rameni. Zas ukáže učitel, jak jest písátko upravit, a opraví jeho polohu, kde třeba. Podobně ukáže, jak při psaní sedět, jak umístit nohy, jak ohnout hlavu. Kdykoliv se naskytne, opravuje učitel důsledně chybnou polohu. Tabulky jsou posud položeny rovnoběžně s hrancou lavice. Ukažte všichni levou rukou levý horní kout tabulky! Nyní přiblížte hrot písátko v těch místech k tabulce! Dotkněte se tabulky! Zvedněte písátko! Co jste napsali? Učitel prohlédne a vytíkne chyby. Napište vedle ještě jednu tečku. Učitel stále přihlíží k poloze těla,

pisátka, tabulky při psaní. Žáci cvičí se v psaní teček na celém řádku. Co jste dnes psali? Zkuste doma pěkně napsat pod těmi tečkami také tak vedle sebe řadu teček. Uložte tabulký a pisátka!

§ 23. Věta — slovo.

Poznámka: Pro počátečný rozklad volí učitel věty pouze o dvou slovech a to pojmových. Nejlépe hodí se podstatné jméno a sloveso. Rozkladu napomáhá se tvorbou vět o stejném podmětu a o stejném přísluhku. Na otázku po jednom slově odpovídají žáci jedním slovem a tím uvědoměle na slova rozkládají.

Dnes budeme rozkládat věty v kousky. Dovedete již říkat celé věty. Povíme si několik vět.

Co dělá žák? (Žák piše.) Co dělá také tatínek? (Tatínek piše.) Kdo ještě piše? (Bratr, pan učitel, maminka, sestra atd.) Rekneme si ještě jednou větu „Žák piše“. Žáci opakují větu. Nyní se otáží a vy mi odpovíte jedním slovem. (Názvu slovo můžeme tu již užít, jelikož, ač nejasný, není žákům neznámý. Způsob tento vede žáky uvědoměleji k cíli.) Kdo piše? (Žák.) Řekl jsi celou větu? Řekl jsi jen kousek věty. Řekl jsi slovo. Řekni ještě jednou to slovo! Nyní se vás otáží jinak a vy mi odpovíte zas jen jedním slovem. Co dělá žák? (Piše.) Žáci opakují to slovo. Řekli jste celou větu? Není to celá věta. Je to jen kousek věty. Je to slovo. Řekni to slovo ještě jednou! Ještě jednou se budu tázat a zas mi tak odpovíte. Kdo piše? Co dělá žák? Žák — piše — vysloví učitel a při tom ukazuje na prstech. Kolik slov má tato věta? Pověz první slovo! Pověz druhé slovo! Co dělá také tatínek? (Tatínek piše.) Tato věta se podobně rozloží jako první. Řekli jsme: Žák piše. — Tatínek piše. Které slovo je v obou větách? Řekneme si zas takovou větu, ve které je slovo „piše“. Co dělá bratr? Kdo piše? To je prvé slovo. Řekni druhé slovo! Opakuje se. A zase si povíme větu, ve které je slovo piše. Co dělá sestra? Řekni první slovo! Druhé slovo! Opakuje se. Kdo dovede říci jinou větu, ve které je slovo piše? (Na př.: Maminka piše.) Pověz první slovo! Pověz druhé slovo! Vázne-li rozklad, napomáhá učitel žákům otázkami.

Řekli jsme větu „Žák piše“. Pověz ještě jednou první slovo! Druhé slovo! Nyní si povíme tu větu jinak. Co dělá ještě žák? (Žák počítá.) Věta se opakuje. Kdo počítá? Odpověď jedním slovem. Co dělá žák? Které je první slovo? Které je druhé slovo? Řekli jsme věty: „Žák piše“ — „Žák počítá“. Které slovo je v obou větách? Podobným způsobem jako v prvé části vyvodí a rozkládají se tyto nebo podobné věty: Žák odpovídá. Žák zpívá. Žák mluví. Žák sedí.

Co jsme rozkládali? Co jsme jmenovali ve větě? Nač jsme rozkládali větu? Nač rozkládáme věty?

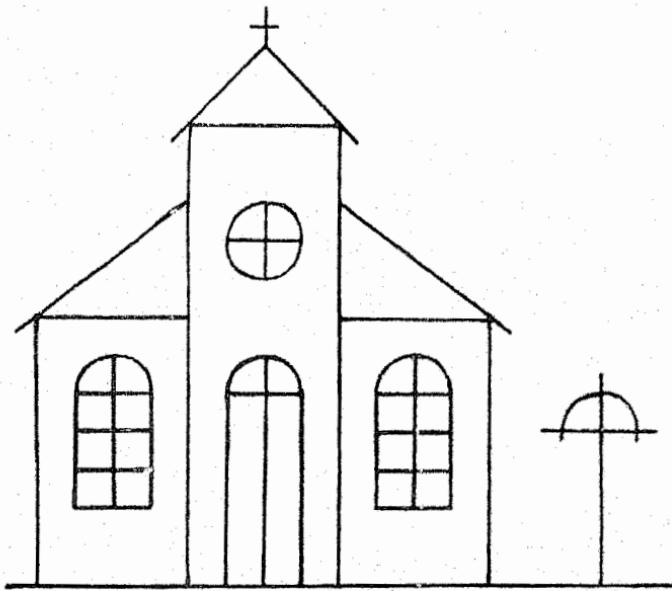
Látka procvičuje se na podobných dvojicích větných, kde jednou příslušek, jednou podmět se mění, později na různých jiných známých větách, jež, pokud lze, k společnému zajímavému okolí poutáme. Vhodnou pomůckou jsou nám zase příhodné obrazy z názorného vyučování.

Rozkladu na slabiky nemusí předcházet rozklad vět o třech nebo i o větším počtu slov na slova. Činíme-li tak přec, ovšem s příslušnou měrou, protíbí se tak jen pojmy věta-slovo, což je věci jen ku prospěchu.

§ 24. Čára. Přímka, křivka.

Umíte již psát tečku. Pojď a napiš tečku na tabuli! Učitel zopakuje při tom se žáky, co o teče bylo řečeno. Dnes nebudeste psát teček. Naučím vás psát něco jiného.

Chodite do školy, abyste se něčemu naučili. V neděli však nechodíte do školy. Kam chodíte v neděli? Ukáži vám kostel, do kterého v neděli chodíval Jeník. Zminka tato může se vztažovat na některou rozmluvu z názorného vyučování. Učitel ukáže připravený obraz, nebo nakreslí kostel na tabuli. Libí se vám

tento kosteliček? Kde je věž? Co je na věži? Tak popíše se stručně kostelík.

Čím jsem nakreslil kostel? Vy byste ho nedovedli nakreslit. Později však dovedete. Co umíte již psát? Vidíte tu na obrázku někde tečku? Zde nikde není tečky a přece jsem jej

také kreslil křídou. Kdo ví, co jsem kreslil křídou na obrázku? (Čáry). Co jsem nakreslil touto čarou? (Okno na věži). Co touto čarou? (Střechu). Podobně pozorují žáci, kterými čarami byly nakresleny ostatní části kostela. Celý kostel jsem nakreslil čarami.

Rádi byste věděli, jsou-li ty čáry stejné. O tom se můžeme snadno přesvědčili. Změřme si je. K měření potřebujeme měřítka. Zde je. Učitel ukáže rovný, pružný proutek. Co je to? Pohleďte, jaký je nyní proutek, a pozorujte, jaký bude teď! Učitel ukáže napřed proutek rovný, potom semkne konce jeho, aby tvoril oblouk. Je nyní proutek takový, jako byl dříve? Jaký byl dříve? (Rovný). Jaký je nyní? (Křivý). Je ještě křivý? (Učitel povolí konecům). Jaký je nyní? Místo rovný říkáme také přímý. Jaký je tedy proutek nyní? Teď změřme přímým proulkem čáru u věže. Je ta čára tak přímá, jako proutek? Jdi a změř druhou čáru u věže! Podobně změř žáci střechu, kříž a ostatní přímky. Čáry, které jsme nyní měřili, jsou jako tento proutek. Jaký je proutek? Jaké jsou ty čáry tedy? Přímým čaram říkáme přímky. Co jsme měřili proutkem? Jaké jsou čáry, které jsme nyní měřili?

Jsou tu však ještě jiné čáry. Změřme si je také proulkem. Změřme čáru, kterou jsem nakreslil okno věžní. Učitel přiloží přímý proutek ve směru některé tečny. Je ta čára tak přímá, jako proutek? Chtěl bych kus té čáry přikrýt proutkem. Hleďte, co musíme s proutkem učinit! Učitel ohně proutek. Je proutek ještě přímý? Jaký je nyní? Jest ohnutý jako tato čára. Je tedy tato čára přímá? Pravili jste, že je proutek křivý. Jaká je tedy také tato čára? Čára křivé říkáme křivka. Změřme si, které čáry jsou ještě křivky. Provede se podobně na ostatních křivkách.

Ukaž na obrázku čáru přímou! Ukaž jinou přímku! Ukaž čáru křivou! Jaká je tato čára? Kdo dovedete ukázati někde ve světuici přímku? Kde je tu ve světuici křivka? Jaká čára je zde? Podobně vyhledávají žáci na předmětech ve školní světuici přímky a křivky.

S 25. Přímka svislá, vodorovná a šikmá.

Poznámka: Látku tuto jen v nejpříznivějších případech možno probrati najednou v souvislosti. Jinak bude učiteli rozdělit si ji na tři až šest půlhodin. V názorném vyučování poznali zatím žáci stůl, plochy, hrany a rohy stolu a jiného nábytku. Na předešlém obrázku opakuje učitel o přímkách a křivkách. Naučíte se dnes lépe znátí přímky.

Pozorujte kříž vedle kostela! Ukaž delší přímkul! Ukaž kratší! Polož proutek na delší přímkul! Nyní máš položit proutek na přímkul kratší. Dejte pozor, co musí s proutkem učinit! Proutek otočil. Leží nyní proutek tak jako prve? Leží krátká přímkula tak

jako dlouhá? Leží tyto přímky stejně? Říkáme, že přímky nejsou stejně položeny. Polož proutek na střechu obrázku! Zas musil proutek jinak otočit. Je tato přímka tak položena jako přímky na kříži? I tato přímka je jinak položena.

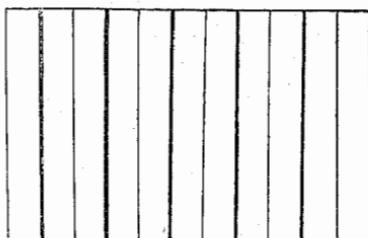
Můžeme si změřit, jak jsou tyto přímky položeny. Co to mám v ruce? Je provázek přímý? Jaký je? Co jsem zavěsil na prováze? Je ještě křivý? Jaký je? Co visí na provázku? Prováze také visí. Hleďte, ani se nehýbe! Tak visí také pavouk na pavučině. Co ještě tak visí? (Závaží u hodin, kyvadlo v klidu, visací lampa, okov ve studni a t. d.) Ukaž rukou, jak visí prováze! Protože tak rovně, tiše visí, říkáme, že je svislý. Jaký je tento prováze? Zkusime, zdali je některá přímka podle svislého provázku nakreslena. Učitel přiloží zatížený prováze k jedné svislé přímce. Hleďte, přímka se docela za prováze skryla! Jaký je prováze, že přímo visí? Jaká je tedy také tato přímka? Ukaž, která přímka je ještě svislá! Přesvědčme se o tom. Učitel přiloží olovniči k přímce. Je tato přímka svislá? Tak vyhledají se také ostatní přímky svislé na obrázku.

Žáci vyhledávají svislé přímky na jiných předmětech. Výprávěli jsme si také o stole. Ukaž, které hrany jsou na něm svislé! Podobně ukazují žáci na jiných předmětech svislé hrany, při čemž někdy učitel přesvědčí olovniči žáky o svislém směru.

Naučíte se přímku svislou kreslit. Žáci připraví si tabulky a pisátka. Tabulky jsou posud umístěny rovnoběžně s hranou lavice. Nejprve nakreslim sám na tabuli svislou přímku. Přiložim svislý provázek k tabuli a podél něho budu kreslit. Učitel nakreslí svislou přímku přes celou šířku tabule. Jakou přímku jsem nakreslil? Kde jsem začal kreslit? Kam jsem kreslil od hora? Nakreslím ještě jednu přímku bez provázku. Jaká je tato přímka? Přesvědčíme se o tom. Učitel přiloží opět olovniči. Je svislá? Vidíte, že svislé přímky můžeme kreslit i bez provázku. Nakreslite si svislou přímku na tabulku. Budete kreslit jako já na tabuli. Kde začnete? Kam budete kreslit od hora? Nasadte všechni až nahore! Táhněte pomalu rovno svisle až dolů! Jakou přímku jste nakreslili? Přímka svislá se na poprvé ani na podruhé nepodaří. Dobrým znamením je, kreslili ji žáci čím dále tím přesněji. Nejhrubší chyby dá učitel žákům uznamenat a opravit. Užívá při tom jako pomůcky olovnice, stavě při tom tabulkou do polohy svislé. Nejčastěji objevuji se místo přímky oblouky nebo křivky vlnité, místo přímek svislých přímky více nebo méně šikmé. Podobným způsobem pokresl se celá plocha tabulková.

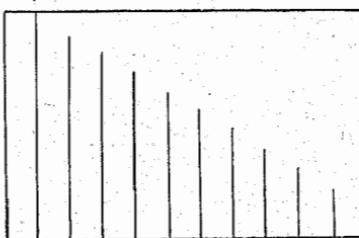
Potom cvičí se žáci v kreslení slabých a silných přímek svislých. Učitel řekně: „Nakreslím opět dvě svislé přímky.“ Nakresl jednu slabě a druhou silně. Jsou obě přímky svislé? Jsou-li pak obě úplně stejné? Jaká je prvá? Jaká druhá? Když jsem kreslil slabou přímku, tu jsem jen málo na křídou přillačil. Jak jsem musil přitlačit na křídou, když jsem kreslil přímku silnou?

Nakreslite si také na tabulce napřed slabou přímku svislou. Jak přitlačíte na pisátko? Nakreslete si přímku slabou! Učitel prohlédne a opraví. Jakou přímku si nakreslite nyní? Jak přitlačíte na pisátko? Nakreslete si přímku silnou! Učitel při tom dbá toho, aby žáci při psaní přílišně netlačili.

Tak střídají se přímky silné a slabé.

Žáci kreslí též přímky svislé různé délky. Opět nakreslím dvě přímky svislé. Učitel nakreslí jednu delší, druhou kratší. Jaké jsou obě přímky? Jsou-li stejně dlouhé? Jaká je druhá? Kde jsem začal druhou přímku kreslit: výše nebo niže? Nakreslete si prvnou přímku přes celou šířku tabulky! Nyní si nakreslete také druhou přímku! Kde začnete kreslit? Podobně kreslí žáci vedle sebe svislé přímky stále kratší a kratší na celé tabulce, jak učitel předkresluje.

Ze svislých přímek a teček sestavují potom žáci obrázky různých předmětů (chmýřku pampeliškovou, hořící svíci, olovnici, stromy a t. d.).

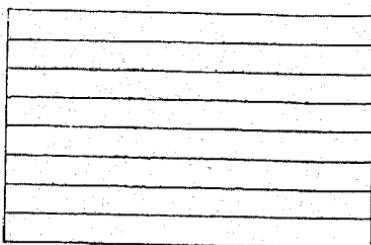

Vodorovná přímka. Ukaž kratší přímku na kříži! Je ta přímka svislá? Opět si změříme, jaká je. Co mám zde ve sklenici? Učitel naplní do polovice širokou sklenici vodou. Nemá-li sklenice čtyřhranné, užije nejlépe velké mísy, nejlépe skleněné. Voda rýsuje se na stěně sklenice přímkou. Ukaž, pokud sahá voda! Tu

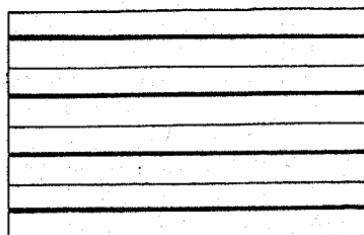
vidíme tmavou čáru. Ta je od vody. Změříme, je-li přímka nebo křivka. Co je ta čára? (Přímka.) Učitel pohně sklenicí. Je ta čára ještě přímá? Jaká je nyní? Podíváme se, jaká bude, až se voda ustojí. Jaká je ta čára nyní? Je ta přímka svislá? Učitel o tom přesvědčí žáky olovnicí. Hleďte, ta přímka je tak rovná jako voda nahore. Proto říkáme, že je vodorovná. Jaká je ta přímka? Přiložím nyní proutek k této přímce. Jaký je také proutek? Přiložím proutek vodorovně na kratší přímku kříže. Proutek ji celou přikryl. Je ta přímka tak položena jako proutek? Proutek je vodorovný. Jaká je tedy tato přímka? Nyní vyhledávají žáci jiné přímky vodorovné na obrázku, vodorovné přímky ve svělnici nakreslené a vodorovné hrany na předmětech.

Naučím vás kreslit přímku vodorovnou. Vezměte do ruky pisátko! Otočte je vodorovně! Položte je tak na tabulku! Učitel ukazuje při tom proutkem, aby pisátko bylo v poloze průčelné. Tak položíte přímku vodorovnou. Přiložím také tak vodorovně proutek na tabuli. Podél proutku a dále až na konec tabule nakreslím přímku. Jaká je ta přímka? Na které straně jsem ji začal kreslit? Kam jsem táhl křídou? Nakreslím přímku vodorovnou bez pomoci proutku. Žáci opět popíší, jak si učitel při kreslení počíná. Nyní nakreslite přímku vodorovnou nahore na svých tabulkách. Při které straně začnete kreslit? Nasadte pisátko nahore při levé straně! Na kterou stranu potáhnete? Kreslete! Učitel prohlédne a opraví. Přímkami vodorovnými pokreslí žáci celou tabulku. Přímky slabé a silné, dlouhé a krátké kreslí se podobným postupem jak u přímky svislé.

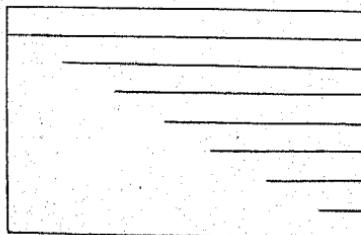
I.

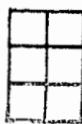
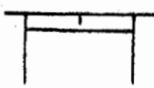
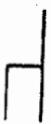
II.

III.

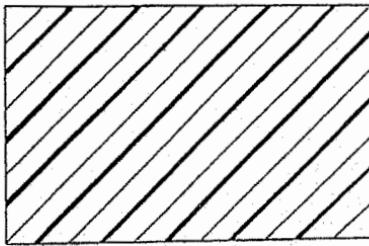
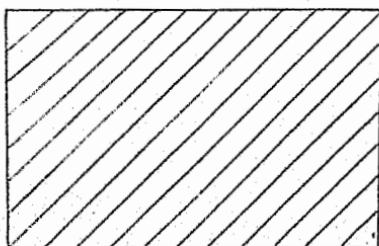
Z přímek vodorovných a svislých kreslí žáci známé [předměty (kříž, židli, stůl, okno atd.)],

Obrazů těch může potom učitel vhodně užiti pro počátečné čtení.

Přímka šikmá. Na obrázku kostela ukáži žáci všechny přímky svislé a vodorovné. Pohlédněme na přímku, kterou jsem nakreslil střechu. Přiložím k ní svislý proutek. Je to přímka svislá? Přiložím k ní proutek vodorovný. Je vodorovná? Přímka tato není svislá ani vodorovná. Takové přímce říkáme šikmá. Jaká je tato přímka? Učitel ukáže potom na šikmou přímku opačného směru. Je tato přímka svislá? Je vodorovná? Jaká je tedy? Ukaž jinou přímku šikmou na obrázku! Co jsem poznačil tou přímou? Potom ukazují žáci šikmé přímky ve světnici a šikmé hrany na předmětech.

Vezměte pisátko do ruky! Dejte je tak šikmo, jako je tato přímka! Učitel ukazuje na levou střechu kostela. Položte je tak šikmo na tabulku! Žáci při tom postaví tabulku svisle. Tak budeme nyní kreslit přímky šikmé. Položím tak šikmo proutek na tabuli a nakreslím podél něho přímku. Jaká je ta přímka? V kterém koutě jsem začal kreslit? (V levém dolním). Kam jsem táhl? (V pravo nahoru.) Nakreslím ještě jednu šikmou přímku. Žáci opět popíší, jak ji učitel kreslil. Nyní budete kreslit na tabulkách. Žáci kreslí podobně jako předešlé přímky. Učitel žákům na tabuli postupně předkresluje. Při tom pozorují žáci, že se přímky do koutů kráti. Podobně kreslí se šikmé přímky opačného směru. Opravy provádějí se tak jak u předešlých přímek. Přímky slabé se silnými střídají se tak jak u předešlých.

Za vhodná cvičení hodí se kreslení známých předmětů (jedle a jiné stromy, deštník, domek, vepřík, kůň atd.)

§ 26. Slovo, slabika.

Poznámka: V názorném vyučování při rozmluvě o rukou poznali žáci říkadlo, jehož užije učitel za úvod k rozkladu na slabiky. Jsou-li věty podkladem rozkladu na slabiky, nechť obsahují s počátku jen dvě slova dvouslabičná. Později mohou obsahovat tři a více slov dvouslabičných a potom i slova o třech i více slabikách.

Več jsme rozkládali větu? Učitel dá žákům za opakování rozložit vhodnou větu na slova, na př.: Váša piše úlohu. Rozklad činí přesnějším vhodnými otázkami, na něž odpovídají žáci jedním slovem. Kdo piše úlohu? (Váša.) Co dělá Váša? (Píše.) Co piše Váša? (Úlohu). Dnes naučíte se rozkládat slova. Dříve však povíte mi říkadlo, které říká Jeník své sestřičce Aničce. Říkej je! Budeme říkat slabě všichni a při tom budeme také slabě tleskat rukama. Žáci říkají:

„Pa-ci, pa-ci, pa-cič-ky,
tá-ta kou-pil bo-ti-čky
a ma-min-ka met-lič-ku
na plač-ti-vou hol-čič-ku.
Pa-ci, pa-ci, pa-cič-ky,
dal nám Pán Bůh ru-čič-ky,
by ru-čič-ky dě-laly
a no-žič-ky bě-ha-ly.

Při tom dbá učitel, aby žáci nespěchali a každým tlesknutím značili pokaždé jen jednu slabiku. Po sborovém odříkávání vystřídá se ještě několik jednotlivců. Nyní jsme říkali básničku po kouscích. Při každém kousku jsme tleskli. Také slova budeme říkat po takových kouscích. Můžete si při tom také tleskat.

Co je ve sklenici? (Odpověď jedním slovem.) Nahnu sklenici. Učitel nahne sklenici, by voda kapala. Co dělá voda? (Zase odpoví žák jedním slovem.) Pověz o vodě, co dělá! (Voda kape.) Řekli jsme větu o vodě. Větu rozloží žáci známým způsobem na slova. Řekni ještě jednou celou větu. „Pa-ci, pa-ci, ru-čič-ky“ říkali jsme po kouscích a tleskali jsme si při tom. Tleskaj si a říkej tuto větu také tak po kouscích! Žáci opakují několikrát a sborově: vo-da ka-pe. Co kape? To je první slovo. Kdo dovede

tleskat a říkat první slovo po kouscích? Opakuji jednotlivce i sbor. Pověz jen první kousek toho slova! Pověz druhý kousek! Kolik kousků má toto slovo? Žáci vyjmají slabiky z prvého slova několikrát pořadem postupným i obráceným. (Vo-da, da-vo.) Podobně rozloží žáci druhé slovo. Rozklad obou slov se několikrát opakuje. Podobně mohou žáci rozkládat slova z vět, jež hledí k jednomu oboru, na př. pára pálí, ledy tají, vodu pijí, mléko kape atd. Místo kousek slova budeme říkat slabika. Pověz první slabiku ve slově voda! Pověz druhou slabiku v tom slově! Kolik slabik má to slovo? Podobně prakticky naučí se žáci tohoto názvu užívat na rozkladu jiných slov. Rozkládali jsme slova. Co jsme v nich říkali? Več jsme tedy rozkládali slova?

Jako vhodné a milé cvičení hodí se doplňování slabikou napovíděných slov nebo sklad slov z daného pořadí slabik a řazení slabik přesmyknutých ve slova. Myslím si slovo, jež značí zvíře. První slabika je koč -. Která je druhá slabika? Které slovo jsem si myslil? Podobně na jiných jménech osob, zvířat a věcí. Dovedou-li žáci doplňovati scházející slabiku, dá učitel skládat slovo ze slabík. Myslím si opět slovo, jež značí zvíře. Má tyto slabiky: ko — hout. Které slovo si myslím? Co dělá kohout? Podobně na jiných slovech. Těžší jsou cviky, kde žák má přesmyknuté slabiky pořádat ve slovo. Se slovy dvouslabičnými snáze se to daří než s několikaslabičnými. Znám slovo, jehož druhá slabika je —láč, prvá ko—. Děti to rády jedí. Které slovo je to? Vázne-li sklad, může učitel pomoci žáku tím, že dá jmenovat napřed prvou a potom druhou slabiku a podle předchozího cvičení složit ve slovo. Těmito cvičeními vyniknou jasně pojmy slovo — slabika.

§ 27. Kruh a čtvero druhův oblouků.

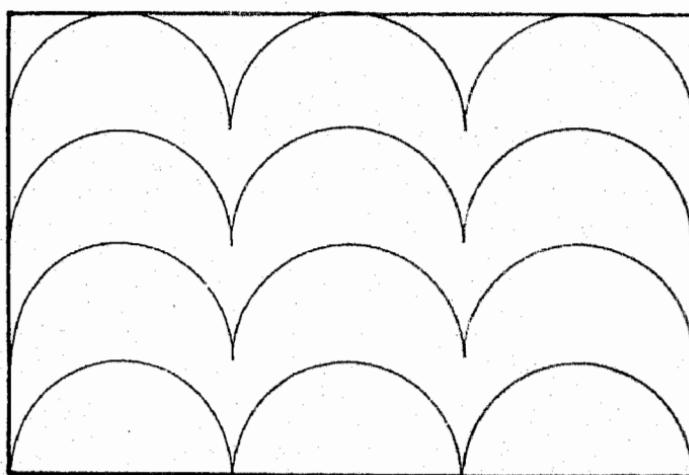
Poznámka. Jak kreslit jednotlivé obrázky, je podrobněji vyloženo v názorném vyučování, kam totiž kreslení více patří než do psaní.

Budete zase kreslit čáry. Znáte již kreslit přímky. Jaká je tato přímka? Učitel může použít zase známého obrázku kostela. Nakresli na tabuli přímku svislou! Ukaž jinou přímku svislou! Podobně zopakuje se stručně o přímkách vodorovných a šikmých.

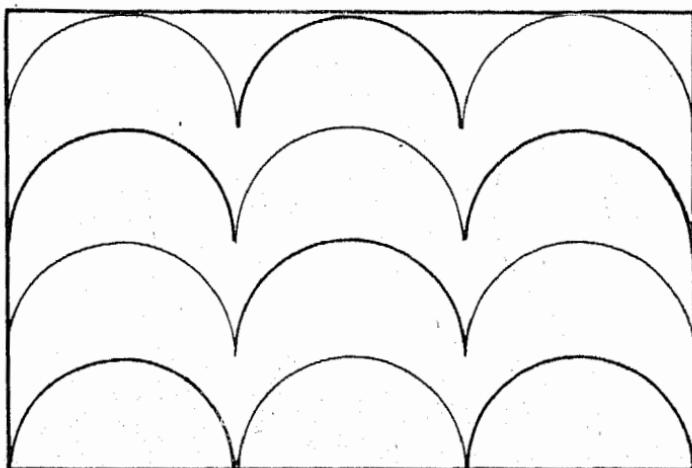
Na obrázku nejsou jenom přímky. Jak jmenujeme tuto čáru? (Oblouk kostelního okna.) Ukaž jinou křivku! Ukaž křivku na kříži! Ukaž křivku v okně věžním! Čemu se podobá ta křivka? (Kolo.) Jak říkáme tedy této křivce? (Kolo, kolečko, kroužek.) Místo kola říkáme kružnice. Uználi učitel při svém materiálu žactva za lepší ponechat název kolo a teprve později jej nahradit názvem kružnice, učiní v daných poměrech také dobře. Je křivka na kříži také taková kružnice? Ale přece se kružnicí trochu podobá. Přesvědčím vás o tom. Učitel vezme proutek a ohne jej

nad obloukem křížovým. Nyní je proutek tak ohnut jako tato křivka. Přiložím jej ke kružnici. Je ohnut jako kružnice? Zdali je to celá kružnice? Je to jen kousek kružnice. Kousku kružnice říkáme oblouk. Ukaž oblouk na kříži! Kam je vyhnut oblouk na kříži? Žáci pozorují pak oblouky nad křížem příčkovým v okně věžním a určí, kam jsou vyduty. Jmenují pak jiné oblouky na obrázku a určují, jak jsou prohnuty. Vyhledávají též oblouky na čarách ve školní světnici i na hranách předníelů. Poznají tak oblouk nahoru, dolů, v pravo, v levo prohnutý.

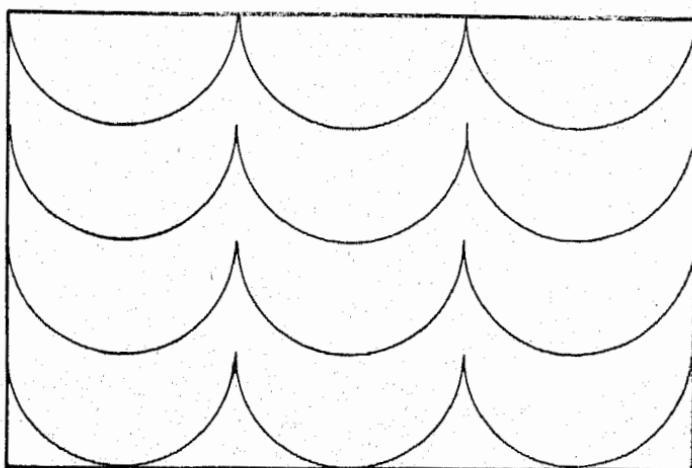
Budete kreslit takové oblouky, jako je tu na kříži. Kam je ten oblouk prohnut? Budeme kreslit oblouky nahoru prohnuté. Nakreslím do horní polovice tabule oblouk. Nakreslete si také takový oblouk do horní polovice své tabulky. Učitel vylkne přibližně přímku, která je v polovici plochy tabulkové. Kde začnete? (Na levém kraji uprostřed). Kam potáhnete? Kde zakončíte? Nakreslete si oblouk nahoru prohnutý. Učitel prohlédne a opraví, pokud možno přesnosti na tomto stupni docílit. Vedle nakreslíme si zas oblouk. Hleďte, jak jej nakreslím. Čeho se dotýká druhý oblouk? Kde jsem jej začal psát? (U prvého oblouku.) Žáci nakreslí tak první oblouk a celou prvou i druhou řadu oblouků. Kde jste viděli takovou řadu oblouků? (Na obrubách výšivek, na plotech, na taškových střechách atd.)

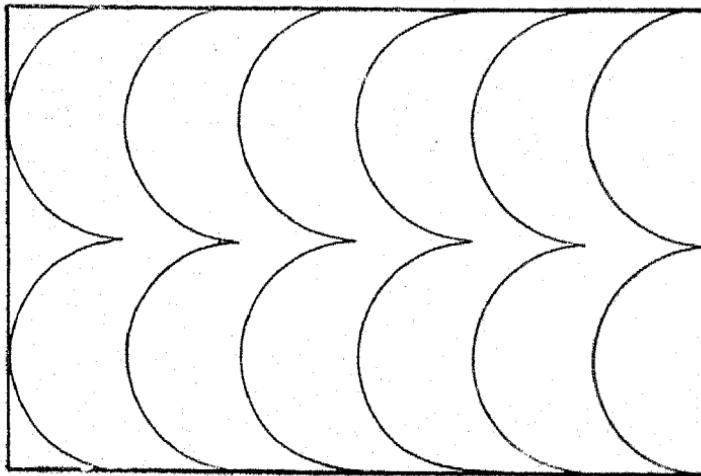
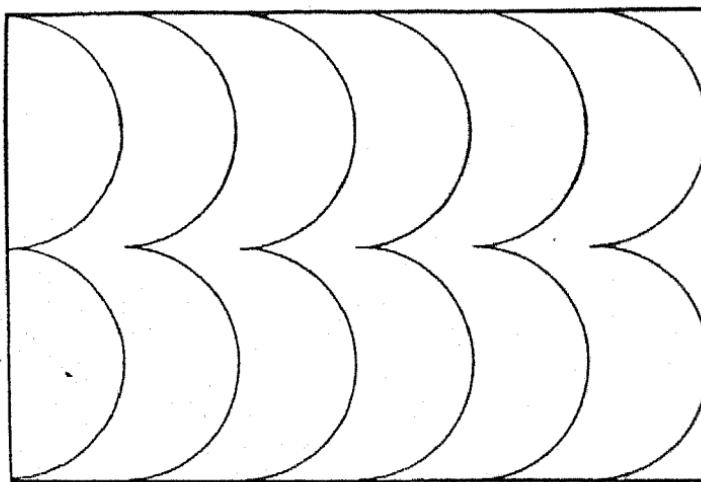

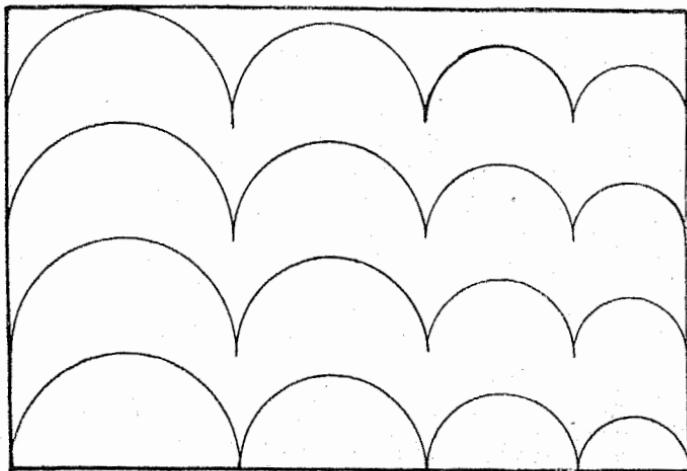
Oblouky různé velikosti a síly kreslí žáci podobným způsobem jako přímky těchto odstínů. Postup je naznačen na obraze.

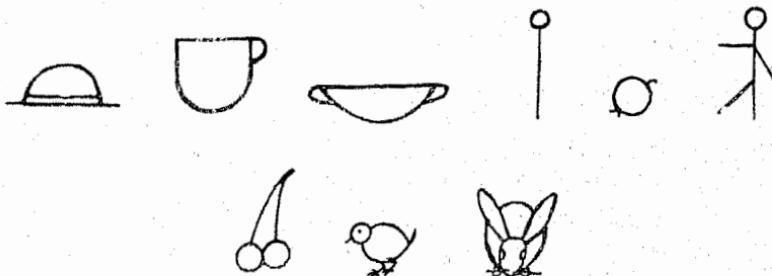
Týž postup zachovává učitel, kreslí-li oblouky dolů v **pravo** a v levo prohnuté. Obloukům může předeslat učitel kreslení kružnice týmž postupem, jako kreslí oblouky. Nutno to však **není**.

Z oblouků a přímek sestavují potom žáci různé snadné obrázky známých předmětů (klobouk, hrnek, mísu, vařeku, jablko, třešně, ptáka, králička atd.).

Postupuje-li učitel methodicky, může dát žákům nakreslit také kostelík podle užitého obrázku.

§ 28. Základní tahy písma.

Poznámka. Tomuto cvičení jednak předchází, jednak se s ním slřídá rozklad na slova a slabiky tak, jak bylo na §§ 23. a 26. ukázáno.

Liniatura. Psali a kreslili jste různé čáry a předměty. Nyní budeme psát pouze čáry. Na tabulce máte na jedné straně nakresleny přímky. Těch nemůžete smýt. Jak jsou položeny ty

přímky? Jaké jsou tedy? Jaké barvy jsou? Žáci pozorují a ukažují vše na svých tabulkách. Takové přímky máme i na naší velké tabuli. Podiváme se tedy napřed na ni. Počítej, kolik těch přímek je na tabuli. (Je-li jich více než deset, počítaj žáci u následné znova od jedné do deseti.) Jsou-li pak všechny ty přímky stejně dlouhé? Jsou-li stejně silné? Mezi přímkami vidíte cestičky. Ukaž cestičku mezi první a druhou přímkou! Ukaž cestičku mezi těmi dvěma přímkami! Také mezi ostatními přímkami jsou cestičky. Jsou-li pak všechny cestičky stejně široké. Změříme si prvé dvě. Učitel změří je ukazovátkem nebo pisátkem. Která je širší? Která je užší? Jaká je cestička pod úzkou cestičkou? Tak přesvědčí se žáci, že mezi dvěma širokými je pokaždé jedna úzká cestička. Cestičky jsme počítali od hora. Úkažte první úzkou cestičku na své tabulce! Jaká je cestička nad ní? Jaká je pod ní? I tu máte úzkou mezi dvěma širokými cestičkami. Dvě široké, ta horní a ta dolní, patří úzké cestičce. Povím vám, nač máme tyto cestičky. V těch cestičkách budeme psát. Abyste věděli, jak dlouhé čáry máte psát, na to jsou ty cestičky. Hned uvidíte.

Sla bý tah šikmo v pravo na horu. Napiši přímku. Učitel napiše šikmou od dola nahoru ve třech cestičkách. Jak jsem položil tu přímku? Jaká je tedy ta přímka? Jaká je podle sily? Podívejte se, jak je dlouhá! V kolika cestičkách jsem ji napsal? Jmenuj ty cestičky! (Dolní široká, úzká, horní široká.) Kde jsem začal psát? Učitel ukáže. Kam jsem táhl? Napište si také takovou šikmou přímku. Nalezněte si prvé tři cestičky! Začněte dole v dolní široké! Nyní táhněte slabě přes tři cestičky až do horní široké. Učitel prohlédne a opraví. Dbá jmenovitě toho, by žáci dotahovali, ale nepřetahovali, by psali stále úhledněji a přesněji. Podle toho, jak obratně má učitel žactvo, píše tento tah ve třech cestičkách, na jednom nebo několika řádcích, třeba i na celé tabulce. Část píší žáci postupně zároveň s učitelem, ostatek podle povetu učitelova, by se neukvapovali a nepsali nedbale.

Napišete ještě jednu řadu šikmých přímek, ale jinačich, než jaké jste prve psali. Učitel napiše tímž způsobem tento tah do úzké a horní široké mezery. Žáci určí, v kolika cestičkách je psán a ve kterých, že je psán jako předešlý tah, jen že je kratší. Týž postup zachovává se při psaní na tabulce. Týmž postupem píše se pak tento tah jen v jediné úzké cestičce.

Silný tah šikmo v levo dolu. Postup je týž jako při tahu předchozím. Učitel dbá toho, by žáci při psaní tohoto tahu příliš netlačili. K vycvičení ruky v rozdílech obou tahů hodí se střídání jich na jednom řádku.

Spojení hrotom slabého tahu šikmo nahoru se silným tahem šikmo dolu. Umíte psát již tento tah (učitel napiše na tabuli slabý tah šikmo nahoru) a tento tah (napiše vedle silný šikmo dolu.) Naučíme se psát oba tahy dohromady.

Napřed napiš slabý tah. Žáci řeknou, jak jej má učitel psát. Tam, **kde** jsem přestal, začnu psát hned druhý tah. Opět povídí **žáci**, jak má učitel tento druhý tah napsat. Potom pozorují, jak **oba** tahy spojil. Ukaž, kde jsem dopsal první tah! Ukaž, kde **jsem** začal psát druhý! Kde jsem dopsal první tah, začal jsem **druhý**. Čemu se tyto dva spojené tahy podobají? (Biči, trnu.) Učitel napiše na tabuli toto spojení tahu ještě několikrát ve třech mezerách, aby žáci dobře viděli, jak provádí spojení. S výhodou je, že si ruka navykla na směr obou tahů, jmenovitě tahu druhého. Potom piše na tabulkách. Učitel dá žákům napsat volně asi **tři** tvary. Aby žáci nekvapili, dá jim psát postupně na povel. Pak prohlédne a opraví chyby. Nejčastěji se bude objevovat **ona** chyba, kde žák vede druhý tah siko v pravo dolů. Aby si oko žákovo přiliš na špatný tvar nezvykalo, může nařídit upozornit učitel před psaním a důrazně vytknouti, kam má také druhý tak směrovat. Postup cvičení je týž jako u předešlých tahů. Tohoto tvaru může učitel užít k vývoji tvaru číslice jedna.

Spojení opačné s hrotom dole. Postup je týž jako při spojení předešlém, jen že je tu nutno vytknouti rozdíly. Cvičením střídají se oba způsoby spojení.

Spojení slabého tahu nahoru obloučkem se silným tahem dolů. Učitel předepíše známé spojení hrotové. Vedenle napiše spojení obloukové a dá žákům pozorovat, čím se sobě tato dvě spojení podobají a čím se od sebe liší. Důrazně upozorní žáky na to, že oblouček je malý jen a že první tah přechází v něj až zcela na konci. Největší chyba, již se tu žáci dopouštějí, je ta, že piší oblouk příliš veliký, tak že se v něm obě přímky ztrácejí. Postup psaní je týž jako při spojení s hrotom nahore.

Spojení opačné s obloučkem dole. Postup je týž jako při tahu předešlém. Cvičí se střídavě napřed se 4. spojením, potom s 5.

Smyčkové horní spojení dvou tahů. Spojení toto bude působiti žákům mnohem větší obtíže než tahy předešlé, také více chyb se tu objeví, leč častými cviky, jmenovitě praktickým upotřebením v příslušných písmenách, lze i při tomto tahu dosáhnout úhlednosti a správnosti. Jediná obtíž se všemi svými následky spočívá ve zpětném oblouku spojovacím.

Učitel napiše na tabuli známá spojení tahů s obloučkem nahore a dole. Žáci určí, jakým způsobem byl psán oblouček. (Důležito, že byl vždy zahnut v pravo). Nyní budeme opět psáti tah nahoru a tah dolů. Oba tahy spojíme také obloučkem. Oblouček však nezahneme od levé k pravé. Učitel napiše toto spojení ve všech třech mezerách. Žáci popíší jednotlivé tahy a jejich spojení. Při obloučku vytknou, že byl psán pozpátku a byl zahnut s prava na levo. Čemu se podobá tento tah? (Smyčce,

pentličce). Nevědí-li žáci, ukáže učitel smyčku na provázku. Kde je svázána smyčka? Co je v těch místech? Kdo dovede ukázat souček na smyčce napsané? Na které přímce je souček? (Na třetí). Učitel ještě dvakrát nebo třikrát napiše tento tvar volně na tabuli, by žáci dobře viděli, jak si při psaní počíná. Výhodno je, když žáci spojení toto pro ně dosl. obtížné napodobují na před prstem ve vzduchu, potom na lavici. Při psaní na tabulkách počíná si učitel podobně jak u tvarů předešlých. Zmenšené spojení píše pak ve střední a horní mezeře a konečně jen ve střední. Jako cvičení střídá je s jinými tvary obloučkovými.

Dolní smyčkové spojení dvoj. tahů. Postup při psaní těchto tvarů je podobný jako při tahu předešlém. Tam nabyla již ruka jisté zručnosti v provádění zpětného obloučku; obtíž nebude tedy tak veliká jako prve. Hned s počátku srovnáme toto spojení se spojením předešlým, s kterým je také při cvičení střídáme.

Tah vejčitý. Tento tah nebude tak působit žákům obtíž horním obloučkem zpětným jako spíše tvarem. Leč i tu se dá do jisté míry docítit přesnosti.

Učitel předepíše vejčitý tah ve třech mezerách na tabuli. Čemu se podobá tento tah? (Vejci). Kdo snáší vejce? Takový tah jako vejce naučíte se také psát. Že se podobá vejci, říkáme mu tah vejčitý. Žáci opakuji. Napiši vedle tah, který již znáte (V'). Žáci popíší, co a jak učitel při tomto tahu provedl. Nyní napiši ještě jednou tah vejčitý. Kde jsem začal také při tomto tahu psát? Nepsal jsem však přímo dolů. Na kterou stranu jsem prohnul první tah? Co jsem napsal dole? Má tento tah dole také oblouček? (V'). Kam jsem psal potom? Psal jsem tento tah přímo? Na kterou stranu jsem jej prohnul? Co jsem napsal nahore? Na kterou stranu jsem sehnul tento oblouček? Tím jsem vajíčko zavřel. Žáci popíší ještě jednou tento tah. Učitel předepíše ještě tři i čtyry tvary, by žáci viděli, jak si mají při psaní počínat. Připravou na psaní krouží žáci rukou ve vzduchu napodobujíce tvar vejčitý. Potom napodobují takto jen tvar jednotlivý. Týž tvar napodobují žáci prstem na desce lavice. Dřív, než přikročí se ku psaní na tabulkách, můžeme upozornit na chyby, jichž se žáci na tomto tvaru nejvíce dopouštějí. Chyby na tabuli nápadně napišeme, dáme je žákům vytknout a sami je opravíme. Nejčastěji objevuje se chyba v části hořejší, kterou žáci přiliš rozšířují. Svádí je k tomu koncové dva tahy písmene u, jež před tím psali. Další postup v procvičování je podobný předešlému. Tah vejčitý střídá se s tvary smyčkovými.

Podobného postupu v hlavních rysech setří učitel, uzná-li za vhodno připojit ještě jiná spojení tahů, jako připravná cvičení na psaní. V provádění musí být ovšem rozmanitost, aby se psaní žákům časem nezprotivělo.

§ 29. Hláska a písmeno i.

a) Příprava.

Znáte již věty, slova a slabiky. Dnes poznáte něco nového. Budu vám proto něco vypravovat. Slyšte!

Mila měla panenku. Říkala jí Lidka. Vítěk měl houpacího konika-vraníka. S čím si hrála Mila? S čím bratr její Vítěk? S čím si hráváš ty? Jednou šila Mila Lidce šaty. Čím šila? Jaká je jehla na konci? Vítěk se houpal na koni. Mila nedala pozor, pichla se do prstu. Co ucítila? Vykríkla: „i — to boli!“ Jak vykríkla Mila? Opakuje se. Jaká byla Mila, že nedala pozor? Vítěk skočí s koně, běží k Mile a vidí na prstíku krůpěj krve. Zavolá: „i, to nic nedělá!“ Jak zavolal Vítěk? Jak zavolala Mila? Přijde maminka, podívá se na prstík a povídá: „i — to se do rána zahojí“. Co řekla mamička Mile? Opakuje se. Ráno na to nevěděla Mila ani, do kterého prstu se pichla. Zahojilo se to.

b) Vývoj hlásky.

Jak zvolala Mila, když se pichla? Jak zavolala napřed? (i). Učitel dbá toho, by žáci oddělovali toto i od ostatní věty, jako on. Co řekla potom Mila? Jak křikla Mila v tom, když se pichla? (i). Zvolej také tak! Řekněte tak všichni! Zavolala krátkým hláskem. Ten hlásek si zapamatujeme. Který hlásek si zapamatujeme? Řekněte jej všichni! Co řekl Mile Vítěk? Když uviděl krev, zvolal: i! Ale že to bylo jen jehlou a nikoliv nožem, dodal, aby Milu potěšil: „To nic nedělá“. Jak vykřikl napřed Vítěk? (i). Opakuje se. Jakým hláskem zvolala Mila? (i). Vítěk zvolal i, Mila i. Volali oba stejně? Jak volali oba? Jak to řekla Mile maminka? Který hlásek řekla napřed? (i). Který hlásek řekla Mila napřed? Vítěk? Maminka? Vyslovte ten hlásek všichni! Místo hlásek říkáme také hláska. Kterou hlásku řekli Mila, Vítěk i maminka? Všichni tři řekli tedy stejnou hlásku.

c) Cvičení hlásky.

Kterou hlásku jste říkali? Učitel dá hojně jednotlivcům, jmenovitě oněm, o nichž ví nebo se domnívá, že špatně vyslovují, hlásku tuto nahlas a zřetelně vyslovovat. Chyb dialektických nebo mluvních bývá proti této hlásce velmi málo. Žáci nechť nesvírají při výslovnosti jejím rtův a nestahují koutků rtových. Kde objeví se podobná chyba, srovná žák ustrojení svých mluvidel dle obrazu v zrcadle s ustrojením mluvidel žáka správně vyslovujícího. Za pomocí zrcadla opraví pak podobně svoje mluvidla. To platí zejména při hláskách, proti nimž vadným užíváním mluvidel nejvíce žáci chýbuji. Znetvořování zvuku hláskového nemá učitel ani u jediného žáka trpět. Než přikročí k psaní a po

případě k vývoji hlásky nové, musejí všichni žáci známou hlásku nahlásit a zřetelně umět vyslovovat. Když docílili jsme u všech žáků správné výslovnosti, možno již při této první hláskce přistoupit k procvičování s jinými hláskami, třeba ne dobré známými.

Jak volá maminka na slepice? (Pi, pi, pi). Žáci opakují, a učitel otáže se, kterou hlásku známou tam slyší. Jak kokrhá kohout? (Ky-ky-ry-ky). Kterou hlásku umí vyslovovat kohoutek? Vite-li, jak se směje Anička? (Hihili). Kterou hlásku slyšíte v jejím smíchu? Jak volá babička na kočku? (Či, či, či). Kterou hlásku také vyslovuje. Vozka chce, aby koně jeli. Jak na ně zavolá? (Hy). Kterou hlásku tam slyšíte? Jak píská kuřátko? (Ti-ti-ti). Která hláška je vám v tom hlase známa?

Povím vám dvě slova a vy mi řeknete, ve kterém je hláška **i**. Cip — cep. Podobně: Míč — meč, rýč — řeč, klič — kleč, výr — var; šíp — luk, bič — kůň; stín — strom; les — dub a j.

Zas budu jmenovat slova a vy mi povíte, ve které slabice je hláška **i**. Lipa. Neví-li žák hned, ve které slabice je známá hláška, dá učitel napřed slovo rozložit na slabiky a pozorovat prvou slabiku, potom druhou. Podobně vyhledávají žáci hlásku **i** z jiných slov, na př. ze slov šídlo, vidle, kvítek; koník, papír, halíř; pi-sátko, ručička, klekání; rybička, snídaní, komínik.

Kdo dovede mi povědít slovo, ve kterém je hláška **i**? Vázne-li vyhledávání takových slov, pomáhá učitel otázkaní. Je to na střeše a valí se z toho kour. Co je to? (Komin). Ve které slabice je hláška **i**? Řežeme tím dříví. Co je to? (Lila). Ve které slabice je hláška **i**? Nakreslím něco na tabuli. Co je to? Je ve slově židle hláška **i**? Ve které slabice je hláška **i**? Vari se to ze švestek a dává se to do buchet. Co je to? (Povidli). Ve kterých slabikách je hláška **i**? Podobně cvičí se na víc slovech přípravou na rozklad ve hlásky. Vyjímánf hlásky **i** přijde postupně snáz a rychleji, když navykne si ucho odlišovat známé hlášky od ostatních neznámých. Toť první stupeň k rozkladu na hlásky.

d) Psaní písmene.

Nyní bychom si rádi hlásku **i** poznámení, abychom ji nezapomněli. Ukáži vám, jak ji poznámenáme. Kterou hlásku poznámenám? Opakujte ji všichni! Učitel napiše ve třech mezerách písmeno **i** na tabuli. Kterou hlásku jsem poznámenal? Počítej, z kolika čar se skládá toto znaménko! Podívej se na první čáru! Psali jsme již takovou? Jaká je, tenká nebo tlustá? Kam jsem ji táhl? Podívejte se na druhou čáru! Podobně jako první popiš se i druhý a třetí tah. Jak jsou psány tyto tři čáry: každá zvlášť, nebo dohromady spojeně? Psali jsme také čáry dohromady spojené. Co tvoří první dvě čáry nahoru? Co druhé dvě dolů? Co je nad silnou čárou v cestíčce? Kterou hlášku jsem poznáčil na tabuli? Že jsem to znaménko hlásky napsal, jmenejte se písmeno.

Co jsem napsal na tabuli? Kterou hlásku jsem poznámenal písmenem? Protože jsem napsal hlásku **i**, je to znaménko písmene **i**. Které písmeno jsem napsal na tabuli? Teď napiši ještě jedno písmeno a pozorujte, jak budu psát! Kde jsem začal psát? Kam jsem táhl? Jak jsem táhl: silně nebo slabě? Kam jsem táhl potom? Jak jsem táhl? Co jsem napsal nahoře? Tak popiše se celé písmeno. Hleďte, tečka stojí právě nad silnou čarou, jako plamen nad svíci. Napíši ještě jedno písmeno Říkej mi, jak mám psát! Žák popisuje: Nahoru slabě, hrot, dolů silně, oblouk, nahoru slabě, tečka. Učitel při tom piše v přirozené velikosti v souslově linkové. Do které cestičky jsem napsal nyní písmeno? Přečti je! Také vy budete psát písmeno **i** jen v jedné cestičce Ve které? Napsal jsem je dříve ve třech cestičkách, abyste velké lépe viděli. Nyní budeme psát písmeno **i** prstem ve vzduchu. Žáci píší písmeno tak velké, jak velké je první písmeno na tabuli. Učitel stojí obrácen poněkud k tabuli, piše také a taktuje sám nebo žáci. Stojí-li učitel proti žákům, piše levou rukou. Cvik tento se několikrát opakuje. Nyní zkuste psát písmeno prstem na lavici. Budete psát přes celou šířku desky a tečku poznáčíte nad písmenem před lavicí. Učitel připomene před psaním na desce, by žáci prstem přiliš netlačili. Žáci píší za taktování učitelova několikrát písmeno **i**. Kdo dovede napsat písmeno **i** na tabuli? Říkej mu, jak má psát! Žák piše na tabuli pod písmenem učitelovým. Přečti, co jsi napsal! Přečtěte všichni! Několik lepších písářů vystřídá se v psaní na tabuli.

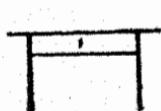
Nyní budele psati na tabulkách. Připravte vše ku psaní! Které písmeno budete psát? Ve které mezeře je napišete? Napište si jedno písmeno **i**! Při prvých písmenech učitel netaktuje, aby žák mohl všecku svou pozornost obracet jen k písmeni. Napište ještě jedno písmeno! Ještě jedno! Žáci píší po jednom písmeni, aby snad kvapem netrpely tvar a úhlednost. Odložte písátko! Nyní prohlédne učitel písmo všech žákův a chybu u většiny se vyskytující poznáčí na tabuli. Žáci ji vylknou a učitel opraví. Chyby jen u jednotlivců se vyskytující opraví jim učitel na tabulce. Přečtěte prvé písmeno! druhé! třetí! Nyní napišete ještě jedno písmeno a já vám budu při tom napovídат. Nasadte u úzké mezeře dole! Pište! Nahoru tenká, hrot, dolů tlustá, oblouček, nahoru tenká, dost, tečka. Pište ještě jedno písmeno! Učitel taktuje podobně. Potom prohlédne písmo, dá žákoví vytknout chyby, nebo sám je vylkne a opraví, kde je třeba. Dopište rádek. Přečti poslední písmeno.

Kterou hlásku zavolala Mila? Kterou Vitek? Vyslovím tu hlásku jako Mila: **i**. Vyslovte ji všichni. A vyslovím ji jako Vitek: **i**. Ještě jednou: **i**. Vyslovte ji všichni tak, jsou to obě hlásky **i**, ale přece nejsou stejně. Mila zvolala: **i**. Vitek: **i**. Jak jsem vyslovil Milčino **i**: zkrátká nebo zdlohu? A Vítkovo **i**? Učitel stále nápadně poznáčuje výslovnosti rozdíly délkové obou **i**. Milčino **i** je tak krátké, jako když píchneme nebo uděláme tečku. Učitel

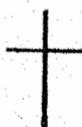
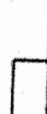
vysloví hlásku zkrátka a napiše při tom na tabuli tečku. Vitek vyslovil **i** zdlohu, jako by se divil, jako když píšeme čárku. Učitel vysloví **i** dlouze a při tom piše tak dlouhou přímku. Abyste poznali v písmě krátké **i**, dlouhé **i**, musíme to také na písmeni poznat. Co je delší, čárka nebo tečka? Napiši-li čárku nad písmeno **i**, jaké je to **i**: krátké nebo dlouhé? Napiši nad **i** tečku. Jaké je toto **i**? Jdi a napiš také písmeno dlouhé **i**. Budeme psát v sešitech dlouhé **i**. Žáci piší po jednom písmenu. Učitel prohlíží a opravuje chyby. Dopište celý rádek. Přečti poslední písmeno. Na druhém rádku piší žáci střídavě obě **i**. Kterou hlásku jste poznali? Jaká je hláska **i** dle délky? Která písmena jsme psali? Co píšeme nad krátké **i**? Co píšeme nad dlouhé **i**?

e) Čtení písmene.

Aby čtení hned s počátku bylo zajimavým, počináme si podobně jako slabikář. Hleďte, co je na stupni? (Stůl.) Co je ještě na stupni? (Židle.) Pověz o stolu i o židli, kde jsou! Stůl i židle jsou na stupni. Opakuj tu větu! Kousek té věty si poznacíme na tabuli. Učitel nakreslí stůl. Co jsem nakreslil? Obrázek známená slovo stůl. Co jsem teď nakreslil? (Židle.) Které slovo nám značí tento obrázek? Přečteme oba obrázky! Řekli jsme: stůl i židle. Učitel položí na spojku díraž. Co jsme nenapsali ještě? První slovo poznáčili jsme na tabuli. Přečti je! (Stůl.) Které slovo máme poznat nyní? To slovo má jen jednu hlásku. Řekni ji: Umíte poznat hlásku **i**? Jdi, napiš ji! Které písmeno napsal? Které písmeno napiši na druhé místo? Napiši. Přečti! Přečti třetí slovo! Přečti nyní vše, co jsme napsali na tabuli! Přečtete všichni! Napsali jsme celou větu? Ostatní část neumíte ještě psát. Tu dopovíme. Žáci čtou: Stůl i židle — a dopovědi: jsou na stupni. Podobně značí se věty: Kříž i obraz visí na stěně, klobouk i čepice visí na věšáku, skříň i kamna v koulě stojí, tabule i lavice žáci čistě ulírají. To jsou věci ve školní světnici. Znázornění vět na tabuli vypadá takto:

i

i

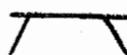
i

i

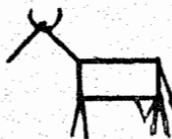
i

Podo**b**ného člení hojně poskytuji skupiny předmětů ze zkušenosti a z názorného vyučování dobře žákům známých. Toto člení má být nepoměrně hojnější čtení slabikářového, jemuž je pokaždé přípravou. Skupina zvířat domácích dá k obrázkovému psaní tyto věty: Kůň i kráva tahají vůz, kočka i pes běhají kolem domu, kohout i slepice sbírají zrnička, koza i ovce se pasou, husa i kachna na vodě plovou, vepř i králík mají chutné maso.

i

i

i

i

i

i

Jiné skupiny byly by:

i

(chlapec i dívce chodí do školy).

i

(myslivec i voják mají ručnici).

i

(sečkáč i mlátec pracují).

i

(vozka i žnečka jedou na pole).

i

(topol i jedle rostou u cesty).

i

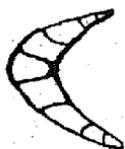
(klas i kvítek rostou na poli).

i

(hruška i jablko jsou chutné).

i

(rohlik i preclík rádi jíme).

i

(třešně i hrozny jsou sladké).

Podobných skupin vhodných je tolik, že volba nebude učiteli obtížnou. Žáci naučí se na tabuli v takovém pořádku čísti, jak se obyčejně čte a jak mají čísti také ve slabikáři. Měl-li by učitel pochybnosti, že by žáci ani po této přípravě nevyznali se ve čtení prvého článku slabikáře, přepíše celý článek na tabuli a čte jej v části obrázkové se žáky tak, jak bylo na skupinách ukázáno, v části písmenné týmž pořádkem prostě, jak bude tu za čtení tohoto článku zvláště ukázáno.

f) Čtení článku.

Něco z toho, co jsme posud čtli na tabuli, máte ve své knížce. Budete ji říkat slabikář. Jako tabulky ku psaní, tak budete vykládat i slabikář na lavici, když z něho budete miti čist. Vyložte slabikář! Učitel přihlíží k tomu, aby si žáci podobně počínali jako při vykládání tabulek. Pokud nectli žáci prvého článku, neporoučí učitel, aby slabikář balili do papíru. Na slabikáři máte pěkný obrázek. Obralte slabikář tak na lavici, abyste obrázek dobře viděli! To je pomůckou k správnému užívání slabikáře. Co je na obrázku nakresleno? Obrázek se stručně vyloží. Vice si o obrázku povíme jindy. Také budete o něm čist, až budete znát všechna písmena. Žáci obrazcejí pak list po listě počítajíce až na stránku, kde mají čist. Zde budete dnes čist. Máte zde také obrázky. Znáte je. Ukažte všichni prstem na první obrázek nahoře! Co je tam nakresleno? Co je v lávvi? Co děláme inkoustem? Také budete psát inkoustem, ale později. Kterou známou hlásku slyšte ve slově inkoust na začátku? Které písmeno máte hned pod inkoustem? Povím vám, proč máte ve slabikáři obrázek inkoustu. Uvidíte-li tento obrázek, na kterou hlásku si vzpomenete? Kde máte hlásku **i** pojmenovanou? Nemůžete-li si vzpomenout na jméno písmene, podiváte se na obrázek. Kterou hlásku si připamatujete? A ta jest jménem písmene. Na kterou hlásku vás upamatuje obrázek inkoustu? Na které písmeno? Kde máte písmeno **i** napsáno? Proto je zde obrázek inkoustu. Přečti první obrázek! (Inkoust.) Přečtěte všichni! Ukažte prstem na první písmeno! Co je nad ním napsáno? Jaké je to **i**: krátké nebo dlouhé? Přečti je! Ukažte na druhé písmeno! Jaké je toto **i**? Přečti je! Přečti obě písmena! To je první rádek. Budeme čísti druhý rádek. Ukažte v něm první obrázek! Přečti jej! Kde je stůl? Ukaž písmeno vedle stolu! Přečti je! Ukaž obrázek na konci rádku! Přečti! Kde bývá i židle? Přečti celý rádek. Řekneme o nich ještě, co v knize napsáno není. Kde jsou stůl i židle? Stůl i židle jsou ve škole. Čti ještě jednou a ostatní dolož! Čtou jednotlivci i sbor. Podobně probírají a čtou se i následující tři rádky. Dále již obrázků nemáte. Prohlédněte si pozorně rádek pod obrázkem skříně. Které písmeno je psáno na celém rádku? Nad některým písmenem je tečka. Jaké je to **i**? Jak je musíš při čtení vyslovit? Co je nad druhým písmenem? Jaké je to **i**? Jak je proto musíš vyslovit? Přečti první **i**! Přečti druhé! Tak písmeno po písmeni přečtou žáci celý rádek. Čti ještě jednou celý rádek sam! Tim způsobem čte několik žáků. Které písmeno je také na celém rádku posledním? Co je nad těmi písmeny? Je tu tedy dlouhé i krátké **i**. Nač musíte dát tedy při čtení pozor? Rádek tento se podobně čte jako předchozí. Když žáci ukázali, jak dovedou oba poslední rádky v souvislosti čist, pročtou celý článek ještě jednou znova s týmiž doložkami větnými, kterých

prve užili. Na konec pozorují, kde se nalézají všechny věci, o nichž čtli. Tak uvědomí sobě, že čtli o věcech ve školní světnici.

Při opětném čtení článku v téže nebo v následujících hodinách změní se doložky větné, aby též při opakování docíleno bylo zajímavosti. Takovými doložkami mohly by být: ... máme také doma, ... má tetička, ... jsou dřevěné (zelezné), ... jsou potřebné, ... se prodávají a t. d.

g) Užití článku.

Žáci mají ukázat, že umějí nejen psané číst, ale též čtené psát. Nebude žákům obtížno opisovati již první článek ze slabikáře do sešitů. V přípravě na čtení článku poznali žáci veliké množství zobrazených předmětů, které i ve vyučování názorném zkoušeli kreslit. Nebude jim tedy ani opisování obrázků ze slabikáře působit obtíží. Zprvu dá učitel opisovat jen jediný řádek, později též několik řádků a snad i celý článek.

Aby se žáci s počátku nemáthli ve psaní, píší každý řádek slabikáře na nový řádek tabulky. Hlavu a první řádek pro evík opíší žáci dle návodu učitelova ve škole.

Umíte číst, co je ve slabikáři nakresleno a napsáno. Zkuste, zdali to dovedete také napsat. Žáci dají slabikáře na levo na lavici nahoru a připraví tabulky a pisáka. Ukažte prstem, co jsme napřed čtli. Přečti to! Co také napřed napišeme? Nakreslím vám to napřed sám na tabuli. Učitel nakreslí jednoduchými čarami lahvičku s inkoustem. Nakreslite si lahvičku s inkoustem také na své tabulky. Na který řádek ji nakreslite? Do kterých míst ji nakreslite? Nakreslite ji do tří cestiček. Kreslete! Učitel prohlédne a opravi. Která písmena jsou pod obrázkem inkoustu? Přečti je! Které písmeno četl napřed? Které napišeme napřed? Na který řádek je napišeme? Napiš je pod obrázek. Přečti! Vy je také napištěte pod obrázek. Pište! Přečti! Které písmeno napišeme nyní? Vedle kterého písmene je napišeme? Co nad ním napišeme? Proč? Napiš je. Přečti! Pište! Čtěte! Přečti obě písmena! Čti dále ve slabikáři! To budeme také dále psát! Co je nakresleno napřed? Co tedy nakreslím napřed? Na kterém řádku nakreslím stůl? Nakreslím jej hned na začátku řádku. Přečti, co jsem nakreslil! V kolika cestičkách jsem nakreslil stůl? V kolika cestičkách jej nakreslite také vy? Na kterém řádku budete kreslit? Kreslete! Přečtěte! Potom týmž postupem napiši učitel a žáci do úzké mezery téhož řádku písmeno i; až je napsáno, kresl do tří mezer židli. Řádek napsaný žáci přečtou. Na konec čtou vše, co napsali. Dle tohoto návodu opisuji žáci také ostatní řádky.

h) Psaní písmene dle návodů a sluchu.

Budu vám říkat hlásku i, vy ji budete pěkně psát. Nač musíte při tom dát pozor? Učitel říká hlásku i jako citoslovce,

k němuž po napsání dokládá větu, na př.: i (žáci napiši a učitel doloží:) to jsou hodní žáci; i — píská vlak. Dle těchto příkladů učí se pak žáci sami hlásku **i** jako citoslovec dokládat větou. Co žáci napsali, čtou hned, nebo až po cvičení. Pro psaní dle sluchu volí učitel známou básničku, říkanku, nebo slova známé písničky, jež byly dříve již na slova rozkládány. Básničku nebo říkanku žáci pěkně přednesou, píseň zazpívají, potom ji opětně rozloží na slova. K tomu hodila by se i slova této písničky:

Zpívejte veselé kohoutí,
at se mé srdíčko nermoutí,
zpívejte veselé, až bude den,
zapřáhnen koníčky, pojedem.

(Bartoš — Naše děti.)

Ovšem, že slova i obsah musí být žákům známy z názorného vyučování. Žáci rozloží básničku na slova, při čemž těžší možno vynechat. Nyní budeme vyhledávat v těchto slovech hlásku **i**. Poznáte-li ji, budete ji také psát. Pověz první slovo! Rozlož je na slabiky! Žáci si při rozkladu na slabiky pomáhají tleskáním. Pověz první slabiku! Slyšíš v ni hlásku **i**? Jaké je to **i**, krátké nebo dlouhé? Jaké **i** je v první slabice? Pamatujte si je. Pověz druhou slabiku! Slyšíš tam hlásku **i**? Pověz třetí slabiku! Slyšíš v ni hlásku **i**? V které slabice je hláska **i**? Jaké je to **i**? Napište si je na tabulku. Pište! Co napišete nad **i**? Proč napišete nad **i** čárku? Jak jsme vyslovili prvu slabiku: krátce nebo dlouze? Jaké je tedy **i**? Přečti, co jsi napsal! Přečtete všichni! Podobně vyjmou a napiší se ostatní hlásky **i**. Písmena čtou žáci hned, jakmile je napsali, a na konec všechna. Učitel může psát zároveň na tabuli, aby měli žáci vzor, s kterým mohou pak tvary písmen svých srovnávat a na nějž může učitel stále poukazovat.

§ 27. Hláska a písmeno u.

Poznámka: V příštích oddilech bude postup k některé části se vztahující značiván stručněji. Tyká se to jmenovitě otázek a podrobného provádění jednotlivých odstavců.

a) Příprava.

Na lukách jsou močály. Plovou v nich žáby. Čáp je chytá. Na večer vyjdou hvězdy. Čáp usne. Žáby jsou veseléjsi. Pokřikuji na sebe: u—u—u. Nastane ráno. Žáby zluchaou. Ve dne se neozývají. Jen večer začnou zase volat: u—u—u.

b) Vývoj hlásky.

Žába volá: **u—u**. Je to žabí hlas. Dovedeme hlas ten říci: **u—u**. Řekli jsme jej dvakrát. Řekneme jej jednou: **u**. **U** je hlás-

ka. Řekneme hlásku **u** pětkráte. Známe také hlásku **i**. Známe hlásky **i**, **u**. Známe již dvě hlásky. Hlásku **u** volává žába.

c) Cvičení hlásky.

Cvičení artikulace. Některé dialekty zaměňují většinou **u** za **o** i naopak. (Sel přes kupec ke kopečku). Proto k cvičení správné výslovnosti hodí se s počátku slova, v nichž střídají se tyto dvě samohlásky. Lépe ještě uční učitel, sestrojí-li ze vhodných slov přiměřenou větu, jež častým a správným opakováním navykne žáky, aby jednak tyto dvě hlásky navzájem nezaměňovali, jednak aby je čistě a zřetelně vyslovovali. Vhodná byla by věta: U Mrkosů kupovali holuby. Až výslovnost takto byla vybroušena, přesvědčí se učitel, zda žáci, jmenovitě oni, kteří špatnou výslovností známí jsou, také hlásku samotnou dovedou správně vyslovovat. Při nesprávném užívání mluvidel pomůže žákovi učitel způsobem, o kterém se zmínka stala při hlásce **i**.

Myslivci střílejí pu, pu, pu. Ponochý troubi: hút, hút, hút. Bubeník bubnuje: bum, bum, bum. Koníček dupe: dup, dup, dup. Pes kouše kost: chrup, chrup, chrup. Srdečko ťuká: ťuk, ťuk, ťuk. Beránek trká: duc, duc, duc. Sova houka: hú, hú, hú. Kráva bučí: bú, bú, bú. Kukačka kuká: ku, ku.

Žáci určují, ve kterém slově je hláiska **u**: buk — bok, suk — sok, kus — kos, sůl — sál; hůl — pes, luk — šíp, kůl — strom, dům — krám; páv — kos, meč — bič atd.

Podobně určují, ve které slabice je hláiska **u**: ruka, růže, husa, kuře; náruč, holub, žalud, haluz; ulice, luppení, kuchyně, bubeník; koruna, tabulka, Andulka.

Žáci jmenují slova, v nichž je hláiska **u**, určujíce zároveň, ve které slabice se hláiska nalézá.

Stanoví, která z hlásek **u**, **i** je v daném slově: dub, stín, dvůr, klin atd. Určují, ve kterém ze dvou slov je hláiska **u** a ve kterém **i**: buk — býk, dým — dům, důl — díl; dub — list, líc — rub, bič — kůň; lusk — syn, rýč — stůl, nůž — sýr atd. Podobně počínají si při určování téhoto dvou hlásek ve slabikách: rulík, ťuhýk, bublina, Libuše, cibule atd.

d) Psaní písmene.

Jak volají na večer žáby? Kterou hlásku volají? Znáte hlásku **u**. Kterou hlásku ještě znáte? Napiš hlásku **i** na tabuli! Kterou hlásku napsal? Co je na tabuli napsáno, není již hláiska. Co je to? Přečti to písmeno! Také byste si rádi poznamenali hlásku **u**? Ukáži Vám, jak ji pojmenujete. Kde ji pojmenuji? Čím ji pojmenuji?

Učitel napíše na tabuli ve třech mezerách písmeno **u**. Kterou hlásku jsem pojmenoval? Napsal jsem její znaménko. To není hláiska. Co je to? Které hlásky písmeno je to? Přečti to písmeno! Které písmeno jsem napsal vedle? (i). Jsou ta dvě písmena

stejná. Pro hlásku **u** máme jinačí písmeno. Je pro jinačí hlásku než **i**. Přečti prvé písmeno! Druhé! Prohlédneme si písmeno **u** a vy mi řeknete, nepodobá-li se trochu **i**. Učitel zakryje poslední dva tably. Kterému písmenu se podobá tato část? Co bychom na ni musili napsat, aby to bylo **i**? Umíte psát písmeno **i**? Dovedete napsat také tuto část? Napiš ji na tabuli! Podiváme se na ten kousek, který nám zbyl. Zda-li ten se nepodobá trochu písmeni **i**? Co mu jen schází? Kdo jej doveď napsat? Žák napíše tuto část zvlášť vedle prvej časti. Ukaž prvou část! Druhou část! Je to písmeno **u**? Jak musíme ty části napsati, aby to bylo **u**? Napiš napřed prvou část. Ukaž, kde začněš psati druhou! Připis jí! Které písmeno je to nyní? Napiš vám je sám. Kterou část napiši napřed? Kterou nyní? Kde jí začnu psát? Přečti písmeno! Nyní se popíší ještě jednotlivé tably dle sily a směru i jejich spojení. Potom piš žáci písmeno **u** prstem ve vzduchu a na lavici. V kolika cestičkách pišeme písmeno **i**? Napiš je? Podívejte se na písmena, která jsem napsal já! Jsou stejně veliká? V kolika cestičkách budení psát také **u**? Napiš je vedle písmena **i**! Přečti je! Napiš sám vedle písmeno **u**. Přečti! Ve psaní na tabuli vystřídá se několik lepších písářů. Na to piš žáci podobným způsobem v sešítech, jak psali písmeno **i**. Co psali, čtou.

Jak troubí ponocný? Kterou známou hlásku slyšíte v tom hlase? Jak kuňká žába? Povím vám sám: u—u—u. Učitel vyslovuje zkrátku. Jak jsem vyslovoval **u**: zdlohu nebo zkrátku? Jaké Jaké je to **u**: dlouhé nebo krátké? Teď vám však řeknu, jak troubí ponocný: hút, hút, hút. Opět vyslovuje učitel zdlohu. Kterou hlásku tam slyšíte? Jak jsem ji vyslovil: zdlohu nebo zkrátku? Jaké je to **ú**? Na rádku máte napsáno mnoho písmen **u**? Víte, které je dlouhé a které krátké? Můžeme si to však poznámenat. Dovedete mi sami říci, jak si to poznámenáme? Co pišeme nad dlouhé **i**? Co napišeme tedy nad dlouhé **ú**? Učitel ukáže žákům, kam mají psali čárku, a cvičí je ve psaní **ú**. Za cvičení piš žáci střídavě různým pořadím známá písmena **i**, **i**, **u**, **ú**.

e) Čtení písmene.

Čtení je jako u písmene **i** obrázkové a doplňuje se na větné celky. S počátku dochází užití jen písmenu **u**, později také písmeno **i**. Obrázky kupí se dle oborů a může je učitel kreslit buď na tabuli, nebo trvale na vhodný papír, který je potom žákům nástěnnou čítankou. Těhož skupení obrázků možno několikráté užití, doplňují-li se pokaždé v jiném smyslu na větu.

(vidlička) **u**

(lžice) bývá při obědu.

(nůž) u

(cibule) bývá k loupání.

(svícen) u

(svíce) slává.

(žák) u

(tabule) píše.

(kočka) u

(židle) sedává.

(slepice) u

(vejce) kdáče.

(kohout) u

(slepice) kokrhá.

(list) u

(růže) roste.

(houba) u

(jedle) roste.

(hůl) u

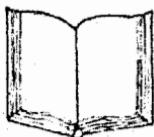
(lavice) stává.

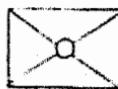
(kuželek) u

(koule) leží.

(knihu) u

(psaní) byla otevřena.

(vidlička) i

(nůž) = u

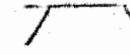
(lžice).

(hůl) i

(deštník) = u

(lavice).

(kuře) i

(kohout) = u

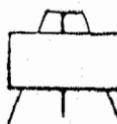
(slepice).

(žák) i

(žačka) = u

(tabule).

(kočka) i

(pes) = u

(židle).

(svícen) i

(svíce) = u

(psaní).

Ač nelze užívání příponového **u** ve slabikáři schvalovat, musíme přec počítat s věcí hotovou a také tomuto čtení předeslat průpravu. Při ní jest si nám počínati tak, jak toho budou vyžadovat příslušná místa ve slabikáři. Způsob jest dvojí: Snazší pro žáka čtení obrázku a přípony pádové zvlášt, na př. hůl u klobouk-u, včela u úl-u, a těžší pro žáka způsob čtení, kde příponu pádovou jest mu spojit se slovem předchozím obrázkem poznáčeným — mluvnicky správné čtení. Účel prvého způsobu jest účelem slabikáře — aby se naučil žák na množství různých obsažných částí mluvních čisti písmeno **u**. Účel způsobu druhého je ten, aby tvar slovný logickým vztahem nabyl pravého významu ve větě. Jelikož však ve čtení má slovo nejen představu vybavit, ale též tvarem naznačit její poměr k představám jiným, je samozřejmo, že musíme žáka přivést k druhému způsobu čtení. Aby však čtení mechanické, na které na lomto stupni musíme velkou váhu klást, ujmý nebralo a aby žák od snazšího k těžšímu snáze byl přiveden, učíme žáky na základě prvého způsobu grammaticky správně číst. Způsob první předchází tedy druhému. Užití obrázků je podobné, jak dříve bylo naznačeno.

(kříž) u

u (stromu) postavili vesničané.

(lávka) u

u (plotu bývá k odpočinku).

(kladivo) u

u (zvonu zapomněl zvonatě).

(čepice) u

u (klobouku visí na věšáku).

(rohlik) u

u (precliku na výběr bývá).

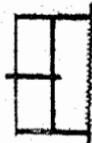
(nůž) u

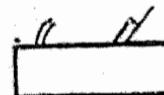
u (ořechu je k louskání).

(sekera) i

(pilka) u

u

(hoblíku u truhláře bývá).

(voják) i

(důstojník) u

u

(praporu stojí).

S počátku čte žák prostě tak, jak se naučil čísti na prvé stránce slabikáře: kříž u strom-u atd. Jelikož při takovém čtení nevyniká větný vztah posledního slova k předchozím, nelze též za takového čtení doplňovat tyto části na větu. Pokusíme-li se však přece o to, poznáme, že žák praksí veden, nebude čísti: kříž u **strom-u** postavili vesničané, ale kříž u **stromu** postavili vesničané. Tak zraku jeho při prvném čtení unikne příponové **u**, on ho neče, poněvadž hlásky jím poznačené vědomě nevybavuje.

Až se vyznají žáci v tomto čtení, přikročíme k doplňování větnému, jež samo navede žáka, jak má příponu pádovou s jejím slovem v jedno pojiť. Když žák přečetl první řádek obyčejným způsobem, táže se učitel: Kdo postavil? Dobře, upozorní-li předem na známý kříž v okolí. Maje návod ve cvičeních předešlých, dovede žák tímto dodatkem větu ucelit. Kdyby zase četl slovo **stromu** obvyklým způsobem, upozorníme ho, tak že nemluvíme, a vybídнемe ho, aby to bez čtení někomu ve třídě řekl. Tak budeme také nyní tento článek a ostatní části. Aby při tom neprehlédlí písmene **u** v příponě, ukazují je žáci při poslední slabice dotčeného slova, na př. kříž u **stromu** postavili vesničané. Podobně počinají si při čtení těchto slov v ostatních doplněných větách i při písmenech ostatních, která se jako přípony pádové u obrázků ve slabikáři vyskytují. Ovšem, že se učitel občas na rozkladu dotčených slov přesvědčí, že žáci rozeznávají jejich části.

Na několika řadách písmen, v nichž střídají se i, i, u, ú, přesvědčí se učitel, zda dovedou žáci písmeno **u** hbitě číst.

f) Čtení článku.

Žáci naleznou si na druhé stránce písmeno **u**. Postup při probírání tohoto učiva je podobný jako při čtení písmene **i**.

Záci poznají obrázek ucho a slovo ucho. Ucho je na hlavě. Máme dvě uši. Úšima slyšíme. Zvířata mají také uši, proto slyší. Rozklad slova ucho na slabiky. V prvé slabice slyšíme hlásku **u**. Písmeno u je pod obrázkem. Ve slově ucho slyšíme na začátku hlásku **u**, která nás upomene na jméno písmene, jež pod obrázkem je napsáno. Podobně objasní obrázek „úl“ a vysvětlí se jeho účel. Sluchem postřehnou žáci rozdíly v délce obou hlásek a tak poznají účel dvou obrázků při tomto písmeni. Je dobré aspoň s počátku čísti po jméně obrázku vybavovacího hněd písmeno k němu náležející. Později mohou čísti žáci po řádcích. Dále se čte a doplňuje na věty, jak to již dříve žáci poznali.

Láhev **u** sklenice (stává, je prázdná, je plná, je malá atd.). Pero **u** čepice (leží, je bílé, je husí, je pěkué, je ohnuté atd.). Hůl **u** klobouk-**u**, později klobouku (stává, je dědečkova, je tatínkova, je dřevěná, je kovaná atd.). Včela **u** úl-**u**, později úlu (litá, bzučí, hledá med, běhá, sedí atd.). Poslední dva řádky písmen čtou žáci prostě tím postupem, jak bylo při písmeni **i** ukázáno,

potom vkládají je jako citoslovec a předložky do vět. **u**, to je zima! **i**, to je pěkné! **ú**, troubí ponocný; **i**, píska pišťala; **i** to jsou pěkní koně! **u** domu je zahrada; **i**, to nesmí, říká dědeček; **u** stolu stojí židle; **u**, hučí vitr v komíně; **i** to byla rána; **i**, to boli, když se řízne; **u** babičky rádi sedáváme.

Učitel bude čísti se žáky stránku několikrát. Musí však toho být bedliv, aby čtené nevtisklo se žákům v pamět tak, že by bylo potom pouhým odříkáváním. Čtení ve slabikáři musí se tedy omezit na míru nejmenší. Čtení toto doplňuje učitel vhodným čtením na tabuli.

Aby článek při opětovaném čtení nenudil, zaměňujme doplnky větné, jak je výše poznačeno. Tak možno zpřijemnit i čtivo na tabuli, opakuje-li se několikrát.

g) Užití článku.

Článku tohoto možno již užít nejen ku cvičením mluvním, ale též ku cvíckům mluvnickým. Ovšem, že cvičení tato omezují se jen na onu část čliva, která má myšlenkový podklad. Cvíky mluvní je dobré spojovat s cvíky mluvnickými, jež se tak stávají žákům zajímavějšími.

Žáci čtou článek. Když přečtli větu **láhev u sklenice** (**stává**), táže se učitel: Co slává u sklenice? Žáci odpovídí jedním slovem a ukáží prstem obrázek ve slabikáři. To činí, pokud lze, i při dalších otázkách. Kde slává láhev? Co dělá láhev u sklenice? Pověz první slovo! Ukaž obrázek jeho! Druhé slovo! Ukaž je! Podobně třetí a čtvrté slovo. Pozorujte láhev a sklenici, jak jsou veliké! Jaká láhev slává u sklenice? (Malá). U jaké sklenice slává láhev? (U velké). Kdo postavil láhev u sklenice? Nač je láhev? Co je v láhví na petrofey? Co je v láhví na ocet? Co je v láhví na pivo? Nač je tato láhev? Dle čeho jsi to poznal? Jak říkáme láhví na pivo? (Pivní láhev). Jaká je tedy tato láhev? Čím ucpáváme láhev? Nač je sklenice? Co se lije do sklenice na vodu? na víno? na pivo? Co se dává do této sklenice? Jak říkáme sklenici na pivo? Jaká je tedy tato sklenice? Z čeho je udělána? Jaká je proto? (Skleněná). Ze je ze skla, říkáme ji sklenice. Jaká je tato sklenice, protože je ze skla? Jaká je ta láhev? Proč je skleněná? Jsou také láhve z hliny. Jaké jsou ty láhve, protože jsou z hliny? Kdo ulil ze skla sklenici? Láhev? (Sklář). Co leje sklář ze skla?

Čti dál! Rozbor ostatních řádků jeví se takto: Pero — u čepice — leží. Pero z husy je husí, z havrana havraní, z páva paví atd. Z kterého ptáka je pero holubí? kachní? kohouli atd. Bílé, černé, šedé, zelené, kropenaté, pruhované pero (jaké?) Pero do peřin a za čepici. Ocelové pero ku psaní. — Čepici nosíme v zimě. Zimní čepice. Mívá podšívku z beraního kožíšku. Beranice. Je teplá. Má, tvá, jeho čepice. Žákova, chlapcová, bra-

trova, tatínkova, dědečkova čepice. Hoši dávají pero za čepici. Pozdravuj!

Hůl — u klobouku — leží. Hůl na cestu — cestovní hůl. O hůl se opíráme — pevná, dřevěná hůl. Dědečkova, tatínkova hůl. Pastýrská, poutnická, žebrácká hůl. — Klobouk dělá klobučník. Slaměný, plstěný klobouk. Všední, sváteční, široký, úzký, vysoký, nízký, drahý, laciný, starý, nový; můj, tvůj, jeho, pánuv, otcův, bratrův klobouk. Hůl u klobouku — někdo přišel s cestou, nebo se chystá na cestu.

Včela — u úlu — litá. Včela má hlavu, hrud, zadek, 4 křídla, 6 noh. Ssaje s květin med. Nosí jej do úlu. Včelař vybírá med. Med je sladký. Včela je užitečná, pracovitá, čistotná. V úlu je mnoho včel. Včely dědečkovy, tatínkovy, sousedovy. — Úl je příbytek včeli. Ve včelině bývá mnoho úlů. Úly jsou zelené, červené, modré, žluté, bilé; dřevěné, slaměné. Dřevěné úly robí truhlář. — Včely zalétají daleko od úlu. Do úlu se zase vraťejí. Včela u úlu litá.

Láhev u sklenice stává. Pero u čepice leží. Hůl u klobouku stává. Včela u úlu litá. Čtli jsme, kde co bývá.

Podobným způsobem, jak bylo ukázáno při článku **i**, opisuji žáci také tento článek. Jako při článku **i**, musí učitel i tu připomenout žákům, aby každý rádek slabikáře psali také na tabulce na rádek nový. Obrázky zjednodušené může učitel buď nakreslit napřed na tabuli, buď ponechat žákům volnost při kreslení obrázků na tabulce.

Jako další cvičení vypisují žáci všechna krátká, potom všechna dlouhá **u** a **i** ze článku. Místo krátkých píší dlouhá **i**, **u** a naopak.

h) Psaní písmene dle návodědi a sluchu.

Týmž postupem, jako při písmeni **i**, vyjímají žáci hlásku **u** z vět a slov a píší ji.

U, to mne všechno bolí (dědeček). **Ú**, hučí les. **Ú**, skučí pes. **U**, kuňká žába. **Ú**, houká sova. — Máme dvě **u**. **Úvoz** je cesta mezi kopci. **U**dicí chytáme ryby. Hoši dali se na **útek**. **U** potoka roste kvítí. **U** kvítí poletují včelky. **U** stromu stojí chlapec. — Podobným způsobem vyjímají žáci hlásky **i**, **u** ze slov a píší je dbajice při tom délky. Nejlépe se k tomu hodí básnička, jež při logické souvislosti a obsahové zajímavosti má hojně hlásek **u**, **i**. Básnička taková nacvičí se při vhodné látce ve vyučování názorném a v psaní a čtení předběžně se rozloží na slova. Potom třeba dbáti jen slabik a v nich hlásky příslušné zřetelně výslovností poznačovati. Žáci známé hlásky (**i**, **u**) vyjmou a píší, na př.

Husa dívoká
letí z vysoka,
volá na sedláka:
Neoř z hluboka.

Však já neořu
toho úhoru:
koně ustávají
a sám nemohu.

§ 31. Hláska a písmeno o.

a) Příprava.

Ozik má sestřičku Otilku. Oba chodí do 1. třídy. Ozik do chlapecké, Otilka do dívčí. Znají už písmena, která vy znáte. Která? Kolik písmen znají? Včera přišel Ozik domů a pravil Otilce: Zitra poznáme novou hlásku. Pan učitel nám to řekl. Otilka se také těšila. Dnes již Olik i Otilka učí se nové hlásce. Vy jí také dnes poznáte.

b) Vývoj hlásky.

Jak se jmenoval chlapec? Jak se jmenovala jeho sestra? Z jejich jmen poznáte novou hlásku. Pověz jméno chlapcovo! Rozlož je na slabiky! Pověz prvu slabiku! Žáci tuto prvu slabiku několikrát opakuji. Kterou hlásku slyšíte v této slabice? Té hlásce učí se dnes Ozik. Které hlásce se učí Ozik? Jak se jmenovala jeho sestra? Slovo se rozloží a vyjmě hláiska. Té hlásce se učí dnes také Otilka. Kterou hlásku slyšíme v obou jménecích? Také vy jste dnes poznali hlásku o. Které hlásky již znáte? Kolik hlásek znáte?

c) Cvičení hlásky.

Dialekticky zaměňuje se o s u. Tim stává se často, že o dostává ve slovech a též osamocené nádech hlásky u, i když dbáme toho, aby žák správně mluvil. Učitel již dříve tedy v řeči žákově pilně si všimal právě této hlásky, a než došel k vývoji jejimu, docílil toho, že ji žák i v řeči správně vyslovuje. Záleží tu jmenovitě na správném užití mluvidel, kterých žák návodem učitelovým učí se správně užívat. Učitel nepostoupí dále, pokud všichni žáci hlásky správně nevyslovují.

Slepice kvoká kvo, kvo, kvo. Vrabeček skáče hop, hop, hop. Krocan volá tok, tok, tok. Datel dlabe klov, klov, klov. Kuřátko sbírá zrníčka dob, dob, dob. Vozka volá na koně hoj!

Žáci vybírají z dvojice slov jednoslabičních slovo, v němž je o. Cop — cep, rok — rak, býk — bok, sok — suk; koš — krám, den — noc, hoch — pán, krok — skok; řeč — hlas atd. Tu mohou již také žáci určovat hlásku ve slově druhém, když je to i nebo u.

Tak počinají si žáci také při určování slabiky s hláskou o. Sova, vosa, koza, rosa, pole, proso, voda, moře, žito, město,

křídlo, pero, čelo, koření, nádoba, kuřátko, chocholka, koleno, olovo, toporo.

Žáci jmenují sami slovo s hláskou **o**. Učitel pomáhá otázkami. Co se točí u vozu? Jak se jmenuje vysoký štíhlý strom u cest a potoků? (topol.) Ve kterém jméně čísla známého slyšíte **o**? Kdo má ve svém jméně hlásku **o**? atd.

d) Psaní písmene.

Tvar písmene **o** není žákům neznámým. Psalit jej v přípravných cvičeních bez počátečného a koncového tahu. Písmeno **o** napíše učitel na tabuli ve třech mezerách. Rozloží je na první tah, na tah vejčitý a na tah háčkový. Jednotlivé tyto části i spojení jejich popíší žáci. Háček přirovnají k písmeni **i** bez prvého tahu a bez tečky. Vejčitou část střední přirovnají žáci k tvaru rtů při vyluzování této hlásky sešpulených. Části se opět v písmenu složí a celé písmeno se popíše.

Žáci napodobují písmeno prstem ve vzduchu a na lavici. Potom předepíše učitel písmeno v střední mezeře a lepší písarí zkusí je na tabuli napodobit. Na konec piší žáci týmž postupem jako písmena předešlá také písmeno **o** na své tabulce.

Písmeno dlouhé **ó** vyvodi se z hlásky v citoslovci obsažené: Ó, jak vás mám rád, matičko!

Písmena **o**, **ó** cvičí se nejprve sama, potom střídavě se známými písmeny **i**, **i**, **u**, **ú**.

e) Ctení písmene.

Oč se opírá dědeček? Poznačím na tabuli slovo o hůl. Znáte všechni hůl. Nakreslím ji na tabuli. Přečti obrázek! Které slovo musím ještě napsat? Které slovo slyšite napřed? Které slovo musím tedy napsat napřed? Které po něm? Které slovo je již napsáno? Kam napiši **o**, před ně nebo za ně? Umíte psát **o**? Napiš je na tabuli! Napiš tedy toto písmeno před obrázek. Přečti! Podobně piší, čtou a dokládají se i jiné věty.

o

(opírá se dědeček), o

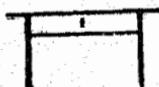

(se starají rodiče),

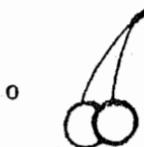
o

(uhodil se chlapec), o

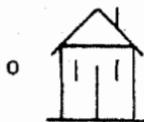
(smlouval se truh-
lář s tatínkem),

(se děti hašteří), o

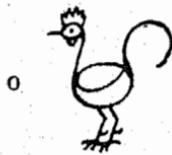
(se snadno spálíš),

(se stará hospodář), o

(se husy hádají)
a pod.

Zvláštními cvičeními musíme vykonati též náležitou přípravu na čtení článku, ve kterém objevují se písmena **i**, **u** jako připominy pádové. Postup zůstává při tom týž jako při čtení článku **u**, **á**. Babička vypravovala

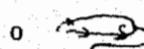
o u (jak vodi slepičky), o

u (jak v poli
zraje),

o i (jak pase hvězdičky), o

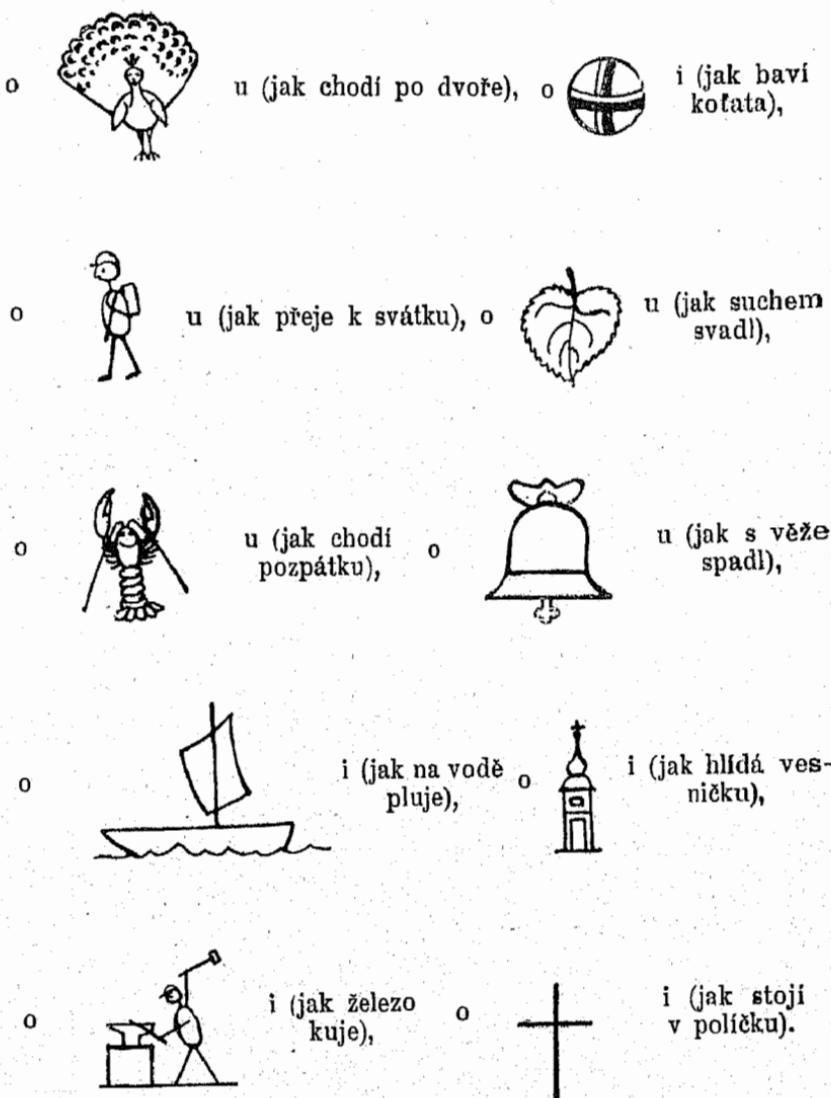

i (jak zamyká vrata),

o i (jak šuká v komoře), o

u (jak zdobí
láhe),

Není nemethodickým, opíše-li učitel tímto způsobem také článek **o**, **ó** na tabuli a dá jej jednotlivým žákům i hromadně po částech čísti. Tak i slabší čtenáři mohou přesněji čtené sledovat, hlásku se značkou pojít na témž písmu, jež společně jsouc všem žákům čini jim je zajímavějším a snazším při soustředění pozornosti celé třídy.

f) Čtení článku.

Objasnění obrázku vybavovacího. Osel stojí na cestě. Podél cesty rostou bodláky. Ty osel rád. Podobá se koni. Je také domácí zvíře. Tahá vozy, nosí na zádech náklad. Málo umí. Jen i — á. Umíme víc: i, u, o.

Účel obrázku. Ve slově **osel** slyšíme v první slabice hlášku **o**. Písmeno vedle obrázku je znaménkem této hlásky. Na jeho jméno vzpomeneme si dle první hlásky ve slově **osel**: **o, ó**.

Čtení. Ačkoliv na předchozích cvičeních naučili se žáci části příponu pádovou ve spojení se slovem na obrázku poznačeným, přec bude radno, jako tam, předeslat tomuto způsobu čtení dříve čtení oddělováním přípony pádové již v zájmu čtení samotného, který tu je na místě prvném. Potom teprve čtou žáci přípony ve spojení. Článek čtou žáci zprvu prostě, potom s dolóžkami větnými.

Babička vypravuje o (mlčí), jak se kutálí; o (bicí), jak ostře práská; o (rohlík)u, jak chutná k mléku; o (preclík)u, jak pod zoubky chrupá; o (kohout)u, jak ospalce budí; o (páv)u, jak pyšně chodí; o (holub)u, jak po polich litá; o (krocan)u, jak se zlobit umí; o (krávě), jak se pase; ó (to boli), u (babičky), u (dědečka), i (maminka), i (piští prasátko).

I (tatínek), o (zakletém zámku), u (lesa), o (němé princezně), u (kolovratu), o (hloupém Honzovi), i (bratři).

U (kamen), o (ptáku ohníváku), i (sestra), i (v kamnech Meluzina), o (perníkové chaloupce), u (paseky), o (sedimi havranech).

Také tyto dodatky nechť žáci při opětném čtení mění pro zajimavost. Ze čteného vysvitne žákům myšlenka článku: O čem babička vypravovala.

g) Užití článku.

Ku čtení obrázkovému.

Míč z pryže je pryžový míč; v krámel koupený je nový; barvami natřený je malovaný; propichnutý je děravý; který patří Václavovi, je Václavův, který Mařence, je Mařenčin; je tu jen jeden míč. Bič, který práská, je práskavý; pro vozku je veliký, pro chlapce malý; z konopí je konopný, z řemínků řemínkový; po dědečkovi je starý; který patří vozkovi je vozkův, který chlapci — chlapecův, který pasákoví — pasákův; který dlouho proti jiným vytrvá, je nejlepší; který je proti ostatním dlouhý, je nejdélší. Rohlik makem posypaný je makový; o hodech se peče rohlík hodový, o sv. Martině martinský; který chutná, je chutný; který patří pekařovi je pekařův, který sesíte — sesítin; který je tak malý jak žádný jiný, je nejmenší; tak dobrý jak žádný jiný, nejlepší; tvrdý jak žádný jiný, nejtvrdší. Preclík soli posypaný je slaný; chutná-li nám, je dobrý; cukrem posypaný je sladký; drobí-li se, je křehký; je-li starý, je tvrdý; který patří mně, je můj, tobě — tvůj (svůj), jemu — jeho, jí — její, nám — nás, vám — váš, jim — jejich, chlapcovi — chlapecův, babičce —

babiččin; který je tak chutný jak žádný jiný — nejchutnější; sladký jak žádný jiný — nejsladší; veliký jak žádný jiný — největší. Kohout, který dobře dává na drůbež pozor, je bedlivý; který patří nám, je náš, sousedce — sousedčin; tak pěkný jak žádný jiný — je nejpěknější; který přišel napřed, je první, který přišel potom, je druhý. Páv, který se nad drůbež povyšuje, je pyšný; který patří vám, je vaš; který je krásný jak žádný jiný, je nejkrásnější; na dvoře bývá jeden; který je dříve na dvoře, je první. Holub s chocholkou je chocholatý; který patří jím (sousedovým), je jejich, holubářovi — holubářův; který je bystrý jak žádný jiný, je nejbystřejší; kde není žádný jiný, tedy je sám; sám je jeden; který nejdřív se vylíhl, je první, po něm druhý. Krocan, který se zlobí, je zlostný; který patří jemu, je jeho; sousedce — sousedčin; který má nejvíce tuku (sádla), je nejtučnější; jeden krocan, první, druhý.

O jak é m (čím) míči?

O pryžov é m, nov é m, malovan é m, děrav é m; Václavové, Mařenčině, jednom míči. — O jakém (čím) biči? O biči práska vém, velikém, malém, konopném, řemíkovém, starém; vozkově, chlapcově, pasákově; nejlepším, nejdelším. — O jakém (čím) rohliku? O makovém, hodovém, martinském, chutném; pekařově, sestřině; nejmenším, nejlepším, nejtvrdším. — O slaném, dobrém, sladkém, křehkém, tvrdém; mém, tvém, svém, jeho, jejím, našem, vašem, jejich; chlapcově, babiččině; nejchutnějším, nejsladším, největším preclíku. — O bedlivém; našem; sousedčině; nejpěknějším; prvním, druhém kohoutu. — O pyšném; vašem; pánově; nejkrásnějším; jednom, prvním pávu — O chocholatém; jejich; holubářově; nejbystřejším; samém; jednom, druhém holubu. — O zlostném; jeho; sousedčině; nejtučnějším; jednom, druhém krocanu.

Žáci opisují známým postupem po částech článek i s obrázky. V přípravě na článek poznali žáci jednodušší tvary obrázků, jichž užívá slabikář, a jistě jimi jako snazšími nahradí obrázky slabikářové. Opisování bude mít pro ně tím způsobem více zajímavosti.

S většími požadavky je vypisování všech písmen s čárkou, potom bez čárky (dlouhých a krátkých, jak je zvykem říkat, ač nesprávně), vypisování všech o, všech u, všech i. Ovšem, co napísal žáci, musejí opět číst.

h) Psaní písmene dle nápovědi a sluchu.

O jahodách (vědí chlapci); **ó**, ty jsou chutné! **o** malinách (také vědí); **ó**, ty jsou dobré! **ó**, tam se mohu píchnout do prstu; **o** houbách (chlapci nevědí); **o** těch víme my; **ó**, to bude míti maminka radost, až jich doneseme. — Podobná cvičení vybírá učitel nejen pro psaní, ale také na ujasňování hlásky v mluvené řeči, což je nepostradatelnou, vhodnou přípravou na rozklad slabik.

Známým způsobem vyjímají žáci známé hlásky z nacvičených básní a píší jejich písmena, na pf.:

**Hopsa s kopea do doliny,
půjdeme spolu na maliny.**

(Bartoš, Naše děti.)

To je, Bože, chasa,
eo na poli pásá,
a to je ohava,
co doma postává.

(Bartoš, Naše děti.)

Stojí vrba u potoka,
jmeneuje se klíč,
na koho to slovo padne,
ten musí jít pryč.

(Tyž.)

§ 32. Hláska a písmeno a.

a) Příprava.

Na stupni je stůl. Na stole pan učitel piše. Je tam také židle. Na židle sedává. Židle a stůl jsou na stupni. Vedle nich je tabule. Stůl a židle jsou u tabule. Říkali jsme věty. Podobně kříž a obraz visí na stěně, skřín a kamna stojí u zdi, žák a žáčka se učí, tatínek a maminka pracují.

b) Vývoj hlásky.

Žáci opakují větu. Učitel vyjme část věty „stůl a židle“ a při tom rukou ukazuje předměty, jichž slova pronáší. Touto pomůckou jsou žáci vedeni, aby jmenovali první a třetí slovo. Tak osamotí ve větě slovo druhé, jež tim jasněji vynikne, že je žáci snadno potom vyjmou. Tutož hlásku jako slovo vyjmou potom také z ostatních vět. Kde nedá se na předmět slovem poznáčený ukázat, nakreslí jej učitel na tabuli. Tak poznají žáci hlásku a.

c) Cvičení hlásky.

Při výslovnosti této hlásky jest učiteli toho dbáti, by stahováním rtů, svíráním zubů nezněla temně. Zuby mají být nejméně cm od sebe vzdáleny, rty poněkud více. Pak zví hláška jasně. Dialekticky bývá zbarvena do o. Rádnou úpravou mluvidel docili učitel jasně čisté hlásky.

Jak dříve bylo ukázáno, cvičí a vyjímá se hláška a na základě téhoto cvičení: Malé dítě volává: pá, pá; ma-ma; ta-ta. Mařenka zpívá: la, la, la. Malý Láďa běhá: cap, cap, cap. Li-duška tleská rukama: pac, pac, pac. Vrána volá: krá, krá, krá. Kavka: kvá, kvá, kvá. Zvon zvoní: bam-bam, bam-bam. Trubka troubí: tra, rá.

Rak — rok, pás — pes, máj — můj, sad — sud, mák — mik; mrak — dešť, háj — strom, vlak — vůz, pán — hůl, had — jed; čáp — pták, krám — trám, vlas — hlas; hůl — pec,

den — noc, keř — plot. V těchto i v následujících slovech mohou žáci určovat i druhé samohlásky, jsou-li jim známy.

Maso, sádlo, máslo, sáně, psaní; husa, koza, voda, síra, kniha, vrána, tráva, kráva, káva; mléko — víno, proso — žito.

Tabule, snídaní, koleda; kanárek, malina, posada; zahrada, kalamář, zábava; čepice, koření, obuvník.

Pozorováním délky slabikové odhadnou žáci na některých slovech také délku hlásky **a**, jmenovitě tam, kde se dlouhé a krátké stýkají, a tak poznají **a**, **á**.

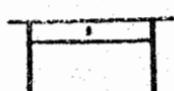
d) Psaní písmene.

Tvar písmene **a** vymoví učitel z vejčitého tahu písmene **o** a z posledních dvou tahů písmene **i**. Velký tvar písmene rozloží učitel v tyto části a návodem jeho poznají žáci, při kterých písmenech je psali. Učitel napíše také tato písmena na tabuli. Části se opět složí v písmeno a žáci je popíší. Písmeno **á** poznají se s podobným odůvodněním čárkou, jak se stalo u předešlých písmen samohláskových. Žáci cvičí se pak ve psaní písmene na tabuli a na tabulkách. Aby tvar jeho pevněji ulkvěl v paměti jejich, střídají je se známými písmeny, jmenovitě s **o**.

e) Čtení písmene.

Žáci opakují věty, jichž užil učitel k vývoji hlásky. Stůl a židle jsou u tabule, kříž a obraz visí na stěně, skříň a kamna stojí u zdi, žák a žáčka se učí.

Prvou větu žáci opakují a vhodnými otázkami vedení osamotí prvá tři slova. Co je u tabule? (Učitel při tom ukazuje stůl). Co je ještě u tabule? (Ukazuje židli). Poznačím prvé slovo ua tabuli. Co jsem nakreslil? Podobně nakreslí učitel také židli. Žáci čtouce dle obrázků poznají, že schází ještě slovo **a**. Dle pořadí slovného poznají, kam je napsat. Učitel vypíše, žáci čtou a doplní větu. Podobně postupuje učitel také při ostatních větách určitého oboru.

a

(jsou u tabule),

a

(visí na stěně),

a

(stojí u zdi),

a

(tahají vůz),

a

(chodí po dvoře),

a

(plovou na vodě),

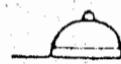
a

(jsou ze dřeva).

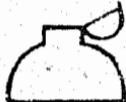
a

(visí na věšáku),

a

(potřebují žáci).

a

(nemají se rádi),

a

(mají rohy),

a

(v chlévích bývají) a p.

á

(pěkně voní).

á

(pěkně zpívá),

á

(chutná),

á

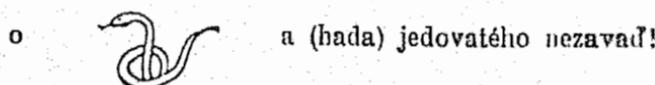
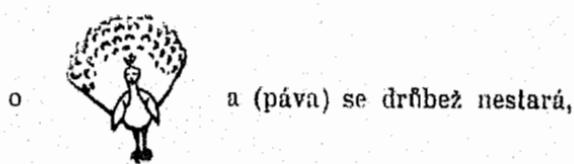
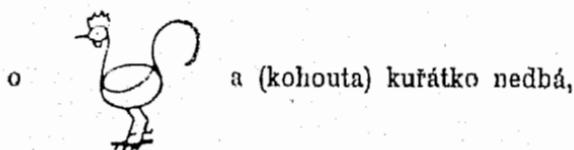
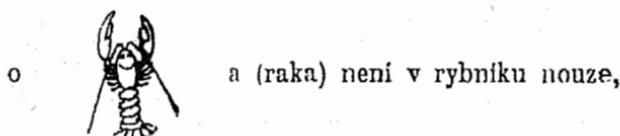
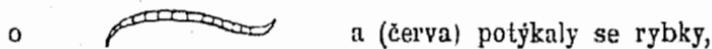
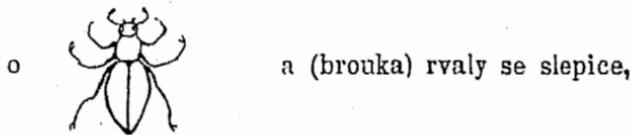
(skáče).

á

(zvoní).

Přípravou na příponové **a**, jež se ve článku **a** vyskytuje, jsou tato s předchozími v postupu shodná cvičení:

u

a, (budou písklata),

u

a (stává),

u

a (leží),

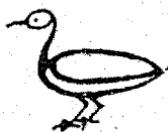
a

= u

a

a

= u

a

= u

a i u

a

i = u

a i u

a

Po těchto a předchozích hojných cvičeních nebude třeba článku **a** psát na tabuli, nýbrž hned přikročit k jeho čtení.

f) Čtení článku.

Obrázek vybavovací. Anděl. Po křídlech a svatozáři jme ho poznali. Je v nebi. Každé dítě má strážného anděla. Také já mám strážného anděla. Modlíme se k němu.

Ve slově **anděl** slyšíme na začátku hlásku **a**. Vedle obrázku je písmeno **a**. První hláska ve slově **anděl** připamatuje nám jméno toho písmene. **a** bez čárky je krátké, **á** s čárkou dlouhé.

Vůz a kůň (stojí na dvoře). Jeník vyběhl také na dvůr, v jedné ruce koláč, v druhé růži. Lidka: á koláč (je dobrý), á růže (voní). Kdo byl ještě na dvoře? Pes u sedláka. Kočka u ptáka číhalá. Přiběhl pes a zahnal kočku.

Následující řádky čtou žáci napřed prostě, potom písmena doplňují na slova nebo věty. **A**-dam; **á**, jablíčko chutná; **o** psu jsme čli; **ó**, můj anděle strážný, chraň mne! **u** babičky dobré; **ú**, hučí vítr v komíně; **O**-ta; **i**, spálil jsem si prsty; **á**, to jsou pěkná koťátka; **u** školy je zahrada; **ó**, Bože na nebi! **A**-bel; **I**-van; **ú**, to je zima; **á**, pěkně vítám, říkává habáčka; **o** koni jsme si vyprávěli; **i** zvíře cítí bolest; **A**-lois; **i**, pišti myš; **u**kováče zvoní kovadlna.

g) Užití článku.

Ku čtení obrázkovému.

Vůz je prázdný a kůň odstrojen. Vozka koně přistroji. Dá mu chomout, řemení a uzdu. Kůň bude ustrojen. Zaplatíme ho do vozu. Bude zapřažen! Vezme bič a práskne. Kůň pojede. Pojedou na pole. Vůz bude cestou hrčet. Řetězy budou cinkat. Vozka bude zpívat. Kůň bude řehtat. Přijedou na pole. Na poli naloží na vůz snopy. Čeledíni budou pomáhat. Vůz bude plný. S obilím pojedou domů. Pojedou pomalu. Prázdný vůz je lehký, plný těžký. Cestou si bude kůň odpočívat. Ve stodole snopy složí. Potom pojedou zas na pole. Budou celý den svážet obilí. Večer odstrojí vozka koně. Sejmě mu chomout a řemení. Zavede ho do stáje. Dá mu obroku, sena a vody. Kůň bude unaven. Nasytí se a odpočne si. Prázdný vůz dá vozka pod kůlnu. Vůz nedostane ani sena ani vody. Nepotřebuje odpočívat. Necítí. Není zvíře, je věc. Kůň je zvíře. Dva koně je pár koní. — Á, koláč s povídlem a mandlemi o svatbě bude. Koláč povídlový, makový, tvarohový je chutný. Pěkný okrouhlý, měkký, žluťoučký, kývá na nás. Á, koláč rádi jíme. Nikdo bez práce nejí koláče. Budeme pilní, abychom si zasloužili koláče! — Á, růže ještě kvete. Á, podzim již tu. Je to pozdní růže. Růže je růžová a pěkně voní. Bývá také bílá a žlutá. Přijde první mrazík. Růže uvadne a opadá. Bude to růže poslední. Příštím rokem na trnovém keři rozkvétou růže nové. Máme růži rádi. Růžový keř má trny. Trháme-li růži,

můžeme se pichnout. To bolí. Á, růže je pěkné kvítko. Chlapec i **děvčátko** mívají tvářičky jako růže červené. Říkáme, že jim na tvářích kvetou růže. Jsou zdraví. — Pes u děda. Je dědův pes. Dědův pes je veliký, silný, věrný, ostražitý, rychlý, bedlivý. Mám ho rád. Léhá v boudě na dvoře. Bouda je dřevěná, malá, slamou vystlaná. Je to psův dům. Psovi říkají Stop. Stopův obojek je kovaný. Bývá zařízen k boudě uvázán. Děd potřebuje psa, aby hlídal domu. Stop je hlídač domu. Děd je starý, sám by se domu nedohlídal. Váš děd je také starý a churavý. — Kočka u ptáka. Strakatá kočka s hnědými, černými a bílými skvrnami. Lstivá, úlisná, chytrá kočka běhá po půdě. I na strom vyleze. Má ostré drápy. Ptáky chytá. Je u ptáka. Snad pták uletí včas. Kočka ho nechytne. Chytne-li ho, běda mu. Zakousne ho, rozsápe ho a sní. Taková kočka zasluhuje na kožích. Pták je užitečný. Je to konipásek. Chytá hmyz. Záhy na jaře k nám přilétá. Na podzim odletí. Je malý jako vrabec. Konipásku, měj se na pozoru! Je na blízku kočka. Konipásku, ulet! Kočko, nechytěj ptáčků!

Žáci nejprve článek po částech opisují, pokoušejíce se také obrázky obkreslit.

Žáci vypisují postupně písmena téžé hlásky: a, u, o, i. **Potom** vypisují písmena bez čárky a po nich s čárkou.

b) Psaní písmene dle nápovědi a sluchu.

A-nička, **A**-dolf, **A**-leš, **A**-mos, **á** — pěkný kvítek, **A**-nežka, **á** — dobré jablíčko, **á** — tu je oříšek, **A**-lexandr; **I**-van, **A**-dam, **u**-lice, **á** — babička jde do kostela, **O**-tík, **A**-bel, **á** — vítám vás! **A**-lois, **ú**-roda, **á** — nové šaty dostal Ladík, **u**-hlí, **A**-ron, **i** — rak mne skřípl, **ú**-loha, **I**-sák, **á** — budeme mit buchty.

1. **Adam, Eva,**
kdo tam bývá?
Isák, Jakub, Abrahám.

2. **Skřivánek volá:**
Hotuj biče, pohoniče,
sez, sedláčku, sez,
jak nebudeš orati,
budeš za rok žebrati.

(Bartoš: Naše děti).

3. **Křepelka volá:**
Už je čas! na ten klas!
pojdě žat! pojďte žat!
Bůh pomoz! Bůh pomoz!

(Tyž).

4. Řikadlo.

Bum, bum na vrata,
 přijeli k nám knížata,
 ptali se na Jana;
 Jan není doma,
 šel do Kuříma,
 pase koně na výhoně,
 zlatým bičem pošvíhuje
 angalíky, dva špaliky, čáp.
 (Tyž).

5. Tancujte myši,
 kde která slyší;
 která neslyší,
 nechť neposlouchá;
 která je chromá,
 nechť lapi doma.

(Tyž).

Koza bílá hrušky sbírá,
 strakatá je třese,
 červená je nese
 do Budína.

(Tyž).

§. 33. Hláska a písmeno e.

a) Příprava.

Emil a Ema jsou bratr se sestrou. Oba se mají rádi. Eda je spolužák Emilův. Má sestru Evu. Ta chodí s Emou do školy. Často se navštěvují. Hrávají si spolu. Ema s Evou, Emil s Edou.

b) Vývoj hlásky.

E-mil. **E**-ma. **E**-da. **E**-va.

c) Cvičení hlásky.

Hláska **e** bývá dialekicky různě zbarvena. Širokou výslovností dostává buď nádech hlásky **o**, buď **a**. V dosloví otevřeném bývá často vynechávána. Správným ustrojením mluvidel a opětovaným názorem sluchovým docílime toho, že všichni žáci budou hlásku správně vyslovovat. Netrpme, aby žák si násilně při výslovnosti pomáhal škubaje tělem a stahuje svaly obličejové a krční. Vynechávání této hlásky v dosloví, není-li dialeklické (odsouváním), snadno zamezíme, nabádáme-li žáka jednak k mluvě volnější, jednak k zřetelné výslovnosti. Tvary dialeklické nahrazujeme tvary spisovními.

Dítě pláče: be, bě. Koza mečí: me-e-é. Někdo klepe: klep, klep, klep. Anička se diví: je, je, je! Pila řeže: řez, řez, řez. Cepy klepou: tep-tep-tep, tep-tep-tep.

Cep — cop, pes — pás, les — los, sen — syn, rez — ráz; den — noc, keř — strom, vepř — nůž, ves — dům; chléb — pec, dešť — len, led — sklep; klíč — hák, zvon — chrám, buk — dřín.

Pero, sešit, žena, čelo, včela, jestřáb; moře, duše, pole, výze, kuře; tele, sele, jehně, kleště, ryba, kolo, holub, psaní, husa.

Peřina, koleda, ulice; veverka, slepice, poledne; neděle, věřejce, čepiček.

V uvedených slovech vyskytuje se již někde hláska **e** v těžších slabikách zavřených. Když jsme žáky při předchozích hláskách přivedli až k vyjetí hlásky ze slabiky otevřené, vyzorují také hlásku ze slabiky zavřené. Vědomí o dlouhém **e** nabudou žáci na základě dlouhé slabiky v některém slově.

d) Psaní písmene.

I byť nebyly v přípravě grafické procvičeny tvary

dovedou žáci napsat písmeno **e**, když byl způsob psaní přiměřeně vyložen. Předcházela písmena **o**, **a**, kde ruka navykla si na zpětný oblouk. Hojná písemná cvičení uvolnila ruku zatím aspoň do té míry, že dovede bez obtíží toto písmeno volně napsat, i když přesnosti tvaru hned na poprvé nevyhoví. Častými, ne však dlouhými cviky zdokonalí se písmeno i po této stránce.

Postup podobá se v hlavních rysech onomu, kterého bylo setřeno při písmenech předešlých.

Učitel předepíše písmeno ve větších rozměrech. Žáci písmeno pojmenují a vystihnou tvar — smyčka, pentlička. Písmeno **e** vydoví učitel z tvaru písmene **o**. Napiše napřed písmeno **o** a do něho

vpiše **e** tímto způsobem: . Také žáci vpiší na svých

tabulkách 3—5krát písmeno **e** do **o**. Tím docílíme hned s počátku pěkného tvaru celkového i toho, že průsek prvních dvou tahů nebude ani příliš vysoko, ani příliš nízko. Také zpětný oblouček bude se dařit. Více než 5 tvarů nevpisujme do **o**, aby hned bez poněkud zvykali si žáci správné tvary psát.

Jak vyznačit dlouhé **e**, poznají žáci sami dle písmen předešlých.

Písmeno **e** cvičí se napřed samo, potom střídá se s jinými písmeny, jmenovitě **o** a **a**. Co žáci napsali, čtou po částech nebo celé.

e) Čtení písmene.

Majice stále zření k tomu, co slabikář žáku podává ku čtení, dobře činíme, vykonáme-li tu zároveň přípravu ku příslušnému článku. Platí to jmenovitě o čtvrtu těžším.

e (má zahradník, ryjí, jsou železné atd.)

e (má vozka, práskačky, prodává kupec atd.)

e (má maminka, odmykají a zamykají, jsou železné atd.)

e (mají děti, skáčí, jsou gumové atd.)

e (mají zvony, jsou vysoké, stoje u kostela atd.)

e (mají děvčata, pleče košat, jsou proutěné atd.)

e (mají vojáci, jsou ostré, podobají se šavli atd.)

u

e (keře) roste,

u

e (kalamáře) leží,

u

e (kováře) se kove,

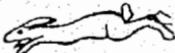
u

e (kartáče) leží,

u

e (zajíce) pobíhá,

u

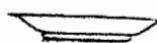
e (na obloze vychází),

e = u

e a u

e,

e = u

e i u

e,

e = u

e i u

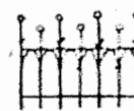
e,

e = u

e a u

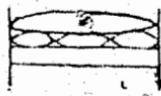
e,

é

e (budeme šetřit),

é

e (nové truhlář urobil),

é

e (s máslem chutnají),

é

e (zabili).

f) Čtení článku.

Obrázek vybavovací. Erb. Bývá v kostele, na náhrobcích, na zámku nad vraty, na pečeti, na penízi atd. Na erbu je lev. Na jiném erbu bývá orel, hvězda, meč atd. Erby mají šlechtici (rytíři, hrabata, knížata) na svých zámcích, hrobech, vozích atd.

Slovo erb má na začátku hlásku **e**. Znaménko její je vedle obrázku. Dle počáteční jeho hlásky poznáme jméno tohoto písmene. Je to pímeno **e**. Krátké **e** nemá čárky, nad dlouhým píšeme čárku.

Biče (visí ve stáji), **klíče** (visí v kuchyni), **míče** (jsou schovaný ve skříně), **pták** u klece (zpívá), **zvon** u věže (zvoní), **é**, **žába** u stromu (kuňká).

E-va; **é**, had u vody se plazí; **A**-děla; **á**, makové koláče máme; **o**-sm korun Jeník ušetřil; **ó**, jablíčko je chutné; **a**-le, neplác, říká babička; **I**-da; **ú**-dolí; **é**, chléb s máslem; **a**, žáby; **E**-liška; **o**-lej; **I**-van; **A**-leš; **é**, slunečko vychází; **i**, piští vepř; **ó**, to hřmí; **u**-čení; **E**-sau.

g) Užití článku.

Čtení obrázkové.

Biče prodává řemenář. Bez biče by nemohl být ani vozka ani pastýř. Biče práskaři. Ohebné; vozkovy; moje; nejlepší; první biče. — **Míče** jsou pružné. Děti mají míče. Míče, skákejte! Bez míče není z jara hry. Pružné; Janovy; tvoje; tvé; největší; všechny míče. — **Pták** u klece. Je to konipásek. Známe ho. Chytili ho. Mají ho. Dají ho do klece. Přinesli ji. Koupili ji. Je drátěná. Má dvírka. Těmi vpustí konipáska dovnitř. Zavrou. Nebude moci ven. Bude si ji prohlížet. Dvírek neotevře. V kleci jsou dva kalíšky. V jednom je voda na pití, v druhém zrnka na zobání. Na dně je písek. Konipáskovi se v kleci nelíbí. Má raději svobodu. Pustíme ho. Bude nám za to zpívat. V kleci by zahynul. Lepší je v kleci kanárek. Nechytejme ptáčků. Klec je jim vězením. Milejší jim pole, les. — **Zvon** u věže. Nový zvon. Kovový, velký, žlutý, drahý zvon přivezli na voze k věži. Věž je vyšší a užší než dům. Má více schodů, než je jich na půdu. Schody jsou točité. Nejvýše na věži je báň s křížem. Na věž pověsi zvon. Kostelník bude zvonít klekání, v neděli na služby boží, o pohřbech a o slavnostech. Rádi slýcháme zvon. Srdce železné bije do zvonu a zvon zvučí. Při pohřbu a k požáru zní zvon smutně. Při slavnostech zní veselé. Při klekání pobožně. Na naší věži je také zvon. Věž je u kaple. U kostela je také věž. — **É, žába u stromu.** Viděli jsme ji. Byla zelená, malá. Vyhřívala se. Kuňkala. Jak nás spatřila, utekla. Skočila do vody. Plovala a potápěla se. Chytá mouchy. Je užitečná. Strom stál u potoka. Byl ještě zelený. Jedle to byla. Jedle má jehličí. Je strom jehličnatý. Borovice a smrk jsou stromy jehličnaté.

Článek po částech žáci opisují.

Vypisují stejná písmena postupně e, a, o, u, i.

Vypisují napřed písmena bez čárky, potom s čárkou.

Krátká písmena piší dlouze, dlouhá krátce.

h) Psaní písmene dle nápovědi a sluchu.

E-ma; é, myš!; E-da; E-liáš; é, nechci; E-la; é, nepůjdú; é, kam jdeš; E-mil; é, strýček!; E-mila; é, nové boty!; A-braham, E-milie; O-takar; E-duard; E-sau; I-sidor; é — nechci!; o-liva; á — to jsou hosté!; o-bloha; E-manuel; í — boli prst; A-lice; ó — to jsou zprávy; ú-hor; é — vrátím se!; o-ráč; u-dice; ú-hoř.

Hajej, nynej, maličký
máma koupí střevíčky
a talínek pásek
za myší ocásek
a stařenka čepičku
za tu malou slepičku
a dědoušek kabátek
za slaměnkou kadlátek.
(Bartoš: Naše děti.)

Toto je paleček,
ten je jak váleček,
tento trhá švestky,
ten vybírá pecky,
tentot žaluje mamince.
(Tyž.)

Prší, prší, jen se leje,
kam, koníčky, pojedeme?
Pojedeme do ráje
pro ty zlaté korále. (Tyž.)

Vrána letí,
nemá dětí,
a my máme,
neprodáme,
Pámbíčkovi
všecky dáme. (Tyž.)

Slepička se popelí,
vajíčko se kutálí,
kokodák, kokodák,
snesla jsem jich padesát
v kopřívách,
pobral mi je kmotr žák,
žák, žák, žák! (Tyž.)

Jeden, dva, tři,
my jsme bratři,
který je tu mezi námi,
co si zalez do té slámy?
ten nebo ten, vyhodme ho ven.
(Tyž.)

§ 34. Hláška a písmeno **m.**

a) Příprava.

Naše straka má telátko. Na pastvu chodí bez něho. Stýskává se jí tam po něm. Často volává: **mm — mm**. Vrátili se domů, mají radost straka i telátko. Telátko vštá krávu: **mm — mm**. A kravička radosti volá: **mm — mm**. Až tatinek prodá tele fezničkovi, bude se po něm strace stýskat. Vím, jak bude volávat: **mm — mm**.

b) Vývoj hlásky.

Straka volává **mm**. Také telátko volá **mm**. Dovedeme tu hlásku také říci: **mm**. Naše jalůvka volává také **mm**. Poznali jsme hlásku **m**.

c) Cvičení hlásky.

Hlásku tuto snadno sluchem žáci postřehnou a snadno ji dovedou vyvodit. Potíží s výslovností není žádných. Pro počátek lépe je cvičiti její artikulaci o zvuku trvacím, jak se v násloví a nitru slova ozývá, později teprve ve slabikách zavřených o zvuku okamžitém, jak se v dosloví vyráží. I když by se tu v některém slově na konci objevila, vyslovují ji žáci způsobem prým. Již z ustrojení rtů poznávají žáci přítomnost **m** ve slově.

Mařenka si zpívá potichu: **mm, m, mm**. Medvěd bručí **mm**. Kráva bučí **m** nebo **má**. Koza meče **mé**.

Mák — žák, meč — řeč, mol — dol, muž — nůž, míč — bič; dům — důl, lom — los, krám — král, strom — strop; mez — myš, med — máj, měch — mast; trám — lem, hrom — rám, mám (pero), mym (perem); rýč — hák, pes — vlk, les — voj.

Maso, mýdlo, misa, mourek, metla, mistr, Ema, rýma, domek, stromek; máma, máme (tabulky), mému (bratrovi).

Malina, mýtina, malíček, motýka, mezera; domeček, hromada, stromoví, podomek, náramek, kalamář, maminka, paňmáma, umíme (počítat).

Cviky výřečnosti: Olemujeme-li my mu to, nebo neolemujeme-li my mu to?

d) Psaní písmene.

Tvar písmene **m** po písmenech u, i, o, a, e, nebude žákům obtížným. Na tabuli předepíšeme ve větších rozměrech písmeno **m** a dáme srovnat s podobným písmenem **u**. Když žáci vytknou rozdíly, rozložíme písmeno **m** na tři části, první o prvních dvou tazích, druhou o druhých dvou tazích a třetí o posledních třech tazích. Žáci popíší jednotlivé tyto části, vytknou, že prvé dvě jsou stejné. Písmeno z části složí a vytknou spojení jejich, jmenovitě, že slabý tah hned zdola se od silného odštěpuje a že mezery mezi silnými tahy jsou všechny na všech místech stejně široké. Když bylo písmeno takto popsáno, vytknou se ještě jednou rozdíly mezi **m** a **u** v obloučcích a hrotech i v počtu tahů. Žáci píší pak písmeno na tabuli a tabulce. Za cvičení střídají žáci písmeno **m** s písmenem **u**, potom s ostatními známými písmeny.

e) Normální slabiky.

Elementární význam pro veškerou čtení má správné tvoření slabik. Jako mají slovo a věta význam logický, tak má slabika význam mechanický, který podmíněn je správným užíváním mluvních ústrojů a dobrým sluchem.

Jest tedy napřed třeba vésti žáka ke slabice a ukázat mu, co nutno na ní pozorovat. Navádějce ho, by sluchem hleděl vniknout v její obsah hláskový, usnadňujeme mu tuto práci správnou, jasnou a zřetelnou výslovností. Co ze slabiky má vytěžit, je mu již dobře známo, leč ve způsobu poněkud jiném, než jak mu to slabika podává. Známy jsou mu jednotlivé všechny

hlásky ve slabice a ni spojení jejich ve slabice není mu neznámo. Ve cvičených hláskových přivedli jsme ho tak daleko, že ze slabiky dovedl vyjmout všechny samohlásky (mimo y) i souhlásku m.

Správným názorem sluchovým podíváme tedy žáku nejjistější pomůcku, by dopracoval se k původu slabiky — k hláskám. K rozkladu hláskovému nehodí se však každá slabika. Jen ta, která sama slovem nebo částí jeho, hodí se pro počátečný uvědomělý rozklad slabikový.

Pidice se tedy po přirozeném způsobu rozkladu hláskového přicházíme k slabikám, které samy slovy jsouce nebo jich částmi, obsahují jen to, co žákům je známo formou i obsahem. Jsou to jednoduché slabiky normální. Nejsnazší a jazyku českému nejpřirozenější jsou základní slabiky otevřené (dvojhláskové se samohláskou na konci), na kterých pomocí slabik normálních pozná žák původ i vznik slabiky do té míry, že při slabikách odvozených není již skoro nutný ani normální slabiku činit podkladem jejich vývoje.

Jelikož základní slabika otevřená zřídka kdy má význam srostlého jména podstatného, které je pro normální slabiku nevhodnějším, užíváme slov dvojslabičních s normální slabikou v násloví. Slovo vybavujeme pomocí obrázku, a rozkládajíce je ve slabiky, vyjmáme prvu slabiku (normální), jež jest potom předmětem žákova pozorování a rozkladu. Slabiku normální pišeme pod obrázkem slova, z něhož byla vyňata, a doplňujeme při tom scházejici jeho část přímkou vodorovnou, střehoucí se však před žáky dávati této přímce význam scházející slabiky. Probíráme-li písmo tiskací zároveň s psacím, doplníme slabiku psanou ještě slabikou tištěnou, kterou pod onou umístíme.

Slabika má.

Znáte již mnohé hlásky a jejich písmena. Učili jste se také vyhledávat hlásky ze slabiky a slova. Učitel může na několika příkladech úvodem zopakovat, co dříve na slabikách a slovech cvičil. Poznáte hlásky ve slabice a jejich pořádek.

Kdo je na obrázku? Koho chová máma? I vás chovala, když jste byli malí. A pekně vám při tom zpívala. Máte mámou rádi.

Co dělá máma? (Máma chová.) Tu větu rozložíme na slova. Žáci větu rozloží, vyjmou prvé slovo, ukáží jeho obrázek a rozloží na slabiky.

Prvou slabiku vysloví zřetelně a pomalu napřed učitel, potom několik žáků. Kterou známonou hlásku slyšíte ve slabice má? Žáci obyčejně jmenují samohlásku (á). Učitel spokojí se s ním, když žáci jmenují napřed druhou hlásku ve slabice. Jaké je á dle délky? Je ve slabice má (učitel položí důraz na m) jenom hláska a? Je v ní tedy ještě jiná hláска.

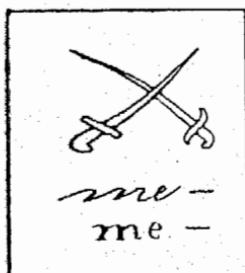
Poslechněte dobré, dívejte se na moje rty a poznáte, že i ta hláska je vám známa. Učitel opět s důrazem na **m** vysloví slabiku **má**. Kterou hlásku slyšíme ještě ve slabice **má**? Učitel dá **m** několikrát zákum vyslovit. Kterou hlásku jste poznali napřed? Které hlásky slyšíme ve slabice **má**? Ještě jednou vyslovíme slabiku **má**. Dejte při tom pozor, kterou hlásku uslyšíte napřed. S důrazem na **m** vysloví slabiku **má**. Kterou hlásku slyšíme napřed ve slabice **má**? Kterou potom? Hlásku, kterou napřed slyšíme, budete vždy napřed jmenovat. Potom teprv hlásku, která se za ní ozve. Žáci několikrát tím způsobem jmenují po sobě hlásky ve slabice **má**. Tím přišli na původ slabiky **má** a nyní mají skladem porozumět jejímu vzniku.

Kterou slabiku jsme rozložili ve hlásky? Jmenuj hlásky této slabiky! Slož je ve slabiku! Nedovede-li toho žák, dá mu učitel jmenovat prvnou slabiku a několikrát opakovat. V tuto slabiku musí žák potom hlásky **má** složit. Hlásky **má** vyslovili jsme ve slabice najednou.

Slabiku **má** máte také napsánu. Kde je napsána? Přečti písmena! Slož je ve slabiku! Slabiku jsme nevyslovili po hláskách, po kouscích. Jak jsme ji vyslovili? Tak musíme také písmena ve slabice napsat, najednou dohromady. Tak vysvětlí se zákum, že písmena ve slabice musí se psát dohromady; když je zvláště píšeme, že se také odděleně vyslovují. Čárka nám značí, že jsme tu jednu slabiku vynechali. Kterou slabiku jsme vynechali? Jak zní to slovo? Čím je tu máme poznámeno? Kterou slabiku slyšíme ve slově **máma** na počátku? Kde jí máme napsánu? Rozlož ji na hlásky! Slož ji z hlásek! V tomto slově vymememe i druhou slabiku a podobně rozložíme a vytkneme v ní krátké **a**. Ve kterých slovech je ještě slabika **má**? Žáci jmenují slova, vyjmají slabiku **má** a rozkládají ji na hlásky a zase skládají. Podle čárky na **a** poznáme dlouhou slabiku. Potom žáci slabiku tištěnou. Za cvičení jmenují se slova, v nichž žáci vyjmají, rozkládají a skládají slabiku **ma** nebo **má**.

Slabiku **má** piš potom žáci na tabuli a na tabulky.

Podobně počiná si učitel i při ostatních slabikách normálních.

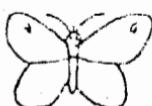

Slabika **me**. **Meče**. Meče mají vojáci. Jsou ostré. Brání se jimi. **Me-če**. **M-e** = **me**. Psaná a tištěná slabika **me**. Krátká a dlouhá slabika. Slova s těmito slabikami. Medák, medař, medovina, mezera, metr, mezek, mému a pod. Psaní slabik. Přirovnání a cvičení s předešlou slabikou.

*mi -
mi -*

Slabika **mi**. Mikuláš. Bude již brzo chodit sv. biskup Mikuláš. Jablíčka, ořechy, cukroví na loží hodným dětem za okno do punčochy. **Miku-láš**. M-i = mi. Psaná a tištěná slabika **mi**. Krátká a dlouhá slabika. Slova se slabikou **mi**: Mira, misa, míšek, miza, Michal, miče a pod. Psaní slabik. Přirovnání a cvičení s předešlými slabikami.

*mo -
mo -*

Slabika **mo**. Motýl. Motýl létá po květinách. Ssaje sladkou šťávu. Je pestře malovaný. Snáší vajíčka. Z vajíček se lihnou housenky. Hou senky škodí stromům. **Mo-týl**. M-o = mo. Psaná a tištěná slabika **mo**. Slova: molí, morák, moře, mosaz, motouz, mozek a pod. Psaní slabiky. Přirovnání a cvičení s předešlými slabikami.

*mu -
mu -*

Slabika **mu**. Muchomůrka. Roste v lese. Má pěkný červený klobouček s bílými skvrnami a bílou nožičku. Jest jedovatá. Jejím odvarem v mléce moríme (trávime) mouchy. Proto říkáme této houbě muchomůrka. **Mu-cho-můr-ka**. M-u = mu. Psaná a tištěná slabika. Slova: Muži, můra, mudrc. Psaní slabiky. Přirovnání a cvičení s předešlými slabikami.

Na konec následuje souhrnné opakování a srovnání všechn slabik. Prvý obrázek. Slabika m-á = má ve slově **máma**. Druhý obrázek. Slabika m-e = me ve slově **meče**. V obou slabikách je hláska **m** na počátku. Druhá hláska ve slabice **má** je **á**, ve slabice **me** je **e**. Žáci jmenují napřed druhou, potom prvnou hlásku v obou slabikách. Potom je opět seřadi a spoji ve slabiku. Tak přirovná se obsah hláskový a pořadí ve všech slabikách. Co se v nich stejněho vyskytuje, piše učitel jen jednou na tabuli — souhlásku **m**. Za **m** v pořadí pod sebe připisuje samohlásky. K tomu připoj kousek mechanismu důležitého pro hbité tvoření slabik za čtení. Mechanismus tento jest omluvitelný, poněvadž jen v něm vzniká za čtení slabika.

a — ma
e — me
m i — mi
o — mo
u — mu

Žáci čtou první slabiku po hláskách **m-a**, a když ji spojí ve slabiku **ma**, připíše ji učitel vedle. Slabika se hned vkládá

do slov (maso, makovice, malík a pod.). Tak postupuje učitel i **při tvorbě** ostatních slov čtením. Pořadí může se pak různě měnit. V tvorbě slabik čtením musí se tu vyznat každý žák, i nejslabší, dřív než přistoupíme ku čtení článku. Za poměru příznivých můžeme již při prvé souhlásce docílit toho, že dovedou žáci slabiku, kterou jsme na diagramu ukázali, hned přečíst, aniž napřed jmenovali její hlásky.

Z tohoto diagramu sestavují žáci slova i věty, jak učitel ukazuje, neb ukazují, jak učitel byl pověděl. Máma, máme, mami, **mámo**, mámu, mému, mimo, ema; máme mámu, ema má mámu, **máma** má mimo emu mímu, mámo má, mimo mámu máme emu.

Slova a věty tyto při cvičení a užití písmene **m** také píšeme.

Obrázky s normálními slabikami výhodno je rozvěsit po stěně, by měli žáci příležitost ve volných chvílích že zábavy čísti a skládati slabiky.

f) Čtení písmene.

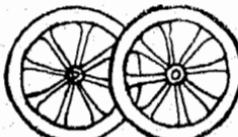
Na slabikách normálních učili se již žáci písmeno **m** čistí ve slabikách. Tam poznali také, že písmena do slabiky náležející píší se souvisle. Těchto známostí možno užít hned k dalším cvičením, jež jsou jednak přípravou na článek, jednak rozhojněním jeho obsahu. Pokud nebude možno tvořiti větu ze známych hlásek — písmen, potud i zde bude místné užívali vhodných obrázků z důvodů dříve uvedených. Při počátečném čtení slabikovém, i kdybychom dosáhli v tvoření slabik takové jistoty, že by žák nemusel dříve písmena jmenovat a potom je teprve ve slabiku **skládat**, dbejme toho, aby čtením nejprve si uvědomil žák hlásky a pak je teprve ve slabiku složil. Je to již pro samotnou tvorbu slabik, která je pro čtení tak důležita, po stránce mechanické velmi místným. Jako při slabice tak i při slově dáme žáku návod, jak je psát. Slabiky ve slovech možno s počátku pro přehlednost oddělovat od sebe svislou přímkou.

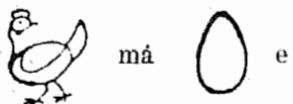

má

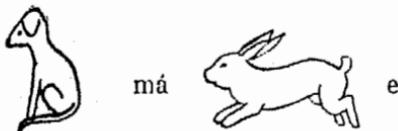

má

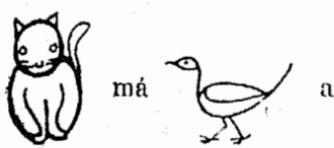

má e

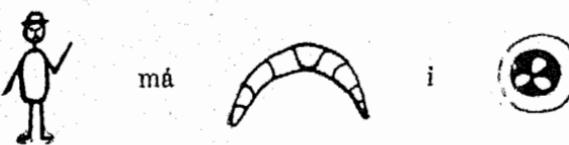
má e

má a

má i

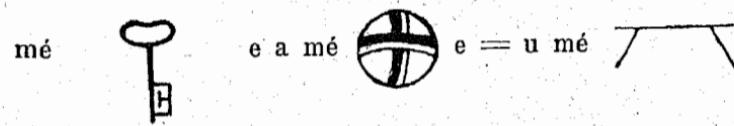
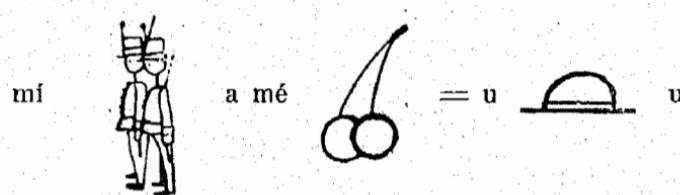
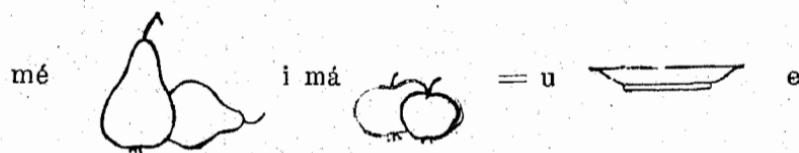
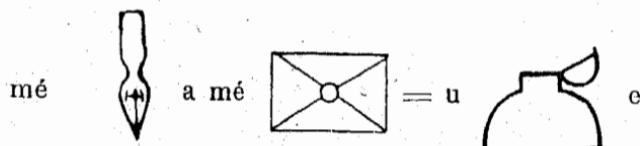
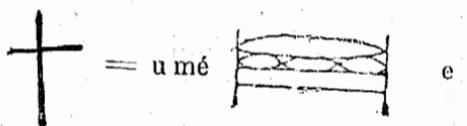
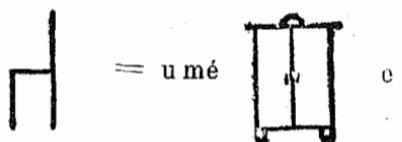
má i

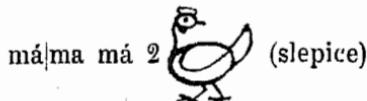

má a

má a

e|ma má mi|mo

i 3

e

K této četbě možno vhodně připojit i četbu z diagramu, jak bylo v předešlé části ukázáno. Jeť toto čtení i po té stránce pro žáka zajímavým, že bud čte něco, čemu má dáti teprve smyslový podklad, anebo něco vyhledává a seslavuje, čeho smyslový obsah je mu znám. Ovšem co se složí, musí se též psát.

g) Čtení článku.

Vybavovací obrázek. Motýl. Má pestrá křídla. Létá na jaře a v létě. Ssaje z květin sladkou štávu. Klade vajíčka. Z vajíček se líhnou housenky. Housenky škodi rostlinám. Ž housenek jsou kukly. Z kukly se líhne motýl. (Věcná příprava může být vykonána v názorném vyučování.) **M**otýl. **M**-o - mo. Písmeno **m**.

M bručí medvěd; **i** zvíře cítí bolest; **m** volá telátko; **o** motýlu jsme si vyprávěli; **m** volá kravička; **é** to jsou pěkní motýli; **A**-dam; **m**, **m** brouká si Jeník písničku; **u** kvíčka je motýl; **m**, ssaje sladkou štávu; **ó**, ta mu chutná; **e**-mil chytí motýle; **A**-lois mu ho vzal; **u**-letěl jím motýl; **m**, teď ho nechytí; **o** motýla hoši nestojí; **i**, to bude housenek!

Má (pero); mé (pero má); mí (bratří); má (sesíra); mu-(ži jdou); mo-(tíl litá); ma-(so vaříme); Mi-(kuláš svatý rád má děti); mí-(sa ořechů); mu-(chomáčka je jedovatá); mé (UCHO dobré slyší); ma-(lina je chutná).

Má (cepice je teplá), mé (pero je nové), má (tabulk a je čistá); mé (boty jsou černé).

Slabiky ve článku čteme podobně, jak bylo v části předešlé ukázáno. Nejprve jmene žák písmena a potom je teprve složí ve slabiku. Leč již na tomto článku nechť žáci zkusi po tomto čtení čisti hněd celou slabiku. Nebude jim to působit velkých obtíží, jmeneji-li písmena po tichu a nablas je složí ve slabiku. Tento způsob tichého rozkladu je přechodem k rozkladu pouze myšlenému, od něhož žák snadno bývá přiveden k přímému čtení po slabikách bez rozkladu. Tohoto cíle ovšem nelze docílit hněd na tomto prvním článku. Dosáhneme ho po delší nebo kratší době dle toho, jak obratně budem překážky překonávat. Jelikož toto písmeno, vlastně slabiky jím počínající, budou vyžadovat

poněkud delší práce než písmena předchozí, musíme zvláště být pamětlivi toho, bychom tuto cvičbu neprováděli tak dlouho na článku, až by jej znal žák z paměti, nýbrž abychom více času věnovali cvičbě ve čtení na tabuli, jak bylo před tím ukázáno.

h) Užití článku.

Druhý odstavec. Čí je to čepice? **Má**, tvá, jeho, bratra, vojákova, sousedova (učitel kreslí na tabuli různé čepice). **Má** početnice, tabulka, maminka, sestra, buchta. **Má** žák slabikár? **Má**. **Má** také pisátko, hubku, kabelu. **Má** tatínka, maminku, dědečka, babičku. **Má** dvě oči, uši, čelo, nos, ústa, bradu. **Nemá** sešitu, pera, inkoustu, bratra, sestry. **Máma**, **málo**, **chromá**, nemáme. — Koza meká: **mé**, **mé**. Čí pisátko? **Mé**, tvé, jeho, její, jeho, naše, vaše, jejich, žákovovo, sestřino, Mařčino. Čí sestry? **Mé**, tvé, jeho, její, jeho, naše, vaše, jejich, žákovy, Anežčiny. Čí kabáty? **Mé**, tvé atd., Vášovy, služčiny, čeledinovny. Samé (kvítí), **chromé** (kůzle), známé (stavení). — Čí bratři? **Mí**, tví, jeho, její, jeho, naši, vaši, jejich, sví, strýcoví, tetini, pánovi, matčini. **Mísa**, **míra**, **míza**, komínky, známí (lidé). — **Má** (cvičí se podobně jako první slabika). — Žebrák je tu, dáme **mu** chleba. Děvče — **mu**, **jemu**. Kůň — **mu**, **jemu**. Voják, pes, kotě — **mu**, **jemu**. Muži, musím, slámu, zlámu. Motýl, motá, modravý, samo, pomoranč. — **Maso** malik, **Marie**, zima, sláma, doma, nemají, pamatuji! Věří **mi**, ti, jemu, jí, jemu, si, nám, vám, jim, bratru — bratrům, sestrě — sestrám, dítěti — dětem, člověku — lidem. **Mistr**, **Milada**, třemi, vidlemi. — **Mí** (podobně jako táž slabika v prvním rádku). — **Mu** (podobně jako táž slabika v druhém rádku). — **Mé** a **ma** (podobně jako tytéž slabiky v předešlých rádcích).

Má čepice (je teplá, nová, stará, drahá, laciná, z kožešiny — kožešinová, z vlny — vlněná, ze sukna — soukená, od tatínka, od tetičky, od bratra). — **Mé** pero (pěkně piše, nepíše pekucě, je špicaté, není drahé, má brátr, nemá brátr, má tvrdé nožky, nemá tvrdých nožek, je z ocele — ocelové, je z brku — brkové, je z rákosu — rákosové). — **Má** tabulka (je nová, černá, laciná, malá, z břidlice — břidličná, z lepenky — lepenková). — **Mé** boly (se lesknou, vrzají, mají podkůvky, leštím, čistím, obouvám, nosím, vyzouvám, jsou z kůže — kožené, ze sukna — soukené, z huně — huněné).

Jako při předešlých článcích, ani tu neopomeňme cvičit žáky v opisování ze slabikáře. Jeť ono dobrou přípravou pro psaní dle nápovědi a z paměti. Žáci mají mít celý slabikár obsažený postupem roku v sešitech. Na školách, kde je třída elementární oddělení prvej třídy, poskytuje slabikár takto dosti lásky k neprímé učebě.

Žáci opisují napřed prostě po částech tento článek.

Potom pojí písmeno **m** v prvém odstavci s následným písmenem samohláskovým ve slabiku. Výjimku činí druhý řádek, a stojící před **m** píší ve slabice za **m**. — V druhém odstavci rozlučují písmena, jež skládají slabiky v tom pořadí jak slabiky za sebou následují.

Spojivše dvě a dvě písmena ve slabiky, píší je v celém článku dlouze, kde jsou krátké, a naopak.

Vybíráji vhodné slabiky a pojí je ve slova. Tvoření vět tímto způsobem bylo by pro žáky již příliš obtížným.

i) Psaní písmene, slabik, slov a vět dle nápovědi a sluchu.

m — bručí medvěd; **i** — píska vlak; **m, i**, to je pěkná písnička; **ó**, to bude veselo; **m, o**, volá kravíčka; **a**, vojáci jdou; **e**, nebudu si hrát; **m, e**, pěkné jablíčko; **u, u**, kuňká žabka.

Mi braťři chodí do školy. **Má** sestra šije. **Mé** kuře krákoře. Dám **mu** zrníček. **Má** prázdné volátko. — Žáci prosí nebo na otázku učitelovu vyjmou první slovo, v předposlední větě druhé, rozloží je na hlásky a složivše je opětne ústně píší je po hláskách písmeny svázánymi.

Ma so vaří. **Mí** sa je plna. **Mě** le Eva kávu? **Mo** tá vlnu. **Mu**si pléstli punčochy. — Dám **me** žebrákově chleba. U **mi** prosit. **Zi****ma** ho trápi. Slá**mu** vozí. **E****mo**, pomoz Evě! — Na otázku vyjmou žáci slovo, rozloží je na slabiky, vyhledají slabiku s hláskou **m**, rozloží ji na hlásky a zase složí a píší tak, jak předešlá slova.

ema má mámu. mámo má! i máma má emu. mimo mámu máme emu.

Naše **máma** řekla,
když koláče pekla:
Dáme nohy na kraj peci,
užijeme tepla.

(Bartoš: Naše děti).

Já sem **malá** panenka
s kulaťou hubičkou,
mám sukničku **lemovanou**
červenou pentličkou.

Pomožte **mi** na ověřnu,
já su **malej**, nedosáhnu;
jak **mi** na ňu **pomožete**,
všeci za mnú polezete.

(Tyž).

Sukničku **mi** **lemoval**
krexí na zahrádce
a ta **šelma** hrbatá
sedí na karlátce. (Tyž).

Snazší pro žáky je, vyjmít z těchto říkadel známé slabiky hned při rozkladu slabikovém, jemuž nepřechází rozklad ve slova. Žáci říkají tu napřed celou říkanku po slabikách aniž slabik vyjmají. Po opětovaném rozkladu pozorují slabiky a vyjmají ony, jež obsahují hlásku **m**. Slabiku rozloží, složí a píši.

Rozkládají-li žáci napřed na slova, pomáhá jim učitel v rozkladu vhodnými otázkami. Když bylo celé říkadio rozloženo na